

GOVERNMENT OF INDIA

ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF INDIA

Central Archaeological Library

NEW DELHI

ACC. NO. 65295

CALL NO. Sa.2HS/Bha

D.G.A. 79

AJITĀGAMA

Vol. II

édition critique

par

N. R. BHATT

Su 211s

Pha

INSTITUT FRANÇAIS D'INDOLOGIE

PONDICHÉRY

1967

प्रकाशित संख्या..... दिनांक 5-11-79

सिद्धांत संख्या Sa 2 HS / Bha

नई दिल्ली

केन्द्रीय पुरातत्व पुस्तकालय

PRINTED IN INDIA

At The Hind Press Private Ltd.

113, B. K. Mutt Road, Mandavalli, Madras-28

A J I T Ā G A M A

Vol. II

अजितागमः

द्वितीयो भागः

INTRODUCTION

La première partie de l'*Ajitāgama* traitait du *liṅga*, ses variétés, son installation, son culte, etc. Le *liṅga* représente Śiva non manifesté (*avyakta*). Cette deuxième partie traite des images de Śiva manifesté (*vyakta*), des divinités qui l'entourent, leur installation, les rituels afférents, etc. (*paṭala* 36 à 54).

Les deux volumes maintenant publiés, représentent le contenu des manuscrits dont nous avons donné la description dans l'introduction du premier volume. Un troisième volume comprendra des *paṭala* souvent incomplets qui se trouvent dans le seul manuscrit "D", ainsi que d'autres cités occasionnellement dans des ouvrages ultérieurs.

Le *paṭala* 36 est consacré à la préparation des images, en indique les mesures d'après les dimensions de la porte du sanctuaire, des piliers, en *hasta* ou en *tāla*. Puis sont données les définitions de 20 images de Sadāśiva, dites *sakala*. Elles sont classées en 10 *māheśvara* et 10 *raudra*. Cette classification semble propre à cet *āgama*. Le *Diptāgama* donne 16 images *sakala*, omettant 6 de celles mentionnées ici et en ajoutant 2. Le *Kāraṇāgama* en donne 18, en omettant 5 et en ajoutant 3. Le *Vātulaśuddha* en donne 25, en omettant 1 et en ajoutant 6¹. Dans les autres *āgama*, on trouve aussi une classification de ces images en rapport avec chacune de cinq têtes de Sadāśiva et de ses cinq actions, *sr̥ṣṭi*, *sthiti*, *saṃhāra*, *tirobhāva*, *anugraha*. Ensuite sont définies ces vingt images avec celles des divinités qui les entourent (*parivāradevatā*). Leurs mesures sont données dans le plus grand détail et pour toutes leurs parts.

Dans le *paṭala* 37 sont données les différentes sortes de *maṅṭapa*, dans le *paṭala* 38 les 5 enceintes, les *gopura* et l'emplacement des bâtiments annexes, des puits, des images, selon l'enceinte à laquelle ils appartiennent, selon l'orientation, etc. Le *paṭala* 39 donne l'emplacement et les dimensions des temples secondaires, selon les différentes enceintes. Un *pīṭha* peut remplacer une image d'une divinité secondaire. Définition du *pīṭha*, l'arrangement des *bali* sont alors donnés. Le *paṭala* 40 répartit les vingt images de

¹ Cf. p. 26 note 20

Śiva en 7 groupes,¹ et décrit le rituel d'installation commun à toutes les images. Les cinq *paṭala* qui suivent définissent les particularités de ce rituel propres à chacun de ces sept groupes. Les *paṭala* 46 à 54 donnent le rituel d'installation des principales divinités secondaires. Occasionnellement, les légendes de leur apparition sont données. Et à la fin sont décrits les rituels propres à chacune d'elles, quand elles sont divinité principale. Les rites d'installation de Viṣṇu et Kṣetrapāla sont donnés dans deux *paṭala* qui se trouvent dans le seul manuscrit "D". Il y a de nombreuses lacunes dans cette portion du manuscrit. Ces deux *paṭala* seront publiés dans le troisième volume.

Un essai de restitution a été fait pour quelques lacunes, d'après d'autres āgama traitant des mêmes sujets, sous forme soit de simples citations, soit de reconstructions pour les lacunes plus brèves. Tout passage restitué est mis entre crochets.

Nous remercions Sri P. Nilakantha Sarma et Sri T. Ramanujam pour l'aide qu'ils ont apportée à la préparation de ce travail, par leurs transcriptions de manuscrits. Nous tenons également à remercier toutes les personnes qui nous ont permis l'accès aux manuscrits ayant servi de base à cette édition.

¹ Cf. p. 116 note 1

MANUSCRITS DE L'AJITĀGAMA UTILISÉS POUR LA
PRÉSENTE ÉDITION

1. A : Ms. sur ôles ; 40 x 3.5 cm ; 140 fol ; 8 lignes par page ; car. grantha. Possesseur : Śiva Śrī Akṣaya kurukkaḷ, Kīlvelūr, dist. de Tañjāvūr. Transcription achevée le 31-3-1958 par P. Nīlakaṅṭha Śarmā. Contenu : 55 *paṭala* ; 1 à 27, 29 à 35 du vol. I et les *paṭala* 36 à 54 du vol. II de notre édition.
2. C : Ms. sur papier ; 19 x 16 cm ; 503 pages ; 14 lignes par page ; car. devanāgarī. Possesseur : Adyar Library and Research Centre, Madras No. T. R. 591. Transcription achevée le 24-8-1962 par S. Naṭarājan. Contenu : 45 *paṭala* ; les *paṭala* 1 à 12, 15 à 17, 19 à 27 et 29 à 35 du vol. I et 36 à 43 du vol. II de notre édition.
3. D : Ms. sur papier ; 27 x 23 cm ; 480 pages ; 20 lignes par page ; car. grantha. Possesseur : Madras Government Oriental Manuscripts Library, R. no. 1330. Contenu ; 67 *paṭala* ; les *paṭala* 1 à 12, 16 à 18, 20 à 27, 29 à 34 du vol. I et les *paṭala* 36 à 42 du vol. II de notre édition.
4. E : Ms. sur papier ; 32 x 21 cm ; 182 pages ; 41 lignes par page ; car. grantha. Possesseur : G. Svāminātha Śivācārya, Tiruvāṭuturai, dist. de Tañjāvūr. Contenu : 46 *paṭala* ; *paṭala* 1 à 35 du vol. I et les *paṭala* 36 à 42 du vol. II de notre édition.
5. G : Ms. sur ôles : 46.5 x 4 cm ; 10 lignes par page ; car. grantha. Possesseur : Svāminātha Śivācārya, Mylapore, Madras. Transcription achevée le 15-9-65 par M. S. Rāmamūrti ; contenu : 3 *paṭala* ; le *paṭala* 42 du vol. II de notre édition ; voir vol. III pour les *paṭala* 64 et 65.
6. H : Ms. sur ôles ; car. grantha. Possesseur : Venkatesvara University Oriental Research Institute, Tirupati, no. 3972. Transcription achevée le 30-8-1967 par K. A. Bālasubrahmaṇyam. Contenu : les *paṭala* 2 à 12, 14 à 23 et 28 du vol. I et les *paṭala* 36 à 38, 40 à 48, 52 à 54 du vol. II de notre édition. N'a pu être utilisé que pour les *paṭala* 52 à 54.

श्रीः
उपोद्घातः

हं तोत्रेण विधिना च महावराहरूपाश्रितेन हरिणा यदभूदजयम् ।
तच्छाम्भवं विमलभक्तिगुणैकवेद्यं ज्योतिः परात्परतरं स्वजितं नमामः ॥

अष्टाविंशतिमूलशैवागमेष्वेकतमस्यास्वाजितागमस्य प्रथमे भागे पञ्चानामनुग्रहाय त्रिमूर्त्तौः परशिवस्वाधिकारावस्त्रायां यत् सदाशिवरूपत्वं तस्य चाव्यक्तस्वरूपभूतपरमेश-
प्रसादसंपादनपूर्वकं भोगमोक्षप्रसाधकेन सकलजनसाध्येन ब्रह्मिनिनाराध्यं यच्छिबलिङ्गं तस्य
लक्षणं भेदाः प्रतिष्ठा पूजोत्सवादिविषयाः सविस्तरं न्यरूपित । द्वितीयेऽस्मिन् भागे तस्यैव
सदाशिवमूर्तेर्व्यक्तदशायां महेश्वरस्वरूपे या व्यक्ताः प्रतिमाः, तथा शिवालये या याः
परिवारदेवतास्त्रायां स्वरूपलक्षणप्रतिष्ठादेस्तथा तत्संबन्धिक्रियाकलापस्य च प्रतिपादकाः
पट्टत्रिंशत् प्रभृति चतुःपञ्चाशदन्ताः पटलाः प्रकाशयन्ते । आगमस्यास्य प्रकाशन उपयुक्तासु
मानुकास्वनुस्यूतमुपलब्धाः सप्तत्राः पटलाः सर्वे प्रथमद्वितीयभागयोः प्रकाशयन्त । इतः परं
प्रायः D इत्यङ्किते मद्रपुरीस्व-राजकीय-तालपत्रागारीयकोशे परमुपलभ्यमानाः ग्रन्थपातभृतिष्ठा
असप्तप्राश्च ये पटलाः, तथा ग्रन्थान्तरेषु प्रसङ्गादुदाहृता अजितागमीयपटलाश्च समुचित्य
तृतीयभागे प्रकाशयिष्यन्ते ।

द्वितीयेऽस्मिन् भागे प्रथमभूते पट्टत्रिंशे पटले स्वतन्त्रालये द्वारतः स्तम्भतो हस्त-
तथेति त्रिविधेन मानेन परतन्त्रालये लिङ्गवशाच्च मानेन, तथा दशतालप्रभृति त्रिताल-
पर्यन्तेन विविधेन तालमानेन प्रतिमाकरणप्रकारः सप्तपञ्चं प्रादर्शि । ततः सदाशिवमूर्तेर्व्यक्त-
दशायां संभाव्यमानानां सकलस्वरूपाणां विंशतिसंख्याकानां लक्षणं न्यरूपि । तत्र सकल-
प्रतिमारूपाणि द्वेषा विभक्तानि माहेश्वराणि रौद्राणि चेति । लिङ्गोद्भव-गुखाक्षीन-गौरीसहित-
भिक्षाटन-कङ्कालधर-नृत्त-त्रिमूर्ति-चक्रप्रसाद-चन्द्रशेखर-देव्यर्धसंज्ञका दश माहेश्वररूपेऽस्वा-
न्तरभेदाः परिगण्यन्ते । दक्षिणामूर्ति-कामनाशन-कालनाश-वैवाह्य-स्कन्दोमासहित-जलंधर-
वध-हर्यर्ध-वृषारूढ-त्रिपुरान्तक-विषसंहरणाभिधाना दश रौद्ररूपभेदा निर्दिश्यन्ते । प्रति-
मारूपविभजने विशिष्टोऽयं क्रमः आगमेष्वस्मिन् दृश्यते । यद्यपि दीप्तागमे¹ षोडश
प्रतिमाः परिगणितास्तथाप्यजितागमे निर्दिष्टाः कङ्कालधर-त्रिमूर्ति-चक्रप्रसाद-सोमास्कन्द-
जलन्धरवध-विषसंहरणाख्याः पञ्चमूर्तयो नाभिहिताः, सदाशिव-चण्डेश्वरप्रसादाह्वयं मूर्ति-
द्वयमधिकं प्रोक्तम् ।² कारणागमेष्वष्टादशमूर्तयो निर्दिश्यन्ते । परं तत्र ग्रन्थे निर्दिष्टा-

¹ दीप्तागमे षोडशपटले 117-121 श्लोकाः

² पूर्वकारणागमे एकादशे पटले 150b-155a श्लोकाः

स्त्रिमूर्ति-चक्रप्रसाद-स्कन्दोमासहित-जलन्धरवध-विपुलहरणाभिध-पञ्चमूर्तयो न परिगणिताः, गङ्गाधर-चण्डेशानुग्रह-सुखलिङ्गाख्यमूर्तित्रयमधिकं निर्दिष्टम् ।¹ वातुलशुद्धाख्ये पञ्चविंशतिमूर्तयो निर्दिश्यन्ते । अत्र निर्दिष्टां त्रिमूर्त्याख्यप्रतिमां विनान्यासां एकोनविंशतिमूर्तीनां नामानि लभ्यन्ते । गजारि-वीरभद्र-विराट-चण्डेशानुग्रह-विघ्नप्रसाद-एकपादाख्यपञ्चमूर्तीनां परिगणनमधिकतया दृश्यते । आगमान्तरेषु सृष्टिमूर्ति-स्थितिमूर्ति-संहारमूर्ति-अनुग्रहमूर्त्यादिशीर्षकेण शिवप्रतिमानां वर्गीकरणमपि दृश्यते । एवमस्त्यागमेषु मूर्तिपरिगणनविषये बहुधा व्यत्यासः ।

एवमुपरि निर्दिष्टानां विंशतिमूर्तीनां तथा परिवारदेवतानां विष्णु-ब्रह्म-शक्तिद्वय-विनायक-स्कन्द-सूर्य-दुर्गा-क्षेत्रपाल-चण्डेश-मोटी-ज्येष्ठा-शास्त्र-दिवपाल-सप्तमातृ-वीरभद्र-गणेशानाम् एकादशरुद्र-द्वादशादित्य-अष्टवसु-विद्येशानां तथा नन्दि-महाकाल-शैलादि-श्री-सरस्वतीनां कुम्भयोनि-नारद-अष्टादशगण-भृङ्गि-गणेश्वर-रुद्रकिङ्कराणां भक्तानां वृषस्य च लक्षणं सविशेषं प्रत्यपादि । प्रतिमालक्षणविषयेऽवधार्यः आयादिविधिश्च सम्यक् प्राकाश्यत ।

सप्तत्रिंशे पटले मण्डपानां लक्षणं न्यरुपि । तत्र श्रीकर-श्रीभद्र-श्रीविशाल-श्रीभोग-श्रीकूट-सर्वतोमुखस्वाह्या मण्डपभेदाः सलक्षणं प्रापञ्च्यन्त ।

अष्टत्रिंशे पटलेऽन्तर्मण्डल-अन्तर्हार-मध्यहार-मर्यादिभित्तिक-महामर्यादिभित्तिक-रूपाणां प्राकारपञ्चकानां दण्डमानहस्तमानप्रदर्शनपूर्वकं लक्षणं प्रतिपादितम् । गोपुराणां लक्षणं तथा प्राकाराश्रितानां पचनालय-व्यञ्जनालय-पुष्पशाला-कोशागार-धान्यालय-धर्मश्रवणमण्डप-विद्याशाला-शस्त्रशाला-वस्त्रशाला-शयनालय-छत्रालय-कूपानां तथा प्रतिमानां स्थानानि च निरदिश्यन्त ।

एकोनचत्वारिंशे पटले परिवारालयानां स्थानमाने सामान्येन प्रदर्श्य तदनु परिवाराष्टकानामालयानामाकृतिः, परिवाराणां पीठानि, पश्चिमद्वारालये तेषां विशेषतो निवेशनस्थानानि च प्रोक्तानि । परिवाराष्टके वृषः, ब्रह्मा, मातृगणः, विनायकः, स्कन्दः, ज्येष्ठा, दुर्गा, सूर्यश्च पर्यगण्यन्त । दुर्गास्थाने विष्णोर्वा स्थानमनुमन्यते ।

षोडशपरिवारेष्वष्टौ लोकपालाः, सूर्याचन्द्रमसौ, नारदागस्त्यौ, श्रीसरस्वत्यौ व्यासवागीशौ च परिगण्यन्ते । द्वात्रिंशत्परिवारेषु वस्त्रष्टकं मरुदष्टकं नागाष्टकं प्रमथाष्टकं च परिगण्य सर्वेषामेषां परिवाराणां युक्तानि स्थानानि कथ्यन्ते । परिवारपरिगणन-

¹ वातुलशुद्धाख्ये प्रथमे पटले 126b-134 श्लोकाः

स्थाननिर्देशादिविषयेऽस्त्यागमेषु भेदः । स च तत्र तत्र टिप्पण्यां दिङ्मात्रतया निर्दिष्ट इति तत एवावधार्यः । क्षेत्रपालस्य विशिष्य अन्तर्हारे ऐशान्यां स्थानं प्रोक्तम् । परिवाराणां बेराभावे पीठकल्पनं तथा प्रसङ्गात् परिवाराणां बलिक्रमः, महापीठस्थानं तद्वक्ष्यं तदेवताश्च विशदतया प्रतिपाद्यन्ते ।

चत्वारिंशे पटले विंशतिधा विभक्ताः प्रतिमाः सप्तवर्गेष्वन्तर्भाविताः । सर्वासां प्रतिमानां स्थापनार्थं क्रियमाणस्य मण्डपस्य वेदिकायाः कुण्डानां च लक्षणं, पुण्याहवाचन-वास्तुहोम-रत्नादिन्यास-नेत्रोन्मीलन-जलाधिवास-स्नानमण्डपानयन-वेरशुद्धि-मण्डपसंस्कारम-ण्डपपूजा-शयनाधिवास-कुम्भस्थापन-कुम्भपूजा-होम-कुम्भाभिषेकदिनकृत्य-पूर्णाहुति-कुम्भाभि-षेक-मन्त्रन्यासादिसामान्यक्रियाकलापश्च न्यरूपि । तथा अचल-चल-चलाचलेति त्रिधा विभ-क्तानां लोहज-शैल-मृन्मय-चित्रादिरूपाणां प्रतिमानां स्थापनविषये विशेषश्च प्रादर्शित ।

पट्त्रिंशे पटले लक्षिता विंशतिमूर्तयोऽत्र सप्तधा वर्गीकृता इत्युक्तम् । ते च वर्गाः केवल-साम्बिक-साम्बिकागुह-सत्रब्रह्मेश्वर-सोमाश्रीविष्णुपद्मज-हर्यर्ध-देव्यर्धेति नाम्ना-भिधीयन्ते । तत्र केवलाख्ये प्रथमे वर्गे सुखासन-भिक्षाटन-कङ्कालधर-दक्षिणामूर्ति-कामना-शनाह्वया देवीरहिताः पञ्च मूर्तयः, साम्बिकाख्ये द्वितीये वर्गे देवीरहिताः गौरीरहित-नुत्त-चक्रप्रसाद-चन्द्रशेखर-कालनाशन-जलन्धरवध-वृषारूढ-त्रिपुरान्तक विपरहरणाख्या नव मूर्तयः, साम्बिकागुहाख्ये तृतीये वर्गे सोमास्कन्दमूर्तिः, सत्रब्रह्मेश्वराख्ये तुरीयवर्गे लिङ्गो-द्भव-त्रिमूर्त्याख्यमूर्ति, सोमाश्रीविष्णुपद्मजाख्ये पञ्चमे वर्गे कल्याणसुन्दरापराभिधवैवाह्य-मूर्तिः, हर्यर्धाख्ये षष्ठे वर्गे हरिहरमूर्तिः, देव्यर्धाख्ये सप्तमे वर्गेऽर्धनारीमूर्तिश्च गुम्फिताः । एषु केवलवर्गस्य चत्वारिंशे पटले, साम्बिकाख्यस्य साम्बिकागुहाह्वयस्य वर्गद्वयस्य चैक-चत्वारिंशे, सत्रब्रह्मेश्वराभिधस्य द्विचत्वारिंशे, सोमाश्रीविष्णुपद्मजनाम्नस्त्रिचत्वारिंशे, हर्यर्धस्य चतुश्चत्वारिंशे, देव्यर्धस्य पञ्चचत्वारिंशे पटले चानुक्रमेण प्रतिष्ठाक्रियाकलाप आवेद्यते । यथास्मिन्नागमे प्रतिमा वर्गीकृत्य स्थापनक्रियाकलापनिरूपणमागमान्तरेषु न तथा दृश्यते ।

पट्चत्वारिंशपटलमारभ्य प्रतिमालक्षणे लक्षितानां मुख्यानां परिवाराणां प्रतिष्ठाविधि-राख्यायते । तत्र पट्चत्वारिंशे वृषेन्द्रस्य, सप्तचत्वारिंशे ब्रह्मणः, अष्टचत्वारिंशे मातृकाणाम्, एकोनपञ्चाशे विनायकस्य, पञ्चाशे स्कन्दस्य, एकपञ्चाशे चण्डस्य, द्विपञ्चाशे ज्येष्ठायाः, त्रिपञ्चाशे दुर्गायाः, चतुःपञ्चाशे सूर्यस्य च प्रतिष्ठाक्रियाकलापो वर्ण्यते । परिवारदेवतानां प्रतिष्ठाविधौ तत्तद्देवतानामुत्पत्तिकथा, तथा तासां देवतानां प्रधानालयविषये प्रतिष्ठाविधौ विशेषश्च प्रादर्शित्ययमपि विशेषः आगमान्तरेभ्योऽस्यागमस्य ।

मुख्येषु परिवारेषु क्षेत्रपालस्य विष्णोश्च प्रतिष्ठाविधिपटलौ D इत्यङ्किते मद्रपुरी-
राजकीयतालपत्रागारकोशे यद्यप्युपलब्धौ तथापि भागेऽस्मिन् न तौ गुप्तौ । तत्र कारण-
द्वयम्—उपलब्धं पटलद्वयमप्यसमग्रं ग्रन्थपातभूयिष्ठं च, मातृकामेकां विनान्यामुपलब्धासु
नोपलब्धमिति । अतो बह्वीषु मातृकास्वनुस्यूतमुपलब्धाः सर्वे पटला भागद्वये प्रकाशिताः ।
मातृकान्तरगत्रेषु यद्यसमग्रतयोपलब्धाः पटलाः पूर्येरन् तर्हि यथाशक्त्यन्विष्य तेषां सुष्ठु
प्रकाशने तृतीये भागे प्रयत्नः करिष्यते । यदि सर्वथा मातृकान्तरेष्वपि ते नोपलभ्येरन्
तर्हि यथाशक्त्युपलब्धा अन्ये सर्वे पटला यथास्थितमक्षिरादेव तृतीये भागे प्रकाशयिष्यन्ते ।

आगमानामेषां संपादनसरणिः प्रथमभाग उपोद्घात एव निर्दिष्टेति नात्र पुनरुच्यते ।
केषुचन पटलेषु यो ग्रन्थपातः स आगमान्तरसाहाय्येन आगमान्तरादुद्धृतैः श्लोकैर्वा पूरित
इत्ययं परमस्मिन् भागे विशेषः । विषयग्राहिणां वाचकानां सौकर्यायैयं पद्धतिरनुसृता, सा च
कोष्ठान्तर्गतत्वेनाङ्किता विशिष्य टिप्पण्यां सूचितेति विमर्शकानां नात्र विप्रतिपत्त्यवसरः ।

एतत्पुस्तकसंपादनकार्ये मातृकाप्रतिलेखादिकरणेन सर्वात्मनोपकृतवतो ब्रह्मश्री-
नीलकण्ठशर्म-श्रीरामानुजाय्यंगारमहाशययोस्तथा मातृकादानेनोपकृतवद्ब्रह्मचो तिरुवाडुदुरै-
शिवश्री-स्वामिनाथशिवाचार्य-कील्वेल्-अक्षयशिवाचार्य-मदुरै-सुन्दरेशभट्ट-मयूरपुरीस्वामिना-
थशिवाचार्य-महाशयेभ्यः, एवं मद्रपुरी-राजकीयतालपत्रकोशागारप्रत्येवेक्षकेभ्यः अडयार्
ग्रन्थागाराध्यक्षेभ्यश्च हार्दा कृतज्ञतामावेदयामः ॥

अरुणां करुणामृतरस-

भरितां दुरितौघहरणधौरेयाम् ।

सुरुचिं वरचिन्तामणि-

शरणां शरणं व्रजामहे नित्यम् ॥

श्रीः

अजितागमः

[क्रियापादः]¹

[षट्त्रिंशः पटलः]

[प्रतिमालक्षणविधिः²]

[स्वतन्त्रालये प्रतिमानां मानम्; तत्र गर्भतो मानम्]

³प्रतिमालक्षणं वक्ष्ये शृणु त्वं हि जनार्दन । यत्र या स्थाप्यते धाञ्छि प्रतिमा तत्र गर्भतः ॥ १ ॥
द्वारतः पादतो वापि ⁶मानात्तां परिकल्पयेत्⁷ । ⁸त्रिभागे गर्भद्विस्तारे ⁹द्विभागेनोक्तमा भवेत् ॥ २

¹ Les indications entre crochets ont été ajoutées par nous.

² Pour le प्रतिमालक्षणविधि voir les āgama *Aṃśumat-kāśyapa*, *paṭala* 23 ; 43 ; 46-50 ; 55-68 ; 70-72 ; 75-77 ; 79-81 ; 91-92 ; *Kāmika* I, 2 et 65 ; II, 44-52 ; 57-58 ; 60-62 et 64-66 ; *Kāraṇa* I, 11-14 ; 30 ; 57 ; 60 ; 67 ; II, 53-60 ; 62-63 ; 65-69 ; 78 ; 80-81 ; 83 ; 86-87 ; 91-93 ; *Dīpta*, *paṭala* 16-17 ; 35 ; 41-42 ; *Mataṅgapārameśvara*, *kriyāpāda*, *paṭala* 40 ; *Yogaja*, *paṭala* 6-7 ; *Vātulaśuddhākhyā*, *paṭala* 1 ; *Santāna*, *paṭala* 16 ; *Suprabheda*, I, 34 ; 39-47 ; 49-50 ; 53 ; voir aussi *Śilparatna* Vol. II et *Śrūtattvanīlī* (Śivanidhi).

³ Le scribe de A (ms. de Kīlvelūr) ajoute un *śloka* de sa composition :

सृष्टिविशिष्टवशिष्टकुलश्रीसोमसुतकविना भुवि लिपिना । करिवनपण्डितपोस्तक अजिते वरकृतकल्पं क्षमयथ गन्तः ॥
D (ms. de Madras Government Oriental MSS. Library, R. No. 1330) omet les *śloka* 1 à 30.

⁴ C (ms. de Adyar Library No T. R. 591), E (ms. de Tiruvāṭuturai) et F (ms. de Madurai) : तच्छृणु त्वं समाहितः ।

⁵ A : गर्भिता ; C, E : कल्पिता ; F : कल्पितः ⁶ A : मानतां ; E, F : मानोक्तां

⁷ Cf. *Dīptāgama*, 16, 4-5a :

प्रासादवशमानेन गर्भमानेन वा पुनः । द्वारमानेन वा पश्चात्स्तम्भमानेन कारयेत् ॥
हस्तमानेन वा कुर्वाण्मूलत्रेप्रमाणतः ।

⁸ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 6b-9 :

गर्भमानवशान्मानं द्विविधेन प्रकीर्तितम् । गर्भगर्हं त्रिधा भज्य एकैकं तु त्रिधा भजेत् ॥
उत्तमत्रयमग्रे तु मध्यमे मध्यमत्रयम् । अधमत्रयमधस्तात्त्रयमानमुदीरितम् ॥
अथयान्यप्रकारेण गर्भमानं वदाम्यहम् । गर्भद्विंशतिभागे तु दशहस्तं तु कल्पयम् ॥
रुद्रांशं मध्यमं ज्ञेयं रव्यंशं चोत्तमं भवेत् ॥

⁹ A : द्विभागे चोत्तमं भवेत् ; F : द्विभागेनोक्तमा भवेत्

शरभागयुते गर्भे गुणभागेन¹ मध्यमा² । नेत्र³भागयुते गर्भे व्योमभागेन⁴चाधमा ॥ ३ ॥

नन्दभागयुते गर्भे व्योमांशेनाधमाधमा । नवभिश्चोत्तमश्रेष्ठा⁵ प्रतिभेति निरुद्धते ॥ ४ ॥

⁶तयोर्मध्यप्रमाणानां सप्तमं संप्रयोजयेत् । ⁸गर्भमानमिति प्रोक्तं ⁹द्वारमानमतः शृणु ॥ ५ ॥

[द्वारतः प्रतिमानम्¹⁰]

¹¹शुद्धद्वारगतं मानं कृत्वा तु बहुभागिकम् । एकभागं¹² परित्यज्य शेषैरंशैस्तु¹³ सप्तभिः ॥ ६ ॥

या भवेत् ¹⁴कल्पितोच्छ्रया कन्यसा प्रतिमा भवेत् ।

¹⁵द्वारोत्सेधेऽथ नन्दांशे ¹⁶व्योमांशं तेष्वपोह्य च ॥ ७ ॥

¹⁷शेषैस्तुल्या तु मध्या स्यादुत्तमा तत्समा भवेत् ।

¹⁸द्वारमानमिति ¹⁹प्रोक्तं ²⁰स्तम्भमानमतः²¹ शृणु ॥ ८ ॥

[स्तम्भतः प्रतिमानम्²²]

²³स्तम्भोत्सेधसप्तोत्तुङ्गप्रतिमा चोत्तमा भवेत् । नवांशहीना मध्या ²⁴स्यादधमाष्टांशहीनका²⁵ ॥ ९ ॥

¹ A : भागैक pour भागेन

² C : मध्यते pour मध्यमा

³ F : भागे pour भाग

⁴ A : चैधमा ; C : चाधुना

⁵ A : उत्तमश्रेष्ठ pour उत्तमश्रेष्ठा ; C : उत्तमा श्रेष्ठा ; E : उत्तमे श्रेष्ठा

⁶ E, F : तयोर्मध्ये pour तयोर्मध्य

⁷ Le mot सप्तत est utilisé dans le sens de सप्तक ; cet usage est propre aux āgama.

⁸ C, E, F : गर्भमानादिति

⁹ C : द्वारमानादतः ; E : द्वारमानादथ ; F : द्वारमानं ततः

¹⁰ Cf. *Diptāgama*, 16, 12-13a :

द्वारमानेन कर्तव्यमुत्तमं द्वारतः सप्तम् । नवभागैकहीनं तु मध्यमं प्रतिमोच्छ्रयम् ॥

अधमेऽष्टांशहीनं तु त्रिविधं प्रतिमोच्छ्रयम् ।

¹¹ F : शुद्धद्वारं गतं

¹² A : पाके pour भागं

¹³ C, E, F : च pour तु

¹⁴ C, E : कल्पनोच्छ्रया ; F : कल्पनोच्छ्रया

¹⁵ A : द्वारोत्सेधे धनदांशे ; E : द्वारोत्सेधस्य नन्दांशे

¹⁶ C : व्योमांशेषु व्यपोह्य च ; E : व्योममंशं व्यपोह्य च ; F : व्योमांशे तेष्वपोह्य च

¹⁷ C : शेषैस्तुल्यास्तु मध्यं

¹⁸ C, E : द्वारमानादिति

¹⁹ C : प्रोक्ता

²⁰ C, E : स्तम्भमानाद् pour स्तम्भमानम्

²¹ E : अथ pour अतः

²² Cf. *Suprabhedāgama*, I, 34, 9b-10 :

“ स्तम्भमानमथ शृणु ।

स्तम्भाग्रामार्धभागेन कर्तव्यं कन्यसं बुधः । त्रिपादं मध्यमं प्रोक्तं सप्तं चैवोत्तमं भवेत् ॥

²³ C et E omettent les *śloka* 9 et 10a :

²⁴ F : स्यादधमा नांशहीनका

²⁵ A : हीनया pour हीनका

[हस्ततः प्रतिमानम्¹]

पादमानमिति² प्रोक्तं हस्तमानमतः शृणु । उत्तमा तिथिहस्ता स्यात्पट्टक्तिहस्ताथ³ मध्यमा ॥१०॥
शरहस्ताधमा प्रोक्ता स्वतन्त्रे स्यादयं विधिः ।

[परतन्त्रालये लिङ्गवशात्प्रतिमानम्⁴]

शिवलिङ्गं समुद्दिश्य प्रतिमा यत्र कल्प्यते⁵ ॥ ११ ॥

पादादिलक्षणं⁶ तस्यास्तच्छृणु त्वं⁷ जनार्दन ।⁸ लिङ्गस्योत्तुङ्गमाने तु⁹ ¹⁰ विकारांशविभाजिते¹¹ ॥
तैरंशैरग्निभिर्वापैर्मुनिभिर्नन्दकैः¹² क्रमात् ।¹³ रुद्रैश्चापि भवेद्बृद्ध्या प्रमाणानां तु पञ्चकम् ॥१३
वेराणां¹⁴ तु समुद्दिष्टमेतैरेव पुनः क्रमात् । लिङ्गमानान्क्षयेणापि¹⁵ भवेत्पञ्चप्रमाणकम् ॥ १४ ॥
¹⁶ बृद्ध्या पञ्च प्रमाणानि क्षयात्पञ्च तथैव च । लिङ्गोत्तुङ्गसमं¹⁷ चैवमेवमेकादशोच्छ्रयम् ॥१५॥

¹ Cf. • *Kāraṇāgama*, I, 11, 11b-13a :

त्रिहस्तमधमं ज्ञेयं पञ्चहस्तं तु मध्यमम् । उत्तमं नवहस्तं तु हस्तमानसुदीरितम् ॥
एकादिनवहस्तान्मध्यमाद्युत्तमान्तकम् । नवधरा मानांमद्युक्तं हस्तमानं विशेषतः ॥

² F : पादमानादिति प्रोक्ता हस्तमानादिति शृणु ³ C, E, F : तु pour अथ

⁴ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 17b-20a :

पूजाभागसमं मानं कन्यसं प्रतिमोदयम् । द्विगुणं मध्यमं ज्ञेयं नाहनामधुतोत्तमम् ॥
. लिङ्गनाहवशात्कुरु । तिथ्यङ्गुलं कनिष्ठं तु पञ्चविंशतिर्मध्यमम् ॥
पञ्चत्रिंशतिमात्रं तु उत्तमं चेति कीर्तितम् ।

cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 55, 22b-29 :

सर्वासं प्रतिमानां तु मानमादौ वदाम्यहम् । सर्वेषामपि लिङ्गानां शिरोमानं विनोदयम् ॥
गृहीतं विद्यमाने तु शिरसां वर्तनं तथा । स्थूलदेशे परीणाहं विस्तारं चैव तत्र वै ॥
पूजांशद्विगुणं ब्राह्मं द्वात्रिंशद्विभजेत्सप्तम् । तेषु वै सप्तविंशोऽंशं पञ्चविंशोऽंशमेव वा ॥
त्रिभागाधिकविंशोऽंशमेकविंशतिरेव वा । एकोनविंशोऽंशं वा षोडशं वा त्रयोदशम् ॥
रुद्रांशं नन्दभागं वा समांशं पञ्च एव वा । अथवा रुद्रभागोऽंशे नवनामविभाजिते ॥
तेष्वेकांशं समारभ्य एकैकांशविधेनान् । यावद्द्वै सप्तविंशोऽंशं तावद्द्वै सप्तविंशतिः ॥
पूजांशोऽंशे तु विम्बोऽंशं साष्टत्रिंशतिभेदकम् । तथैव लिङ्गतारे च लिङ्गनाहे च कल्पयेत् ॥
लिङ्गाद्विम्बोऽंशभेदं तु मन्वाधिकशतं भवेत् ।

⁵ A : कल्पिते

⁶ E : तस्य pour तस्याः

⁷ A : तच्छृणुव pour तच्छृणु त्वं

⁸ E : लिङ्गस्य तुङ्ग pour लिङ्गस्योत्तुङ्ग

⁹ C, F : ज्ञानेन pour माने तु

¹⁰ A : विकारांशे pour विकारांश

¹¹ C, F : विभाजितैः pour विभाजिते

¹² A : नन्दिकैः pour नन्दकैः ; C, E : नन्दिभिः

¹³ A : रुद्राश्चापि ; F : रुद्रश्चापि

¹⁴ F : त्वेतेनैव . . . pour तु समुद्दिष्टमेतैरेव

¹⁵ A : क्रमेणापि pour क्षयेणापि

¹⁶ A : बृद्ध्यात् pour बृद्ध्या

¹⁷ A : चैवमेकम् pour चैवमेवम् ; E : चैवाप्येवम्

¹प्रमाणानि च लिङ्गस्य कथितानि ²वशात्पुनः । विस्तारे ³कल्पयेद्गीमानाहे⁴ चापि प्रकल्पयेत् ॥१६॥

[वेराणामासनमानम्⁵]

तस्माद्विज्ञवशान्मानं⁶ त्रयस्त्रिंशद्दुडाहतम् । ⁷वेरोत्सेधे गुणांशे तु ⁸व्योमांशमितमासनम् ॥१७॥

⁹आसीनस्य समुद्दिष्टं संस्थितस्य ¹⁰युगांशकम् । ¹¹भृतांशाद्वा ¹²सपञ्चं ¹³तदासनं परिकल्पयेत् ॥१८॥

¹⁴एवं मानं समुद्दिष्टं प्रतिमापीठयोरिदम् ।

[अष्टविधं तालमानम्¹⁵]

¹⁶लब्धं वेरेषु यन्मानं ¹⁷तालगुण्यं तु तद्भवेत् ॥१९॥

¹⁸अङ्गुलं देहलब्धं तु तत्तालं ¹⁹द्वादशाङ्गुलम् । कल्पितं ²⁰स्यात्सुरश्रेष्ठं तैर्वैरेष्वङ्गकल्पना ॥२०॥

²¹अङ्गुलैकादिपादान्तं ²²मानोन्मानादिभिर्भवेत् । दशतालं नवतालमष्टतालमतः परम् ॥२१॥

²³सप्ततालं च षट्तालं पञ्चतालमतः परम् । चतुस्तालं ²⁴त्रितालं च तालमष्टविधं भवेत् ॥२२॥

¹ A : प्रमाणादिभिर्लिङ्गस्य

² A : तथा पुनः

³ A : कल्पयेद् pour कल्पयेद्

⁴ C : नामे pour नाहे

⁵ Cf. *Dīptāgama*, 16, 16-17 :

प्रतिमायां त्रिधा कृत्वा भागैकं पीठिकोच्छ्रयम् । आसीनस्य तु देवस्य आसनं ह्येवमेव तु ॥
चतुर्भागैकमेवं स्यात्पीठिका सुस्थितस्य तु । पञ्चभागैकभागः स्यात्स्थानके तु विशेषतः ॥

⁶ A : वशान्मानात् pour वशान्मानं ; C : वशान्मानात्

⁷ A : वेरोत्सेधं

⁸ A : व्योमांशमिति मानसम् ; C : व्योमांशमिदमासनम् ; F : वोमासामिदमानसम्

⁹ C : आसनस्य

¹⁰ F : युगांशकम्

¹¹ F : भृतांशं वा

¹² A : सपर्यन्तदासनं

¹³ E : तम् pour तद्

¹⁴ C, F : एव pour एवं

¹⁵ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 47-49a :

वेरायामं परिग्राह्य तालं संख्याक्रमाद्भजेत् । दशतालं नवतालं वा षट्तालं त्रितालकैः ॥

रसतालेषु सहितं युगतालं त्रितालकम् । एवं तालकं प्रोक्तमेकैकं त्रिभिर्भेदकम् ॥

उत्तमं मध्यमं चेति कन्यमं तालकं प्रति ।

¹⁶ A : इतः pour इदम्

¹⁷ A : तालं तस्यां तु ; C : तालगुह्यं तु ; F : तालगुण्यं तु

¹⁸ Cf. *Ajītāgama*, vol. I, 12, 13-14

¹⁹ C, E : द्वादशांशकम् F : द्वादशांशतः

²⁰ F : स्यात्सुरश्रेष्ठं तैर्वैरेष्वङ्गकल्पनात्

²¹ F : अङ्गुलैः पादपादान्तां

²² C : मानो मानादिभिर्भवेत् ; E : मानमानादिभिर्भवेत्

²³ C et E omettent le *śloka* 22a

²⁴ F : त्रितालं . . . लं षड्विधं भवेत्

[दशतालनवतालयोस्त्रैविध्यम्¹]

रव्यङ्गुलमिदं तालमिति शास्त्रस्य निश्चयः । त्रैविध्यं² दशतालस्य नवतालस्य चैव हि ॥ २३ ॥
उत्तमं³ मध्यमान्तं च तेषां भेदो विधीयते । उत्तमं दशतालं तु चतुर्विंशच्छताङ्गुलम् ॥ २४ ॥
चतुरङ्गुलहीनं⁴ तद्दशतालं तु मध्यमम् । तस्माच्चाधममित्युक्तं हीनं यच्चतुरङ्गुलैः ॥ २५ ॥
नवतालोत्तमं ज्ञेयं⁵ शतं⁶ सद्वादशाङ्गुलम् । हीनं⁷ तस्माच्च मध्यं स्यादङ्गुलानां चतुष्टयात् ॥ २६ ॥
ततश्च⁸ पूर्ववद्दीनं नवतालाधमं भवेत् ।

[वेराणां तालक्रमः ; तत्रोत्तममध्यमाधमदशतालेन कार्या वेराः⁹]

¹⁰ दशतालोत्तमाज्ज्ञेया ¹¹ ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ २७ ॥

¹ Cf. *Dīptāgama*, 16, 20-23.

दशतालं नवतालं च एकैकं तु त्रिभेदकम् । उत्तमं दशतालं स्याच्चतुर्विंशच्छताङ्गुलम् ॥
मध्यमं त्रिंशत्त्रिंशत्तमधमं षोडशाधिकम् । उत्तमं मध्यमं चैव कनिष्ठं दशतालकम् ॥
दशतालं त्रिविधं स्यान्नवतालं शृणुष्व हि । नवतालोत्तमं विद्धि द्वादशाधिकतच्छतम् ॥
मध्यमं नवतालं तु अष्टाधिकशताङ्गुलम् । चतुरङ्गुलाधिकशतं नवताले तु कन्यसम् ॥

cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 43, 4b-8a :

धर्मतालात् त्रितालान्तं श्रेयान्तराधमं त्रिधा । उत्तमं दशतालाख्यं चतुर्विंशच्छताङ्गुलम् ॥
मध्यमं दशतालं स्याद्धानुषङ्कयङ्गुलं भवेत् । कलाधिकशताङ्गुल्यमधमं दशतालकम् ॥
सद्वादशशतं भागं नवतालोत्तमं भवेत् । अष्टोत्तरशतांशं तु मध्यमं नवतालकम् ॥
कन्यसं नवतालं स्याद्वेदाधिकशतं भवेत् । तालं प्रत्येवमेवं तु कपाद्वेदाङ्गुलं हरेत् ॥

² A : दशतालं म्यान्नवतालं स चैव हि

³ A : मध्यमं चैव pour मध्यमान्तं च ; C : मध्यमं तं च ; F : मध्यमं तदन्त

⁴ C, E, F : तद्दशताले तु ⁵ A : स तैः pour शतं ⁶ C : सद्द pour स ; F : तद्

⁷ A : तस्यां तु मध्या ⁸ A : पूर्ववद्दीमान् ; C, F : पूर्ववद्दीनं

⁹ Cf. *Dīptāgama*, 16, 24-26 :

उत्तमदशतालेन ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् । उमां दुर्गां महालक्ष्मीं चामुण्डीं च महीं तथा ।
ब्रह्मणीं ज्येष्ठां रुद्राणीं वैष्णवीं च सरस्वतीम् । मध्यमदशतालेन ; क्षेत्रपालं तथैव च ।
आदित्यं गुह्यरुद्रांश्च आर्यकं वज्रधारिणम् । ऋषीन्पसरसोऽश्विन्यौ कनिष्ठदशतालकैः ॥

cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 54, 1f b-19 :

उत्तमदशतालेन ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । मध्यमदशतालेन उमा सरस्वती तथा ॥
उपा भूमिश्च दुर्गा च लक्ष्मीश्च मातरस्तथा । ज्येष्ठा चैव प्रकर्तव्या स्वस्वाङ्गैस्तु सनन्विताः ॥
चन्द्रादित्यावश्विनौ च ऋषींश्चैव प्रहांस्तथा । अर्यं च पणमुखं चैव चण्डेशं क्षेत्रपालकम् ॥
कन्यसदशतालेन कारयेद्ब्रह्मजन्तम् ।

¹⁰ A : दशतालोत्तमं ज्ञेयं ; C : दशतालोत्तमानेन ; E : दशतालोत्तमानेन

¹¹ A : ब्रह्मविष्णुमहेश्वरम्

उमा कात्यायनी लक्ष्मीश्रामुण्डा¹ च सरस्वती ।² माहेशी वैष्णवी ब्राह्मी दशतालस्य मध्यमात् ॥
³स्कन्दमिन्द्रं तथादित्यं⁴ वीरभद्रं तथैव च ।⁵ क्षेत्रपालं शर्चां देवीमुषां भूमिं तथैव च⁶ ॥२९॥
 वाराहीं च तथेन्द्राणीं कौमारीं च तथाश्विनौ । दशतालाधमे कुर्याद् ; वह्निं किन्नरमेव च⁷ ॥३०॥
 [नवतालाष्टनालाभ्यां कार्या वेराः⁸]

निर्ऋतिं⁹ यादमां नाथं वायुं वैश्रवणं तथा । ईशानं च ऋषीन्सर्वाञ्छास्तारं मदं¹⁰ तथा ॥३१॥

¹ C, E, F: चातुण्डी pour चामुण्डा

² C, E: माहेश्वरी वैष्णवी च pour माहेशी वैष्णवी ब्राह्मी; F: महेशी pour माहेशी

³ A: स्कन्दमिश्रं ⁴ F: मूरभद्रं ⁵ A: क्षेत्रपालः शर्चा देवी उमा भूमिन्तथैव च

⁶ Après les *śloka* 29b le ms. A donne le colophon इत्यजिताख्ये महातन्त्रे प्रतिमालक्षणविधिः, puis les *paṭala* numérotés dans notre édition 42 à 49, 51, 52, 41, 47 et 63, et qu'il numérote 36 à 48; dans le *paṭala* qui suit, numéroté 49 par lui, intitulé सकललक्षणस्थापनविधिः il donne les *śloka* 30 à la fin, en faisant un *paṭala*. Et il donne comme colophon à ce *paṭala*, इत्यजिताख्ये महातन्त्रे सकललक्षणस्थापनविधिः (पञ्चत्रिंशः) एकोनपञ्चाशः पटलः । Cela indique qu'il y a confusion dans le ms. Nous donnons ici ce *paṭala* ainsi que les autres interposés, tels qu'ils sont trouvés dans la majorité des autres mss. C, D, E et F.

⁷ Le ms. A donne वह्निं किन्नरमेव च; F: वह्निं किन्नरमेव च; C et E: वह्निं किरणमेव च. La meilleure lecture semble être वह्निं किन्नरमेव च. Ce *pāda* semble appartenir à la portion traitant des images à faire dans le नवतालोत्तमप्रमाण. Mais le mot किन्नर vient de nouveau dans 34b qui appartient à la portion traitant des images à faire dans le नवतालाधमप्रमाण. Généralement, d'après les autres *āgama* (voir *Kāraṇa* I, 11, 54b) tous les विघ्नेश et लोकपाल ou दिक्पाल doivent être faits dans le नवतालोत्तमप्रमाण. Or dans cet *āgama* Indra est donné parmi les divinités qui doivent être faites dans le दशतालाधमप्रमाण; six autres lokapāla sont donnés comme devant être faits dans le नवतालोत्तमप्रमाण; Yama n'est pas donné. Il semble qu'une meilleure lecture pourrait être वह्निमन्त्रमेव च au lieu de वह्निं किन्नरमेव च ।

⁸ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 54b-58a:

विघ्नेशालोकपालांश्च अष्टमूर्तीन्वसुंस्तथा । नवतालोत्तमेवैव कारयेत्क्षणात्त्रितम् ॥
 अन्यांश्च सर्वदेवांश्च नवतालोत्तमेन तु । यथानुष्मरसश्चैव अष्टमूर्तीर्मरुद्गणान् ॥
 नवतालस्य मध्येन त्रियाधर्गस्तथा कुरु । राक्षसान्यातुश्रानांश्च नन्वर्धनिनलचारणान् ॥
 असुराञ्च पिन्दुंश्चैव नवतालाधमेन तु । अष्टतालेन सर्वैश्च ॥

⁹ C: यादवं

¹⁰ F: शास्तारममदं pour शास्तारं मदं

एतेषामपि पत्नीश्च ¹तथैवाप्सरसां गणम् । महामोटीं च ²विद्येशांस्ताक्षर्यगन्धर्वयक्षकान् ॥३२॥

त्रिद्वचारण³नागेन्द्रान्विद्याधरगणानपि । रुद्रानेकादशादित्यान्द्वादशाष्ट⁴ दस्युनपि ॥ ३३ ॥

⁵नवतालोत्तमेनैव कारयेद्देशिकोत्तमः । राक्षसानसुरांश्चैव किन्नरानपि कारयेत् ॥ ३४ ॥

नवतालेन मध्येन ⁶नवतालाधमेन च । ⁷शेषान्देवगणान् ⁸देवीरष्टतालेन मानवाः ॥ ३५ ॥

[सप्त पट्ट-पञ्च-चतुस्त्रितालैः कार्या वेराः⁹]

पिशाचाः सप्ततालाः स्युः¹⁰ पट्टतालाः कुब्जकास्तथा । पञ्चतालो गजास्यः स्याच्चतुस्तालाच्च ¹¹वामनः

भूताः सर्वे त्रितालाः स्युर्वृषेन्द्रस्य¹² तथैव हि । एवं ¹³तालक्रमः प्रोक्तो वेराणां ¹⁴परिकल्पने ॥

[तालमानम्¹⁵]

¹⁶तालजस्याङ्गुलस्यास्य यवोऽष्टांश¹⁷ उदाहृतः । अङ्गुलं मात्रसंश्रय¹⁸ शब्दाः पर्यायवाचकाः ॥३८

¹ A : तमेव pour तथैव

² E : विद्येशीं pour विद्येशान्

³ D : मार्गेन्द्रान् pour नागेन्द्रान्

⁴ F : अष्टीं pour अष्ट

⁵ A : नवतालोत्तमं चैव

⁶ A : नवतालाधमेन

⁷ A : शेषां pour शेषान्

⁸ A : देवीं pour देवीरुः ; C, D : देवीन् ; F : देवि नष्टतालेन pour देवीरष्टतालेन

⁹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 58-60a :

“ पिशाचान्सप्ततालतः । कुब्जकान्सप्ततालेन शरतालोन्मनेन च ॥

विद्येशं कारयेत्तस्य मध्यमेनाधमेन च । भूतरूपं तु कर्तव्यं युगतालेन बालकान् ॥

किन्नरान्किम्बुगुणांश्चैव त्रितालेनैव कारयेत् ।

¹⁰ A : पट्टतालं

¹¹ A : वामनम्

¹² A : वृषेन्द्रस्य pour वृषेन्द्रस्य

¹³ A : तालक्रमं प्रोक्तं

¹⁴ A : परिकल्प्यते

¹⁵ Cf. *Dīptāgama*, 16, 34-38a :

प्रतिमायाममानं तु तालगण्येन भाजितम् । लब्धोत्सेधस्य मानं तु चतुर्विंशच्छतं बुरु ॥

तत्तद्भागैकमानं यत्तदङ्गुलमिति स्मृतम् । अङ्गुलं तु भवेन्मात्रं मात्रावष्टविभाजितम् ॥

एकभागं यत् विद्यात्रयाष्टगुणिताङ्गुलम् । द्वयङ्गुलं कीलकं विद्यात्रयङ्गुलेन कला भवेत् ॥

भागं स्याच्चतुरङ्गुल्यं भागद्विगुणं यावकम् । भागं यावकसंयुक्तं मुखमेवं प्रकीर्तितम् ॥

मुखं तालयवं चैव द्वादशाङ्गुलसंज्ञकम् ।

cf. *Suprabhedāgama*, I, 37, 30b-34a :

ईश्वरादिचतुर्मुनिं दशतालेन कारयेत् । शक्तीनामन्यदेवानां नवतालं प्रकीर्तितम् ॥

दिव्यभार्गमनुष्याणामष्टतालेन कारयेत् । रक्षमानसुराणां च सप्ततालमितोच्यते ।

पट्टतालेनैव गन्धर्वान्पञ्चतालेन विप्रकम् । वाननान्पञ्चतालैस्तु चतुस्तालेस्तु भूतकान् ॥

त्रितालं किन्नराणां तु मत्स्यानां तु द्वितालकम् । एकतालस्तु कृष्णाण्डः पिशाचा दिशदङ्गुलाः ॥

¹⁶ A : तालस्य pour तालजस्यः ; F : जातस्य

¹⁷ E : अङ्गुलं pour अंश

¹⁸ C, D, E : अंशं च pour अंशश्च

द्वयङ्गुलं कौलकं ज्ञेयं त्र्यङ्गुलं तु ¹कला भवेत् । भागं स्याच्चतुरङ्गुल्यं ²यावकं तद्द्वयं भवेत् ॥३९॥
भागं ³यावकसंयुक्तं मुखमेतत्प्रकीर्तितम् । मुखं तालमिति ⁴प्रोक्तं द्वादशाङ्गुलसंयुतम् ॥४०॥

[पञ्चविधानि मानानि⁵]

मानं प्रमाणमुन्मानं ⁶लम्बमानोपमानके । एवं पञ्चप्रमाणेन ⁷ ⁸व्यक्तलिङ्गं तु कारयेत् ॥४१॥
⁹मानं स्यात्प्रतिमोत्सेधं तद्विस्तारं तु यद्भवेत् । तत्प्रमाणमिति ¹⁰ज्ञेयमुन्मानं तस्य नाहकम् ॥४२॥
लम्बमानं तु सूत्रेण ¹¹मितं ¹²यत्तदुदीरितम् । ¹³तद्द्वयन्तरप्रमाणं यदुपमानं तदुच्यते ॥४३॥
¹⁴मानैः पञ्चभिरेतैस्तु ¹⁵न्यूनाधिकविचर्जितैः । ¹⁶निर्मिता ¹⁷प्रतिमा या ¹⁸स्यात्सा सर्वाभीष्ट-
सिद्धिदा ॥ ४४ ॥

[उत्तमदशताललक्षणम् ; तत्राङ्गमानम्¹⁹]

लब्धे तु प्रतिमोत्सेधे चतुर्विंशच्छताङ्गुले । केशान्तात्पादपर्यन्तमङ्गमानमतः शृणु ॥ ४५ ॥

¹ A : कलं pour कला

² A : यावानददयं भवेत् ; C : यावकौ च द्वयं भवेत् ; E : यावकद्वितयं भवेत् ; F : यावकं तदयं भवेत्

³ F : यावतसंयुक्तं

⁴ C : प्रोक्तं pour प्रोक्तं

⁵ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 64b-69 :

मानं चैव प्रमाणं च उन्मानं ह्युपमानकम् । परिमाणं लम्बमानं पञ्चविधं मानमिष्यते ॥

मानं यत्प्रतिमायामं तिर्यङ्मानं प्रमाणकम् । उन्मानं तत्प्रदेशाच्च द्वयन्तरं ह्युपमानकम् ॥

परिमाणं नाहमानं लम्बमानं च सूत्रकम् । मानहीने महाव्याधिरधिके शत्रुवर्धनम् ॥

नाइहीने विनाशः स्यात्तद्द्वि-न्यान्क्षयं करी । प्रमाणहीने दारिद्र्यमधिकं दारिद्र्यशानम् ॥

लम्बमानविहीने तु राजराष्ट्रस्य दोषदृष्टः । उपमानाधिके हीने शिल्पिनं हन्ति देशिकम् ॥

सर्वलक्षणयुक्तं चेत्सर्वसिद्धिप्रदायकम् ।

⁶ A : लम्बमानावमानकौ ; C : लम्बमानोपमानकौ ; F : लम्बमानावमानकौ

⁷ A : प्रमाणेति pour प्रमाणेन

⁸ C : युक्तलिङ्गं ; D, E : युक्तं लिङ्गं

⁹ C : मानसात् pour मानं स्यात्

¹⁰ C : ज्ञेयमुपमानन्तस्य ¹¹ C : इदं pour मितं ; E : मानं

¹² D : युक्तम् pour यत्तद्

¹³ C, E : तद्वयन्तरं प्रमाणं

¹⁴ F : मान्यैः pour मानैः

¹⁵ C, D, E : न्यूनाधिक्यं pour न्यूनाधिकं

¹⁶ C : निर्मितां

¹⁷ F : प्रतिमा

¹⁸ A : स्यात्सर्वाभीष्टसिद्धिदा

¹⁹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 70-76a :

चतुर्विंशच्छतं मात्रं मुखं यद्द्विजलान्तकम् । उष्णीषमङ्गुलं प्रोक्तं केशान्तं तु कला भवेत् ॥

अक्षिमूत्रयोदशनात्रं मुखमानं विधीयते । केशान्तादक्षिमूत्रान्तं भागं चतुर्थवाधिकम् ॥

अक्षिमूत्रान्पुटान्तं तु तत्समं चैव कारयेत् । पुटान्ताद्धनुपर्यन्तं मानं चतुर्थवाधिकम् ॥

गलमध्वङ्गुलं चैव कर्णं भागममुच्छ्रयम् । हिक्रादि हृदयान्तं च सार्धत्रयोदशाङ्गुलम् ॥

हृदादिनाभिपर्यन्तं तत्समं चेति कीर्तितम् । नाभ्यादिमेष्टमूलान्तं त्रयोदशाङ्गुलं भवेत् ॥

मेष्टमूलान्तु जान्वन्तं मसविंशतिभात्रकम् । द्विकौलकं तु जानुः स्याज्जडा चायुक्तः समा ॥

तलोत्सेधं तु भागं स्यात्कायमात्रमिति स्मृतम् ।

उष्णीषमङ्गुलं ज्ञेयं केशान्तं स्यात्कलाङ्गुलम् । त्रयोदशाङ्गुलं सार्धं मुखमानमिति स्मृतम् ॥४६॥
 तेषु वेदाङ्गुलं सार्धं केशान्तादक्षि^१सूत्रकम् । ^२नासापुटान्तं तत्सूत्रात्तत्प्रमाणमिति स्मृतम् ॥४७॥
^३पुटान्ताद्दनुपर्यन्तं पूर्ववत्परिकीर्तितम् । ^४तस्याधोऽर्धाङ्गुलेनैव गलवृद्धिं प्रकल्पयेत् ॥४८॥
^५कण्ठमानमिति ज्ञेयं तच्च हिकान्तमुच्यते । तस्माच्च हृदयान्तं तु सार्धत्रयोदशाङ्गुलम् ॥४९॥
 तस्माच्च नाभिपर्यन्तं मानं तद्दुदाहृतम् । नाभेश्च मेढ्रपर्यन्तं त्रयोदशाङ्गुलमुच्यते^६ ॥ ५० ॥
 जान्वन्तं^७ च ततो मेढ्रात्मप्रविशाङ्गुलं भवेत् । ^८कोलकद्वितयं जानु जङ्घा गुल्फान्तमूरुवत् ॥५१॥
^९भागं पादतलोन्मेषं कायमानमिति स्मृतम् ।

[मुखमानम्]

^{१०}द्वादशाङ्गुलतारंण ^{११}मितं कुर्यात्तदाननम् ॥ ५२ ॥

उष्णीयात्पूर्व^{१२}केशान्तं नन्दाङ्गुलमिति स्मृतम् । उष्णीयात्पृष्ठकेशान्तं^{१३} रव्यङ्गुलमिति स्मृतम् ॥
 उष्णीयात्पार्श्वकेशान्तं प्रत्येकं तु दशाङ्गुलम् । कर्णयोरन्तरं वक्त्रे विंशमात्रमिति स्मृतम् ॥
 नासाग्रात्कर्णपर्यन्तं प्रत्येकं द्वादशाङ्गुलम् । ^{१४}कर्णयोरन्तरं पृष्ठे सार्धं स्याद् द्वादशाङ्गुलम् ॥५५॥

^१ C : अक्ष pour अक्षि

^२ A : नासापुटान्तने सूत्रान् ; F : नासापुटान्तरे सूत्रान्

^३ A : पुटान्तार्धनुपर्यन्तं ; D : पुटान्ताद्दनुपर्यन्तं ^४ C : तस्याधोर्धाङ्गुलेनैव ; C : तस्मादर्धाङ्गुलेनैव

^५ A : कर्णमानमिति ; C : कर्णभागमिति ; D : कण्ठभागमिति ; E : कर्ण भागमिति

^६ E : भवेत् pour उच्यते

^७ E : तु pour च

^८ A : कोलकद्वितयजानु ; C, E, F : कोलकद्वितयं जानु

^९ Après le *śloka* 51 on trouve dans le ms. D भागं.....य परिकल्पयेत् (voir *śloka* 111b), les *śloka* 112a à 123b, 74b à 111b et 124a ff ; les *śloka* 52a à 74a manquent.

^{१०} Cf. *Dīptāgama*, 16, 53-60a :

द्वादशाङ्गुलविस्तारं मुखं पूर्वक्रिया भवेत् । उष्णीयात्पूर्वकेशान्तं षट्कोलकमिति स्मृतम् ॥

उष्णीयात्पूर्वकेशान्तं नवमात्रं विधीयते । उष्णीयात्पार्श्वकेशान्तमेकैकं तु नवाङ्गुलम् ॥

लकाराक्षरसंयुक्तं केशान्तस्याकृतिर्भवेत् । कर्णयोरन्तरं पूर्वं दशकोलकमेव च ।

नासाग्रात्कर्णपर्यन्तं चत्वारि हि कला भवेत् । कर्णयोरन्तरं पृष्ठे त्रिभागार्धाङ्गुलं भवेत् ॥

कोलकं कर्णविस्तारमायतं द्विगुणं भवेत् । कण्ठश्रोत्रायतं तारमात्रमर्धाङ्गुलं विदुः ॥

यवद्वयं कर्णपालयं तन्ममं कर्णपट्टिका । मात्रार्धं कर्णपट्टिं स्याद् द्वयङ्गुलं कर्णनालकम् ॥

लकारावर्तयोर्मध्ये पिञ्चल्ली कर्णचूलिका । भागं नालायतं चार्धनव्यर्धाङ्गुलविस्तृतम् ॥

अपाङ्गात्कर्णमूलान्तमृषिमात्रं विधीयते ।

^{११} A : मिति

^{१२} C : पर्व pour पूर्व

^{१३} C : नव्यङ्गुल pour रव्यङ्गुल

^{१४} A omet le demi-*śloka* 55b

¹कोलकं कर्णतारं स्यात्कर्णदैर्घ्यं च कोलकम् । कर्णयोरपरे तारमङ्गुलं सार्धमुच्यते ॥ ५६ ॥
²द्वियवं कर्णपाली स्यात्तत्समं³ कर्णपट्टिका । ⁴मात्रार्धं कर्णपट्टं स्यादङ्गुलं कर्णतालकम् ॥ ५७ ॥
⁵भागान्नालायतं चैव ⁶द्व्यध्वर्धङ्गुलविस्तृतम्⁷ । अपाङ्गात्कर्णमूलान्तं⁸ सप्तमात्रमिति स्मृतम् ॥
⁹भ्रूसूत्रेण समं तीर्थं¹⁰ कर्णोर्ध्वं तु प्रकल्पयेत् । ¹¹द्विमात्रं¹² द्वियवाधिक्यं¹³ नेत्रायासं विधीयते ॥
¹⁴पञ्चवं नेत्रविस्तारमायामं¹⁵ तु त्रिधा भवेत् । कृष्णमण्डलमेकं¹⁶ स्यान्मध्ये¹⁷ पार्श्वद्वयं सितम् ॥
¹⁸कृष्णमण्डलमध्ये तु¹⁹ दृष्टिर्युक्प्रमाणतः । करवीरं यवं रक्तं नयनं स्यात्तु²⁰ मूलके ॥ ६१ ॥
²¹नवतिः पक्षमरोमाणि नेत्रयोश्च पृथक् पृथक् । भ्रूरेखा पक्षमरेखा च कोलकं²² पादसंयुतम् ॥
²³भ्रूरेखा चोर्ध्वकेशान्ता²⁴ तत्समा तु प्रकीर्तिता । ऊर्ध्वं²⁵ वर्मविशालं यत्पञ्चभिश्च यवैर्मितम् ॥
²⁶अधोवर्मं यवं²⁷ विद्याद्भ्रूदीर्घं स्याद्भाङ्गुलम् । तद्विस्तारं यवं विद्याच्चापाकारं²⁸ प्रकल्पयेत् ॥ ६४ ॥

¹ Au lieu des *śloka* 56 et 57 on trouve dans le ms. A le demi-*śloka* कोलकं कर्णतारं स्यादङ्गुलं कर्णतारकम् qui comprend le premier *pāda* du *śloka* 56a et le quatrième *pāda* du *śloka* 57b; dans le ms. C on trouve 56a, le premier *pāda* de 56b et le quatrième *pāda* de 57b.

² F : समा pour समं

³ F : मात्रार्धं कर्णपट्टं

⁴ C : भागान्न तालयुतं चैव : E : भागान्नतायतं चैव ⁵ A, B, C et F omettent द्वि

⁶ C : विस्मृतम् pour विस्मृतम् ⁷ C : तालान्तं pour मूलान्तं ⁸ C : तीर्थं pour तीर्थं

⁹ (Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 84b-90 :

द्विमात्रद्वियवाधिक्यनेत्रायासं विधीयते । पञ्चवं नेत्रविस्तारमायामं तु त्रिधा भवेत् ॥

कृष्णमण्डलमेकं तन्मध्ये मितमण्डलम् । कृष्णमण्डलमध्ये तु दृष्टिर्युक्प्रमाणतः ॥

करवीरो यवं रक्तं नयनत्रयमूलके । कर्णनिका यवा दीर्घा त्रिवर्णलोचनं युतम् ॥

ऊर्ध्ववर्मस्य जानं तु यवं चापार्श्वयो भवेत् । नवतिः पक्षमरोमाणां स्यात्कृष्णात्रनसप्तमम् ॥

भ्रूरेखा चभ्रूरेखा च कोलद्वयवाधिक्यम् । भ्रूरेखामूर्ध्वरेखान्तं तन्मयं चेति कीर्तितम् ॥

भ्रूदीर्घं सममात्रं तु विस्तारं यवमेव च । वाङ्गुलपाकृतिवन्मूलाद्यं तु क्रमात्कृशम् ॥

द्व्यङ्गुलं त्रियवं प्रोक्तं द्वयोर्नेत्रान्तरं स्मृतम् ।

¹⁰ C, E, F : द्विमात्रं pour द्विमात्र

¹¹ C : नेत्रायासं

¹² A : पञ्चवर्णं त्रिविस्तारं

¹³ C : त्रियवं pour तु त्रिधा : E : त्रिविधं

¹⁴ A : एवं pour एकं

¹⁵ A : मध्ये pour मध्ये

¹⁶ A : दृष्टिर्युक्प्रमाणतः ; C : दृष्टिर्युक्प्रमाणतः

¹⁷ F : मूलकम्

¹⁸ A : नवतिश्चक्षुरोमाणि ; C : नवति पक्षमरोमाणि ; E : विंशतिः पक्षमरोमाणि

¹⁹ A : पादसमान्वनम् ; C : वादसंयुतम् ; E : वाध संयुतम्

²⁰ C : तस्य मानं प्रकीर्तिता ; E : तस्य मानं प्रकीर्तिता ²¹ E : वर्मं pour वर्मं

²² C : कथं चर्मं pour अधोवर्मं ; E : अधोवर्मं ; F : अधोपट्टं

²³ A : विद्याद् द्विं pour विद्याद्भ्रूदीर्घं

²⁴ A : लकारं pour चापाकारं

नेत्रयोरन्तरं चापि द्विमात्रं परिकीर्तितम् । ¹मूलनासार्धमात्रा² ³स्यादग्रा सयवमात्रका ॥६५॥
 अर्धमात्रप्रमाणेन पुटयोरन्तरं भवेत् । तयोः पञ्चयवं तुङ्गं सुपिरं त्रियवं भवेत् ॥ ६६ ॥
 तद्भाह्ये परितो विद्याद्यवार्धं घनमेव हि । पुटान्तरं ⁴च त्रियवं ⁵गोजिमानं चतुर्थवम् ॥ ६७ ॥
⁶गोज्याश्च नामिकातुङ्गं ⁷कोलकं द्वियवाधिकम् । ⁸वंशस्यैव तु विस्तारमङ्गुलं चेति कीर्तितम् ॥
 पुष्करं यवमात्रं स्यात्पुरस्तात् पञ्चवं ततः । तिलपुष्पसमाकारं ⁹नासाग्रपुटयोर्द्वयोः ॥ ६९ ॥
¹⁰पुटान्तादधरोष्ठान्तं कोलकं द्वियवाधिकम् । द्वियवं दन्तविस्तारमुत्सेधं तत्समं भवेत् ॥७०॥
 दंष्ट्रायामं ¹¹यवाधिक्यं सदृशं ¹²मुकुलाकृतेः । ¹³ऊर्ध्वे द्विगृहदन्तास्तु तावदेवाप्यधःस्थिताः ॥

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 91-95a :

मूलनासार्धमात्रं च अग्रनासा यवाङ्गुलम् । पुटनर्थाङ्गुलं तारं चतुङ्गं पञ्चमर्धवैः ॥
 सुपिरं त्रियवं त्रियवाह्ये चार्धयवं घनम् । पुटान्तान्त्रियवं चैव गोजिमानं चतुर्थवम् ॥
 गोज्याश्च नामिकोत्सेधं कोलकं च यवाधिकम् । वंशस्यैव तु विस्तारमङ्गुलं चेति कीर्तितम् ।
 पुष्करं तु यवोत्सेधं पुरस्तात्पञ्चवं ततः । द्वियवं चार्धमकं तु पुष्करस्य विधीयते ॥
 तिलपुष्पसमाकारं नामाग्रस्य पुटद्वयोः ॥

² A : मूलनासार्धमात्रं स्याद् ; C : मूलनासाद्वर्धमात्रं ³ A : अग्रामयवनात्रकम् ; C : स्यादग्रां यवमात्रकः

⁴ A, E : त्रियवं चैव pour च त्रियवं ; C : त्र्यङ्गुलं चैव ⁵ A : गोजिमानां ; F : भोजिमानं

⁶ A : भोज्याश्च नाटिकां तुङ्गं ⁷ A : कोलकं pour कोलकं ⁸ A : वंशस्यैव

⁹ F : नासाग्रं pour नामाग्रं

¹⁰ Cf. *Diptāgama*, 16, 71-73 :

पुटमूत्राधरोष्ठान्तं कोलकं यवमुच्यते । दशनं द्रव्यादृश्यं तु द्वात्रिंशच्च विधीयते ॥
 यवत्रयं तु विस्तारमुत्सेधं तत्समं भवेत् । दंष्ट्रायामं यवाधिक्यं सदृशो मुकुलाकृतिः ॥
 ऊर्ध्वे षोडशदन्तं स्यादधस्तात्तावदेव तु । अधस्तादृशविस्तारं द्वियवं तावदुच्छ्रयम् ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 95b-98a :

पुटान्तादधरोष्ठान्तं कोलकं द्वियवाधिकम् । दशनं द्रव्यादृश्यं हि द्वात्रिंशत्परिकीर्तितम् ॥
 द्वियवं दन्तविस्तारमुत्सेधं तत्समं भवेत् । दंष्ट्रायामं यवाधिक्यं सदृशमुकुलाकृतिः ॥
 ऊर्ध्वे षोडशदन्तं स्यादधस्तादपि तावकी । अधोदशनविस्तारं यवार्धं तारमुच्छ्रयम् ॥

¹¹ E : द्रव्याधिक्यं

¹² C, F : मुकुलाकृतिः

¹³ A : ऊर्ध्वदृष्टदन्तरस्तु ; C, F : ऊर्ध्वं दृष्ट . . . दन्तास्तु ; E : ऊर्ध्वं . . . दन्तास्तु ; correction sur la base de *Kāraṇa* et *Dipta* : cf. *Kāraṇa*, I, 11, 97b : ऊर्ध्वे षोडशदन्तं स्यादधस्तादपि तावकी ; *Dipta*, 16, 73a : ऊर्ध्वे षोडशदन्तं स्यादधस्तात्तावदेव तु ; *Mānasollāsa* II, 1, 271 : दन्ता द्वादश द्रव्याः स्युः पञ्चदशसमाश्रिताः

¹ जिह्वायामं तु ²पण्मात्रं विस्तारं स्यात्तदर्धकम् । अधरोष्ठस्य विस्तारमङ्गुलं स्याद्यवाधिकम् ॥
⁴अधरोष्ठं रक्तवर्णं तारात्सप्तयवं भवेत् । ⁵तदायामं द्विमात्रं स्यादास्यतारं⁶ द्विकोलकम् ॥७३॥
उत्तरोष्ठस्य तारं च त्रियवं परिकीर्तितम् । ⁷हनुः⁸ ⁹स्याद्द्वयङ्गुलायाममूर्ध्वनिम्नं¹⁰ यवं भवेत् ॥
सप्तयवोच्चमधरात्त्रिमात्रं¹¹ हनुवर्धनम् । ¹²त्रियवं चोन्नतं विद्धि ¹³कलार्धं चिबुनिर्गतिः¹⁴ ॥
पूर्णचन्द्राकृतिं¹⁵ वक्त्रमुक्तलक्षणसंयुतम् । कारयेत्सुप्रसन्नं तु ¹⁶स्मेररम्यमनिन्दितम् ॥ ७६ ॥

[कण्ठः¹⁷]

¹⁸कृकाटीपृष्ठग्रीवं च भागायाममिति स्मृतम् । भागायाममधस्तस्य शूर्पाकारं प्रकल्पयेत् ॥७७॥

¹⁹ककुदः कटिसन्ध्यन्तं त्रिंशदङ्गुलमुच्यते । तन्ममं ²⁰कक्षयोर्मध्यं ²¹कटिसन्ध्यं च पृष्ठतः ॥

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 98b-101a :

जिह्वायामं तु पण्मात्रं विस्तारं स्यात्तदर्धकम् । अधरोष्ठस्य विस्तारमङ्गुलं स्याद्यवाधिकम् ॥
मुनियवं रक्ततारजायामं स्याद्द्विमात्रकम् । मागं च त्रियवाधिकमयमास्यतारमिति स्मृतम् ॥
त्रिवक्त्रं चोन्नता पाली यवाधं चोन्नतं मन्म । उत्तरोष्ठस्य विस्तारं त्रियवं परिकीर्तितम् ॥

² A : पण्मात्रविस्तारः

³ A : अर्धकः pour अर्धतः

⁴ E : अधरोष्ठौ ताम्रवर्णौ

⁵ A : तदायामद्विमात्रं

⁶ F : तालं pour तारं

⁷ Cf. *Diptāgama*, 16, 78-79 :

हनुः स्याद् द्वयङ्गुलायामं तदूर्ध्वं तु यवाङ्गुलम् । सप्तयवोच्चमधरात्त्रिमात्रं हनुवर्धनम् ॥
त्रियवं चोन्नतं विद्धि कलार्धं चिबुनिर्गमः । पूर्णचन्द्राकृतिर्वक्त्रं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥

⁸ D : हनुं pour हनुः ; F : वहुः la meilleure lecture est हनुः

⁹ A, E : स्याद्द्वयङ्गुलायामम्

¹⁰ E : ऊर्ध्वं नम्रं pour ऊर्ध्वनिम्नं

¹¹ C : अमुरं त्रिमात्रं pour अधरात्त्रिमात्रं ; D : मधुरं त्रिमात्रं ; E, F : अधरं त्रिमात्रं

¹² A : त्रयं pour त्रियवं

¹³ A : कलार्धं ; C : कालार्धं

¹⁴ E : निन्दितः pour निर्गतिः

¹⁵ Le *bahuvrīhi* पूर्णचन्द्राकृतिं doit s'accorder avec वक्त्रम्, et l'on devrait le neutre पूर्णचन्द्राकृतिं.

¹⁶ A : स्मेः स्वरमनिन्दितम् ; C : सस्मितं रम्यनिन्दितम् ; D : सस्मेरं रम्यनिन्दितम् ; E : सस्मितं रम्यमनिन्दितम्

¹⁷ Cf. *Diptāgama*, 16, 80-84 :

कृकाटपृष्ठग्रीवं च भागायाममिति स्मृतम् । अधस्तात्कालकायामं शूर्पं तस्याकृतिर्भवेत् ॥
ककुदः कटिसन्ध्येश्च दशकलाङ्गुलमायतम् । तन्ममं कक्षयोर्मध्ये प्रमाणं परिकीर्तितम् ॥
पृष्ठार्धं कटिसन्ध्येश्च त्रयोदशार्धङ्गुलायतम् । ब्रह्ममात्रार्धविस्तारं पृष्ठमण्डलमेव च ॥
तन्ममानतविस्तारं तदर्धं चोन्नतं भवेत् । ग्रीवाग्रस्य तु विस्तारं वसुमात्रार्धमङ्गुलम् ॥
ग्रीवमूलस्य विस्तारं नवमात्रार्धमिष्यते । सुश्रुतं ग्रीवमेवोक्तं द्विरेखापरिवेष्टितम् ॥

¹⁸ Le mot कृकाटि avant le sens कृकाट, कृकाटक ou कृकाटिका ne se trouve pas dans les lexiques sanskrits ; C : आकटी pour कृकटी ; E : ककुदि pour कृकटी

¹⁹ A : कु . न्ततः कटीगन्धं pour ककुदः कटिसन्ध्यन्तं

²⁰ A : कक्षयान्मध्यं ; C : कृतयोर्मध्यं

²¹ D, E : कटिसन्धि च

कलाभिः ¹सप्तभिः प्रोक्तं वसुमात्रार्धसंमितम्² । श्रीवाग्रविस्तरं ³प्रोक्तं भागद्वितयसंयुतम्⁴ ॥
⁵तत्तारान्मूलतारं यत्तद्भवेदङ्गुलाधिकम् । ⁶श्रीवा सुवृत्ता निर्दिष्टा रेखाद्वितयवेष्टिता ॥

[बाहुः⁷]

हिकामूत्रादधो⁸ ⁹बाहु सप्तविंशाङ्गुलायतौ । ¹⁰प्रकोष्ठौ च पृथक् स्यातामेकविंशाङ्गुलायतौ ॥
 सप्ताङ्गुलौ पाणितलौ ¹¹मध्येमध्ये शहीनके । ¹²तर्जन्यानामिके स्यातां यवद्वयविहीनके ॥८२॥
 अङ्गुष्ठं च चतुर्मात्रं कनिष्ठा च तथा भवेत् । हिकामूत्रात्तु ¹³कक्षान्तं ¹⁴नवमात्रार्धमुच्यते ॥८३॥
 हिकामूत्रोपरि¹⁵ स्कन्धौ गलपार्श्वे¹⁶ द्विकोलकम्¹⁷ । कौलकार्धं तदर्थं च ¹⁸मध्यपर्यन्तयोर्भवेत् ॥८४॥

¹ F : षट्त्रिंशभिः pour सप्तभिः प्रोक्तं

² A : संमितम् pour संमितम्

³ C : प्रोक्तं pour प्रोक्तं

⁴ A : संमितम् pour संयुतम्

⁵ E : तत्तारं pour तत्तारान्

⁶ A : श्रीवा वृत्ता निर्दिष्टा

⁷ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 106b-121a :

हिकामूत्रात्कमेणोच्चं भागं कौलकमङ्गुलम् । अर्धङ्गुलं कक्षान्तार्धं बाहुपर्यन्तमेव वा ॥
 वक्षःस्थलस्य चायामं दशभागं चतुर्थवम् । हिकामूत्रादधो बाहुः सप्तविंशतिमात्रकः ॥
 गोपुरं कौलकाग्राममेकविंशप्रकोष्ठकम् । अर्धङ्गुलाग्रान्तस्याग्रान्तार्धत्रयोदशाङ्गुलम् ॥
 सप्ताङ्गुलं तु चायामं शेषं मध्याङ्गुलाद्यतम् । पाणितलस्य विस्तारं सप्तमात्रमिति स्मृतम् ॥
 तत्तारस्याष्टभागैर्कहीनमग्रस्य तारकम् । सार्धकौलकमात्रेण तालमूलं घनं भवेत् ॥
 पञ्चवेनैकमात्रं तु तस्याग्रस्य घनं भवेत् । अनामिकाङ्गुलाग्रामतन्मानानामिका भवेत् ॥
 द्वियवोपेतभागेन अङ्गुष्ठस्य तु दैर्घ्यकम् । यवाधिकेन भागेन दैर्घ्यं कानिष्ठकस्य तु ॥
 रसाब्धिचरन्प्रवस्वकथवतारं कनिष्ठायाः । अङ्गुष्ठान्तं तथाग्रं तु अष्टभागैर्कहीनकम् ॥
 अङ्गुल्यग्रं त्रिधा कृत्वा द्विभागं नन्वविस्तरम् । तत्तारं यवोपेतं नखाग्रामं प्रकीर्तितम् ॥
 अङ्गुष्ठं तु द्विपर्वं स्यादन्त्याङ्गुल्यास्त्रिपर्वकम् । तलाग्रे त्वङ्गुलं नीत्वा द्विरेगामन्तरं कुरु ॥
 तलमूलादिकरेखा मध्यमाङ्गुलिमूलका । अणिबन्धस्य विस्तारं भागमेकं प्रकीर्तितम् ॥
 प्रकोष्ठमध्यविस्तारं त्रियवेन शराङ्गुलम् । प्रकोष्ठमूलतारं तु कौशिकाङ्गुलमुच्यते ॥
 कूर्परस्य तु विस्तारं सार्धसप्ताङ्गुलं भवेत् । बाहुमध्यमविस्तारं सार्धयावकमुच्यते ॥
 बाहुमूलस्य विस्तारं नवमार्धमिष्यते । हिकामूत्रात्तु कक्षान्तं नवमात्रार्धमुच्यते ॥
 कारयेद्वपवाहू च मूलतारं गुणाङ्गुलम् । अर्धङ्गुलेन मध्ये तु शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥

⁸ A : मूत्रादधो pour मूत्रादधो

⁹ A : बाहुः pour बाहु

¹⁰ A : प्रकोष्ठयोः pour प्रकोष्ठौ च

¹¹ Le mot मध्यमे ayant le sens de "deux doigts médians" est un duel féminin et par conséquent est pratyay et doit être soustrait au सन्धि ; le सन्धि est appliqué peut être en raison du mètre.

¹² A : तर्जन्यानामिके

¹³ F : कक्षान्तं

¹⁴ C : नवमात्रार्धमुच्यते ; D : नवमात्रार्धमुच्यते

¹⁵ A : हिकामूत्रपरिस्कन्धौ

¹⁶ C, D : पार्श्वौ pour पार्श्वे ; E : पार्श्वे

¹⁷ C : द्विकालकम् ; D : द्विकोलकम्

¹⁸ F : मध्यपर्यन्तरो भवेत्

¹बाहुमूलस्य विस्तारं नवमात्रं तु सार्धकम् । बाहुमध्यगतं तारमष्टमात्रं यवाधिकम् ॥ ८५ ॥
²कर्परस्य तु विस्तारं शुनिमात्रमिति स्मृतम् । प्रकोष्ठमूलगं तारं पण्मात्रं यवहीनकम् ॥ ८६ ॥
कोष्ठमध्यमविस्तारं ³पञ्चाङ्गुलं यवाधिकम् । मणिवन्धस्य विस्तारं ⁴त्रिमात्रं पञ्चवाधिकम् ॥
⁵तलस्य ⁶तिर्यङ्मानं तु पाण्योरायामवद्भवेत् । एकादशयवं तारमङ्गुष्ठस्य प्रकीर्तितम् ॥ ८८ ॥
⁷तर्जन्या विस्तारं तत्र यवाष्टकमुदाहृतम् । यवाधिकं ततश्चापि ⁸मध्यमं परिकल्पयेत् ॥ ८९ ॥
¹⁰तर्जनीवदनामा च पञ्चभिस्तैः कनिष्ठिका । सप्तार्धं चतुर्यत्रार्धं च [¹¹पञ्चार्धं] ¹²चतुरर्धकम् ॥
¹³त्रियवार्धं च विस्तारमङ्गुष्ठादिनखस्य तु । स्वविस्ताराद्यवाधिक्यं ¹⁴नवानां दीर्घमुच्यते ॥
अङ्गुष्ठं तु द्विपर्वं स्याच्छ्लेषाः पर्वत्रयान्विताः । ¹⁵सर्वासां मूलविस्ताराद्यमष्टांशहीनकम् ॥ ९२

[हृदयम् उदरं च¹⁶]

¹⁷रेखात्रययुतं कुर्यात्तलं पाण्योर्जनार्दन । कक्षयोरन्तरं¹⁸ चाथ त्रयोविंशाङ्गुलं भवेत् ॥ ९३ ॥
द्विकास्तनान्तरे तारमर्धाधिकत्रयोदशम् । स्तनयोरन्तरं¹⁹ तद्वत् ²⁰स्तनयोर्मण्डलेऽपि च ॥ ९४ ॥
द्विद्वयङ्गुलं भवेत्तारं तन्मध्ये चापि च्चुकम् । ²¹यवद्वितयविस्तारं यवोत्सेधयुतं भवेत्²² ॥ ९५ ॥

¹ A : बाहुमूलविस्तारः C : बाहुमूलविस्तारं

² C, D et E omettent les *śloka* 86 et 87a ; F : कोर्परस्य pour कर्परस्य

³ A : पञ्चाङ्गुलयवाधिकम्

⁴ C et E : द्वि pour त्रि

⁵ A : तस्य pour तलस्य

⁶ E : त्रिजमानं तु

⁷ E : आभमवद्भवेत् pour आभमवद्भवेत्

⁸ C : तर्जन्यं ; F : तर्जन्यां

⁹ E : मध्यमौ

¹⁰ D : तर्जनीपदनामा च

¹¹ Tous les manuscrits omettent le mot पञ्चार्ध ; correction sur la base de *Dipta*, 16, 95b : सप्तार्धं चतुरर्धं च पञ्चार्धं चतुरर्धकम् । त्रियवार्धं नवं तारमङ्गुष्ठादिनखस्य तु ॥

¹² A : चतुरर्धकम्

¹³ Les mss. C, D et E omettent la portion entre le premier *pāda* du *śloka* 91a et le second *pāda* du *śloka* 92b et lisent : त्रियवार्धं च विस्तारमष्टमष्टांशहीनकम्

¹⁴ A : नवानां दीर्घ उच्यते

¹⁵ A : सर्वेषां

¹⁶ Cf. *Kāraṇyāgama*, I, 11, 121b-124 :

कक्षयोरन्तरं तिर्यक् चतुर्विंशतिमात्रकम् । द्विका च्चुक[च्चुक] कयोर्मध्ये सार्धत्रयोदशाङ्गुलम् ॥

स्तनयोरन्तरं यद्द्व[तद्व] च्चुकं तु यवान्तकम् । द्वियवं तस्य विस्तारं मण्डलं तु द्विमात्रकम् ॥

हृत्प्रदेशस्य विस्तारं सार्धं त्रिस्त्रयङ्गुलं भवेत् । तदस्य तु विस्तारं सार्धत्रयोदशाङ्गुलम् ॥

cf. *Diptāyama*, 16, 101b-102a :

हृदयस्य च विस्तारमष्टाष्टाङ्गुलार्धकम् । उदरस्य तु विस्तारं पञ्चाष्टाङ्गुलार्धकम् ॥

¹⁷ C : रेरे pour रेखा

¹⁸ F : अन्तरः pour अन्तरं

¹⁹ A : अन्तरः pour अन्तरं

²⁰ C : स्तनयोरं pour स्तनयोर्

²¹ A et D : याव pour यव

²² D ajoute : वक्ष्यन्नापि विस्तारं यवोत्सेधयुतं भवेत्

वक्षसश्चापि विस्तारं सार्धमष्टादशाङ्गुलम् । उदरस्य तु विस्तारं त्रिंशद्द्विगुलं तु सार्धकम् ॥ ९६ ॥

[नाभिः, श्रोणी, कटिश्च³]

नाभिः प्रदक्षिणावर्तस्तद्विस्तारं² तु षड्व्यवम् । निम्नं यवद्वयं विद्यात्तारं श्रोणीगतं तु यत् ॥

तच्चाप्यर्धाधिकैरेव भवेत्सप्तदशाङ्गुलं । कटिप्रदेशविस्तारं नवभिश्च दशाङ्गुलम् ॥ ९८ ॥

[मेढ्रम्, ऊरुः, जानु च⁴]

भूताङ्गुलं यवाधिक्यं मेढ्रायामभिहोच्यते । मुष्कश्च चतुरङ्गुल्यो¹⁰ विस्तारायामतः समः ॥ ९९ ॥

कोलकं तु यवाधिक्यं तन्मेढ्रस्य तु विस्तरम् । ऊरुमूलस्य विस्तारं त्रयोदशाङ्गुलं भवेत् ॥ १०० ॥

अधस्ताद्गुरुविस्तारं द्वादशाङ्गुलकं भवेत् । जानुमध्यस्य विस्तारं नवमात्रमुदाहृतम् ॥ १०१ ॥

¹ C, D, F: उदरं मध्यविस्तारं; E: उदरमध्यविस्तारं

² C: तीर्थाङ्गुलं

³ Cf. *Diptāgama*, 16, 102b-105a:

नाभिः प्रदक्षिणावर्तः षड्व्यवं तत्र कारयेत् । निम्नं तु तद्यवाधे च तत्पूर्वाक्तविधिक्रमम् ॥

श्रोणीप्रदेशविस्तारं सप्तदशाङ्गुलार्धकम् । नागेन्द्रस्य फणाकारमुच्छ्वयं वाणमङ्गुलम् ॥

कटिप्रदेशविस्तारं नवभिश्च दशाङ्गुलम् । शरीरं गोमुखाकारं कट्यर्ध्वं विधेयतः ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 124b-127a:

यवद्वयं तु निम्नं स्याद्विस्तारं षड्व्यवं भवेत् । नाभिः प्रदक्षिणावर्ता विस्तारसममायतम् ॥

श्रोणिप्रदेशविस्तारं सार्धसप्तदशाङ्गुलम् । कट्यग्रस्य तु विस्तारं विशल्यङ्गुलमुच्यते ॥

कटिमूलस्य विस्तारं द्वात्रिंशल्यङ्गुलं भवेत् । शरीरं गोमुखाकारं कट्या ऊर्ध्वं प्रशस्यते ॥

⁴ C, D: प्रदक्षिणावर्ता pour प्रदक्षिणावर्तः; E: प्रदक्षिणावर्त

⁵ A: षट्पन्तारं pour तद्विस्तारं; F: षड्विस्तारं

⁶ A: निम्नायामद्वयं

⁷ A: तच्चाप्यर्धाधिकैरेव

⁸ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 127b-131:

शरमात्रयवोपेतं मेढ्रायामं विधीयते । वेदाङ्गुलमिति प्रोक्तं मुष्कविस्तारदार्धके ॥

पश्चाङ्गुलप्रमाणेन एकैकवृषणं स्मृतम् । शकं शोषाङ्गुलायामं तारं दद्यायवं भवेत् ॥

क्षयमग्रेऽष्टमागैकं मुकुलोत्पलवद्भवेत् । ऊरुमूलस्य विस्तारं सार्धत्रयोदशाङ्गुलम् ॥

तन्मध्ये मत्स्यविस्तारं यवसर्धाङ्गुलाधिकम् । ऊर्ध्वग्रस्य तु विस्तारं सार्धत्रयोदशाङ्गुलं भवेत् ॥

जानुमण्डलविस्तारं नवमात्रार्धमिष्यते ।

cf. *Diptāgama*, 16, 106-109:

वाणाङ्गुलयवाधिक्यं मेढ्रायामभिहोच्यते । मुष्कश्च चतुरङ्गुल्यो विस्तारायामतः समः ॥

एकैकं द्व्यङ्गुलं ज्ञेयं मुष्कविस्तारमेव च । कोलकं च यवाधिक्यं मेढ्रविस्तारमुच्यते ॥

ऊरुमूलस्य विस्तारं त्रयोदशार्धाङ्गुलं विद् । अधस्ताद्गुरुविस्तारं द्वादशार्धाङ्गुलं भवेत् ॥

जानुमध्यमविस्तारं नवमात्रार्धमिष्यते ।

⁹ A: मुष्का च चतुरङ्गुल्याः; E: मुष्कं स्याच्चतुरङ्गुल्यं

¹⁰ A: सौतारायामन्तस्यना; C, D: विस्तारायामतःसमा; F: स्तोत्रणायामतस्यमा

¹¹ C, E: विस्तरः

[जङ्घा, पादश्च¹]

जङ्घामूलस्य विस्तारं जानुवत्परिकीर्तितम् । जङ्घामध्यमविस्तारं² सप्ताङ्गुलं यवाधिकम् ॥
³नलकस्य तु विस्तारं वेदाङ्गुलं⁴ च सार्धकम् ।⁵पञ्चाङ्गुलयवाधिक्यं तारं⁶ पादतलस्य तु ॥
⁷पादाङ्गुलप्रायतं चैव⁸ द्विकोलकमिति स्मृतम् । तस्माद्यवाधिका प्रोक्ता देशिनी⁹ मध्यमाथ च ॥
¹⁰द्व्यर्धमानयुता प्रोक्ता दैर्ध्यमेवमुदीरितम् । त्रयोदशयवं¹¹ विद्यादङ्गुलस्य¹² तु विस्तरम् ॥
 अनन्तरा नन्दयवा¹³ मध्या वसुयवा स्मृता । तस्मादध्विहीनान्या¹⁴ तस्मादन्यार्धहीनका ॥ १०६
¹⁵एवमङ्गुलिविस्तारं क्रमेण परिकीर्तितम् । अङ्गुलघट्टगुलीनां तु नखविस्तारमुच्यते ॥ १०७
¹⁶सार्धपञ्चयवं पश्चात्¹⁷ सार्धं चापि चतुर्यवम् । चतुर्यवं ततः सार्धं त्रियवं द्वियवं क्रमात् ॥ १०८
 विस्तारेण समं¹⁸ दैर्ध्यं नखानां परिकीर्तितम् ।¹⁹विस्तारत्रिगुणं²⁰ नाहं सर्वेषु परिकल्पयेत् ॥ १०९
 दशतालोत्तमेनैवं²¹ प्रतिमां परिकल्पयेत् ।

[मध्यमदशतालविधिः²²]

²²मध्यमदशतालेन कर्तव्या यास्तु²³ देवताः²⁴ ॥ ११० ॥

¹ Cf. *Diptāgama*, 16, 110-116a :

जङ्घामध्यमविस्तारमष्टाङ्गुलमुदीरितम् । नलप्रदेशविस्तारं चतुर्मात्रार्धमिष्यते ॥
 तलप्रदेशे विस्तारं पञ्चाङ्गुलयवाधिकम् । पादाङ्गुलप्रक्रमाज्ज्ञेयं द्विकोलकममायतम् ॥
 चतुर्मात्रं यवाधिक्यं देशिन्यायाममिष्यते । मध्यायामं त्रिमात्रं वानामिका व्यङ्गुलं भवेत् ॥
 कनिष्ठा द्व्यङ्गुलार्धं च मानमेतद्विधीयते । त्रयोदश नवाष्टौ च समार्धं पञ्चवार्धकम् ।
 अङ्गुलप्रदिषु विस्तारं यथावदनुपूर्वशः । अष्टार्धं चैव पञ्चार्धं चतुर्यवं चतुर्यवम् ॥
 त्रियवार्धं यवं तारमङ्गुलीनां नखे स्मृतम् । विस्तारतः समायामं नखानां परिकीर्तितम् ॥
 विस्तारत्रिगुणं नाहं सर्वेषां च विधीयते ।

² A : सप्ताङ्गुलयवाधिकम्

³ A : नलकस्य

⁴ A : तु pour च

⁵ A : पञ्चाङ्गुलयवाधिक्यं

⁶ A : पार pour पाद

⁷ D : पादाङ्गुलप्रायतश्चैव ; F : पादाङ्गुलप्रायितं

⁸ A : द्विकोलमिति विस्तृतम् ; F : द्विकोलमिति विस्मृतम्

⁹ C : मध्यमाथवा ; D : मध्यमांश च ; F : मध्यमाथ च

¹⁰ C : मध्यमा त्रियुता प्रोक्ता ; F : द्व्यर्धमानयुता प्रोक्ता

¹¹ A : युतं pour यवं

¹² A : द्वि pour तु

¹³ C : धवा pour यवा

¹⁴ A et F : अन्यत् pour अन्या

¹⁵ A : एवमङ्गुलविस्तारक्रमेण

¹⁶ C : सार्धद्वियवं पश्चात् ; E : सार्धद्वियवं पश्चात्

¹⁷ A : सार्धपञ्च चतुर्यवम्

¹⁸ A : दीर्घ

¹⁹ E : विस्तारान्त्रिगुणं ; F : विस्तारं त्रिगुणं

²⁰ F : नाहं pour नाहं

²¹ A : एव pour एवं

²² A : मध्यमं pour मध्यम

²³ E : च pour तु

²⁴ A : देवताम् pour देवता-

तासां¹ मानादि वक्ष्येऽहमङ्गुलैस्तत्तद्दृष्टवैः² ।³ देवमानवशान्मानं⁴ देवीनां परिकल्पयेत् ॥
कर्णान्तं कर्णनालान्तं⁵ हन्वन्तं वापि कारयेत् । बाह्वन्तं वापि⁶ देवीनां देवमानात्प्रकल्पयेत् ॥

[कायमानम्⁹]

लघोत्सेधेन यन्मानं कुर्याद्विशच्छताङ्गुलम् ।¹⁰ उष्णीपात्केशपर्यन्तं¹¹ वेदाङ्गुलमिति स्मृतम् ॥
तस्मान्नेत्रान्तमुद्दिष्टं पञ्चांशं पादहीनकम् ।¹² ततो नासापुटान्तं¹³ स्यादर्धहीनशराङ्गुलम् ॥११४
नासापुटाच्च हन्वन्तं श्रुत्यंशं पादहीनकम् । हजोः¹⁴ कण्ठाच्च भागं स्यात्कण्ठाच्च हृदयान्ततः¹⁵ ॥

¹ E : मानं प्रदश्ये pour मानादि वक्ष्ये

² F : तु तद्दृष्टवैः pour तत्तद्दृष्टवैः

³ Cf. *Dīptāgama*, 17, 52-53 :

प्रतिमोत्सेधमानेन देवीनां वदाम्यहम् । नास्यन्तमपि चास्यान्तमनुवाहन्तमेव च ॥

नास्यन्तमुत्तमं ज्ञेयमास्यान्तं मध्यमं भवेत् । बाह्वन्तमध्यमं ज्ञेयं देव्यास्तुक्तमिहोच्यते ॥

cf. *Aṅgīsumathāśyapa*, 57, 3b-5a :

शम्भोर्नासाप्रसीमान्तं शक्युच्चमुत्तमोत्तमम् । शम्भोर्वा स्तनसीमान्तमधनाधनमुच्यते ॥

तयोर्मध्येऽष्टभागे तु नवधा शक्तिमानकम् । शम्भोर्द्विज्ञान्तमुद्दिष्टं स्तनान्तमधनाधनम् ॥

तयोर्मध्येऽष्टभागे तु नवधा शक्तिमानकम् । एवमष्टादशोर्मेधं पादादुष्णीपसीमकम् ॥

⁴ C, E : देवमानमंशमानं

⁵ C : देविताः ; E : देवी तां

⁶ A : तालान्तं pour नालान्तं

⁷ A : मन्वन्तं pour हन्वन्तं

⁸ A : देवानां

⁹ Cf. *Kāraṇāgama*, 12, 2b-8a :

यावदुत्सेधमानं तु भजेद्विशच्छताङ्गुलम् । उष्णीपात्केशपर्यन्तं चतुर्मात्रमिति स्मृतम् ॥

केशान्ताद्वनुपर्यन्तं त्रयोदशाङ्गुलं भवेत् । केशान्तादक्षिमूत्रान्तं तत्रिभागं कुरुच्यते ॥

अक्षिमूत्रात्पुटान्तं च तत्समं चेति कीर्तितम् । तत्पुटाद्वनुपर्यन्तं तत्समं त्वभिधीयते ॥

प्रीवायामं चतुर्भागं द्विकामूत्रान्तान्तकम् । त्रयोदशाङ्गुलं प्रोक्तं तस्मान्नामेस्तु तत्समम् ॥

नामेस्तु योनिपर्यन्तं त्रयोदशाङ्गुलं भवेत् । योन्यवर्गप्रकान्तं च पञ्चविंशति च मात्रकम् ॥

जान्वायामं तु भागं स्याज्ज्वा चाप्यूनतः समम् । तलोत्सेधं चतुर्मात्रं कायमानमिति स्मृतम् ॥

cf. *Dīptāgama*, 17, 3-8 :

मूर्ध्नि पादे तयोर्मध्ये मानं तत्र निबोधयेत् । उष्णीपमङ्गुलं प्रोक्तं त्र्यङ्गुलं शिर उच्यते ॥

केशान्तादक्षिमूत्रान्तं पञ्चाङ्गुलमिति स्मृतम् । अक्षिमूत्रात्पुटान्तं तु चतुर्मात्रार्धमिष्यते ॥

नासिकाहनुपर्यन्तमर्धधिक्यं [च] त्र्यङ्गुलम् । गलवृद्धिर्न कर्तव्यं प्रीवायाश्चतुरङ्गुलम् ॥

द्विकामूत्रान्तान्तान्तं च त्रयोदशाङ्गुलमिष्यते । अधस्तात्नाभिसीमान्तं तत्समं कारयेद्बुधः ॥

नाभिसीमान्तु योन्यन्तमङ्गुलं स्यात्त्रयोदश । तयोऽन्या जानुसीमान्तं पञ्चविंशत्यङ्गुलायतम् ॥

तज्जानुमण्डलं भागं स्याज्ज्वा चोच्यते समम् । तलोत्सेधं चतुर्मात्रमूर्ध्वानां प्रकीर्तितम् ॥

¹⁰ C, E : दक्षिणात् pour उष्णीपात्

¹¹ F : देव pour वेद

¹² E et F omettent les demi-sloka 114b et 115a

¹³ C : स्यादर्धं हीनांशकाङ्गुलम्

¹⁴ A : कर्णाच्च pour कण्ठाच्च ; D : कण्ठत्र

¹⁵ A : कर्णाच्च हृदयान्ततः ; C, E : कर्णाच्च हृदयान्ततः

त्रयोदशाङ्गुलं ज्ञेयं तस्मान्नाभ्यन्तकं¹ तथा । तस्माच्च योनिपर्यन्तं तथैव परिकल्पयेत् ॥ ११६
तस्माच्च जानुपर्यन्तं² षड्विंशाङ्गुलमुच्यते । चतुरंशं भवेज्जानु³ जङ्घा चोरुवदुच्यते ॥ ११७ ॥

[अङ्गानां विस्तारः⁴]

भागं पादतलोत्सेधं⁵ तस्यायाममथोच्यते । विकारांशं तदायामं भागमङ्गुष्ठ⁶दैर्घ्यकम् ॥ ११८
७तर्जनी तत्समा ज्ञेया⁸ हीनार्धार्धाङ्गुलाः पराः । रविनन्दयवैरष्टसप्तभिः षड्भिरेव च ॥ ११९
अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तमङ्गुलीनां तु विस्तृतम्⁹ ।¹⁰ तत्तत्तारार्धमानेन¹¹ नखविस्तारमुच्यते ॥ १२०
पादाग्रमध्यपार्ष्णीनां षट्पञ्चचतुरङ्गुलम् । विस्तारं¹² गुल्फविस्तारं भूताङ्गुलमिति स्मृतम् ॥
¹³ नलकाविस्तारं चापि वेदाङ्गुलमिति स्मृतम्¹⁴ । जङ्घामध्यमविस्तारं षण्मात्रमिति कीर्तितम् ॥
¹⁵ जानु सप्तांशविस्तारं¹⁶ मुखमूरुविशालकम् । चतुर्विंशतिमात्रं तु कटिविस्तारमुच्यते¹⁷ ॥ १२३
¹⁸ श्रोणीललाटं तेष्वेव षण्मात्रमिति कीर्तितम् । अश्वत्थपत्रवद्योनिर्विस्तारं¹⁹ चतुरङ्गुलम् ॥

¹ C : तनः pour तथा

² D : षड्विध pour षड्विंश

³ E : जान् pour जानु

⁴ Cf. *Amśumatkāśyapa*, 57, 16-21a :

कलांशं पादतलायामं पाष्प्यङ्गुष्ठाग्रसीमकम् । तर्जन्यङ्गुष्ठयोर्दीर्घं चतुर्भागमुदाहृतम् ॥
सार्धत्रिभागं मध्यं स्यात्त्रिभागं तदनामिका । सार्धद्विभागमानं तु कनिष्ठाङ्गुलिर्दीर्घकम् ॥
द्विरष्टौ सार्धमसांशं पातालरसभिर्यवैः । अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं चरणाङ्गुलिर्विस्तृतम् ॥
त्रिद्वयंशं तु नखव्यासे पादोनायतवर्तुलम् । अङ्गुलीनां मुखोच्चं तु नखव्याससमं भवेत् ॥
पादतलाग्रविस्तारं षण्मात्रमिति विद्यते । मध्ये षष्ठाङ्गुलं पार्ष्णिविस्तारं चतुरङ्गुलम् ॥
अक्षिगुल्फान्तविस्तारं षड्भागं विधीयते ॥

⁵ C : तस्याधम pour तस्यायाम

⁶ A : अङ्गुल्य pour अङ्गुष्ठ

⁷ C, E : तर्जनीयसमाख्या या ; D : तर्जनीयं समाज्ञेया

⁸ C, E : हीनार्धार्धाङ्गुलापराः

⁹ C : विस्मृतम्

¹⁰ A : तत्तारार्धमानेन ; E : तत्तारादर्थमानेन

¹¹ C, E : खन pour नख ; D : खन

¹² A : षुष्प pour गुल्फ

¹³ Cf. *Amśumatkāśyapa*, 57, 21b-24 :

नलकातति वेदांशं जङ्घामध्यं रमाङ्गुलम् । जानुव्यासं तु सप्तांशं भानवंशं ह्यहमूलकम् ॥
भागद्विगुणभागं तु विस्तारं कटिवन्धयोः । योनिपीठविशालं तु सप्ताङ्गुलमुदाहृतम् ॥
योनितां चतुर्भागमधोगाध्वत्थपत्रवत् । विस्तारसदृशोत्सेधं योनि कृत्स्नमांशकम् ॥
श्रोणिस्थाने तु विस्तारं सयवं विशदङ्गुलम् ॥

¹⁴ Le ms. A omet le demi-*śloka* 122a

¹⁵ Le ms. F omet les *śloka* 123 et 124a

¹⁶ Le mot मुखम् est pris ici dans le sens de द्वादशाङ्गुलम् ; cf. supra, *śloka* n° 40.

¹⁷ C, E : इत्यने pour उच्यते

¹⁸ श्रोणीललाटम् = श्रोत्रग्रभागः = ५८५

¹⁹ A : विस्तारं pour विस्तारं

श्रोणीविस्तारमानं¹ तु विंशदङ्गुलमुच्यते ।² नाभिः प्रदक्षिणावर्ता³ गम्भीरं पड्यवं भवेत् ॥
विस्तारं च तथैव स्यान्नाभिदेशस्य विस्तरम् । एकादशाङ्गुलं ज्ञेयं तदूर्ध्वं चोदरस्य तु ॥१२६
त्रयोदशाङ्गुलं⁴ तारं स्तनाधस्तात्प्रकल्पयेत् । स्तनतारं नवाङ्गुल्यं चूचुकं त्र्यङ्गुलं भवेत् ॥१२७
विस्तारार्थं⁵ स्तनोत्सेधं तस्य पञ्चाङ्गुलार्थकम् । तदुन्नतं यवं विघात्कक्षयोरन्तरं⁷ ततः⁸ ॥१२८
भवेत्सप्तदशाङ्गुल्यं बाहुभ्यां च तदूर्ध्वतः । एकविंशाङ्गुलं⁹ तारं हिक्कामूत्रं ततो भवेत् ॥
बाहुदीर्घं च¹⁰ षड्विंशमङ्गुलं¹¹ कूर्परं ततः । नेत्राङ्गुलं भवेत्पश्चादष्टाधिकदशाङ्गुलम् ॥१३०
प्रकोष्ठं¹² तु तलं चापि सप्ताङ्गुलमितीरितम्¹³ । पडंशं¹⁴ मध्यमादैर्घ्यं¹⁵ पञ्चांशा तर्जनी भवेत् ॥

¹ F : मात्रं pour मानं

² Cf. *Dvātagama*, 17, 16-17a :

नाभिः प्रदक्षिणावर्तः पञ्चवं विस्वृतं भवेत् । निम्नं यवद्वयं विद्यान्नाभिकानानभिच्यते ॥
उदरनध्यविस्तारमुक्तमेकादशाङ्गुलम् ।

cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 57, 25 :

नाभेश्च निम्नविस्तारं षड्वयं परिकीर्तितम् । मध्यमस्य विशालं तु रुद्राङ्गुलमुदाहृतम् ॥

³ A : आवर्तं pour आवर्ता ; E : आवर्तः ; F : आवर्तं

⁴ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 57, 26-36a :

स्तनाधस्तात्तु विस्तारं सार्धत्रयोदशाङ्गुलम् । स्तनतारं नवांशं स्याद्गुणांशं स्तनचूचुकम् ॥
स्तनोच्चं सार्धवेदांशमक्षमधीङ्गुलोन्नतम् । स्तनाक्षं च स्तनं चैव वृत्तं कृत्वातिमुन्दरम् ॥
स्तनान्तरं यवायांशं छन्नवीरं तु तत्र वै । कक्षयोरन्तरं विप्र सप्तदशाङ्गुलं स्मृतम् ॥
बाहुपर्यन्तविस्तारमेकत्रिंशाङ्गुलं भवेत् । हिक्कामूत्रादधो बाहुदीर्घं षड्विंशदङ्गुलम् ॥
कूर्परं च द्विभागं स्यात्प्रकोष्ठं द्विनवाङ्गुलम् । मणिबन्धात्तलायामं सप्ताङ्गुलमुदाहृतम् ॥
तस्मान्मध्याङ्गुलिः षड्भिः पञ्चांशे तर्जनी भवेत् । अनाभिका तर्जनीतुल्यं भागोऽद्भुटकनिष्ठयोः ॥
अङ्गुलीनां तु दीर्घं च हस्तयोरुभयोरपि । नवसप्ताष्टमस्तुयवाङ्गुलादिविस्वृतम् ॥
तत्पडंशे चतुर्भागं नखतारमिहोच्यते । यवद्वयाधिकं तारं नखायामं तु तीक्ष्णवत् ॥
हस्तस्य तलविस्तारं पञ्चाङ्गुलं विधीयते । मणिबन्धविशालोऽग्निर्भूतांशं कूर्परस्य तु ॥
पडंशं बाहुमध्ये तु सप्तंशं बाहुमूलके । तस्मादामणिबन्धान्तं तरुणवेषुवकृत्तम् ॥
हस्तविस्तारमेवं स्यात् ॥

⁵ C : तारं स्तनाधस्तात्प्रकल्पयेत् ; F : तारस्त्वानाः तत्परिकल्पयेत्

⁶ D : स्तनोत्सेधस्तस्य ; E : घनोत्सेधं तस्य

⁷ A : अन्तरे pour अन्तरं

⁸ A : तदिः pour ततः ; F : ततिः

⁹ A : तारं pour तारं

¹⁰ A : षड्विंशदङ्गुलं

¹¹ A : कूर्परं

¹² C, D, E : च pour तु

¹³ D, E : इतीरितम् pour इतीरितम् ; F : इति स्मृतम्

¹⁴ A : मध्यमादैर्घ्यं

¹⁵ A : पञ्चंशं

तथैवानामिकादैर्ध्वं¹ कनिष्ठा चतुरङ्गुला² । तथैवाङ्गुष्ठदैर्ध्वं³ स्याद्विस्तारं तद्वत् पुनः ॥१३२
 नवसप्ताष्टसप्ततुर्यवैरङ्गुष्ठपूर्वकम् । ब्रूलाद्रे ध्वयं चापि⁴ तत्तदंशांशमुच्यते ॥ १३३ ॥
 मुनिवेदशरैर्वेदरन्ध्रैरपि⁵ यवैः क्रमान् । अङ्गुष्ठादिनखानां तु तारमन्वियवं ततः ॥१३४॥
⁶कनिष्ठायां तु कुर्वीत तच्चदैर्ध्वं⁷ यथाधिकम् । कनिष्ठानामिकामध्यादेशिन्यश्च⁸ त्रिपर्वकाः⁹ ॥
 अङ्गुष्ठं तु¹⁰ द्विपर्वं¹¹ स्यात्तले तारं षडङ्गुलम् । मणिवन्धस्य विस्तारं¹² बह्व्यङ्गुलमुदीरितम् ॥१३६
¹³कूर्परं तु¹⁴ अराङ्गुल्यं वाहुमध्यं षडङ्गुलम् । सप्ताङ्गुलं भवेद्ब्राह्मूलं चैव क्रमेण वै¹⁵ ॥
¹⁶सप्ताङ्गुलं भवेत्कण्ठे¹⁷ विस्तारं तु ततो मुखे ।¹⁸रुद्राङ्गुलं तु विस्तारमेवं तारं प्रकीर्तितम् ॥
 दशतालेन मध्येन¹⁹ स्त्रीमानमिति कीर्तितम् ।

¹ C : दीर्घं pour दैर्घ्यं

² A : चतुरङ्गुलम्

³ C : स्याच्चतुस्तारं गतं पुनः

⁴ A : समं तु pour समर्तुः ; C : सप्तानु ; E : समस्तु

⁵ A : तत्तदंशान्तमुच्यते

⁶ C, D, E : वेद रन्ध्रैरपि pour वेदरन्ध्रैरपि ; F : वेदे रन्ध्रैरपि : une meilleure lecture semble être वेदान्ध्रैरपि

⁷ D : अङ्गुष्ठादि pour अङ्गुष्ठादि

⁸ F : कनिष्ठिकायां pour कनिष्ठायां तु

⁹ E : यथाधिकम्

¹⁰ A : मध्यादेशिन्यश्च pour मध्यादेशिन्यश्च ; C : मध्यादेशिकश्च ; E : मध्यादेशिनीनां

¹¹ A : त्रिपर्विका ; C, E : त्रिपर्वका ; D : त्रिपूर्वकाः

¹² C : त्रि pour द्वि

¹³ A : स्यात्तलेनाधिषडङ्गुलम् ; E : स्यात्तलेतारं षडङ्गुलम्

¹⁴ C : ब्राह्मणुल pour बह्व्यङ्गुल

¹⁵ A : कूर्परं

¹⁶ D : जत pour शर

¹⁷ C, E : तु pour वै

¹⁸ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 57, 36-43a :

“सप्तशं त्रैवविस्तरम् । अत्रे मूत्रे तु विस्तारं षडशं स्याद्यथाधिकम् ॥

रुद्रांशं मुखविस्तारं कुङ्कटाण्डसमाकृतिः । भ्रूकेशान्तयोर्मध्यं सार्धद्व्यङ्गुलकं भवेत् ॥

भ्रूमध्याक्षेत्रमृद्धान्तं सप्ताद्व्यङ्गुलं भवेत् । पुट्टादास्यावसानं तु सयवैकाङ्गुलं भवेत् ॥

तदर्थं गोत्रिदीर्घं तु तस्मार्थं तस्य विस्तृतम् । अधरं सयवाङ्गुल्यं शेषं हन्वन्तमानकम् ॥

कर्णवेशं तु चिबुकान्त्यार्धद्व्यङ्गुलकं भवेत् । द्विभागं कर्णविस्तारं सप्तार्धं चतुरंजकम् ॥

कर्णदीर्घमिति ख्यातं तस्माद्भालं प्रलम्बयेत् । नालालम्बं तु पञ्चांशं कर्णं धनमुत्तमम् ॥

हन्तिहन्तोपमं पादे हन्ते गोपुच्छककृतम् । शेषमुत्तमनालीकनागणैव सप्ताचरेत् ॥

स्त्रीणां तासान्यमेतद्वि”

¹⁹ A : कर्णे pour कण्ठे ; D : कण्ठे ; E : कर्णे

²⁰ A : रुद्राङ्गुलं तु विस्तारनेवारान्तं ; E : रुद्राङ्गुलमुविस्तारनेवारान्तं

²¹ F : स्त्रीमानं परिकीर्तितम्

[अधमदशतालविधिः¹]

अधमे दशताले तु ²भाजिते ³षोडशाधिकैः ॥ १३९ ॥

अङ्गुलानां शतैस्त्रैस्त्रैरङ्गकल्पनमुच्यते । उष्णीष⁴कण्ठजानूनां ⁵तलस्यापि समुच्छ्रयम् ॥ १४० ॥

चतुरङ्गुलमुद्दिष्टं प्रत्येकं तु विशेषतः । ⁶सार्धं रव्यङ्गुलं वक्त्रं ⁷तद्वद्वक्षस्तथोदरम् ॥ १४१ ॥

तद्वन्मेहं समुद्दिष्टं पञ्चविंशाङ्गुलं ⁸ततः । ऊरुमानं⁹ तथा जङ्घा शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ १४२ ॥

कन्यसे दशताले तु देवानेवं¹⁰ प्रकल्पयेत् ।

[उत्तमनवतालविधिः¹¹]

¹²नवतालोत्तमं चापि ताल¹³गण्यमथोच्यते ॥ १४३ ॥

¹⁴मूर्ध्नि केशान्तमानं तु चतुरङ्गुलमुच्यते । ¹⁵केशान्तादक्षिमृत्रान्तं¹⁶ तस्माच्चैव¹⁷ पुटान्तकम् ॥

¹⁸पुटान्ताद्बनुपर्यन्तं प्रत्येकं चतुरङ्गुलम् । ¹⁹अर्धाङ्गुलं गले वृद्धिः ²⁰कण्ठं ²¹सार्धगुणाङ्गुलम् ॥

¹ Cf. *Aṅśumatkāśyapa*, 58, 3-7 :

कलाधिकशतांशं स्यादधमं दशतालकम् । उष्णीषमङ्गुलं प्रोक्तं केशान्तं तु गुणाङ्गुलम् ॥

केशान्ताद्बनुपर्यन्तं सार्धमान्वङ्गुलं भवेत् । युगाङ्गुलमिति प्रोक्तं कण्ठमानं द्विजातम् ॥

हिक्रादिन्तनमृत्रान्तं सार्धमान्वङ्गुलं भवेत् । स्तनाधो नाभिपर्यन्तं तन्ममं चेति कर्तितम् ॥

नाभेस्तु मेहमूलान्तं सार्धत्रादशमात्रकम् । तन्मेहमूलाद्दृष्टं पञ्चविंशतिमात्रकम् ॥

वेदाङ्गुलं तु जानु स्याज्जङ्घायामूर्ध्नीर्धकम् । वेदांशं चरणोत्सेधं तुद्भवेवं विधीयते ॥

² F : भादिने ³ A : षोडशांशकैः ⁴ A : कर्ण pour कण्ठ ; C, E : स्वण्ड

⁵ D : ताल pour तल ; le mot तल est pris ici dans le sens de पाद

⁶ A : सार्धं रव्यं कुलं वक्त्रं ; C : सार्धरव्यङ्गुलं वक्त्रं ; D : सार्धरव्यङ्गुलं वक्त्रं

⁷ A : तद्वक्त्रं च तथोदरम् ; D, F : तद्वक्त्रं तथोदरम्

⁸ C, E : ततम् pour ततः ⁹ F : ऊरुमारं ¹⁰ A : एव pour एवं

¹¹ Cf. *Aṅśumatkāśyapa*, 59, 2b-7a :

सद्वादशशतांशे तु वैरजाने विभाजिते । उष्णीषमेकभागेन केशान्तं तु गुणाङ्गुलम् ॥

केशान्तादक्षिमृत्रान्तं वेदमात्रं विधीयते । तस्मान्नेत्रान्पुटान्तं च वेदमात्रमुदीरितम् ॥

पुटान्ताद्बनुपर्यन्तं वेदांशं प्रविधीयते । कण्ठमानं तु वेदांशं मान्वंशं हृदयावधि ॥

हृदयाज्ञाभिर्मानान्तं तावद्द्वादशमात्रकम् । नाभ्यादिमेहमूलान्तं भातुमात्रं विधीयते ॥

ऊरुदीर्घं चतुर्विंशादंशं जानु युगांशकम् । जङ्घादीर्घं चोहतुव्यं वेदांशं चरणोदयम् ॥

¹² A : नवतालोत्तमे चैव ; F : नवतालोत्तमेवापि ¹³ F : गर्ह्य pour गण्य

¹⁴ E : मूर्ध्नि pour मूर्ध्नि ¹⁵ F : शैलान्ताद् pour केशान्ताद्

¹⁶ C : मृत्रान्ता pour मृत्रान्तं ¹⁷ A : एव pour एवं

¹⁸ C : पुटान्ता धनुपर्यन्तं ; F : पुटान्तार्धानुपर्यन्तं ¹⁹ I. om. et le *śloka* 145b et 146

²⁰ A, C, E : कर्ण pour कण्ठ ²¹ A : सार्धं इगुलात्मम्

कण्ठाद्देशपर्यन्तं तस्मान्नाभ्यन्तमेव च । नाभेर्मेढ्रान्तकं¹ चापि प्रत्येकं द्वादशाङ्गुलम् ॥ १४६ ॥
ऊरु द्वितालमानेन² जानू³ वेदाङ्गुलौ स्मृतौ । जङ्घा द्वितालमानेन⁴ तलौ च⁵ चतुरङ्गुलौ ॥

[मध्यमनवतालविधिः⁶]

नवतालोत्तमं प्रोक्तं⁷ गण्यमानवशाद्वरे ।⁸ वेदाङ्गुलविहीनं स्यान्नवतालस्य मध्यमम् ॥ १४८ ॥
नवतालोत्तमात्तस्माद्वासस्थानमथोच्यते ।⁹ जङ्घायामङ्गुलं प्रोक्तमूरावङ्गुलमेव हि ॥ १४९ ॥

¹⁰ मेढ्रदेशेऽङ्गुलं चैव¹¹ वक्त्रे चाप्यङ्गुलं भवेत् । एवं मध्यमतालं¹² स्याद् :

[अधमनवतालविधिः¹³]

अधमे नवतालके ॥

¹⁴ हिकानाभ्यन्तरे¹⁵ हीनं नेत्राङ्गुलमुदीरितम् । ऊरावेकाङ्गुलं तद्वज्जङ्घायामं प्रकीर्तितम् ॥

¹ E : अन्तरं pour अन्तकं

² Le mot जानु se trouve au masculin au lieu du neutre dans ce texte; cf. *Rauravāgama*, vol. I, p. 69, note 6.

³ A : देवाङ्गुलौ

⁴ A : तरौ ; F : तरौ ; le mot तलौ est pris ici dans le sens de पादौ ; cf. supra, p. 21, note 5

⁵ D : चतुरङ्गुलम्

⁶ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 60, 2b-7a :

अष्टोत्तरशतांशे तु प्रतिमोक्षे विभाजिते । उष्णीषं व्योमभागेन केशं पादोनकं त्रिक्रमम् ॥

केशान्ताक्षेत्रमूर्त्नान्तं युगांशं तद्यवोनकम् । पुटान्तं चैव तत्तुल्यं ह्रन्वन्तं च तथा भवेत् ॥

पादोनचतुरंशं तु ग्रीवमानमुदाहृतम् । भानुश्राम्निषवोनं तु हिक्रादाहृदयावधि ॥

नाभ्यन्तं चैव तत्तुल्यं मेढ्रमूलान्तकं तथा । पादाधिकगुणोपेतं विशांशं चौरुदीर्घकम् ॥

जानुग्रीवममं तुर्जं जङ्घा चौरुममं भवेत् । जानुतुल्यं तलोत्स्र्धम् ॥

⁷ C : गण्यमानं वशाद्वरे

⁸ A : वेदाङ्गुलविहीनं ; C : वेदाङ्गुलं विहीनं

⁹ A : जङ्घायामं गलं

¹⁰ A : मेढ्रदेशाङ्गुलं

¹¹ A : मध्ये pour वक्त्रे

¹² A : ताले pour तालं

¹³ Cf. *Silparatna*, vol. II, 10, 1-5a :

उष्णीषोक्षं शिवांशं स्यात्केशं सार्धद्विभागया । केशान्ताक्षेत्रमूर्त्नान्तं पादोनचतुरंशकम् ॥

तथैव तन्मात्रामान्तं तथा तद्वनुसीमकम् । सार्धलोकाङ्गुलं ग्रीवातुङ्गमानं ततः पुनः ॥

हृदयान्तं ततो नाभिसीमान्तं च ततः पुनः । मेढ्रान्तं च पृथक् पादवृत्तकव्रंशमानकम् ॥

ऊरुदीर्घं तथाश्रान्नत्रयोविंशोऽंशकं स्मृतम् । गलतुङ्गममं जानु जङ्घामुत्स्र्धवाचरेत् ॥

गुल्फमानं तु सार्धाम्निभागमेव विधीयते ॥

¹⁴ A : हिक्रां pour हिक्रा

¹⁵ D, E : हीनं pour हीनं

[अष्टतालविधिः¹]

नवतालाधमं² प्रोक्तमष्टतालमथोच्यते । द्विमात्रं तु शिरो ज्ञेयं मुखमेकादशाङ्गुलम् ॥१५२॥
³कण्ठायामं त्रिमात्रं स्यात् ⁴कण्ठाद्द्वयमेव च । ⁵हृद्देशान्नाभिपर्यन्तं ⁶मुखायामवदिष्यते ॥१५३॥
नाभेस्तु मेढ्रपर्यन्तं षड्कृत्यङ्गुलमुदीरितम् । एकविंशाङ्गुलं ⁷चैवमूर्ध्वापि प्रकल्पयेत् ॥१५४॥
⁸जानु त्रिमात्रमुद्दिष्टं जङ्घा ⁹चोरुवदुच्यते । त्रिमात्रं स्यात्तलोत्सेधमुक्तं ¹⁰स्याद्वसुतालकम् ॥

[सप्ततालविधिः¹¹]

मुनितालमथो वक्ष्ये तालगण्याङ्गुलेन तु । उष्णीषमङ्गुलं ज्ञेयं वक्त्रं रुद्राङ्गुलं भवेत् ॥१५६॥
¹²कण्ठं ¹³त्रियङ्गुलं ज्ञेयं ¹⁴कण्ठान्नाभ्यन्तकं ततः । अष्टादशाङ्गुलं सार्धं ¹⁵नाभेर्मेढ्रमतः परम् ॥
सार्धं वक्ष्येङ्गुलं ¹⁶ज्ञेयमूर्ध्वैकोनविंशकः । ¹⁷जानू ¹⁸त्रियङ्गुलौ ज्ञेयौ जङ्घा ¹⁹चोरुवदिष्यते ॥
²⁰ततः पादतलोत्सेधं²¹ जानुवत्परिकल्पयेत् । सप्ततालमिति प्रोक्तम् ;

¹ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 62, 1-6a :

अथ वक्ष्ये विशेषेण अष्टतालविधिं परम् । शतांशं चैव विम्बोच्चं कृत्वोष्णीषं शिवांशकम् ॥
सार्धद्वयंशं तु केशान्तं केशान्ताद्धनुसीमकम् । पादोनरुद्रभागं स्यात्तत्रिभागे विभाजिते ॥
शिवांशं त्वक्षिमूत्रान्तं पुटान्तं चैव तत्समम् । पुटान्ताद्धन्वन्तकं शेषं सार्धगिन्यंशं गलोदयम् ॥
हिक्कादिहृदयान्तं तु रुद्रांशं द्वियवोनकम् । नाभ्यन्तं चैव तत्तुल्यं मेढ्रमूलान्तकं तथा ॥
सार्धत्रिसप्तभागं च ऊरुदीर्घमुदाहृतम् । जानुकण्ठममं तुङ्गं जङ्घा चोरुममा भवेत् ॥
जानुतुल्यं तलोत्सेधम् ”

² A : समं pour अधमं

³ A : कर्णायामं

⁴ A : कर्णाद् pour कण्ठाद्

⁵ A : हृद्देशे नाभिपर्यन्तं

⁶ D : मुखायाम इतीष्यते

⁷ A, F : चैव ऊर्ध्वापि

⁸ A : जानुक्तमात्रमुद्दिष्टं ; E : जानू त्रिमात्रमुद्दिष्टं

⁹ A : चोरु यदुच्यते

¹⁰ C, E : स्याच्च सुतालकम्

¹¹ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 63, 1-5a :

अथ वक्ष्ये विशेषेण सप्ततालविधिं परम् । पिशाचप्रतिमोत्सेधमष्टाशीत्यंशकं भवेत् ॥
उष्णीषमर्धभागेन केशान्तं शशिभागया [तः] । सार्धद्वयंशं तु नेत्रान्तं सार्धगिन्यंशं पुटान्तकम् ॥
चिवुकान्तं च तत्तुल्यं वेदांशं तु गलोदयम् । स्तनान्तं सप्तभागं तु रुद्रांशं नाभिसीमकम् ॥
तथा वै योनिमूलान्तं विंशांशं चोरुदीर्घकम् । जानुमानं द्विभागेन जङ्घा चोरुममा भवेत् ॥
चरणोच्चं द्विभागेन ”

¹² A : कर्णं pour कण्ठं ; le mot कण्ठ se trouve au neutre au lieu du masculin dans ce texte ; cf. *Rauravāgama*, vol I, p. 69, note 6.

¹³ Cf. *Ajitāgama*, vol I, p. 81, note 11

¹⁴ A : कर्णनासान्तकं ; C, E : कर्णान्नाभ्यन्तरं

¹⁵ A : नाभेर्मेढ्रान्ततः

¹⁶ A : ज्ञेयं मूर्ध्वैकोनविंशकम् ; E : ज्ञेयमूर्ध्वैकोनविंशकम्

¹⁷ Cf. supra, p. 22, note 2

¹⁸ Cf. supra note 13 ; A : उक्त्यङ्गुलौ pour त्रियङ्गुलौ ; D : त्रियङ्गुलौ ; E : त्रयाङ्गुलौ

¹⁹ D : वा pour च ²⁰ Le ms. D omet les *śloka* 159 à 161 ²¹ A : उत्सेधान् pour उत्सेध

[पट्टालविधिः¹]

पट्टालमधुनोच्यते ॥ १४९ ॥

उष्णीषमङ्गुलं ज्ञेयं² वक्त्रं रुद्राङ्गुलं भवेत् ।³ कण्ठं च व्यङ्गुलं तत्र⁴ कण्ठान्मेढ्रान्तमेव च ॥
⁵ एकोनविंशदङ्गुलयमूरुमध्याङ्गुलं भवेत् ।⁶ सार्धं जानु त्रिमात्रं स्याज्जङ्घा चोरुवदिष्यते ॥
 जानुवत्स्यात्तलोत्सेधं पट्टालमिति कीर्तितम् ।

[पञ्चतालविधिः⁷]

पञ्चतालमथो वक्ष्ये तालगण्येन भाजिते ॥ १६२ ॥

उष्णीषमङ्गुलं ज्ञेयं⁸ मुखं नन्दाङ्गुलं भवेत् ।⁹ ग्रीवा तु द्व्यङ्गुलोच्छ्रेया तस्मान्मेढ्रान्तमेव हि¹⁰ ॥
 एकत्रिंशाङ्गुलं ज्ञेयमूरुः¹¹ स्याद्द्वादशाङ्गुलः¹² ।¹³ द्व्यङ्गुलं तु भवेजानु जङ्घा रुद्राङ्गुलं भवेत् ॥
 द्व्यङ्गुलं तु तलोत्सेधमुक्तं स्यात्पञ्चतालकम् ।

[चतुस्तालविधिः¹⁴]

चतुस्तालमथो वक्ष्ये तत्र लब्धाङ्गुलैः क्रमात् ॥ १६५ ॥

¹ Cf. *Silparatna*, vol. II, 13, 1-4a :

अथ पट्टालम् । उष्णीषमर्धभागं स्यादेकांशं केशमानकम् । सार्धवस्वङ्गुलं प्राग्वत्केशान्तादनुसीमकम् ॥
 गलोदरं त्रिभागार्धं मुखतुल्यमतः पृथक् । हिक्रादिहृदयान्तं च नाभ्यन्तं च ततः क्रमान् ॥
 तस्मान्मेढ्रस्य मूलान्तमूरु चाल्पिभागतः । सार्धभागं जानुदीर्घं जङ्घा चोरुमोक्षना ॥
 आगुलफतलतुङ्गं तु सार्धभागमुदाहृतम् ।

² C, E : मुखं नन्दाङ्गुलं³ A, F : कर्णं pour कण्ठं⁴ A : कर्णं pour कण्ठात् ; C, E : कर्णात्

⁵ La forme grammaticale correcte est एकोनविंशकाङ्गुलम्

⁶ A : सार्धजानु ; F : सार्धं जानु

⁷ Cf. *Silparatna*, vol. II, 14, 1-4a :

[पञ्चतालम्]

मूर्ध्ना मस्तकसीमान्तमङ्गुलद्वयमुच्यते । तस्माद्द्वै नेत्रसुत्रान्तं चतुर्मात्रमुदाहृतम् ॥
 ततोऽष्टमात्रमानं तु हनुर्भीमान्तमानतम् । गलं तु चतुरंशं स्यादाशांशं हृदयं ततः ॥
 ततो नाभिस्ततो मेढ्रं नवांशमिति कथ्यते । ऊरु सार्धपञ्चशोच्चो जानुर्ना गुणभागतः ॥
 जङ्घा चोरुसमायाता तलोत्सेधं गुणांशकम् ।

⁸ D : वक्त्रं मन्वङ्गुलं भवेत्

⁹ C : ग्रीवा तद्व्यङ्गुलं ज्ञेयं ; D : ग्रीवा तु द्व्यङ्गुला ज्ञेया ; E : ग्रीवा च व्यङ्गुला ज्ञेया

¹⁰ C, E : च pour हि¹¹ E : ऊरु pour ऊरुः¹² A : अङ्गुलं pour अङ्गुलः

¹³ E : द्व्यङ्गुले चैव जानु द्वे

¹⁴ Cf. *Silparatna*, vol. II, 15, 1-4a :

अथ चतुस्तालम् । एकाङ्गुलं शिरोमानं केशान्तं चैव तत्समम् ॥
 द्विभागं नेत्रसुत्रान्तं पुशान्तं चैव तत्समम् । गुणांशं हनुर्भीमान्तं ग्रीवांशं तु गुणाङ्गुलम् ॥
 हिक्रामुत्रास्तनान्तं तु नवभागमुदाहृतम् । स्तनानु मेढ्रमूलान्तं गणसमात्रमिति सूत्रम् ॥
 भान्वंशमूरुदीर्घं स्याजानु द्व्यङ्गुलमेव हि । जङ्घादीर्घं तत्रांशं तु द्वयंशं पादतलोत्तमम् ॥

अङ्गुलं स्यात्तदुष्णीषं¹ वक्त्रमर्काङ्गुलं भवेत् ।² कण्ठं द्व्यङ्गुलमानं स्यात्³ कण्ठात्सप्ताङ्गुलं ततः॥
हृदयान्तं समुद्दिष्टं⁴ हृदयान्नाभिस्तथैव च । तस्माच्च मेढ्रपर्यन्तं षडङ्गुलमुदीरितम् ॥ १६७ ॥
⁵ऊरुः पञ्चाङ्गुलोत्सेधो⁶ जानु स्यादङ्गुलद्वयम् । जङ्घा⁷ वेदाङ्गुला⁸ ज्ञेया तलोत्सेधं तु जानुवत् ॥

[त्रितालविधिः⁹]

¹⁰चतुस्तालमिति प्रोक्तं¹¹ गुणतालमतः शृणु । उष्णीषमङ्गुलं प्रोक्तं वक्त्रमष्टाङ्गुलं भवेत् ॥ १६९ ॥
¹²कण्ठं नेत्राङ्गुलं ज्ञेयं¹³ कण्ठान्मेढ्रान्तमेव च । मन्वङ्गुलं तु¹⁴ विज्ञेयमूर्खवेदाङ्गुलो भवेत् ॥ १७० ॥
¹⁵जानु च द्व्यङ्गुलं ज्ञेयं जङ्घा च त्र्यङ्गुला स्मृता । तलं जानुवदुद्दिष्टमेवमुक्तं त्रितालकम् ॥ १७१ ॥
एवं मानं समुद्दिष्टं समासात्तालनिश्चितम् ।¹⁶प्रमाणादन्यमानानि यथायुक्त्या प्रकल्पयेत् ॥
सर्वेष्वेतेषु तालेषु¹⁷ तैस्तालैरुक्तलक्षणैः । याः¹⁸ क्रियन्ते सुराणां तु प्रतिमा देवसत्तम ॥ १७३ ॥
तासां सामान्यतः प्रोक्तं सर्वासां लक्षणं मया । विशेषलक्षणं वक्ष्ये¹⁹ तच्छृणु त्वं जनार्दन ॥

[दश माहेश्वराणि रूपाणि²⁰]

पूर्वं लिङ्गोद्भवं रूपं सुखामीनं²¹ द्वितीयकम् । तृतीयं²² गौरिसहितमुन्मत्तं²³ स्याच्चतुर्थकम् ॥ १७५ ॥
पञ्चमं तु²⁴ भवेद्रूपं²⁵ कङ्कालधरमेव च । नृत्तरूपं तु षष्ठं स्यात्त्रिमूर्ति²⁶ २७ सप्तमं भवेत् ॥ १७६ ॥

¹ F : वक्त्रमर्काङ्गुलं

² A : कर्णं pour कण्ठं ; F² : कर्णं

³ A : कर्णात् pour कण्ठात्

⁴ A : हृदयं नाभिस्तथैव च ; E : हृदो नाभिस्तथैव च

⁵ A : ऊरु पञ्चाङ्गुलोत्सेधे

⁶ E : जानू pour जानु

⁷ A : देवाङ्गुला ; E : वेदाङ्गुलं

⁸ C, E : ज्ञेयमरु वेदाङ्गुलं भवेत्

⁹ Cf. *Brāhmīyacitrakarmasāstra*, 14, 239-240 :

त्रिताले तु शिरोऽङ्गुल्यं मुखं रुद्राङ्गुलं भवेत् । कण्ठं[तु]द्व्यङ्गुलं कण्ठाद्नाभिश्च द्विभागिकम् ॥
नाभेर्मेढ्रं च वस्त्रशमेवं श्रेष्ठं त्रितालकम् । द्विकोलकं तनौ हीनं भवेन्मध्यं त्रितालकम् ॥
मुखेऽङ्गुलं त्रयं काये हीनं हीनमुदाहृतम् ।

¹⁰ C et E omettent les *śloka* 169 et 170

¹¹ Le ms. F omet la portion entre le premier *pāda* du *śloka* 169a et le second *pāda* du *śloka* 169b et lit : चतुस्तालमिति प्रोक्तं वक्त्रमष्टाङ्गुलं भवेत्

¹² A : कर्णं pour कण्ठं

¹³ A : कर्णात् pour कण्ठात्

¹⁴ A : विज्ञेयमरु वेदाङ्गुलं भवेत् ; F¹ : विज्ञेयमरु देवाङ्गुलं भवेत्

¹⁵ E : जानू pour जानु

¹⁶ A : प्रमाणादन्यमानानि

¹⁷ F : तैस्तालैरुक्तलक्षणैः

¹⁸ A : क्रियन्ते

¹⁹ F : तच्छृणु

⁴⁰ Cf. *Dīptāgama*, 16, 117-121 :

षोडशप्रतिमाकारो वक्ष्यते विधिना पुरा । प्रथमं सुखासनं प्रोक्तं वैवाहिकं द्वितीयकम् ॥
तृतीयमुमया युक्तं वृषारूढं चतुर्थकम् । पञ्चमं त्रिपुरघ्नं च नृत्तरूपं च षष्ठकम् ॥
चन्द्रशेखरमेवोक्तं सप्तमं तु विधीयते । अष्टमं चार्धनारीशं नवमं हरिरर्थकम् ॥
चण्डेश्वरप्रसादं तु दशमं परिकीर्तितम् । कामार्थैकादशं प्रोक्तं द्वादशं कालनाशनम् ॥
त्रयोदशं दक्षिणामूर्तिभिक्षाटनमतः परम् । सदाशिवं पद्मदशं लिङ्गोद्भवं च षोडशम् ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 150b-155a :

पूर्वं लिङ्गोद्भवं बिम्बं द्वितीयं चण्डेश्वरम् । तृतीयं दक्षिणामूर्तिं चतुर्थं कामनिघट्टम् ॥
पञ्चमं तु विवाहं स्यादुमया सहितं तु षट् । सप्तमं तु वृषारूढमष्टमं त्रिपुरान्तकम् ॥
नवमं चार्धनारीशं कङ्कालं दशमं भवेत् । उत्तमूर्तिं ततः प्रोक्तं भिक्षाटनमतः परम् ॥
त्रयोदशं तु कालारिर्हरिरर्थं चतुर्दशम् । सुखासनं ततः प्रोक्तं गङ्गाधरं तु षोडशम् ॥
चण्डेशानुग्रहं पञ्चान्मुखलिङ्गमतः परम् । अष्टादशानामेतेषां बिम्बरूपं वदाम्यहम् ॥

cf. *Vātulaśūdhākhya*, 1, 121-122a et 126b-134 :

कर्मेयस्य महत्सांशान्नहेयस्य समुद्भवः । महेशं सकलं विद्यान्मृष्टिस्थितित्यात्मकम् ॥
पञ्चविंशतिभेदैस्तु तन्मूर्तिविविधा भवेत् ।.... प्रथमं सोमधारी स्याद् द्वितीयमुमया सह ॥
तृतीयं तु वृषारूढश्चतुर्थं नृत्तरूपकम् । वैवाह्यं पञ्चमं विद्यात् षष्ठं भिक्षाटनं भवेत् ॥
कामारिं सप्तमं विद्याकालारिश्चाष्टमो भवेत् । नवमं त्रिपुरारिः स्याज्जलन्धरवधो दश ॥
एकादशं गजारिः स्याद् द्वादशो वीरभद्रकः । त्रयोदशो हरेरर्थमर्थनारिश्चतुर्दश ॥
किरातः स्यात्पञ्चदशः कङ्कालः षोडशो भवेत् । चण्डेशानुग्रहः सप्तदशेति परिकीर्तितः ॥
विषापहरणश्चाष्टादशेति समुदाहृतः । चक्रदानस्वरूपं च एकोनविंशति स्मृतम् ॥
विंशतिर्विघ्नप्रसादः सोमास्कन्दस्ततः परम् । उमास्कन्दश्चैकविंशो द्वाविंशश्चैकपादकः ॥
सुखावहन्वयोविंशो भवेच्च तदनन्तरम् । दक्षिणामूर्तिरूपं तु चतुर्विंशतिरीरितम् ॥
लिङ्गोद्भवस्वरूपं तु पञ्चविंशतिरीरितम् । एते महेशरूपाश्च मूर्तिभेदाः प्रकीर्तिताः ॥

⁴¹ D : तृतीयकम्

⁴² La forme grammaticale correcte est गौरीमहितम् ; mais le mètre ne serait pas respecté.

⁴³ F' : उत्तमं pour उन्मत्तं ; le mot उन्मत्तं est pris ici dans le sens de भिक्षाटनमूर्ति

²⁴ C, D, E, F' : भवो रूपं

²⁵ A : कालकन्धरमेव च

²⁶ A : त्रिमूर्तिः pour त्रिमूर्ति

²⁷ C, D, E : सप्तमा

¹चक्रप्रसादरूपं स्यादष्टमं नवमं ²ततः । चन्द्रशेखरमुद्दिष्टं ³दैव्यर्धं दशमं भवेत् ॥ १७७ ॥
एवं ⁴माहेश्वरं प्रोक्तं रूपाणां ⁵दशकं मया । ⁶अथ रौद्रं प्रवक्ष्यामि ⁷रूपं नानाविधं भवेत् ॥

[दश रौद्ररूपाणि]

प्रथमं दक्षिणामूर्तिं⁸ द्वितीयं कामनाशनम् । तृतीयं ⁹कालनाशं ¹⁰स्याद्वैवाह्यं स्यात्ततः परम् ॥
स्कन्दोमासहितं¹¹ पश्चात्पञ्चमं परिकीर्तितम् । जलधरवधं¹² षष्ठं ¹³हर्यर्धं सप्तमं भवेत् ॥ १७९
अष्टमं तु ¹⁴वृषारूढं नवमं त्रिपुरान्तकम् । ¹⁵विषसंहरणं पश्चाद्दशमं परिकीर्तितम् ॥ १८० ॥

[प्रतिमा रूपाणां त्रैविध्यम् ¹⁶]

यद्यद्रूपं भवेत्तत्तत् ¹⁷सर्वं रौद्रांशमेव हि । त्रिविधं तत्समुद्दिष्टं सर्वरूपं जनार्दन ॥ १८१ ॥
अचलं च चलं चापि¹⁸ ¹⁹त्रितयं स्याच्चलाचलम् । अचलं ²⁰मृण्मयं प्रोक्तं शूलस्थापनपूर्वकम् ॥
चलं लोहमयं प्रोक्तं ²¹सिक्थकर्मपुरःसरम् । शिलादारुमयं सर्वं चलाचलमिति स्मृतम् ॥ १८३
मृण्मये लोहजे वापि ²²संस्कारो दारुसिक्थयोः²³ । पूर्वेषु रेव ²⁴कर्तव्यस्तद्विधानं ²⁵तथोच्यते ॥

¹ A : शक्रं प्रसादरूपं ; C, D : शक्रप्रसादरूपं

² C, D, E, F, : तथा pour ततः

³ D : दैव्यर्धं ; F : देव्यार्धं ⁴ C, E : माहेश्वरं ⁵ F : दशकर्मया ⁶ A : अधिरौद्रं

⁷ C : रूपान्नानापि संभवेत् ; E : रूपं नानापि संभवेत् ⁸ A : मूर्ति pour मूर्ति ; C : मूर्तिः

⁹ E : कालनाशः ¹⁰ C : स्याच्चैवं हि स्यात्ततः परमः ; F : स्याद्वैवाह्यस्य ततः परम्

¹¹ A : संयुतं pour सहितं ; E : सहित ¹² A : वरं pour वधं ¹³ A : भार्यार्धं ; E : हर्यर्धं

¹⁴ E : वृषारूढो नवनस्त्रिपुरान्तकः ¹⁵ A : विषसंहारणं ; E : विषापहरणं ; F : विषसंहारिणं

¹⁶ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 1-5a :

अतः परं प्रवक्ष्यामि प्रतिमालक्षणे शृणु । त्रिविधं व्यक्तमव्यक्तं व्यक्ताव्यक्तं तथैव च ॥
व्यक्तं तु सकलाकारमव्यक्तं लिङ्गमुच्यते । मुखलिङ्गमिति प्रोक्तं व्यक्ताव्यक्तं प्रजायते ॥
अधुना प्रोच्यते सर्वं सकलानां तु लक्षणम् । चलं चलाचलं चैव अचलं च त्रिधा भवेत् ॥
चलं धातुमयं ज्ञेयं शैलं चलाचलं स्मृतम् । अचलं मृण्मयं ज्ञेयं भित्तिचित्रपटं तथा ॥
चित्रहीनं चलं शैलमचलं चित्रयुक् सदा ।

cf. *Suprabhedāgama*, I, 34, 1-4 :

अथातः संप्रवक्ष्यामि सकलानां तु लक्षणम् । सर्वविषयवद्दृश्यान्वात्प्रतिमा त्विति चोच्यते ॥
इन्द्रवरादिचतुर्मुर्तिः पठ्यते सकले त्विति । एतानि सकलादीनि त्रिविधानि मन्योच्यते ॥
चित्रं चित्रार्थमेवं तु चित्राभासं तथैव च । सर्वविषयसंपूर्णं दृश्यं तच्चित्रमुच्यते ॥
अर्धाविषयसंदृश्यमर्धचित्रं तथैव च । पटे भित्तौ च यो लिख्यं चित्राभासमिहोच्यते ॥

¹⁷ A : तत्सर्वं रौद्रमेव हि ; C : सर्वं रौद्रजमेव हि ; F : सर्वं रौद्रमेव हि ¹⁸ A : अद्य pour अधि

¹⁹ A : तृतीयं pour त्रितयं ²⁰ A : ब्रह्मयं pour मृण्मयं

²¹ A : सिद्धिकरणं pour सिक्थकर्म ; C, E : सिद्धिकर्म ; F : मन्धीकरण ²² A : संस्कारं

²³ C, D, E : सिद्धयोः pour सिक्थयोः ²⁴ A : कर्तव्यं pour कर्तव्यम् ²⁵ E, F : ततोच्यते

[शूलयोग्याः वृक्षाः¹]

असनखदिरचन्दनाः ससाराः सुरतरुसप्तदली च राजवृक्षः ।

²वकुलपनसकेणु[पत्र]वृक्षा दश कथिताः प्रतिमासु शूलयोग्याः ॥ १८५ ॥³जङ्घोरुदण्डौ कटिदण्डयुक्तौ ⁴ब्रह्माख्यमन्यं प्रतिमानुरूपम् ।⁵वक्षोभवं बाहुभवं प्रकोष्ठं कृत्वोक्तवृक्षैरधिवासयेत्तान्⁶ ॥ १८६ ॥¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 67, 1b-7 :

चन्दनश्च मधुकश्च खादिरः सरलस्तथा । शर्माक्षीरासनाश्चैते शूलवृक्षास्तु शूलिनः ॥
 पनसं सुरदारं च प्लक्षमर्जुनकिंशुकम् । तिलकं मसपणं च विष्णुशूलस्य वृक्षकम् ॥
 वकुलं कुटजं चैव पिण्डकस्तिमिजं तथा । धनं चार्जुनकं चैव ब्रह्मणः शूलवृक्षकम् ॥
 मुक्तानां यद् द्रुमं प्रोक्तं देवीनां तद्द्रुमं भवेत् । वैकङ्कतं च खादिर्यं शम्यार्याया विधीयते ॥
 पाटली चैव ज्येष्ठायां रोहिण्यां मान्भिस्तथा । सरस्वत्यास्तु सरसः सरलं चण्डेश्वरस्य तु ॥
 राजवृक्षेण शूलं वै पलाशानां विशेषतः । खादिरं सर्वदेवानां शूलवृक्षमुदाहृतम् ॥
 एकस्यैवैकवृक्षेण बहुवृक्षं न कारयेत् ।

² A : पञ्चलपनसकेणु...चे वृक्षा ; C : वकुलपतसकेणु चो वृक्षा ; D : वकुलपतसकेणवृक्षा ; E : वकुलपनसवे ...वृक्षा ; F : पत्रलपनसकेणु .. वृक्षा ;

Tous les mss. sont corrompus. Ils lisent tous, excepté E, केणु ou केषु pour वेणु, et deux syllabes manquent pour que le mètre soit complet ; enfin dans cette liste qui doit être de dix noms d'arbres, comme il est indiqué dans le 4e pāda, il manque un nom. Nous avons ajouté le mot पत्र synonyme de पलाश d'après *Kāraṇāgama* I, 67, 71 en prenant ससाराः comme épithète du mot précédent असनखदिरचन्दनाः. Si ससाराः est un nom d'arbre, et peut à la rigueur être pris comme synonyme de क्षीरवृक्ष alors il n'est pas nécessaire d'ajouter पत्र pour compléter la liste d'arbres. Pour compléter le mètre on peut, peut-être corriger वेणु en वेणुकाश्च. Quelques mss. ont च après वेणु, ce qui suggère une lecture de ce type. De toutes façons il faut remarquer que le वेणु n'est pas mentionné par le *Kāraṇāgama*, parmi les arbres utilisés pour faire le sūla. Ou bien la lecture de E est incorrecte, ou bien il s'agit d'une vue particulière, propre à l'*Ajitāgama*. Si वेणु est une mauvaise lecture, on pourrait corriger en किंशुकाश्च qui est aussi synonyme de पलाश.

³ Pour des détails concernant le *danḍa* voir *Kāraṇāgama*, I, 67, 25-47a

ब्रह्मदण्डस्य विस्तारं पञ्चाङ्गुलमिति स्मृतम् । मेढ्रादिनाभिपर्यन्तं ब्रह्मांशं चतुरश्रकम् ॥
 नाभेर्हिक्कान्तकं चैव वत्संशं वैष्णवं भवेत् । तस्योर्ध्वं वृत्तकं कुर्याच्छिवभागमिति स्मृतम् ॥
 वक्षोदण्डस्य विस्तारं सप्ताङ्गुलमिति स्मृतम् । तद्वरं तु कला चैव उभयोरप्रयोरपि ॥
 कला चैव धनं तस्य उभयोः पार्श्वयोरपि । द्विमात्रेण शिखां कुर्यादेकद्वित्रिचतुःशिखा ॥

मुकुले दुर्नि [तु च ?] वृक्षस्य ऊर्ध्ववक्त्राकृतिर्भवेत् । रन्ध्रं विष्ण्वंशतारेण वक्षोदण्डस्य मध्यमे ॥
द्विकामूत्रादधस्तात्तु वक्षोदण्डं तु सुस्थितम् । कटिदण्डस्य विस्तारं सप्तमात्रमुदाहृतम् ॥
कला चैव घनं तत्र उभयोः पार्श्वयोरपि । गुणाङ्गुलप्रमाणेन शिखां कुरुर्ध्ववक्त्रकम् ॥
ब्रह्मभागस्य तारेण तन्मध्ये सुषिरं कुरु । युगाश्रमूले व्यङ्ग्यं मांसमानं त्यजेत्तरुम् ॥
द्विमात्रं नाभ्यधस्तात्तु हित्वात्र कटिदण्डकम् । योजयेद् ब्रह्मदण्डं तु सुस्तिग्धं तद्दृढं कुरु ॥
ऊर्वायामं परिग्राह्य रुद्रमात्रेण संयुतम् । ऊरुदण्डं तथा ख्यातं विस्तारं चतुरङ्गुलम् ॥
ऊरुदण्डाप्रविस्तारं कोलकं चेति कीर्तितम् । तस्य मूले तु सुषिरं शिखामानेन कारयेत् ॥
तस्याग्रे तु शिखां कुर्यात्पक्षाङ्गुलप्रमाणतः । कटिदण्डशिखायां तु ऊरुदण्डं तु योजयेत् ॥
जङ्घायामं तु संग्राह्य भागेनैव तु योजयेत् । जङ्घामानस्य विस्तारमग्न्यङ्गुलमुदाहृतम् ॥
तस्याग्रस्य तु विस्तारं सार्धमात्रमिति स्मृतम् । आयामं तत्समं ज्ञेयं तद्वनं तु तदर्धकम् ॥
दोर्दण्डमूलविस्तारं गुणाङ्गुलमुदाहृतम् । तस्य मूले तु सुषिरं चतुरङ्गुलमायतम् ॥
ऊर्ध्वस्य शिखायां तु सुषिरं तस्य योजयेत् । योजयेदुभयोः संधौ जानुमण्डलकं बुधः ॥
जानुमण्डलविस्तारं युगाङ्गुलमुदाहृतम् । बाहुकाग्रस्य विस्तारं सार्धमात्रमिति स्मृतम् ॥
तन्मूले सुषिरं कुर्यात्पक्षाङ्गुलप्रमाणतः । वक्षोदण्डकरे [दण्डान्तरे ?] विप्र बाहुमूलं तु योजयेत् ॥
तारं प्रकोष्ठदण्डस्य मूलेऽग्न्यङ्गुलमुच्यते । तस्याग्रस्य तु विस्तारमेकाङ्गुलमिति स्मृतम् ॥
तन्मूलेन द्विमात्रेण सुषिरं कारयेद्बुधः । बाह्वग्रयोः शिखाश्चैव प्रकोष्ठेनैव योजयेत् ॥
वक्षोदण्डात्कटीदण्डात्पार्श्वदण्डायता [तं ?] स्मृतम् । द्विमात्रं तस्य विस्तारं तत्समं तु घनं भवेत् ॥
ऊर्ध्वे तु पार्श्वदण्डं तु [दण्डस्य ?] अङ्गुलं सुषिरे गतम् । अजदण्डात्पार्श्वदण्डाद् ग्रन्थ्यन्तं शरमात्रकम् ॥
मूले स्तिग्धं प्रयोक्तव्यं पार्श्वदण्डं विशेषतः ।

⁴ A : बुसाख्य pour ब्रह्माख्य ; F : ब्रह्माण्य

⁵ A : वक्षोबभं ; F : वक्षौ हवं

⁶ A : अधिवाहयोक्तान् pour अधिवासयेत्तान् ; F : अधिवावयेत्तान्

[शूलसिक्थ्यादेरधिवासः¹]

यत्र यत्प्रतिमारूपं प्रासादे² स्थाप्यते हरे । तस्याग्रे स्थण्डिलं कृत्वा शालिभिर्विमलैस्ततः ॥
 पञ्चमष्टदलं तत्र कर्णिक्राकेसरैर्युतम् । आलिख्य तत्र विन्यस्य³ शूलं सिक्थमथापि वा ॥ १८८
 शालितं⁴ शोषितं⁵ चैव⁶ सर्वात्महृदयेन तु । पुण्याहं वाचयित्वा⁷ तस्याग्रे होममाचरेत् ॥ १८९
 तदर्थं⁸ स्थण्डिलं कृत्वा⁹ सैकतं विधिवत्ततः । अग्निमाधाय विधिवत्तत्रैव जुहुयात्सुधीः ॥ १९०

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 67, 58-78 et 80-81a :

अयने चोत्तरे काले शूलस्थापनमारभेत् । शुक्लपक्षे शुभर्क्षे तु मृत्तित्तौ वा सुवारके ॥
 प्रासादास्याग्रतः कुर्यान्मण्डपं चतुरश्रकम् । रन्ध्राष्टाब्धिकराः प्रोक्ता ज्येष्ठादीनां तु तारकम् ॥
 षोडशस्तम्भसंयुक्तं श्रुतिद्वारसमायुतम् । मण्डपं तु त्रिधा कृत्वा मध्ये त्वेकेन वेदिकाम् ॥
 रत्नवान्नं सनुत्सेधं दर्पणोदरमञ्जिमम् । कुण्डानि परितः कुर्याद्विशासु विदिशासु च ॥
 नवाग्रन्यायननं वापि पञ्चाग्रन्यायननं तु वा । दिशासु चतुरश्राणि कृतानि विदिशासु वै ॥
 ईशानशक्रयोर्मध्ये वृत्तं प्राधान्यकं कुरु । पञ्चाग्रन्यायननं चेत्तु विदिकूकुण्डानि वर्जयेत् ॥
 गोमयालेपनं कुर्यात्प्रोक्षयेन्मन्त्रवारिणा । वितानध्वजसंयुक्तं मुक्तादामैरलंकृतम् ॥
 चतुस्तोरणसंयुक्तं नालिकेरफलैर्युतम् । मङ्गलाष्टकसंयुक्तं मङ्गलाङ्कुरशोभितम् ॥
 स्तम्भवेष्टनसंयुक्तं मण्डपं भूपयेत्ततः । पुण्याहं वाचयित्वा तु वेदिकोपरि शालिभिः ॥
 अष्टद्वेष्टनैस्तदर्धैर्वा स्थण्डिलं कुरु देशिक । तन्मध्ये पद्ममालिख्य मालपत्रं सकर्णिकम् ॥
 तिलतण्डुलदर्भैश्च पुष्पैश्चैव परिस्तरेत् । शयनं कल्पयेत्पद्म चर्मजायैरनुक्रमात् ॥
 वास्तुहोमं ततः कुर्यात्पर्यग्निकरणं कुरु । शूलं मंधालयित्वा तु गव्यैश्चैवाभिषेचयेत् ॥
 गन्धाम्भसा तु संक्षाप्य शुद्धतोयेन सेचयेत् । सर्वातोद्यममायुक्तं सर्वालंकारशोभितम् ॥
 सद्यमन्त्रमनुसृत्य शूलं वस्त्रेण वेष्टयेत् । शयने शाययेच्छूलं वामदेवं समुच्चरन् ॥
 गन्धादिभिः समभ्यर्च्य हृदयेन तु मन्त्रतः । कौतुकं बन्धयेद्धामान्वज्रोदण्डस्य दक्षिणे ॥
 गन्धाद्यैरर्चयित्वा तु पायसान्नं निवेदयेत् । एवं कृते विशेषेण पश्चाद्धोमं समारभेत् ॥
 अग्रन्याधानादिकं सर्वमग्निकार्योक्तमाचरेत् । समिदाज्यचसंद्वाज्जाम्बिलशालीस्तथैव च ॥
 हृदयाद्यस्त्रपर्यन्तं नन्त्रैश्चैव क्रमेण तु । शतमर्थं तदर्थं वा प्रत्येकं जुहुयात्क्रमात् ॥
 द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा मूलेनैव शतं हुनेत् । प्रतिद्रव्यं स्पृशेच्छूलं सद्यमन्त्रमनुस्मरन् ॥
 नृत्तगयकत्राद्यैश्च रात्रिशेषं व्यपोष्य च । प्रभाते विमले र्धामाञ्छूलस्थापनमारभेत् ॥
 आचार्यो मूर्तिर्षः सार्धं स्नानं कृत्वा यथाविधि । नववस्त्रधरोष्णीपः सर्वाभरणभूषितः ॥ . . .
 जयादिरभ्याधानं च राष्ट्रभृच्च हुनेत्क्रमात् । पूर्णाहुतिं च शिरसा स्पृष्टमग्रेति होमयेत् ॥

² A, F : यत्प्रतिमं रूपं

³ C : स्थापितं ; E : स्थापितं

⁴ A : शूलसिद्धमथापि वा ; C, E : शूलसिद्धमथापि वा ; F : शूलं क्लेशमथापि वा

⁵ A : शोषितं ; C : क्षोषितं

⁶ A : सर्वात्मना हृदयेन तु

⁷ C : तु pour अथ

⁸ C, F : तदर्थं

⁹ E : सैकतैर् pour सैकतं

समिदाज्यचरुणां तु ¹प्रत्येकं तु दशाहुतिः² । तच्चद्वायत्रि³मन्त्रेण समिद्धोमं समाचरेत् ॥ १९१ ॥
मूलेनाज्यं ततो हुत्वा ⁴हृदा वै होमयेच्चरुम् । द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा प्रतिद्रव्यं ⁵स्पृशेद्गुरुः ॥
तत्तन्मूलेन मन्त्रेण ⁶पूर्णां हुत्वा ⁷समापयेत् । एवं ⁸कृत्वाधिवासं तु शूलमुद्धृत्य देशिकः ॥

[शूलस्थापनम्⁹]

सुमुहूर्ते सुलभ्रे तु स्थापनं ¹⁰शिल्पिना भवेत् । ¹¹स्थापनात्परमेवान्तः प्रविश्य भवनोदरम् ॥
¹²गर्भे कृत्वा नवपदं चत्वारिंशत्पदोत्तरम् । तेषां ब्रह्मपदं मध्ये ¹³भवेदेकं तु बाह्यके ॥ १९५ ॥
दैविकादिपदान्यष्टौ¹⁴ तद्बाह्ये ¹⁵चापि मानुषम् । ¹⁶पदषोडशकं¹⁷ बाह्ये पैशाचं परितः
¹⁸स्थितम् ॥ १९६ ॥

¹ A : प्रत्यहं

² A : दशाहुतिम्

³ D : गायत्रि pour गायत्रि

⁴ A, C, D, F : हृदिना pour हृदा वै

⁵ F : विद्येद् pour स्पृशेद्

⁶ C : पूर्णं हुत्वा ; E : पूर्णाहुति ; F : पूर्णाहुत्या

⁷ C, D, E : समाचरेत्

⁸ F : हुत्वा pour कृत्वा

⁹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 67, 81b-84a et 86b-94 :

मुहूर्ते समनुप्राप्ते स्थापनं तु समाचरेत् । गर्भगेहं तथैकोनपञ्चाशत्पदकं कुरु ॥

मध्ये द्वेकपदं ब्राह्मणमितोऽष्टौ तु दैविकम् । पदमेकावृत्तं तस्य त्वमितो मानुषं पदम् ॥

चतुर्विंशत्पदं बाह्ये हितं पैशाचिकं भवेत् । मानुषे स्थापयेच्छूलं दैविकाभिमुखस्थितः ॥

मानुषं स्थापयित्वा तु रत्नानि विधिवन्वसेत् । वज्रमन्त्रे तु विन्यस्य वैडूर्यं वह्निगोचरे ॥

इन्द्रनीलं तु याम्यायां मुक्ता निर्ऋतिगोचरे । वारुणे स्फटिकं न्यस्त्वा पुष्यरागं तथानिले ॥

पद्मरागं तु सौम्यायां नीलमाशानगोचरे । माणिक्यं मध्यमे स्थाप्य धातुंश्चैव तु विन्यसेत् ॥

हरितालाज्जनं मीसं माक्षिकं गैरिकात्रकम् । सिन्दूरं गन्धकं चैव न्यसेदिन्द्रादिपु क्रमात् ॥

गोधूमयवर्नावारतिलमर्षपमाषकान् । ब्राह्मिमुद्गं कर्मेणैव न्यस्त्वावत्क्रमेण तु ॥

तन्मध्ये स्थापयेच्छूलमीशानेन तु मन्त्रतः । एकाक्षरं द्वयक्षरं वा कारयेत् सुदृढं क्रमात् ॥

नालिकेरफलस्यैव पक्वस्याहृत्य तत्त्वचम् । रेणुभिश्च विना तत्र शोधयित्वा पुनः पुनः ॥

शुद्धमारं तु संप्राह्य रज्जुं तेनैव कारयेत् । त्रिभुत्वापि द्विभुत्वापि नाहं तस्य यवत्रयम् ॥

रज्जुना वेष्टयेच्छूलं युक्त्या सर्वत्र बुद्धिमान् ।

¹⁰ A : शशिना pour शिल्पिना

¹¹ A, C, D : स्थापनं कर्पमेवान्तः ; F : स्थापनं कूर्पमेवं तं

¹² Tous les manuscrits omettent le premier pāda du *śloka* 195a et lisent

गलचत्वारिंशच्छतोत्तरम् ; correction sur la base de *Kāraṇāgama*, I, 67, 82

¹³ A : भवेद्देहं ; F : भवेदेवं

¹⁴ A : अवान्यष्टौ pour पदान्यष्टौ ; C : भवानष्टौ ; E : पदानष्टौ

¹⁵ C : चाप pour चापि

¹⁶ V : पाद pour पद

¹⁷ E : शेषांशकं pour षोडशकं

¹⁸ A : स्थितः pour स्थितम्

¹तत्रैव मानुषपदे शूलस्य स्थापनं हृदा । रत्नादीनि ²च विन्यस्य रेणूस्तत्र च ³लोपयेत् ॥१९७
नालिकेरभवैः कोशकुलैः⁴ कृत्वा दृढं यथा । ⁵रज्जुं तेनैव तच्छूलमापादतलमस्तकम् ॥१९८॥

[शूले मृष्टेपनम⁶]

वेष्टयित्वा मृदा द्यङ्गं कुर्यात्संस्कृतया^{7 8} ततः । ⁹तत्संस्कारः पुरैवोक्तस्ततश्चार्चा¹⁰ शनैः शनैः ॥
¹¹कल्पयेत् कल्पपर्यैस्तु सर्वकर्मसु ¹²कोविदैः । ¹³तस्य मृत्प्रतिमायाश्चाप्याभासं प्रतिदापयेत् ॥
लक्षणेन ¹⁴समोपेता ¹⁵सर्वा करतलाङ्गुलिः । वरे ¹⁶शिलाभये तत्र ¹⁷वर्णगोभा विधीयते ॥२०१॥
¹⁸तत्रैकं कलशं स्थाप्यं शेषं मृत्पयवद्भवेत् । प्रतिमा लोहजा या स्यात् ¹⁹स्थाप्यामरपदे हि सा ॥

¹ Tous les manuscrits lisent तत्र ना . . . मूलस्य स्थापनं हृदा ; correction sur la base de *Kāraṇāgama*, I, 67, 34a

² Tous les manuscrits omettent च विन्यस्य रेणुः ; correction sur la base de *Kāraṇāgama*, I, 67, 93

³ A : लोपयेत्

⁴ E : दृढं : pour कुलैः ; F' : कुलैः

⁵ A : रज्जुतेनैतत्तलं ; C : रज्जुं तेनैव तत्तलम् ; D : रज्जुन तेनैव तत्तलम् ; F' : रज्जुं तेनैव तत्तलम्

⁶ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 67, 95-102 :

पर्वताग्रे तदीतीरे पुण्यक्षेत्रे मनोरमे । विम्वार्थं मृत्तिका शस्ता सर्वकामफलप्रदा ॥
मिता रक्ता च पीताभा कृष्णा च सुमनोरमा । चूर्णयित्वा मृदं पश्चादधिश्रीरघृतैर्युताम् ॥
गोधूमयवमापाणां चूर्णैरपि समन्विताम् । इयामं श्रीवेष्टकं चैव हिङ्गुकं रजनीं तथा ।
कन्दुकं गुग्गुलुं लाश्रामर्जगन्धरमं तथा । कर्पूरं चन्दनं बुष्टं कस्तुरीमगर्हं गुल्मम् ॥
पञ्चनिर्याससंयुक्तं मरीच्या च समायुतम् । विब्वोद्भवं रसं चैव पर्काकृत्य विमर्दयेत् ॥
पापानि पेष्टयित्वा तु सुधया सह भागतः । शनैः शनैः प्रकर्तव्यं प्रतिमालक्षणाञ्जितम् ॥
ततस्तत्प्रतिमस्योक्तभूषणैश्च समन्वितम् । कपित्थोद्भूतनिर्यामरमेनैवोपितैर्जलैः ॥
पञ्चवर्णैस्ततस्तस्मिन् लेखयेच्चित्रवित्तमः । हैमेनाभरणं रत्नं लाक्षया वन्धयेद्दृढदृढम् ॥

⁷ C : संस्कृतया pour संस्कृतया ; D : संनृतया ; E : शकतया

⁸ A : अन्ततः pour ततः

⁹ Cf. *Ajitāgama*, vol. I, 27, 141-147

¹⁰ A : तश्चार्चायाः pour ततश्चार्चा ; D : ततश्चर्चा ; F' : ततश्चार्चा

¹¹ A : कल्प पर्यैस्तु ; C : कल्पपर्यैस्तु ; D : कल्पपर्यैस्तु ; E : कल्पयेत्

¹² C : केवलैः

¹³ A : तस्य मृत्प्रतिमायाश्चो हासं ; C : तस्य मृत् प्रतिमायाश्च भासं ; D : तस्य मृत्प्रतिमायश्चे भासं ;

E : तस्य मृत्प्रतिमायाश्चे भासं ; F' : तस्य यत्प्रतिमा यश्चो हासं

¹⁴ A : समोपेताः ; F' : समोपेतां ¹⁵ C, E, F' : सर्वाः pour सर्वा

¹⁶ A : शीलमये

¹⁷ C : वर्णगोभाद्वितीयेतः ; E : वक्त्रगोभा द्वितीयेतः

¹⁸ A : ततैर्न कलशं ; E : तत्रैककलशं

¹⁹ A : स्थाप्यामरपदेदद्याः ; C, F' : स्थाप्यामरपदेदद्याः ; F' : स्थाप्यामरपदेदद्या

¹शैला योग्या तु साम्राज्ये स्थाप्या ²दिव्यपदेऽपि वा । ³रज्जलोहशिलाद्यैस्तु व्यक्तलिङ्गप्रकल्पने ॥
स्त्रीपुं⁴विभागस्तत्रैव नेष्टस्तत्रैव संकरः । ⁵अव्यक्तोभययोरिष्टौ लिङ्गयोर्वस्तुसंकरौ ॥ २०४ ॥
⁶लोहे तु प्रतिमारूपे ⁷कुर्यात्सिद्धमयं पुरा । ⁸यदुक्तः प्रतिमाभेदस्तद्विधानमथोच्यते⁹ ॥
[लिङ्गोद्भवरूपम्¹⁰]

¹¹लिङ्गमध्यस्थितं¹² देवं ¹³त्रिनेत्रं ¹⁴तु चतुर्भुजम् । रक्तवर्णं प्रसन्नास्यं¹⁵ सर्वाभरणभूषितम् ॥
जटामकुटसंयुक्तं ¹⁶दक्षिणोत्तरयोः क्रमात् । चन्द्रगङ्गासमायुक्तं व्याल¹⁷धुत्तरसंयुतम् ॥ २०७ ॥
वामदक्षिणयोश्चापि लिङ्गमध्ये प्रकल्पयेत् । ¹⁸अधोनेपाद्यथा दृश्यं ¹⁹मौलेरूर्ध्वं तथैव च ॥
²⁰तत्त्रियंशं च दृश्यं स्यादग्रे मूले च कारयेत् । ब्रह्माणं ²¹हंसरूपं तु²² त्रिण्युं ²³पोत्रिसुखं तथा ॥

¹ A : शैलयोग्यं तु ; C : शैला यात्रा तु ; F : शैलयोग्या तु

² A : दीप्यवदेपि वा ; F : दीप्यवदेऽपि वा ³ C, F : रक्त pour रक्त

⁴ C : विभात्र pour विभाग

⁵ A : तद्व्यक्तोभयोरिष्टौ ; C : तद्वन्तीभयोरिष्टौ ; D, F : तद्व्यक्तोभयोरिष्टौ

⁶ C : लोमे pour लोहे

⁷ D : लोहे सिद्धमयं पुरा ; C, E, F : कुर्यात्सिद्धमयं पुरा

⁸ A, D : यदुक्तं प्रतिमाहेन ; C : यदुक्तं प्रतिमान्हेन ⁹ C, D : इहोच्यते pour अथोच्यते

¹⁰ Cf. *Kāmikāgama*, II, 50, 1b-7 :

गर्भमानवशाङ्गिङ्गं प्राग्गतसम्यक् प्रकल्पयेत् । लिङ्गोच्चे वेदपद्मर्तुमवांशोऽशमधस्त्यजेत् ॥
तत्समं वा तदर्थं वा ल्यक्त्वा चोर्ध्वं तदन्तरे । पूर्ववत्कारयेत्सम्यक् चन्द्रशेखरमूर्तिनम् ॥
लिङ्गाधः शर्वजान्वन्तभागं नेन्द्रियगोचरम् । लिङ्गोर्ध्वाधःप्रदेशे तु हंससूकरमाचरेत् ॥
बिम्बस्यानननानेन कारयेद्दंसमादरात् । बिम्बद्विसुखमानेन भूकृष्टास्यं तु सूकरम् ॥
तद्विङ्गरसभागं कद्वित्रिवेदशरैर्नयेत् । ब्रह्मविष्णु द्विपार्श्वस्थौ नतौ तस्यानुकूलकौ ॥
तिर्यग्गतसुपादौ तौ सर्वावयवमुन्दरौ । लिङ्गोद्भूतस्त्रिति खयातो ब्रह्मविष्णुभिनन्दितः ॥
ब्रह्मविष्णुविहीनो वा हंससूकरसंयुतः ।

cf. *Suprabhedāgama*, I, 34, 111-113 :

“ लिङ्गोत्पत्तिमतः परम् । लिङ्गं कृत्वोर्ध्वतो ब्रह्मा हंसरूपस्तथैव च ॥

विष्णुं वराहवक्त्रं तु लिङ्गस्याधः प्रकल्पयेत् । हृदयेऽञ्जलिसंयुक्तौ ब्रह्मविष्णु च पार्श्वयोः ॥

लिङ्गमध्ये तु कर्तव्यं पूर्ववच्चन्द्रशेखरम् । अदृश्यौ तस्य पादाब्जौ तथैव मकुटं यथा ॥

¹¹ E : लिङ्गमध्ये pour लिङ्गमध्य

¹² C : स्थितं pour स्थितं

¹³ C, D, E, F : त्रिनेत्रं

¹⁴ C, E : च pour तु

¹⁵ C : आस्यं pour आस्यं

¹⁶ A : दक्षिणे गिरयोः ; D : दक्षिणेतरयोः

¹⁷ A : धुरधूर्ध्वं pour धुत्तर ; C : धुत्तर

¹⁸ A : अथोनुपाद्यथा दृश्यं ; F : अथोऽनुपाद्यथादृश्यं

¹⁹ A : मौलेरूर्ध्वं ; D : मौलेरूर्ध्वं ; F : मौलेरूर्ध्वं

²⁰ A : तत्त्रियंशमदृश्यं ; C : तत्त्रियंशमदृश्यं ; E : तत्त्रियंशं च न दृश्यं

²¹ F : हररूपं ²² E : च pour तु

²³ A : पोत्रिसुखं ; C, D, F : पोत्रीसुखं

ब्रह्मविष्णु च कर्तव्यौ कृताञ्जलिपुटौ¹ स्थितौ । ²दक्षिणोत्तरयोश्चापि लिङ्गस्य; विमलं ततः ॥

[सुखासीनम्³]

⁴सुखासीनं च कर्तव्यमासनं⁵ ⁶पङ्कजासनम् । कुञ्चितं दक्षिणं ⁷पादं वामपादं प्रलम्बितम् ॥
चतुर्भुजं त्रिनेत्रं च सर्वाभरणभूषितम् । शेषं पूर्ववदुद्दिष्टम् ;

[गौरीसहितम् - आसीनम्⁸]

तस्य पार्श्वे⁹ वामके ॥ २१२ ॥

करण्डमकुटोपेतां गौरीं कुर्याद्द्विबाहुकाम् । श्यामवर्णां¹⁰ द्विनेत्रां च¹¹ किञ्चित् [प्रस्मितसं]युताम् ॥

¹ C, E, F : पुट pour पुटौ

² E omet le *sloka* 210b ; C : दक्षिणोत्तरयोश्चापि

³ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 370-372 :

चतुर्भुजं त्रिनेत्रं च जटामकुटसंयुतम् । अभयं दक्षिणे हस्ते वरदं वामहस्तके ॥
कृष्णापरशुसंयुक्तं वामदक्षिणहस्तयोः । शयनं दक्षिणं पादं वामपादं तु लम्बितम् ॥
उमया सहितवत्सर्वं स्कन्दगौरीविवर्जितम् । सुखासनमिति प्रोक्तम् ॥

cf. *ibid.*, *śl.* 386-387a :

भिक्षाटने च कङ्काले हर्यर्धे चार्धनारिके । सुखासने च कामारौ दक्षिणामूर्तिविग्रहे ॥
न योजयेदुमादेवीं शेषाणां तु सुयोजयेत् ।

cf. *Suprabhedāgama*, I, 31, 85-86 :

आसने तु सुखासीने मृगीपरशुधारिणम् । अभयं दक्षिणे हस्ते वरदं वामहस्तके ॥
कटकं वा सुखासीनमुमास्कन्दौ च वर्जितम् [तौ] । एवं सुखासनं प्रोक्तम् ॥

cf. *Dīptāgama*, 16, 162b-164 :

आसने तु सुखासीनं पादाभय [वरदाभय ?] हस्तकम् । अभयं दक्षिणे हस्ते वरदं वामहस्तके ॥
वामदक्षिणहस्ते तु कृष्णापरशुधारिणम् । शयनं दक्षिणं पादं वामपादं तु लम्बितम् ॥
एवं सुखासनं प्रोक्तम् ॥

cf. *Kāmikāgama*, II, 47, 18a :

स्कन्दोमारहितस्त्वेव एवं स्यात् सुखासनः ।

⁴ E : सुखासनं ⁵ E : आसने pour आसनं ⁶ C, D : पङ्कजासनं ; E : पङ्कजासने ⁷ F : पादौ

⁸ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 58, 2-7a :

उमया सहितं तु स्फटिकानं त्रिनेत्रकम् । टङ्ककृष्णमृगं चैव अभयं वरदं तथा ॥
शयनं वामपादं तु लम्बितं वरदं तथा । द्विभुजां श्यामवर्णां वामपादं तु लम्बितम् ॥
सव्यपादं तु शयनमुत्पलं सव्यहस्तके । व [र]दं वामहस्ते च करण्डमकुटोज्ज्वलम् ॥
चित्रवस्त्रधरां देवीं मणिनालाविभूषिताम् । शिरश्चक्रमोपेतां वद्याप्रचर्मोत्तरीयकम् ॥
जटामकुटशोभाढ्यं नेत्रत्रयविवर्जितम् । प्रभामण्डलमध्यस्थं सुखासनमुजापतितम् ॥
उमया सह च ॥

⁹ F : तु pour अथ

¹⁰ A, C, D : त्रिनेत्रां pour द्विनेत्रां

¹¹ Tous les mss lisent किञ्चित् ... युकीम् न ; correction sur la base des autres āgama.

¹कुञ्चितालम्बितौ तस्याः पादौ दक्षिणवामकौ । वामहस्ततलं पीठे² न्यस्य ³कुन्दं तु दक्षिणे ॥
कण्टकामुखमावध्य ⁴करमेकासनस्थिताम्⁵ । आसीनं प्रथमं प्रोक्तं द्वितीयमधुनोच्यते ॥२१५
पूर्ववत्कल्पितस्याङ्के⁷ ⁸वामे गौरीं प्रकल्पयेत् । देवस्य वामहस्तं तु ⁹देव्याश्च मकुटे स्थितम् ॥
¹⁰कृत्वा देवस्य ¹¹चाप्यङ्के देव्याश्च दक्षिणं करम् । ¹²देव्यावृतं कारयेदुक्तमासीनं च ¹³द्वितीयकम् ॥

[गौरीसहितं संस्थितम्]

संस्थितं च द्विधा कार्यमासीनोक्तप्रकारतः¹⁴ । ¹⁵अङ्कारोपणमध्यस्ये¹⁶ देकासनगतं भवेत्¹⁷ ॥
शेषं पूर्ववदुद्दिष्टम् ;

[भिक्षाटनम्¹⁸]

¹⁹उन्मनस्त्वधुनोच्यते । ²⁰रसश्चेतं प्रसन्नास्यं ²¹कुञ्चिताकीर्णमूर्धजम् ॥
²²पादुकोपरि विन्यस्तपादयुग्मसरोरुहम् । तयोर्वामेतरं²³ कुर्यात्क्षिप्यमाणसुपादुकम्²⁴ ॥२२०
सुस्थितं ²⁵वामपादेन समभङ्गसमन्वितम् । ²⁶दक्षिणं हरिणालीढमन्यडुमरुकं दधत् ॥२२१॥
भिक्षापात्रं च पिञ्छं च वामभागे ²⁷बहत्करे । नागमेखलसंयुक्तं ²⁸गणनाथेन चैव हि ॥

¹ A : किञ्चिदालम्बकौ ; C, D : किञ्चिदालम्बिते ; E : किञ्चिदालम्बितौ

² A : पीठो ³ C, D, F : स्कन्दं pour कुन्दं ⁴ F' : करमेकस्तनस्थिताम्

⁵ C, E : स्थितम् pour स्थिताम् ⁶ C, E : आसनं

⁷ A : आगे pour अङ्के ; C, D, E : अग्रे ⁸ C : वाम pour वामे

⁹ C, D, E, F : देव्या च pour देव्याश्च ¹⁰ A : मत्वा

¹¹ A : चाभ्यङ्गे ¹² A : देव्याश्रितं ¹³ C, E : तृतीयकम्

¹⁴ C, E : प्रकारकम् pour प्रकारतः ¹⁵ C, F' : अङ्ग pour अङ्क

¹⁶ A : अध्यासः pour शब्दस्येद् ; E : अध्यासे ¹⁷ F' : अध्यासे तत्प्रकारस्ततं भवेत्

¹⁸ Cf. *Diptāgama*, 16, 155-156 :

भिक्षाटनं प्रकृतव्यं नष्टरूपं त्रिलोचनम् । चतुर्भुजसमायुक्तं कपालपिञ्छधारिणम् ॥
हरिणीनुत्सवं हस्तं परे उन्नतकं भवेत् । पादे पादुकसंयुक्तं कुर्याद्वि गणनानुत्सवं ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 34, 106b-108 :

मृत्मूर्तेः कपालं तु स्थितिमूर्तेः कलेवरम् । उन्नतकपालोपेतं भस्मसंपरलंकृतम् ॥
कण्ठे शूलमनायुक्तं छत्रवीरमनायुतम् । पादुकोपरि पादौ च सर्वभूतमनायुतम् ॥
एवं भिक्षाटनं वन्द्यम्¹⁹

¹⁹ A, F' : उन्नतनी त्वधुनोच्यते ; C : मनोर्माननं त्वधुनोच्यते ; D : मनोन्तनी त्वधुनोच्यते

²⁰ A : जसो ध्वेतं ; D : नरध्वेतं ; C : वाशयेतं ; E : भिक्षाटनं

²¹ A : कुञ्चिताङ्कूर्णमूर्धजम् ; F' कुञ्चिताङ्कूर्णमूर्धजम् ²² A omet पादुकोपरि

²³ D : इतरे pour इतरं ²⁴ A : मपादुकम् pour सुपादुकम् ²⁵ A : वामपादे तु

²⁶ A : दक्षिणे हरिणालीढं कन्यन्तसमकुन्दतः ; C : दक्षिणे हरिणालीढकन्यन्तथकुटाधः ; D : दक्षिणे हरि-
णालीढतन्मन्यनकुन्दतः ; E : दक्षिणे हरिणालीढकरविन्यस्तमूर्धकम् ; F' : प्रदक्षिणे हरिणालीढं कन्यन्तसमकुन्दतः

²⁷ A : भवत् pour धत् ²⁸ F' : नागकङ्कणसंयुतम् pour गणनाथेन चैव हि

१ गायता वहता भिक्षापात्रं वामे तु धाविना । एवं भिक्षाटनं प्रोक्तं ; कङ्कालमधुनोच्यते ॥ २२३
[कङ्कालधरम्^२]

श्वेतवर्णं प्रसन्नास्यं जटामकुटसंयुतम् ।^३ नागकङ्कणसंयुक्तं नागभेखलसंयुतम् ॥ २२४ ॥
दिव्याम्बरधरं देवं पूर्ववत्पादुकाङ्घ्रिकम् ।^४ दक्षिणं हरिणालीढं वामे^५ कङ्कालकं तथा ॥
कराभ्यामितराभ्यां च^६ ढक्कावादनतत्परम् ।^७ वहता शिरसा भिक्षापात्रमन्येन^८ गायता ॥
छत्रं च वहतान्येन वृषमानयतापि च । गणेनानुगतं^{१०} देवमनेकेन^{११} महौजसा ॥ २२७ ॥
स्त्रीगणैरनुयातं च बहुभिः काममोहितैः । कङ्कालरूपमुद्दिष्टम् ;

[नृतरूपम् ; तत्र भुजङ्गत्रासनृत्तम्^{१२}]

नृत्तरूपमथोच्यते ॥ २२८ ॥

^१ A : यागादावाहभिक्षा च पात्रं ; E : याधृता वाहिभिक्षार्थपात्रं ; F omet les s' 'o' 'a 223 et 224

^२ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 78, 1-5a :

अथातः संप्रवक्ष्यामि कङ्कालस्थापनं शृणु । गर्वनिर्वापणार्थं हि महेशो मूर्तिभेदकः ॥
त्रिगेत्रं चतुर्भुजं भीमं रक्तवर्णं तथैव च । ब्रह्मकङ्कालवीणां तु सव्यहस्तेन धारयेत् ॥
वामांसोपरि विन्यस्य तिर्यक्कूर्परदेशके । उमरुं वामहस्ते तु उङ्कं कृष्णमृगं तथा ॥
समपादस्थितं पीठपद्मोपरिनिषण्णकम् । प्रभाया मध्यमे चैव जटामकुटमण्डितम् ॥
कङ्कालरूपनाख्यातम् ”

^३ D : नागभेखलसंयुक्तं नागकङ्कणसंयुतम् ; C et E omettent le demi-*śloka* 224b

^४ A : दक्षिणा ; C : दक्षिणं ^५ A : कङ्कालरूपिणम् ; C, F : कङ्कालरूपधृक् ; D : कङ्कालरूपधृत्

^६ A : ढक्कापादनतत्परम् ; D : घक्कापादनतत्परम् ; E : घक्कापादनतत्परम् ; F : ढक्कापादं न तत्परम्

^७ D : शिरसा वहता ^८ D : अन्योन्यं pour अन्येन ^९ C : गायतः pour गायता

^{१०} C, D : अनुगणं pour अनुगतं ; E : अनुगुणं ^{११} A : महौजसम् ; E : महौजसा

^{१२} Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 325b-31a ; 348b-350 :

“नृत्तरूपमथ शृणु । चतुर्भुजं त्रिगेत्रं च सुविकीर्णजटाञ्चितम् ॥

कुररीवक्षसंयुक्तं वर्हिपिच्छसमन्वितम् । मौलेर्दंष्ट्रे तु धुत्तूरमर्धचन्द्रसमन्वितम् ॥

दक्षिणे तु जटाध्रे तु जाह्नवीममिवन्दिताम् । पत्रं तु वामकर्णे तु दक्षिणे त्रककुण्डलम् ॥

सर्वभिरणसंयुक्तमुपवीतसमन्वितम् । व्याघ्राजिनाम्बरोपेतं पादकिङ्किणिशोभितम् ॥

जगन्प्रसारितं वामे दक्षिणेऽभयहस्तकम् । उमरुं सव्यहस्ते तु ब्रह्मि वै वामहस्तके ॥

वक्रं तु दक्षिणे पादमपस्मारोपरि स्थितम् । उद्धृतं वामपादे तु पादांशं दक्षिणामुखम् ॥ ...

वामबाहुद्वयोर्मध्ये शार्दूलजिनकं न्यसेत् । त्रिवक्त्रायापमानेन अपस्मारं ततः कुरु ॥

चतुस्तालप्रमाणेन भूतरूपेण कारयेत् । तस्यैव वामपार्श्वे तु देवीं कुर्यात्सलक्षणां ॥

भुजङ्गत्रासमेवं तु”

voir *Samgītaratnākara*, *adhyāya* 7, *śloka* 612-614 pour la définition de भुजङ्गत्रासित ।

भुजङ्गत्रासितां चारीं कुर्यात्सलक्षणां च कुर्यात् । अङ्घ्रिभ्रूवटीजानुव्यध्रं यत्र विवर्तयेत् ॥

व्यावृत्तिपरिवृत्तिभ्यामेको डोलाकरोऽपरः । खटकाख्यस्तदन्वर्थं भुजङ्गत्रासितं मतम् ॥

श्वेतवर्णं प्रसन्नास्यं ¹द्विपचर्मकृताम्बरम् । किङ्किणीकृतनागेन्द्रं ²चक्रपिच्छधरं तथा ॥ २२९ ॥

³विप्रकीर्णजटाभारमपसारोपरि स्थितम् । दक्षिणेन तु पादेन ⁴कुञ्चितेनेतरेण तु ॥ २३० ॥

जान्वन्तमुद्धृतेनापि ⁵पाप्यन्तं ⁶लम्बितेन च । विराजन्तं चतुर्हस्तमभयं दक्षिणे ⁸दधत् ॥

दुन्दुभिं चान्यभागे तु वह्निमेकेन चापरम् । ⁹प्रसारितकरं तिर्यग्गीतवृत्तं जनार्दन ॥ २३२ ॥

¹⁰भुजङ्गत्रासमित्युक्तं वामे गौरीसमन्वितम् । ¹¹एकासनस्थया वापि ; ¹²संध्यावृत्तमथोच्यते ॥

[संध्यावृत्तम्¹³]

¹⁴दक्षिणं ¹⁵सुस्थितं पादं वामपादं तु कुञ्चितम् । ¹⁶दक्षिणेऽभयटङ्कौ च ¹⁷पाशनागौ च ¹⁸वामके ॥

¹⁹दधत्तुर्भिर्हस्तैश्च जटामकुटसंयुतम् । ²⁰इदमन्यन्नृत्तरूपं ; तृतीयमधुनोच्यते ॥ २३५ ॥

[दण्डपादवृत्तम्²¹]

वामं तु कुञ्चितं किञ्चिदपसारोपरि स्थितम् ।

अन्यपादं शिरोदेशे ²²चोर्ध्वे दण्डवदुद्धृतम् ॥ २३६ ॥

विंशद्वस्तसमोपेतं शूलाद्यायुधसंयुतम् । वीणादिवाद्यसंयुक्तं दण्डपादमिति स्मृतम् ॥ २३७ ॥

²³नृत्तरूपं त्रिधा भिन्नं भवेदेवं जनार्दन ।

[त्रिमूर्तिरूपम्²⁴]

²⁵मूर्तिरूपमिदं वक्ष्ये ²⁶रक्तवर्णं ²⁷त्रिनेत्रकम् ॥ २३८ ॥

वरदाभयहस्तं च कृष्णापरशुसंयुतम् । जटामकुटसंयुक्तमेकपादं ²⁸सुसंस्थितम् ॥ २३९ ॥

दक्षिणेतरयोश्चापि पार्श्वयोरुभयोरपि । ²⁹कटिप्रदेशे चोर्ध्वे तु ब्रह्मविष्णवर्धकाययुक्³⁰ ॥ २४० ॥

¹ C : द्वीप pour द्विप ; D, E : द्वीपि ; F : द्विपि

² D : चक्र pour वक्र

³ A, F : विप्रकीर्णजटाभारं भस्मारोप्य परिस्थितम् ; E : विप्रकीर्णजटाहारमपसव्योपरि स्थितम्

⁴ F : कुञ्चितेन करेण तु

⁵ A : ऋद्धितेनापि pour उद्धृतेनापि

⁶ A : विम्बितेन pour लम्बितेन

⁷ A : विराजन्तं ; D : विरजन्तं

⁸ A : वहत् pour दधत्

⁹ A : प्रसारितं करं तीर्थं गीतवृत्तं ; C : प्रसारितकरास्तीर्थं गीतवृत्तं ; D : प्रसारितकरस्तीर्थं गीतवृत्तं

¹⁰ A : न भुजङ्गत्रासमित्युक्तं ; F : न भुजङ्गत्राणमित्युक्तं ¹¹ E : एकासनस्थितायापि

¹² A : संध्यावृत्तम् pour संध्यावृत्तम् ; F : सद्यवृत्तम्

¹³ Cf. *Śrītatvanidhi*, pp. 245-246 :

अथ संध्याताण्डवध्यानम्

चतुर्भुजं त्रिनेत्रं च जटामकुटिनं दधम् [मकुटधारिणम्] । अभयं उभरं सव्ये वामे पिच्छं मविस्मयम् ॥

अपसारं विना पीठे वामाङ्घ्र्याकुञ्चितं स्थितम् । ऊर्ध्वे तु दक्षिणं पादमपसव्यानुगं दधम् [दधत्] ॥

तत्पादं कुञ्चितं वायु सर्पकङ्कगभूषितम् । संध्याताण्डवमेवं स्यात् ॥

- ¹⁴ A : मुस्थितं दक्षिणं पादं ¹⁵ C, E : संस्थितं pour मुस्थितं
¹⁶ A : दक्षिणात्रयटङ्कौ च ¹⁷ E : पाशनागं च ¹⁸ A : वामगे
¹⁹ A : दधच्चतुर्भिस्तैस्तैश्च ; E : दधतं च चतुर्हस्तैः ²⁰ F : इदं च चतुरूपं स्यात्
²¹ *Śrītattvanidhi*, pp. 248-249 :

अथ कालिकाताण्डवध्यानम्

एकवक्त्रं द्विनयनं जटासंकीर्णमस्तकम् । भुजाट्टकमनायुक्तं सव्यपादं समुद्रतम् ॥
 सवकं वामपादं तदपस्मारोपरि स्थितम् । अभयं शूलपाशं च डमरुं दक्षिणे करे ॥
 कपालं चाग्निपात्रं च घटां वामकरे वरम् । गजदस्तोपमं हस्तं प्रवृत्तं दक्षिणानुगम् ॥
 दधच्छक्षणसंयुक्तं शेषं प्रथममृत्नवत् । कालिकाताण्डवं प्रोक्तम् ॥”

cf. *Saṃgīturatnākara*, 7, 704-705a :

चारोत्पुरपादोऽथ दण्डपादाद् दूनः करः । दण्डवन्मस्यते यत्र दण्डपादं तदुच्यते ।
 सूर्यो विनियुन्नन्ति तत्साटोपपरिक्रमे ।

- ²² A : ऊर्ध्वदण्डवदुद्धृतम् ; C, D, F : बोर्ध्वदण्डवदुद्धृतम् ²³ A : चतुरूपक्रियाभिर्जं

²⁴ Cf. *Kāmikāgama*, II, 61, 1-9 :

त्रिमूर्तिस्थापनं वक्ष्ये तद्वक्षणपुरस्सरम् । रक्तवर्णस्त्रिनेत्रश्च वरदाभयहस्तकः ॥
 कृष्णापरशुसंयुक्तो जटामकुटमण्डितः । ऋज्वागतस्तथैकेन पादेनापि समन्वितः ॥
 दक्षिणोत्तरयोश्चैव पार्श्वयोरुभयोरपि । कटिप्रदेशादूर्ध्वं तु ब्रह्मविष्णुर्वकाययुक् ॥
 स्त्रीमानवतयोर्मनिं ब्रह्मविष्णोस्तु कल्पयेत् । कृताञ्जलिपुटाविकपाद्युक्तौ च वा सतौ ॥
 अथवा शिवलिङ्गस्य पार्श्वतोऽन्तर्गतौ कृतौ । अथवा तौ पृथक् स्थाप्यावेकविट्परमास्थितौ ॥
 अथवा मध्यमे लिङ्गं पृथगालयसंस्थितम् । तस्य मध्येऽपसद्ये च ब्रह्मविष्णुं तथा मतौ ॥
 पृथग्भावस्थिता वैकथानमस्था वा त्रिमूर्तयः । संश्लिष्टभ्रामयुक्ता वा ब्रह्मविष्णुशिवा मताः ॥
 पूर्वान्याः पश्चिमान्या वा परिवारादिसंयुताः । भिन्नप्राकारगा वापि एकप्राकारसंस्थिताः ॥
 चतुर्मूर्त्यादिदेवा वा स्थापनीयास्तु मध्यमे । एवं लक्षणमाख्यातम् ॥”

- ²⁵ D : मूर्तं pour मूर्ति ²⁶ C : रक्ष pour रक्त
²⁷ A : त्रिनेत्रकम् ²⁸ C, D : पाद pour पादं
²⁹ C : कटिप्रदेशे बोर्ध्वं तु ; E : कटिप्रदेशोर्ध्वं तु ³⁰ C : काययुक् pour काययुक् ; F : कार्ययुक्

¹स्त्रीमानवत्तयोर्मानं ²ब्रह्मविष्णोस्तु कल्पयेत् । ³कृताञ्जलिपुटावेतौ सर्वलक्षणलक्षितौ⁴ ॥
अथवा तौ पृथक्संस्थौ सर्वावयवसंयुतौ । देवस्य पार्श्वयोः ⁵कुर्वादेतद्विष्टरमास्थितौ ॥२४२॥
⁶‘मूर्तिरूपमिदं’ प्रोक्तम् ; चक्रदानमधोच्यते ।

[चक्रदानम्⁸]

गौरीसमन्वितं ⁹देवं कृत्वा तस्यैव दक्षिणे ॥ २४३ ॥

विष्णुरूपं च कृत्वाथ ¹⁰कृताञ्जलिपुटं स्थितम् । तस्य हस्ते ¹¹ददच्चक्रं रूपं ¹²तच्चक्रदं भवेत् ॥

[चन्द्रशेखरम्¹³]

चक्रप्रसादमुद्दिष्टम् ; चन्द्रशेखरमुच्यते । ¹⁴त्रिनेत्रं चतुर्भुजं ¹⁵चैव जटामकुटसंयुतम् ॥२४५॥

चन्द्रावयवलक्षमाणं गौरीयुक्तमृजु¹⁶ स्थितम् । कृष्णापरशुसंयुक्तं वरदाभयहस्तकम् ॥ २४६ ॥

चन्द्रशेखरमुद्दिष्टम् ;

¹ A, D : स्त्रीमानवत्तयोर्मानं ; F : स्त्रीमानं वत्तयोर्मानं ² C, E : ब्रह्मविष्णोस्तु

³ C : कृताञ्जलिपुटान्तं च ; D : कृताञ्जलिपुटान्तौ च ; E : कृताञ्जलिपुटौ तौ च

⁴ C : लक्षितम् pour लक्षितौ

⁵ E : कुर्वादेतौ pour कुर्वादेतद्

⁶ C : मुक्ति pour मूर्ति

⁷ A : इति pour इदं

⁸ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 81, 1-6a :

अथातः संप्रवक्ष्यामि सर्वभूतहिताय च । चक्रदानस्वरूपं तु शृणुष्व शारवणोद्भव ॥

त्रिनेत्रं चतुर्भुजं शान्तं जटामकुटमण्डितम् । वामपादं तु शयनं लम्बितं सव्यपादकम् ।

दक्षं रथाङ्गं सव्ये च वरदं कृष्णमृगं तथा । वामे विष्णुसमायुक्तं कृताञ्जलिपुटान्वितम् ॥

वामे गौरीसमायुक्तमुनरे परमेष्ठिनम् । सर्वावयवसंयुक्तं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥

पद्मपुष्पं समभ्यर्च्य हरिणा नेत्रपूजितम् । प्रभामण्डलमध्यस्थशिरश्चक्रगमायुतम् ॥

एवं कल्प्य विशेषेण ॥”

⁹ C : देवं pour देवं

¹⁰ A : कृताञ्जलिपुटस्थितम्

¹¹ C : ददच्चक्रं ; E : तु तच्चक्रं

¹² A : तच्चक्रदं भवेत्

¹³ Cf. *Santānasamhitā*, 16, 59b-60 :

ऋजुमार्गस्थितं देवं वरदाभयहस्तकम् । दक्षिणेऽदक्षिणे हस्ते ददृक्कृष्णमृगं तथा ॥

चन्द्रशेखरमेवोक्तम् ॥”

cf. *Śrītatvatīdhī*, pp. 260-261 :

तन्नादौ चन्द्रशेखरध्यानम्

अभयवरदहस्तं सौम्यशृङ्गारभावं विपुलवदननेत्रं चन्द्रबिम्बांशमौलिम् ।

ऋजुतनुसमपादस्थानकं विदुनाभं हरिणपरशुपाणिं पद्मपीठोपरिस्थम् ॥

अर्धेनत्पार्श्वस्थगौरीध्यानम्

द्यावां त्रिनेत्रां द्विभुजां त्रिभङ्गीं सव्यापसव्यस्थितकुञ्चिताङ्ग्रिम् ।

सव्ये तु नीलोत्पलचारुहस्तां देवस्य वामस्थितपद्मपीठाम् ॥

¹⁴ C, F : त्रिनेत्रं

¹⁵ A : चैवं

¹⁶ A : मृजु pour ऋजु

[देव्यर्धम्¹]

देव्यर्धमधुनोच्यते । ²दक्षिणेतरयो रूपं शिवयोः परिकल्पयेत् ॥ २४७ ॥

दक्षिणे तु द्विहस्तं ³स्याद्दामे ⁴चैककरेण तु । अभयं परशुं दक्षे वामे स्यात्कटकामुखम् ॥ २४८ ॥

किंचिद्भङ्गसमायुक्तं ललाटे ⁵चार्धनेत्रयुक् । करण्डमकुटोपेतं ⁶देवीदेवेशयोर्भवेत् ॥ २४९ ॥

⁷दक्षिणे रक्तवर्णं तु वामे श्यामनिभं भवेत् । भूपणै रुचिरैर्युक्तमुभयोरपि पार्श्वयोः ॥ २५० ॥

उरोदेशे च देव्यंशे घनस्तनसुसंयुतम् । पृष्टे ⁸वृषेन्द्रसंयुक्तं ⁹वृषहीनमथापि वा ॥ २५१ ॥

[द्विविधं दक्षिणामूर्तिरूपम्¹⁰]

एवं ¹¹देव्यर्धमुद्दिष्टम् ; दक्षिणामूर्तिरुच्यते । ¹²त्रिनेत्रं चतुर्भुजं चैव किञ्चित्कुञ्चितमूर्धजम्¹³ ॥

¹⁴वामोरूपरिविन्यस्तदक्षिणाङ्घ्रिं सितद्युतिम् । ¹⁵लम्बितं वामपादं¹⁶ स्याद्दक्षिणेतरयोरपि ॥

¹⁷संदंशमक्षमालां च वरदं चानलं तथा । दधत्कराग्रै¹⁸र्मुनिभिर्नानागोत्रैः सुसंयुतम् ॥ २५४ ॥

दक्षिणामूर्तिरूपं¹⁹ तु प्रोच्यतेऽन्यज्जनार्दन । लम्बितं दक्षिणं ²⁰पादं वामपादं प्रकुञ्चितम् ॥

¹ Cf. *Dīptāgama*, 41, 2b-5 :

दक्षिणांशे हरं कुर्यादुमां वै वामके कुरु । कुञ्चितं दक्षिणं पादं वामपादं तु मुस्थितम् ॥
परशुं हरिणं सव्ये वामे वै दक्षिणोत्पलम् । कृत्तिवामधरः शर्वो हुकूलवसना उमा ॥
उमायाः सुस्तनं कुर्यात्सुस्तनं चालकाञ्चितम् । नयनार्धं ललाटे तु हरार्धं तु जटायुतम् ॥
एवं लक्षणतः कृत्वा ततः स्थापनमारभेत् ।

cf. *Suprabhedāgama*, I, 34, 100b-104a :

दक्षिणार्धे हरं चैव वामार्धे पार्वतीं तथा । दक्षिणं कुञ्चितं पादं वामपादमुत्स्थितम् ॥
मध्यकायानतौ वक्रमेवं कुर्यात्त्रिभागिकम् । हरस्य दक्षिणे हस्ते कूर्परं वृषके स्थितम् ॥
प्रकोष्ठे शुकसंयुक्तं हरं परशुसंयुतम् । वामे कटकहस्तं तु दक्षिणे त्वभयं स्मृतम् ॥
श्यामवर्णमुखां देवीं रक्तवर्णं हरं तथा । व्याघ्रचर्मम्बरं देवं पार्वतीं क्षौमपारिणीम् ॥

² F omet les demi-*śloka* 247b et 248a ³ E : च pour स्याद्

⁴ Le *Kāraṇāgama* I, p. 92 et le *Kāmikāgama*, II, p. 194 donnent टङ्क au lieu de परशु; le *Dīpta* donne हरिण au lieu de अभय.

⁵ E : चोर्धनेत्रयुक् ⁶ E : देवीदेवेशरौ भवेत् ⁷ E : दक्षिणं pour दक्षिणे

⁸ A : वृषेन्द्र pour वृषेन्द्र ⁹ A, F : विहीन pour वृषहीन

¹⁰ Cf. *Dīptāgama*, 16, 152-154 :

संदंशं दक्षिणे हस्ते वामहस्ते तु पुस्तकम् । दक्षिणे चाक्षमाला स्याद्दामहस्ते तु चानलम् ॥
श्वेतरूपं त्रिनेत्रं स्याद्द्विपचर्मोत्तरीयकम् । आवृत्यालंकृताभङ्गि चन्द्रार्ककुमुसान्वितम् ॥
शयनं दक्षिणं पादं वामपादं तु कुञ्चितम् । ऋषिभिश्च समायुक्तं दक्षिणंशं प्रकल्पयेत् ॥

cf. *Kāraṇāgama*, II, 174b-178 ; 187-190a ; 193b-194a :

द्विविधं दक्षिणामूर्तिं व्याख्यायामूर्तिकं तथा । गेयमूर्तिं तयोश्चैव लक्षणं तु विधीयते ॥
चतुर्भुजं त्रिनेत्रं च द्वीपिचर्मम्बरान्वितम् । आवृत्यालंकृताभङ्गि शश्वर्ककुमुसान्वितम् ॥

संदंशं दक्षिणं हस्तं पुस्तकं वामहस्तके । सव्यके चाक्षमालां च व्यालं वै वामहस्तके ॥
पादाग्रे दृष्टिपातं तु किञ्चिद्भङ्गसमायुतम् । लम्बितं दक्षिणं पादं तस्मोर्वेगस्य चोपरि ॥
वामपादस्य नलकं संयुतं कारयेत्सुधीः ।

“ ऋषिमङ्गैः समावृतम् । अगस्त्यश्च पुलस्त्यश्च विश्वामित्रोऽङ्गिरान् तथा ॥

एवं व्याख्यानमूर्ति तु गेयमूर्ति शृणु त्वथ । कटकं दक्षिण हस्तमधोमुखं तदुच्यते ॥
वामहस्तं तु कटकमूर्ध्ववक्त्रं तदुच्यते । तन्त्रीं निवेशयेद्दूरकराग्रे दक्षिणपादके ॥
वामहस्तस्य कटके सव्यहस्तं तथोपरि ।
एतदेव विशेषं तु शेषं पूर्वाक्तवद्भवेत् । दक्षिणामूर्तिरेवं स्यात् ”

cf. *Kāraṇāgama*, II, 68, 1b-6 :

दक्षिणामूर्तिरूपं तु वक्ष्येऽहं शृणु षण्मुख । त्रिणेत्रं चतुर्भुजं ज्ञान्तं शुद्धस्फटिकसंनिभम् ॥
जटामकुटक्रोपेनं नक्रकुण्डलमण्डितम् । पत्रं तु वामकर्णे तु सर्वावयवमुन्दरम् ॥
नार्भिं वह्निसमायुक्तं ज्ञानमुद्रां तु दक्षिणे । दक्षिणे लम्बितं पादं वानाङ्गौ कुञ्चितं पटम् ॥
योगपट्टिकया वेष्टय षामजातूपरि तथा । वानशाहुकरं चास्य पर्वतोपरि संस्थितम् ॥
अपस्मारोपरि देहे सव्यपादेन मण्डितम् । पृष्ठपार्श्वेऽथ न्यग्रोधं महोर्धं सव्यभागके ॥
ज्ञानदं तं मुनिगणैः सेव्यमानं महेश्वरम् ।

¹¹ B : देव्यशं pour देव्यर्धं

¹² C, D, F : त्रिगेत्रं

¹³ F : कुञ्चितमूर्ध्वजम् pour कुञ्चितमूर्ध्वजम्

¹⁴ C, F : वामोपरि तु मुन्यस्तदक्षिणाङ्घ्रि सिन्नयुतिम् ; D : वामोपरि तु मुन्यस्तं दक्षिणाङ्घ्रि मितयुतिम्

¹⁵ A : विम्बितं ¹⁶ Le mot पाद est mis ici au neutre au lieu du masculin.

¹⁷ A, C : संदधेदक्षमालां च ; E : संदधत्त्वक्षमालां च ¹⁸ A : मणिभिः pour मुनिभिः

¹⁹ F : लेपं pour रूपं

²⁰ F : भागं pour पादं

¹तस्य जानूपरिन्यस्तवामहस्तप्रकोष्ठकम् । शेषं पूर्ववदुद्दिष्टम् ; कामारेरिदमेव हि ॥ २५६ ॥

[कामारिरूपम्²]

रूपमग्रे स्थितं कामं ³दहन्नेत्रोत्थवह्निना⁴ । कामारिरूपमुद्दिष्टम् ; कालनाशनमुच्यते ॥ २५७ ॥

[कालनाशनम्⁵]

⁶त्रिनेत्रं चतुर्भुजं चैव जटामकुटसंयुतम् । दक्षिणे शूलटङ्कौ च ⁸सूच्यास्यं पाशमेव च ॥ २५८ ॥

वामे वह्नपुरः कालं ⁹पातयच्च पदेन तु । देव्या च सहितं रौद्रं सर्वलक्षणलक्ष्यया ॥ २५९ ॥

[वैवाह्यम्¹⁰]

कालनाशनरूपं स्याद् ; वैवाह्यमयुजोच्यते । ¹¹त्रिनेत्रं चतुर्भुजं रक्तं जटामकुटमण्डितम् ॥ २६० ॥

कृष्णापरशुसंयुक्तं¹² वरदं वामपार्श्वके । दक्षिणेनावहस्तेन दक्षिणस्यामुमां दध्म¹³ ॥ २६१ ॥

श्यामवर्णां द्विनेत्रां च करण्डमकुटान्विताम्¹⁴ । कटकामुखहस्तां¹⁵ तु वामतो दक्षिणे करे ॥

गृहीत्वा ¹⁶क्रममाणं च कृत्वा तस्यैव वासतः । शङ्खचक्रधरं रूपं ¹⁷कुर्याद्विष्णोश्चतुर्भुजम् ॥ २६३ ॥

¹⁸लाजपात्रकर वापि ¹⁹भृङ्गारकरमेव वा । ब्रह्माणमग्रतो देवं चतुर्वक्त्रं चतुर्भुजम् ॥ २६४ ॥

²⁰अक्षमालां सुवर्णं पार्श्वे दक्षिणे तु तथोत्तरे । ²¹क्रमण्डलं जलं चैव वहन्तं देववामके ॥ २६५ ॥

आसीनं हेमवर्णाभं प्रसन्नं कारयेत्ततः । ²²लक्ष्मीमुमानुगां कुर्यात्तां पृष्टे ²³श्लिष्य संस्थिताम् ॥

²⁴अग्रे हविर्भुजं चापि ²⁵ज्वालारूपं प्रकल्पयेत् । एकासनगतान्सर्वानेवमेवं प्रकल्पयेत् ॥ २६७ ॥

एवं ²⁶वैवाह्यरूपं स्यात् ;

¹ A : तस्य जानूपरि स्तीर्य ; E : तजानूपरिविन्ध्यन् ० ; F : तस्य जानु परित्यक्त्वा

² Cf. *Dīptāgama*, 16, 148b-149 ; 44, 2-4a :

देवस्याभिसुखं कुर्यात्कानरूपं प्रपातितम् । उग्ररूपं विशालाक्षं आसीनं चामने हरम् ॥

कामहारि भवेदेवम्

आसने तु मुखार्सानं कृष्णापरशुधारिणम् । किञ्चित्कश्चित्तं वक्त्रं रौद्रदृष्टिभयावहम् ॥

कात्रारिमेवं कुर्यात्तु मूच्यद्गुलि स्मृतम् । धनुःशरधरं काममग्निज्वालालिभूषितम् ॥

अवनताननं कुर्यात्त्रिभुजं विज्ञेयतः ।

³ A : देहे pour दहन

⁴ C : वारिणा pour वह्निना

⁵ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 34, 110-111a :

दक्षिणे तु करे शूलं वामे मूच्यद्गुलि स्मृतम् । पादं कालस्य हृदये व्यस्वैवं पादसंस्थितम् ॥

कालनाशनं प्रोक्तम् ॥

cf. *Dīptāgama*, 16, 149b-151 ; 45, 2 :

कालनाशनमुच्यते । उद्धृतं दक्षिणे पादं वामपादं तु कुञ्चितम् ॥

दक्षिणे तु करे शूलं परशुं वामहस्तके । दक्षिणे नागपाशं तु वामहस्ते तु मृत्तिकम् ॥

खड्गं वै दक्षिणे हस्ते वामहस्ते तु खेटकम्

प्रतिमां कारयेद्दामान्पूर्वाक्त्रविधिना सह । देवस्य बाहुनाग्नेण देवीं कुर्याद्विवाहुकाम् ॥

⁶ C, E, F : त्रिनेत्रं

⁷ C, E, F : शूलटङ्कं च

⁸ A : सूत्रान्यत्पार्श्वमेव च ; C : सुनाम्य पाशमेव च ; D : मूत्रासा पाशमेव च ; E : सुवं च पाशमेव च

⁹ A : पादयच्च ; E : पातयन्तं

¹⁰ Cf. *Diptāgama*, 16, 122-128a :

“ कल्याणमधुनोच्यते । किञ्चित्त्रिभक्तिकं कार्यं वामपादं तु कुञ्चितम् ॥

देवस्य दक्षिणं हस्तं देव्या हस्तेन संयुतम् । वरदं वामहस्ते तु कृष्णापरशुसंयुतम् ॥

सर्वाभरणसंयुक्ते शौभाम्बरधरं हरम् । देवस्य बाहुनात्रेण देवीं कुर्याद्द्विबाहुकाम् ॥

द्विनेत्रां चारुवदनां मकरकुण्डलनण्डिताम् । कुर्यात्करण्डनकुटां मुक्ताहारसमन्विताम् ॥

दुकूलवसनां देवीं कुर्यादेवं विशेषतः । लक्ष्मीं कनकरूपां तु द्विभुजां च सुलोचनाम् ॥

सर्वाभरणसंयुक्तामुभापार्श्वे व्यवस्थिताम् । जलदानोन्मुखं विष्णुं ब्रह्माणं होमसंसुखम् ॥

कल्याणं कारयेद्देवम् ”

cf. *ibid.*, 35, 1b-2a; 4b-7 :

प्रतिमालक्षणोक्तेन देवीं देवभजं कुरु । विष्णुं च लक्ष्मीमग्निं च ततः स्थापनमारभेत् ॥ . . .

स्थापयेन्मध्यमे देवं देवीं दक्षिणतो न्यसेत् । देव्याश्च दक्षिणं हस्तं गृह्णीयाद्दक्षिणेन तु ॥

पार्वशान्तिकरं ह्येतन्मुखत्यर्थमधुनोच्यते । देवस्य वामभागे तु देवीं कुर्याद्द्विचक्षणः ॥

देव्यास्तु दक्षिणं हस्तं गृह्णीयाद्द्वामपाणिना । एतन्मुखत्यर्थमाख्यातं ज्ञात्वा वर्म समाचरेत् ॥

वामभागे न्यसेद्द्विष्णुं ब्रह्माणं दक्षिणे न्यसेत् ।

¹¹ A : त्रिनेत्रं

¹² C : संयुक्तं pour संयुक्तं

¹³ E : उभावधूमं pour उमां नधूमं ; F : उमां वसुम्

¹⁴ F : अस्त्रिताम् pour अन्विताम्

¹⁵ F : हस्तं pour हस्तां

¹⁶ E : क्रममार्णां pour क्रममार्णं

¹⁷ E : कुर्याद्द्विष्णुं चतुर्भुजम्

¹⁸ F : जालं pour लाज

¹⁹ C : शृङ्गारं pour शृङ्गार ; D : शृङ्गार ; शृङ्गारः = मुद्रणवटिनवारिपात्रम्

²⁰ A : अक्षमालासुवं

²¹ A : कण्डकुजलं

²² C : लक्ष्मीं जानुपकां

²³ A : शिष्य सिताम् ; C : निष्पत्तिनाम् ; D : शिष्यसंस्थिताम् ; E : संव्यवस्थिताम्

²⁴ A : अग्नेषु द्विभुजां चापि ; F : अग्नेऽग्निभुजं चापि

²⁵ C : ज्वालहृषं

²⁶ C : वैरण्यं pour वैवाच्यं

[स्कन्दोमासहितम्¹]

स्कन्दोमासहितं² शृणु । उमारुद्रात्मके रूपे सुखाम्बिने प्रकल्पयेत् ॥ २६८ ॥
 कृष्णापरशुहस्तं च वरदाभयं तथा । कुञ्जितालम्बिते पादे वामदक्षिणयोः क्रमात् ॥ २६९ ॥
 देव्या रूपं च कर्तव्यं दक्षिणं कटकामुखम् । वामं पीठोपरि न्यस्तं हस्तयोः परिकल्पयेत् ॥
 पादयोर्लम्बितं वामं दक्षिणं स्यात्प्रकुञ्चितम् । तयोर्मध्ये गुहं कुर्याद्देवोत्सेधात् भग्निके ॥
 एकभागं तदुत्सेधं मार्धेनैकेन वा भवेत् । द्विनेत्रं चतुर्भुजं रक्तं बालरूपमनिन्दितम् ॥ २७२ ॥

[जलंधरवधम्⁹]

स्कन्दोमासहितं¹⁰ प्रोक्तम् ; जलंधरवधं¹¹ शृणु । विकीर्णमूर्धजं शान्तं दक्षिणेतरयोः क्रमात् ॥

¹ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 24, 82-84 ; 86b-91a :

त्रिनेत्रं चतुर्भुजं सौम्यं बालेन्दुकृतशेखरम् । पुनरुत्तरगोपेतं जटामकुटनण्डितम् ॥

व्याघ्रचर्मम्बरे चैव द्वारकेयूरसंयुतम् । यज्ञोपवीतपटुक्तं कुण्डलाभ्यामलङ्कृतम् ॥

मूर्तीनां द्वादशानां तु सामान्यमिदमरितम् । अतः परं विशेषं तु कमशो वक्ष्यतेऽधुना ॥

... .. उमासहितमुच्यते । महामने व्याघ्रदेवीं मुक्तौम्भवदनोज्ज्वलाम् ॥

द्विभुजां पद्महस्तां तु सकुटाभरणान्विताम् । कटकालयकरां वामे प्रमारितमथापि वा ॥

उमाबाहुस्तनान्तं वा मानं वै षण्मुखस्य तु । कण्ठे शूलभमायुक्तं छत्रवीरसमायुतम् ॥

उत्राशङ्करयोर्मध्ये रक्तदं वै बालरूपिणम् । आसनं [मीनं ?] स्थानकं वापि वरदं कटकान्वितम् ॥

कृत्वा सुखामनं यद्वा पूर्ववत्परमेश्वरम् । देवस्य मुखमन्दांश्व क्विचिदौरीं तु कारयेत् ॥

cf. *Santānasaṃhitā*, 16, 60b-63a :

उमा सहितमुच्यते । पीठलोचने तु चापमानं चतुर्भुजं त्रिनेत्रकम् ॥

देवस्य वामपार्श्वे तु देवीं कुर्याद्द्विबाहुकाम् । वामपादे तु शयनं लम्बितं दक्षिणं भवेत् ॥

दक्षिणं शयनं देव्या वामपादे प्रलम्बितम् । स्कन्धे मध्ये स्थितं देवं स्कन्दोमानादितं हितम् ॥

² D : संहितं pour सहितं

³ C : मूर्तीने तु pour सुखाम्बिने

⁴ A, C : कुञ्जितालम्बिताङ्घ्रिं च

⁵ A : वामं pour वामं

⁶ A : न्यस्तं pour न्यस्तं

⁷ E : वामे प्रलम्बितं पादे

⁸ C : कुर्यादेव pour कुर्यादेव

⁹ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 80, 1-5a :

अथ वक्ष्ये विशेषेण जलंधरवधं शृणु । व्यजं च द्विभुजं रक्तं शिखायज्ञोपवीतनम् ॥

चन्द्रानं छत्रशृङ्गायै दण्डं वै मध्यहस्तके । दुकूलवस्त्रोपेतं भस्मकटाधधारिणम् ॥

धर्मिसुखीकरणं मश्रः करालवदनान्वितः । जाडैराणधरो घोरो देवस्य पुरतः स्थितः ॥

देवेन चक्रं संलक्ष्य पश्चाद्यक्षो नृदाभुजः । चक्रमुद्वृत्त बलिना छिन्ना मूर्ध्नि महोज्ज्वलम् ॥

एवं संकल्प्य विधिना प्रतिष्ठां कारयेत्ततः ।

¹⁰ D : संहितं pour सहितं

¹¹ A : वधं pour वधं

¹² F : विकीर्णमूर्धजं

अनलमक्षत्रं च वहन्तमपरेण तु । दक्षिणेन तु तर्जन्या दर्शयन्तं जलधरम् ॥ २७४ ॥
वामजानुनि वामं च ^१बाहुं न्यस्तोत्कटासनम् । ^२पर्यङ्कबन्धसंयुक्तं सोमं सोमविभूषणम् ॥
अग्रे जलधरं ^३कुट्टं ^४चक्रेण विनिपातितम् । ^५कुर्याद्द्वैवमिदं रूपम् ; हर्यर्धमधुनोच्यते ॥ २७६ ॥
[हर्यर्धम्^६]

दक्षिणेतरयोश्चापि ^७रुद्रनारायणात्मकम् । ^८रक्तं कृष्णं तथा रूपमेकशङ्खवहं तथा ॥ २७७ ॥
अभयं वरदं चैव ललाटे चोर्ध्वलोचनम् । दक्षिणे ^९मूर्ध्नि चन्द्रं च ^{१०}वामोरमि च क्रौस्तुभम् ॥
[वृषारूढम्^{११}]

हर्यर्धमिति निर्दिष्टम् ; वृषारूढमिहोच्यते^{१२} । चतुर्भुजं ^{१३}त्रिनेत्रं च जटामकुटसंयुतम् ॥ २७९ ॥
कृष्णापरशुसंयुक्तं वरदाभयपाणिनम्^{१४} । सोमं वृषाश्रितं चापि कुर्याद्वै वृषवाहनम् ॥ २८० ॥
अथवा द्विभुजं कुर्याज्जटामकुटसंयुतम्^{१५} । ^{१६}कूर्परं ^{१७}दक्षिणं चैव ^{१८}वृषमूर्ध्नि निवेशितम् ॥ २८१ ॥
^{१९}अन्यं ^{२०}कट्याश्रितं हस्तं ^{२१}पादयोर्दक्षिणाङ्घ्रिकम् ।

^{२२}वामाङ्घ्रेरुपरि न्यस्तं किञ्चिद्भङ्गसमन्वितम् ॥ २८२ ॥

^१ A : बाहुं न्यस्तोत्कटासनम् ; C : बाहुन्यस्तवडासनम् ; D : बाहुन्यस्तोत्कटासनम्

^२ C : पर्यङ्कबन्धसंयुक्तं ; B : पर्यङ्कबन्धसंयुक्तं

^३ F : कूरं pour कूर्

^४ C : चक्रेणैव निपातितम् ; D : चक्रे नैव निपातितम् ; F : चक्रेणैव निपादितम्

^५ A : कुर्याद्द्वैवमिदं

^६ Cf. *Dīptāgama*, 42, 2-7a :

मानोन्वानप्रमाणेन प्रतिमां कारयेत्ततः । वामांशे तु हरिं कुर्यादक्षिणे शंकरं कुरु ॥

जटामकुटसंयुक्तमर्धचन्द्रविभूषितम् । जामकुण्डलसंयुक्तं ललाटेनयनार्धकम् ॥

दिव्याम्बरधरं वामे मेखलैरुपशोभितम् । शिवरूपनिदं प्रोक्तं हरिरूपमतः शृणु ॥

मकरैः कुण्डलैर्युक्तं किराटमकुटान्वितम् । पीताम्बरधरं रूपं हारकैरुभूषितम् ॥

अभयं दक्षिणे हस्ते वरदं वापहस्तके । परशुं दक्षिणे हस्ते वामहस्ते सुदर्शनम् ॥

एवं कुर्याद्विशेषेण ततः स्थापनमारभेत् ।

cf. *Kāraṇāgama*, II, 62, 1b-6 :

हरनारायणं रूपं केशार्धं [शार्धं !] मन्त्रेण जटा । वामे किराटसंयुक्तं मध्ये कुण्डलधारिणम् ॥

वामे तु लम्बकर्णं स्याल्ललाटे शायं [चार्यः] दक्षतथा । सव्ये टङ्काभयं चैव वामे चतुरवं [चक्रवरं] तथा ॥

पीताम्बरधरं विष्णुं व्याघ्रचर्माम्बरं हरम् । दक्षिणे नीलकण्ठं स्यात्स्फटिकाभं तु वामतः ॥

मध्ये शङ्खनिष्कारं कान्तपुष्पाभं वामतः । पद्मपीठोपरिस्थं च मन्दस्मितसमायुतम् ॥

सर्वाभरणसंयुक्तं हरेरर्धमिहोच्यते । वामे गौरीसमायुक्तं रक्तवर्णं द्विनेत्रकम् ॥

कटकं लम्बहस्तं च त्रिभागेनैव संयुतम् ॥

^७ A : रुद्रं pour रुद्र

^८ F : वक्त्रं pour रक्तं

^९ A : मूर्ध्नि pour मूर्ध्नि

^{१०} A : वामे शिरसि क्रौस्तुभम्

¹¹ cf. *Kāraṇāgama*, II, 59, 211 :

एवं रूपक्रमं वक्ष्ये चतुर्भुजसमायुतम् । टङ्ककृष्णमृगं चैव जटाम कुटशोभितम् ।
 पद्मपीठे न्यसेत्पादं वामपादं समुद्धृतम् । सव्ये जङ्घोपरि न्यस्य वामजङ्घामाश्रितम् ।
 पादाङ्गुलीन्यसेद्भूमौ स्वस्तिकाकृतिं किञ्चित् । पृष्ठे चोक्षस्पर्शनं च ऊरुहस्तं तु वातके ॥
 गोपतेर्मस्तके हस्तं विन्यसेदतिसुन्दरम् । धवलामं महाशान्तं सव्यवियवमृत्तरम् ॥
 एकासने महागौरीनथवा पृथगामने । कटकं लम्बहरतं च सर्वाव्यवमुन्दरीम् ॥
 सरन्नमकुटोपेतां वामे गौरीसमायुतम् । यद्वा च द्विभुजं शान्तं गोपतेर्मस्तके करम् ॥
 ऊरुहस्तं विशेषेण वामे गौरीसमायुतम् । जटामकुटशोभाढ्यनन्दस्मितयनायुतम् ॥
 यद्वा चोक्षसमाहृदं वृषपृष्ठे सुखासनम् । पद्मपीठोपरिस्थं च शयनं वानपादकम् ॥
 लम्बितं सव्यपादं च टङ्ककृष्णमृगं तथा । अभयं वरदं चैव सर्वाभरणभूषितम् ॥
 श्यामाङ्गीं द्विभुजां देवीमुत्पलं वरदं तथा । शयनं लम्बितं पादं सर्वाभरणभूषितम् ॥

cf. *Dīptājama*, 16, 127-128 :

सहेश्वरी स्थितौ सम्यग्वृषभं पृष्ठतः स्थितम् । वृषभस्य मध्यके देशे न्यसेद्वै वामतः करम् ॥
 लम्बितं दक्षिणे हस्ते कृष्णापरशुधारिणम् । वृषाहृदमिति प्रोक्तम् ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 34, 91b-92 :

वृषाहृदमथो वक्ष्ये वृषभं पृष्ठतः स्थितम् । उमाहृदौ स्थितौ कृत्वा कूर्परं वृषभस्तके ॥
 मृगं परशुसंयुक्तं कतव्यं वृषवाहनम् ।

¹² E : अथोच्यते pour इहोच्यते

¹³ C, F : त्रिगणं

¹⁴ A : पाणिना pour पाणिनम्

¹⁵ C, E : मण्डितम् pour संयुतम्

¹⁶ A : कोपरे pour कूर्परं

¹⁷ A : दक्षिणे pour दक्षिणं

¹⁷ A : वृषगर्भिनिवेशनम् ; C : वृषवर्षनिवेशनम्

¹⁹ C, D : अन्यां pour अन्यं

²⁰ C : कट्यां श्रितं

²¹ A : पादयोर्दक्षिणा वृषम्

²² A : वामामां प्रत्युन्दस्तं ; C : वामाङ्घ्रिप्रत्युन्दस्तं ; D : वामाङ्घ्रिप्रत्युन्दस्तं

[त्रिपुरान्तकम्¹]

²वृषवाहं द्विधा प्रोक्तं ; त्रिपुरान्तकमुच्यते । जटामकुटसंयुक्तं कृष्णापरशुसंयुतम् ॥ २८३ ॥

³धनुर्वाणसमायुक्तं ⁴किञ्चिद्भङ्गसमन्वितम् । पार्वत्या ⁵च समोपेतं द्विभुजं वा प्रकल्पयेत् ॥

वामदक्षिणयोश्चापि ⁶शरं चापधरं दधत् । रथस्य नाभ्यां कुर्वीत⁷ ⁸संगुहं सविनायकम् ॥

[विपसंहरणम्⁹]

त्रिपुरन्नं समुद्दिष्टं ; ¹⁰विपसंहरणं शृणु । पार्वत्या सहितं चैव सुखासीनं वरासने ॥ २८६ ॥

कृष्णापरशुसंयुक्तमभयं ¹¹च दधत्करैः । दक्षिणे¹² गरलं चान्ये¹³ सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ २८७ ॥

कुर्याद्रूमिदं सौम्यं विपसंहरणात्मकम् । ¹⁴माहेश्वरं तथा ¹⁵रात्रं रूपाणां ¹⁶विंशकं क्रमात् ॥

[विष्णुः¹⁷]

प्रोक्तमेवमथो वक्ष्ये रूपं ¹⁸वै वैष्णवादिकम् । किरीटमकुशोपेतं श्यामवर्णं द्विनेत्रकम् ॥ २८९ ॥

शङ्खचक्रधरं ¹⁹चैव श्रीवत्साङ्कितवक्षसम् । दण्डाभयधरं²⁰ देवं ²¹पीताम्बरसमन्वितम् ॥ २९० ॥

¹ Cf. *Dīptāgama*, 16, 129-130a :

सुस्थितं दक्षिणं पादं वामपादं तु कुञ्चितम् । धनुर्वाणसमायुक्तं कृष्णापरशुधारिणम् ॥
उभया सहितं देवं कुर्याद्रिं त्रिपुरान्तकम् ।

cf. *Kāmikāgama*, II, 49, 1-3 ; śa ; 9b-10a :

पुरारिस्थापनं वक्ष्ये तदादौ लक्षणं न वै । चतुर्भुजस्त्रिनेत्रश्च जटामकुटसंयुतः ॥
समभागयुतः सम्यक् स्थानकेन समन्वितः । सव्यकर्णस्थमकरकुण्डलेन समन्वितः ॥
कृष्णापरशुसंयुक्तपरहस्तद्वयान्वितः । धनुर्वाणायुधोपेतवामेतरकरान्वितः ॥.....
परहस्तोज्ज्वलतो वाथ द्विहस्तस्त्रिपुरान्तकः ।

कुर्यान्मिलक्षणां वाथ वामभागे तु पार्वतीम् । एवं कृत्वा पुरारिं तु प्रतिष्ठां कारयेत्ततः ॥

cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 70, 44-66

रथं तु मुकुलोपेतं मुकुलं रज्जुना वृतम् । मुकुलाभ्यन्तरे व्रत्वा चतुर्वक्त्रश्चतुर्भुजः ॥
तस्य दक्षिणहस्तौ द्वौ वेणुदण्डकसण्डलः । कुण्डिकं पद्मपाशं च वामहस्तद्वये धृतम् ॥
रथस्य मुकुलाधस्थाद् वृषभं श्वेतवर्णकम् । रथं त्वापन्नभागेण कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥

² A : वृषवाहं च वा प्रोक्तं ; F¹ : वृषवाहं त्रिधा प्रोक्तं

³ A : धनुःशाला pour धनुर्बाण

⁴ F¹ : किञ्चिद्भङ्ग pour किञ्चिद्भङ्ग

⁵ C : च समेतं च pour च समोपेतं ; E : सहितं वापि

⁶ A : शरं चापधरो दधत् ; C : शरं चापधनो दधत् ; E : शरचापधनुर्दधत्

⁷ A : रथस्त्रीनास्यां कुर्वीत ; C : रथस्त्रीनाभ्य कुर्वीत ; D : रथस्त्रीनाभ्य कुर्वीत ; E : रथस्त्रीनाभ्या कुर्वीत

⁸ A : संगुहं

⁹ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 65, 1-5 :

अथातः संप्रवक्ष्यामि विषापहरणेश्वरम् । चतुर्भुजं त्रिगणं च किञ्चिद्दृष्टाकरालिनम् ॥
जटां रत्ननिभां विद्यात्पूर्णचन्द्रनिभाकृत्स्निम् । त्रिशूलं खण्डिकां चैव गोकर्णकृति दक्षिणे ॥
कपालं वामहस्ते च वागे गौरीसमायुतम् । वामपादे तु शयनं लम्बितं सव्यपादकम् ॥
महोक्षस्थं महाभीमं कालकूटविपाशनम् । कण्ठमध्ये महाकालमाबध्य गौरिपाणिना ॥
व्याप्रचमाम्बरधरं किङ्किणीमालया वृतम् । वृश्चिकाभरणोपेतं सर्वाभरणभूषितम् ॥

cf. *Śrītatvanidhi*, p. 286 :

एकवक्त्रं त्रिनयनं जटामकुटसंयुतम् । चतुर्बाहुं सुरक्तं ममृगं परशुधारिणम् ॥
दक्षहस्ते गरं धृत्वा पानोन्मुखमद्वेषणम् । वरदं वामहस्ते तु सर्वालंकारसंयुतम् ॥
देवस्य वामपाश्वे तु देवीं चैव तु कारयेत् ।
व्यानां द्विनेत्रां द्विभुजां त्रिमङ्गीं सव्यापमव्यस्थितकुञ्चिताङ्घ्रिम् ।
कण्ठे निर्वाञ्च स्थितसव्यलम्बां चिन्ताकुलामीश्वरतुष्टिदात्रीम् ॥
पीतवस्त्रां द्विनयनां वाञ्छितार्थफलप्रदाम् ।

¹⁰ F : वृपत्तहरणं

¹¹ A, F : च दशत्करे ; E : दधतं करैः

¹² D : दक्षिणं pour दक्षिणे

¹³ La forme grammaticale correcte est अन्यस्मिन्

¹⁴ A : महेश्वरं

¹⁵ F : रुद्रं

¹⁶ A : विशतिं pour विशकं ; D : विशं

¹⁷ *Suprabhedāgama*, I, 34, 118-119 :

“ विष्णुरूपं ततः शृणु । शङ्खचक्रधरं देवं पीताम्बरधरं हरिम् ॥

श्रीभूमिसहितं देवं सर्वालङ्कारसंयुतम् । स्थितं वाथ समार्मानं शयितं वापि कारयेत् ॥

cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 48, 19-23a :

विष्णुः किरीटमकुटकटिमुत्रादिमण्डितः । पीताम्बरधरः सौम्यश्चतुर्भुजसमन्वितः ॥
अजयं दक्षिणे हस्ते कटकं वामहस्ते । गदां पद्मे च वागे तु शङ्खं चक्रं च दक्षिणे ॥
वहन्तं पद्मपीठस्थः सस्यधामनिभाकृतिः । आसीनां वा स्थितो वा स्याद्द्वामपाश्वे श्रिया विना ॥
श्रिया युक्तां केवलां वा विष्णुमूर्तिं प्रकल्पयेत् । डेपद्विहसिते पद्मे वहन्तां श्रीः करदये ॥
विष्णोर्लक्षणमेवं स्यात् ॥”

¹⁸ A omet वै

¹⁹ E : देवं pour चैव

²⁰ A : परं pour धरं ; D : वरं

²¹ A : पीताम्बरधरे म हि

¹श्रीभूमिसहितं चैव ²सुखासीनं स्थितं तु वा । ³शयानं वापि तद्रूपं कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥

नृसिंहरूपं वा कुर्याच्छङ्खचक्रधरं तथा । ⁴कुक्कुटासनमासीनमात्तपर्यङ्कबन्धनम्⁵ ॥ २९२ ॥

⁶जानुद्वयोपरिन्यस्तकूर्परद्वयमुज्ज्वलम् । ⁷सुसितं सगणं चैव कारयेत्पीठलोचनम् ॥ २९३ ॥

[ब्रह्मणो रूपम्⁸]

⁹ब्राह्मं ¹⁰चतुर्भुजं रूपं जटामकुटसंयुतम् । चतुर्वक्त्रं प्रसन्नास्यं सर्वाभरणभूषितम् ॥ २९४ ॥

[शक्तिरूपद्वयम्¹¹]

¹²वद्धचण्डातकं चैव प्रोद्भिन्ननवयौवनम् । ¹³पीनोन्नतकुचं चारु विशालजघनस्थलम्¹⁴ ॥ २९५ ॥

¹⁵शूलं पाशं पताकं च कटकामुखमेव च । दक्षिणेतरयोश्चैव हस्तयोः¹⁶ परिकल्पयेत् ॥ २९६ ॥

¹ A : हितं चैव सुखासीनं तत्र रूपं प्रकल्पयेत् कल्पवित्तमः au lieu de *śloka* 291 ; D, F : विसर्हि सहितं pour श्रीभूमिसहितं

² E : सुखासनस्थितं तु वा

³ E : शयितं

⁴ C : उत्कृष्ट pour कुक्कुट० ; D : उत्कृष्ट० ; F : उत्कृष्ट०

⁵ A : बन्धकम् pour बन्धनम्

⁶ A : जानुपर्योपरिन्यस्तकोर्पर०

⁷ A : सुस्थितं pour सुसितं

⁸ Cf. *Dīptāgama*, 16, 211-214a :

अधुना संप्रवक्ष्यामि ब्रह्मरूपं महानल । चतुर्वक्त्रं चतुर्बाहुं कमण्डलवक्षधारिणम् ॥

रक्तवर्णजटावुक्तं यज्ञमूत्रोत्तरीयकम् । रक्तक्षौमधरं देवं वरदाभयहस्तकम् ॥

अक्षमालाधरं सव्ये वामहस्ते कमण्डलम् । आसीनं वा स्थितं वाथ कुर्यात्पद्मासनस्थितम् ॥

सावित्री वाक्पतिश्चैव उभयोः पार्श्वयोः स्थिते ।

⁹ F : ब्रह्माणं pour ब्राह्मं

¹⁰ C, D, F : चतुर्मुखं pour चतुर्भुजं

¹¹ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 34, 62b-66 :

“ शक्तस्तु लक्षणं शृणु । चतुर्भुजां त्रिणेत्रां च सर्वालंकारसंयुताम् ॥

नितम्बतटविस्तीर्णा मध्यक्षामां स्तनोन्नताम् । दक्षिणे चोत्पलोपेतां वामहस्ते स्रजं धरीम् ॥

वरदाभयहस्तां वै दुकूलवसनान्विताम् । कमण्डलकुटोपेतामीश्वरस्य तु वामके ॥

पीठे चैकासने युक्तां तत्रभानण्डले स्थिताम् । चन्द्रार्कप्रतिप्रतीकाशां जगन्मङ्गलकारकाम् ॥

कारयेदीश्वरीमेवम् ”

¹² A : चण्डचण्डातकं चैव ; D : बन्धचण्डातकं चैव

¹³ C : पीनोन्नतं कुचं ; F : पीनोन्नतकुचं

¹⁴ A : स्थितम् pour स्थलम्

¹⁵ A, F : शूलपाशुपताकं च

¹⁶ A, C et D omettent चैव हस्तयोः

आसीनं संस्थितं चापि पङ्कजासनमध्यमे । अथवान्यप्रकारेण ¹तदीयं रूपमुच्यते² ॥ २९७ ॥
 एकवक्त्रं प्रसन्नास्यं ³करण्डमकुटान्वितम् । द्विनेत्रं द्विभुजं चैव ⁴श्यामपीतनिभं तथा ॥ २९८ ॥
 तदीयं दक्षिणं ⁵हस्तं ⁶कटकामुखमुच्यते । वामपाणितलं चापि कारयेद्विष्टराश्रितम्⁷ ॥ २९९ ॥
⁸कुञ्चितं वामपादं⁹ तु दक्षिणं स्याद्विलम्बितम् । अथ ¹⁰वामोरुविन्यस्तमस्य वामकरं स्थितम्¹¹ ॥
 पूर्ववदक्षिणं हस्तं सर्वाभरणभूषितम् । ¹²एवं ¹³शक्तिद्विरूपं स्याद् ¹⁴वैनायकमतः शृणु ॥ ३०१ ॥

[विनायकरूपम्¹⁵]

¹⁶त्रिनेत्रं गजवक्त्रं च करण्डमकुटान्वितम् । टङ्कपाशधरं ¹⁷चापि ¹⁸दन्तलङ्कुधरि च ॥
 एकदन्तं प्रलम्बोष्ठं ¹⁹नागयज्ञोपवीतधृक् । रक्ताम्बरं रक्तनिभमासीनं ²⁰संस्थितं तु वा ॥ ३०३ ॥
²¹वृत्तं वापि प्रकर्तव्यम् ;

¹ A : तथा pour तदीयं

² L'ordre des *śloka* dans le ms. D est le suivant : 297, 299b, 298, 299a, 300 etc.

³ C : करटा pour करण्ड

⁴ D : वाम pour श्याम

⁵ Le mot हस्त se trouve ici au neutre au lieu du masculin.

⁶ C : कदा तु pour कटका

⁷ A : विष्टराश्रकम् pour विष्टराश्रितम् ; C : विष्टनाश्रितम्

⁸ D : आकुञ्चितं pour कुञ्चितं

⁹ Le mot पाद se trouve ici au neutre au lieu du masculin.

¹⁰ A, C, D : वा मूर्ध्नि विन्यस्तन्यस्त • pour वामोरुविन्यस्तमस्य

¹¹ E : स्मितम् pour स्थितम्

¹² A omet les *śloka* 301b et 302

¹³ C : शान्तद्विरूपं ; E : गास्तुः स्वरूपं

¹⁴ F : वैवाहिकम् pour वैनायकम्

¹⁵ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 43, 8b-11a :

फलं दक्षिणहस्ते तु वामहस्ते स्वशृङ्गकम् । पाशाङ्कुशोर्वहस्ते तु गजहस्ते तु लङ्कुकम् ॥

करण्डमकुटं प्रोक्तं सर्वाभरणभूषितम् । शिरश्चक्रप्रभां कृत्वा पद्मपीठोपरि स्थितम् ॥

दाडिमीपुष्पसंकाशं सर्वाभरणभूषितम् । आसनं स्थानकं वापि कारयेद्विद्विनायकम् ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 57, 51-57:

गणेशं पुरुषाकारं गजकर्णं गजाननम् । महोदरं वृहत्कायमेकदंष्ट्रं त्रिलोचनम् ॥

रौद्रेनेत्रं तु लम्बोष्ठं नागयज्ञोपवीतिनम् । करण्डमकुटोपेतं सर्वाभरणभूषितम् ॥

चतुर्दंदिण्डसंयुक्तं दक्षिणेऽङ्कुशदन्तधृक् । पाशं च लङ्कुकं चैव वामभागे तु धारितम् ॥

करस्थलङ्कुकेनैव गजहस्ताप्रसंयुतम् । एतद्गणेशरूपं तु ॥

¹⁶ C, F : त्रिनेत्रं

¹⁷ E : वा pour च

¹⁸ C : दन्तलस्युक्थाह च ; F : दन्तलस्युक्त्वाधरि च

¹⁹ A : नागयज्ञोपवीतिनम्

²⁰ A : सुस्थितं

²¹ C, E : रक्तं pour वृत्तं

[त्रिविधं स्कन्दरूपम्¹]

स्कन्दरूपमतः² शृणु । पण्मुखं द्वादशकरं द्वादशाक्षं तथैव च ॥३०४॥

³मयूरवाहनं चैव दक्षिणे ⁴त्वभयं तथा । शरं ⁵खड्गं च शक्तिं च ⁶वज्रं दण्डं वहत्करैः ॥
इतरैः ⁷शरचापौ च ⁸चर्म पाशं तथाङ्कुशम् । त्रिशूलं च ⁹वहदृस्तरथवापि चतुर्भुजम् ॥३०६॥

वरदाभयहस्तं च वज्रशक्तिधरं तथा । एकवक्त्रं प्रसन्नास्यं रक्तवर्णं ¹⁰त्रिनेत्रकम् ॥ ३०७ ॥

¹¹आसीनं संस्थितं वापि करण्डमकुटान्वितम् । द्विभुजं वापि कर्तव्यं मुण्डं दण्डधरं¹² तथा ॥

¹³वामहस्तं ¹⁴तु तस्यैव वामकव्याश्रितं भवेत् । स्कन्दरूपं त्रिधा प्रोक्तम् ;

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 93, 2,-13 :

पङ्कवक्त्रं द्वादशाक्षं च प्रतिवक्त्रं द्विलोचनम् । बालचन्द्रसमप्रख्यं द्वात्रिंशदक्षणान्वितम् ॥
शिख्यन्तं वा शिखिस्थं वा पादौ नृपुरमण्डितौ । शक्तिं शरं च खड्गं च अभयं ध्वजमेव च ॥
गदां चापं च कुलिशं खेटकं शूलमेव च । वरदं पङ्कजं धार्यं द्वादशं करमानतः ॥
शिखिस्थं लम्बपादं च दक्षिणे शयनं पद्मम् । समपादं पद्मपीठे शिख्यन्तं परिकीर्तितम् ॥
करद्वादशसंयुक्तमेकाननं विशेषतः । पङ्कवक्त्रं पङ्कभुजं वक्ष्ये नागवज्रवराभयम् ॥
शक्त्यामुधधरे वन्दे वज्रं वा वरबाहुकम् । घण्टाकपालसंयुक्तं शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥
पदाननं द्विहस्तं स्याद्वज्रशक्तिधरं भवेत् । एकवक्त्रं चाष्टयाहुं पूर्ववच्छित्तिकं भवेत् ॥
एकवक्त्रं द्विवाहुं च कटिवन्ध्याभयं तथा । शिरश्चक्रसमायुक्तं वस्त्रयज्ञोपवीतितम् ॥
प्रभायां मकराख्यं च सर्वविषयसुन्दरम् । उत्तरे देवसेनां च द्विभुजां च त्रिनेत्रकाम् ॥
किरीटमकुटोपैतामुत्पलं लम्बहस्तकम् । चित्रवस्त्रसमायुक्तां पीतवर्णममन्विताम् ॥
वह्नीं च दक्षिणे पार्श्वे सरज्जमकुटोज्ज्वलाम् । स्तनौ कञ्चुकसंयुक्तौ पङ्कजं लम्बहस्तकम् ॥
रक्तवर्णधरां देवीं चित्रवस्त्रसमन्विताम् । एवं ध्यात्वा ॥

Cf. *Suprabhedāgama*, I, 44, 7b-13 :

शिलामुद्रालोहैर्वा नवनालेन मानयेत् । द्विहस्तो वा चतुर्वहुरष्टवाहुरथापि वा ॥
द्विभुजं पद्महस्तं तु वज्रं शक्तिं तथापरे । अभयं वरदं पूर्वं चतुर्वहुरिति स्मृतः ॥
खड्गखेटकमूर्ध्वं तु पाशं पद्मं तथाष्टकम् । आमनं स्थानकं वापि यानं वै त्रिविधं तथा ॥
आसनं द्विभुजं प्रोक्तं स्थानकं स्याच्चतुर्भुजम् । वाममष्टभुजे कुर्यात्स्थानपनं परिवारके ॥
स्कन्दं पद्ममजाह्वदनुपवीतसमन्वितम् । दाडिमीतुपसंकाशं नवभरणभूषितम् ॥
सर्वलक्षणसंयुक्तं पूर्वाङ्केन त्रिधानतः । विद्याः मेधा च गहिने शुद्धस्यामनिमे तथा ॥
सर्वालंकारसंयुक्ते द्विभुजे पद्मधारिके ॥

² C, E: अथ pour अतः ³ C, D, F: मायूर pour मयूर ⁴ A omet तु

⁵ D: हस्तं च ⁶ C, D, E: वक्रदण्डं pour वज्रं दण्डं

⁷ E: शरचापं च ⁸ A: शर्मपार्श्वं तथाङ्कुशम् ⁹ A, E, F: वहन हस्तैः pour वहदृस्तरैः

¹⁰ A: त्रिनेत्रकम् ¹¹ E: आसीनं वा स्थितं वापि ¹² C, D, F: वरं pour धरं

¹³ A: वामहरतकृतस्यैव

¹⁴ Le mot हस्त se trouve ici au neutre au lieu du masculin.

[सूर्यरूपम्¹]

सौररूपं सनातनम् ॥ ३०९ ॥

प्रभामण्डलसंयुक्तं द्विनेत्रं च द्विवाहुकम् । रक्तरूपधरं रक्तवाससा च समन्वितम् ॥ ३१० ॥

पद्मोपरि स्थितं² पद्महस्तमार्जवसंस्थितम् ।

[दुर्गारूपम्]

दौर्गं रूपं³ त्रिनेत्रं च करण्डमकुटान्वितम् ॥ ३११ ॥अष्टहस्तं तथा श्यामं पीनोन्नतपयोधरम् । दक्षिणेऽभयवज्रं¹⁰ च खड्गचक्रं¹¹ वहत्करैः ॥शारिकाशङ्खचर्माणि धनुश्चापि¹² तथेतैः । माहिषे शिरसि न्यस्तचरणारुणपङ्कजम् ॥ ३१३ ॥

बद्धचण्डातकं चैव किञ्चिद्भङ्गसमन्वितम् । एवं दौर्गं समुद्दिष्टम् ;

[क्षेत्रपालरूपम्¹⁴]

क्षेत्रेशस्य त्रिलोचनम् ॥ ३१४ ॥

¹ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 49, 7-10:

द्विभुजं पद्महस्तं तु रक्तवर्णस्वरूपकम् । करण्डमकुटोपेतं सर्वाभरणभूषितम् ॥

मकुटद्विगुणं तारं प्रभामण्डलमध्यगम् । उपा च प्रत्युपा देवी सव्यासव्ये तु संस्थिते ॥

अरुणं चाग्रतः कृत्वा पङ्कजं तन्स्वरूपकम् । मत्ताध्वरथमध्यस्थं भास्करं पापनाशनम् ॥

रक्तपद्मासनस्थं हि आसनं तत्र कल्पयेत् । पूर्वोक्तिविधिना सर्वमादित्यं परिकल्पयेत् ॥

² A: सौन pour सौर³ C : प्रभामण्डपसंयुक्तं⁴ A omet les *sloka* 311 à 314 a⁵ F: पद्मं हस्तप्राजपसंस्थितम्⁶ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 46, 1-4 a :

अथातः संप्रवक्ष्यामि दुर्गायाः स्थापनं परम् । आदिशक्तेः समुद्भूता विष्णुप्राणानुजा शुभा ॥

शङ्खचक्रधरा देवी धनुस्मायकधारिणी । खड्गखेटकसंयुक्ता शूलपाशमप्रायुता ॥

चतुर्भुजां वा कुर्वीत सर्वाभरणभूषिताम् । श्यामवर्णा सुवदनां माहिषस्य शिरःस्थिताम् ॥

सिंहासनां च वा कुर्यात्पद्मासनसमागताम् ।

⁷ C, D : दौर्गारूपं ; E : दुर्गारूपं⁸ E : त्रिनेत्रं⁹ C : अष्टहस्तं तथायामं ; E : अष्टहस्तसमोपेतं¹⁰ C, D : वज्रौ pour वज्रं¹¹ C, D, E : वहत् करैः¹² D : तथोच्यते¹³ E : बद्धचण्डान्तकं ; F : बद्धचण्डान्तकं¹⁴ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 50, 4-10 a:

चतुर्भुजं त्रिनेत्रं वा षड्भुजं चाष्टहस्तकम् । मुद्गं भैरवाकारं कृष्णवर्णं दिगम्बरम् ॥

मर्षयज्ञोपवीतं च शिरोमालाकरोटिकम् । उर्ध्वकेशं गुह्रुनाशं नागाभरणभूषितम् ॥

त्रिशूलं दक्षिणे हस्ते वामहस्ते कपालकम् । खड्गं च दक्षिणे हस्ते वानहस्ते तु खेटकम् ॥

एवं चतुर्भुजं त्रिद्वि षड्भुजं च ततः शृणु । नागं च दक्षिणे पाणौ तोमरं वामहस्ते ॥

प्रागुक्तायुधसंयुक्तं षड्भुजं त्विति कीर्तितम् । शूलं डमरु खट्वाङ्गं दक्षिणे वामहस्ते ॥

एवमष्टभुजं प्रोक्तं षड्भुजायुधसंनिभम् । चलस्थापनकृत्वा मन्त्रन्यासादिपूर्वकम् ॥

क्षेत्रपालं स्वमन्त्रेण प्रतिष्ठां सम्यगाचरेत् ।

नग्रमष्टभुजं चैव किङ्किणीमालया युतम् । ¹उन्मुखं ²पातकं चैव दधन्मूर्ध्नि³ भयंकरम् ॥
दंष्ट्राकरालवदनमूर्ध्वकेशं घनद्युति⁴ । दक्षिणे ⁵शूलखड्गं च पाशं डमरुकं ⁶वहत् ॥ ३१६ ॥
⁷वामे ⁸कपालमस्त्रं तु घण्टां चापं च कार्मुकम् । ऋज्वायतं स्थितं रूपं नूपुरेण समन्वितम् ॥
चतुर्भुजं वा कुर्वीत शूलं डमरुकं ⁹वहत् । ¹⁰दक्षिणेऽन्ये कपालं च पाशं चापि सुरार्चितम् ॥
[चण्डेशरूपम्¹¹]
चण्डेशस्याथ¹² रूपं तु चतुर्हस्तं ¹³त्रिनेत्रकम् । ¹⁴विकीर्णमूर्ध्जं शूलं पाशं चापि वहत्करैः ॥

cf. *Aṃśumatkūśyapa*, 50, 66-74a :

त्रिविधं क्षेत्रपालं तु सात्त्विकं राजसं तजः । श्वेतं रक्तं तथा कृष्णं सात्त्विकादिगुणं भवेत् ॥
द्विभुजं चतुर्भुजं शान्तं राजसं षड्भुजान्वितम् । तामसं चाष्टदोर्दण्डं त्रिणेत्रं समपादकम् ॥
स्थानकं पद्मपीठे तु भद्रपीठे तु वा विदुः । शूलं दक्षिणहस्ते तु कपालं त्वितरे धृतम् ॥
एवं द्विभुजमाख्यातं चतुर्भुजमथोच्यते । परहस्ते तु सव्ये च खट्वाङ्गं खड्गमन्यके ॥
अथवा पूर्वहस्ते तु अमयं वरदान्वितम् । पूर्ववत्परहस्तौ द्वौ घण्टां (च) वामहस्तके ॥
सात्त्विकं हेवनाख्यातं राजसं तु ततः शृणु । शूलं खड्गं च घण्टां च दक्षिणे तु करत्रये ॥
खेटकं च कपालं च नागपाशं च वामके । तामसं तु धनुर्वर्णं दक्षिणेऽदक्षिणे धृतम् ॥
शेषं राजमवख्यातं रक्तकेशोर्ध्वमण्डलम् । उग्रदृष्टिमनायुक्तं नानानागविभूषितम् ॥
त्रिणेत्रं नयकं चैव क्षेत्रपालं प्रकल्पयेत् ।

¹ C : षण्मुखं pour उन्मुखं ; E omet le demi-*śloka* 315b.

² C, D, F : पतकं pour पातकं ³ C : मूर्ति pour मूर्धि

⁴ A : द्युतिम् pour द्युतिः ; C : द्युतिः ⁵ C : तूल pour शूल

⁶ C, D, E, F : वहन् ⁷ C, D et E omettent les *śloka* 317 et 318a

⁸ A : कपालहस्तं तु ⁹ A : वहन्

¹⁰ C : दक्षिणेऽन्यकपालं च ; D : दक्षिणेऽन्यकपालं च ; E : दक्षिणेन कपालं च

¹¹ Cf. *Dīptāgama*, 16, 142-147 :

चण्डः प्रचण्डो विक्रान्तश्चण्डेश्वरश्चतुर्विधः । चण्डं कृतयुगे प्रोक्तं चाष्टभिर्दोर्भिरन्वितम् ।
त्रिणेत्रं श्वेतवर्णं तु पद्मपीठोपरिस्थितम् । परशुं वज्रशूलं च दक्षिणे तु करोद्ध्यतम् ॥
हरिणं शक्तिं घण्टां च वामहस्ते तु धारयेत् । हृदयेऽञ्जलिसंयुक्तं चण्डं कुर्याद्विशेषतः ॥
प्रचण्डं षड्भुजंयुक्तं त्रेतायां परिकल्पयेत् । शूलघण्टाविहीनं स्याच्छेषं पूर्ववदेव तु ॥
विक्रान्तं द्वापरे प्रोक्तं चतुर्वर्तुं द्विनेत्रकम् । कृताञ्जलिसमायुक्तं वज्रशक्तिसमन्वितम् ॥
कलौ चण्डेश्वरः प्रोक्तो द्विबाहुश्च द्विलोचनः । टङ्कं तु दक्षिणे हस्ते वरदं वामहस्तके ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 13, 94-97a :

“चण्डेशस्याकृतिं शृणु । चण्डश्चण्डेश्वरो रक्तद्येतमिश्रश्च विस्तरः ॥

द्विबाहुः सजटाचूडशेखरः कर्णकुण्डलः । शृतयज्ञोपवीतश्च शुक्राम्बरधरः शुचिः ॥
सर्वभूषणसंभूष्यटङ्कपाणिरथापि वा । अर्धचन्द्रामनासीनः पुण्यमालावलम्बितः ॥
चण्डेशस्याकृतिर्हेवम्”

¹² E : अपि pour अथ

¹³ A : त्रिनेत्रकम्

¹⁴ F : विकीर्णमूर्ध्वजं

¹कृताञ्जलिपुटं कुर्यादासीनं संस्थितं तु वा । अथवा द्विभुजं कुर्याद्द्वित्रेत्रं च कृताञ्जलिम् ॥
²कूर्परे ³कृतदङ्कं वा स्थितमासीनसेन वा । अथवा दक्षिणे हस्ते गृहीत्वा टङ्कमुद्यतम्⁴ ॥ ३२१ ॥
⁵वामजानुपरिन्यस्तवामहस्तं वरामने । आसीनं चण्डरूपं तु कुर्याद्वापि यथेच्छया ॥ ३२२ ॥
 चण्डरूपमिति प्रोक्तम् ;

[मोटीरूपम्⁷]

मोच्या रूपं द्विलोचनम् । विम्बांशुकं प्रसन्नारयं लम्बिताङ्गद्वयं भवेत् ॥

⁹दक्षिणे कटकहस्तं ¹⁰वाममण्यामनाश्रितम् ।

[ज्येष्ठारूपम्¹¹]

ज्येष्ठारूपं ¹²तथा कार्यं दक्षिणेतस्पर्शयोः ॥ ३२४ ॥

¹³पुंस्त्रीरूपकमन्यत्स्यात्पुंरूपं ¹⁴वृषवक्त्रवृक्¹⁵ । काकव्यजसभोपेतम्¹⁶ ;

¹ A, C, D : कृत्वा pour कृता०

² A, C : कोर्परे pour कूर्परे

³ C : तु कृतं टङ्कं pour कृतदङ्कं वा ; E : च कृतं टङ्कं

⁴ A : अन्तकम् pour उद्यतम् ; C, D : उतमम् ; E : अन्तरम्

⁵ C, D : वामजानुनि विन्यस्य वामहस्तं ; E : वामजानुनि विन्यस्यवामहस्तं ; F : वामं जानुनि विन्यस्य वामहस्तं

⁶ F : यथोच्छ्रितम्

⁷ Cf. *Amṣumatlāśyapa*, 50, 87-90 :

मोटी हस्तद्वयोपेता सौम्यान्तद्वित्रेत्रका । अन्यन्तमुन्मत्ता ज्ञान्ता सर्वाशरणभूमिता ॥
 नानागन्धानुलिप्ताङ्गा नानापुष्पोपशोभिता । कण्ठवक्रद्वयोपेता पद्मपीठोपरि स्थिता ॥
 किञ्चिद्विशालकुक्षी च पीनोरुजघनस्तनी । दृक्कूलपद्मेवाङ्गीनावस्त्रधरा वरा ॥
 मस्यग्र्यामनिभाकारा रक्तोत्पलवृत्तकरा । आजानु लम्ब्य वामे तु हस्तं च मनमङ्गिका ॥

⁸ C : विम्बाहुकं ; E : द्विबाहुकं

⁹ C : दक्षिणं कटकहस्तं ; E : दक्षिणं कटकं हरतं

¹⁰ A : वाममण्यामनाश्रितम्

¹¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 12, 114b-118a :

पीनोर्वी पीनगण्डा च पीनस्तनभरोदरी । नीलकालवर्गीनास्तामसधम्मिन्दशिरोरुहा ॥
 रिक्तधातुननिवा रत्ना विम्बोष्ठी तुङ्गनामिका । द्विभुजा च द्वित्रेत्री च कुमुदं दक्षिणे करे ॥
 कान्दापुत्रान्विता देशी दक्षिणेऽदक्षिणेऽपि च । उन्मत्ता बाहुसमं कुर्यान्कन्थकापुत्रकौ कर्मात् ॥
 पुत्रो वृषवक्त्रस्तु द्विभुजो च द्वित्रेत्रकौ । ज्येष्ठया आकृतियेवम्¹²

cf. *ibid.*, II, 83, 1b-5a :

चतुर्भुजं द्वित्रेत्रं च बृहद्वक्त्रसमायुतम् । बृहद्वक्त्रसमोपेतं द्विपादं कुम्भितं भवेत् ॥
 महापीठोपरिस्थं च वज्राभं सकुटान्वितम् । जलोत्कृष्टशतानालापयैज्ञाः सव्यके करे ॥
 द्विभुजा च द्वित्रेत्रा च वराहाननमात्मजम् । वामे च तदर्थं भागे द्विभुजं लम्बवाहु च ॥
 वह्निं च पानपात्रं च धारयेत्तु विशेषतः । पार्श्वथोलम्बदन्तान्धां कुम्भी भावयाम्यहम् ॥

¹² E : इदं pour तथा

¹³ A : पुंस्त्रीरूपवन्त्यं स्यात्

¹⁴ D : विषु pour वृष

¹⁵ E : वृक्क pour वृक्

¹⁶ E : समायुक्तम् pour समोपेतम्

[शास्त्ररूपम्¹]

²अथ शास्तुः सुयौवनम् ॥ ३२५ ॥

श्यामवर्ण³ द्विनेत्रं च द्विबाहुं ⁴कीर्णमूर्धजम् । दक्षिणे ⁵दण्डमृद्धस्ते वामहस्तं प्रलम्बितम् ॥
⁶आसीनं संस्थितं वापि कारयेद् ;

[दिवपतयः⁷]

अथ दिक्पतीन् । इन्द्रं श्यामं यमं कृष्णं वरुणं स्फटिकप्रभम् ॥ ३२७ ॥

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 13, 85-91a :

मोहिनीतनयः शान्तो द्विबाहुः श्यामसंनिभः । पीठालम्बितशयितौ वामदक्षिणपादकौ ॥
वामाङ्घ्रिजानुकोर्ध्वे तु वामहस्तस्थितिं कुरु । मण्डलीभूतदण्डाग्रो वज्रदण्डधरो युवा ॥
स्निग्धनीलाञ्जनाकीर्णः कुण्डलीभूतमूर्धजः । गजवाहनकेतुः स्याद्विलासी सविलासिनः ॥
नीलश्वेतश्च वृषभवाहो वा चतुर्भुजः । रक्तचूडध्वजो वापि सर्वत्र परिकीर्तितः ॥
ज्ञानी योगासनासीनो वेदाध्यायी पवित्रकः । सोभयांसोपवीतः स्यान्न्यूनो वीरासने स्थितः ॥
लीलाविगीतभावी स्यात्सुरभावी सुखासनः । वामोर्परिविन्यस्तावामपादतलेक्षणः ॥
आर्यस्याकृतिरेवं तु ”

² C, D, E : अतः pour अथ

³ D : वक्त्रं pour वर्ण

⁴ A : कर्णमूलजम् ; C : कीर्णमूर्ध्वजम् ; F : कर्णमूर्ध्वजम्

⁵ A : दण्डमृद्धस्ते ; D : दण्डमृद्धस्तेर् ; F : दण्डमृद्धस्ते

⁶ E : आसीनान् संस्थितान्वापि

⁷ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 13, 91b-94a :

वज्रपाणिर्महावीरः सिंहस्कन्धोऽवलीलशृक् । ललाटोरःस्थलायामपीवरोरुर्महोदरः ॥
प्रसन्नवदनः श्यामवर्णो रक्ताम्बरः सुखी । किरीटकुण्डली हारकेयूरादिविभूषितः ॥
पृथुशीर्षो गजाहडो देवराजः शचीपतिः । शक्रस्याकृतिरेवं तु ॥

cf. *ibid.*, I, 14, 8b-22a :

अर्धचन्द्रासनासीनो वज्ररूपो हुताशनः । प्रज्वलत्काञ्चनज्योतिः पिङ्गलः पिङ्गलोचनः ॥
हेमकर्चाग्रसदृशस्वरूपं च शिरोरुहः । तरुणादित्यसंकाशं तद्रत्नमुपवीतकम् ॥
अक्षमाला च शक्तिश्च दक्षिणेऽदक्षिणेऽपि च । ज्वालाभालाकुलं तीव्रं पार्श्वभ्यामन्यंशुमण्डलम् ॥
मेषारुढं च कुण्डस्थं योगपट्टेन वेष्टितम् । दक्षिणे तु स्थिता स्वाहा रक्तकुण्डलमण्डिता ॥
अग्रेराकृतिरेवं स्याच्छृणु वैवस्वताकृतिम् । दण्डपाणिर्महादीपः कालाञ्जनसमच्छविः ॥
महामहिषिकारुढो दीप्ताग्रिसमलोचनः । शमस्याकृतिरेवं तु राक्षसेशाकृतिं शृणु ॥
राक्षसेशो विशालाक्षः पीतवज्रः शवामनः । निर्ऋतिः सुस्थितासीनः खड्गहस्तो महोज्ज्वलः ॥
निर्ऋतेराकृतिरेवं वरुणस्याकृतिं शृणु । शङ्खकुन्देन्दुधवलः पाशहस्तो महावलः ॥
केयूरकुण्डली हारी पीतवासाः सुशोभनः । आमीनो वा स्थितो वापि मकरे वरुणः स्मृतः ॥
कुञ्चितभ्रुयुवा वायुस्ताम्रदग्ध्रं धूम्रसंनिभः । अङ्कुशेन करे वीरः शम्बराम्बरसंयुतः ॥
मृगाहडो विधातव्यः सर्वाभरणभूषितः । एवं सदागतिः सर्वव्यापकोऽयं समीरणः ॥
मकुटी कुण्डली हारी केयूरी नरवाहनः । यक्षराजः कुर्वेरोऽयं तप्तकाञ्चनसंनिभः ॥
शङ्खपद्मनिधीयुक्तो गदाहस्तो निधीधरः । वृषारुढो महाराजो धवलः पिङ्गलेक्षणः ॥
त्रिगुलपाणिरीशानस्त्रिग्रेयो लोकशंकरः । दिक्मालाकृतिरेवं स्याद् ”

^१हेमवर्णं कुवेरं च रक्तं धूमं च कृष्णकम् । श्वेतं च ^२क्रमशो वह्निं निर्ऋतिं वायुमीशकम् ॥
द्विनेत्रा द्विभुजाः सर्वे निजायुधसमन्विताः । इन्द्रः किरीटसंयुक्तो वह्निरूर्ध्वज्वलच्छिवः ॥
जटामकुटसंयुक्त ईशानः स्यात्त्रिलोचनः । ^३करण्डमकुटोपेता अन्ये ^४सर्वे प्रकीर्तिताः ॥
एवं दिक्पालरूपं स्याद् ;

[सगणानां मातृणां रूपम् ; तत्र सप्त मातरः^५]

^६मातृरूपमतः शृणु । ब्राह्मी ब्रह्मवदुद्दिष्टा^७ माहेशी च महेशवत् ॥ ३३१ ॥
कौमारी ^८गुहवज्ज्ञेया^९ वैष्णवी विष्णुरूपिणी^{१०} । वाराही ^{११}पोत्रिवक्त्रा स्यादिन्द्राणी चेन्द्रवद्भवेत् ॥
सर्वाः प्रसन्नवदनाः पीनोन्नतपयोधराः । चामुण्डा तु प्रकर्तव्या ^{१२}त्रिनेत्रा च चतुर्भुजा ॥

^१ A : हैम pour हेम

^२ D : क्रमतो

^३ C, D, F : करण्डमकुटोपेतास्त्वन्ये

^४ A, C, D : सर्वाः pour सर्वे

^५ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 12, 87b-102a :

चतुर्भुजा विशालाक्षी तप्तकाञ्चनसंनिभा । वरदाभयहस्ता च कमण्डल्वक्षमालिका ॥
हंसश्वजा हंसरूढा जटामकुटधारिणी । रक्तपद्मायनासीना ब्रह्माणी ब्रह्मरूपिणी ॥
त्रिनेत्री शुक्लवर्णा च शूलपाणिर्द्वेषश्वजा । वरदाभयहस्ता च साक्षमालाकरान्विता ॥
जटामकुटिनी शम्भोर्भूषणी सा महेश्वरी । कुमारसदृशा कन्या वर्णवाहनकेतुभिः ॥
वामिका वद्धमकुटा शक्तिकाङ्कुशधारिणी । रक्तवन्त्रा महावीर्या हारकेयूरभूषणी ॥
वरदाभयहस्ता च कौमारी कुङ्कुमप्रभा । पद्मपत्रविशालाक्षी श्यामवर्णा महाबला ॥
शङ्खचक्रगदापद्मधरा बाहुचतुष्टयी । गरुडश्वजसंयुक्ता वैष्णवी विष्णुभूषणी ॥
कृष्णपीताम्बरा शार्ङ्गी सर्वसंपत्करी नृणाम् । पवित्रालंकृतोरस्का पादन्पुरसंयुता ॥
सव्येऽभयं हलं चैव मुसलं वरमन्यके । वराहवक्त्री वाराही यमभूषणभूषणी ॥
वज्रहस्ता गजाखटा लोचनद्वयसंयुता । वस्त्रालंकारसंपन्ना गजेन्द्रश्वजवाहना ॥
वरदाभयशक्याप्तबाहुकेन्द्रप्रकीर्तिता । दीर्घजिह्वाश्वकेशा च कृष्णका कृष्णदंष्ट्रिका ॥
निर्मासा व्यावृत्तमुखी चण्डी खण्डेन्दुमण्डिता । काली कपालमाला च शवाखटा कृशोदरी ॥
कौशिकारोहिणी वासौ चामुण्डा गुण्डकेतुका । मांसखण्डसुसंपूर्ण कपालं वायुपाणिभाक् ॥
शलाही दक्षिणे चैव वह्निर्वाकरस्थकः । व्याघ्रचर्माम्बरा काली त्रिनेत्री शङ्खकुण्डली ॥
लोकानां मातरः सप्तमातरः कथिता इमाः । मातृणामाकृतिः प्रोक्ता ॥

cf. *ibid.*, 30, 354-355 :

याम्ये तु वीरभद्रेण विद्वेषरसमन्वितम् । ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा ॥

वाराही चैव माहेंद्री चामुण्डा सप्तमातरः । दक्षिणेऽदक्षिणे चैव वीरभद्रदिनायकौ ॥

^६ F : छात्र pour मात्र

^७ D : उद्दिष्टं pour उद्दिष्टा

^८ A, F : सह pour गुह

^९ A, C, D, F : ज्ञाना pour ज्ञेया

^{१०} C, D, F : रूपवत् pour रूपिणी ; E : रूपका ^{११} A, F : पोत्ररूपस्य pour पोत्रिवक्त्रा स्याद्

^{१२} F : त्रिनेत्रा

¹वद्धचण्डातका चैव भ्रुकुटीकुटिलानना । स्तनद्वयोपरिक्रान्त²फणीन्द्रफणभीषणा³ ॥ ३३४ ॥
घण्टानूपुरसंयुक्ता विकीर्णोर्ध्वशिरोरुहा⁴ । ⁵पुंमुण्डं फणिराजं च ललाटोर्ध्वे तु⁶ विभ्रती⁷ ॥
त्रिशूलं पदपार्श्वे तु ⁸दक्षिणे च तद्योत्तरे । कपाल⁹पाशसंयुक्तं दधती भीमविक्रमा ॥ ३३६ ॥
¹⁰अष्टहस्तापि वा सा स्याच्छूलखड्गौ च दुन्दुभिम् । क्षुरिकां ¹¹दधती सव्यैः करैरन्यैः कपालयुक्त्वा
घण्टां च ¹²सर्पपाशं च सर्वलोकभयंकरी ।

[वीरभद्रो गणेशश्च¹³]

वीरभद्रो ¹⁴गणेशश्च ¹⁵कीर्णकुञ्चितमूर्धजः¹⁶ ॥ ३३८ ॥

चतुर्भुजत्रिनेत्रश्च¹⁷ कृष्णापरशुसंयुतः । सुखासीनस्तु कर्तव्यो वीरासनयुतस्तु वा ॥ ३३९ ॥

[मातृणां साधारणं रूपम्¹⁸]

भातरस्तु सुखासीनाः सर्वास्ताः परिकीर्तिताः । ¹⁹तासां तु कुञ्चितं पादं वामं सव्यं तु लम्बितम् ॥
सगणानां ²⁰तु मातृणां रूपमेवमुदाहृतम् ।

¹ A : वन्धशश्चातका चैव ; E : वद्धचूडान्तका चैव ; F : वन्धकश्चातका चैव

² A : परिक्रान्त० pour उपरिक्रान्त० ; C, E : उपरिक्रान्तां

³ A : भूषणा pour भीषणा ; D : भीषणाः

⁴ C : अर्धशिरोरुहा pour ऊर्ध्वशिरोरुहा

⁵ A : पुंमुण्डं

⁶ A, F : अनु pour तु

⁷ A : विभ्रति ; E : विभ्रतीम्

⁸ E : दक्षिणेन pour दक्षिणे च

⁹ C, E : पाल pour पाश

¹⁰ A : अष्टहस्ताधिवासा pour अष्टहस्तापि वा सा

¹¹ A : दधतीरन्यैः pour दधती सव्यैः ; F : दधती रव्यै

¹² C, D : चर्म pour सर्प ; F : शङ्ख pour सर्प

¹³ Cf. *Amśumatkāśyapa*, 47, 7b-10a :

दक्षिणे वीरभद्रं तु पश्चिमे तु विनायकम् । चतुर्भुजं त्रिनेत्रं च जटामकुटसंयुतम् ॥

सर्वाभरणसंयुक्तं श्वेतवर्णं वृषध्वजम् । शूलं चाभयदस्तं च दक्षिणे तु करद्वये ॥

गदां वरदहस्तं च वामपार्श्वे करद्वये । श्वेतपद्मासनासीनं वटवृक्षसमाश्रितम् ॥

¹⁴ C : गणेशा च

¹⁵ D : कर्णं pour कीर्ण

¹⁶ F : कुञ्चितमूर्ध्वजः pour कुञ्चितमूर्ध्वजः

¹⁷ A : त्रिनेत्रं pour त्रिनेत्र

¹⁸ Cf. *Amśumatkāśyapa*, 47, 25 :

वामपादशयाः सर्वा दक्षिणाङ्घ्रिप्रलम्बिताः । एवं वै सप्तमातृणां कारयेद् द्विजसत्तम ॥

¹⁹ A : तासामकुञ्चितं पादं ; E : तासां च कुञ्चितं पादं

²⁰ E : च pour तु

[रुद्राः¹]²त्रिनेत्राश्चतुर्भुजाः सर्वे ³रुद्राः परशुना मृगम् ॥ ३४१ ॥

सारवन्तश्च कर्तव्या जटामकुटसंयुताः ।

[आदित्याः⁴]आदित्याश्च प्रकर्तव्याः ⁵सर्वे ⁶मार्ताण्डरूपिणः ॥ ३४२ ॥[वसवः⁷]⁸द्विभुजा वसवः सर्वे खड्गचर्मधरास्तथा⁹ । करण्डमकुटोपेता नेत्रद्वयसमन्विताः ॥ ३४३ ॥¹ Cf. *Amśumatkāśyapa*, 50, 59a-63a :

चतुर्भुजास्त्रिनेत्राश्च जटामकुटमण्डिताः । शुक्रवल्गधराः सर्वे शुक्रवर्णाः प्रकीर्तिताः ॥
समपादाः स्थानकाश्च सर्वे पद्मोपरि स्थिताः । सर्वाभरणसंयुक्ताः सर्वपुष्परलंकृताः ॥
अनयं परशुं सव्ये वरदं कृष्णवामकं । महादेवः शिवो रुद्रः शंकरो नीललोहितः ॥
ईशानो विजयो भीमो देवदेवो भवोद्भवः । कपालीशस्त्वमे विप्र रुद्रा एकादश स्मृताः ॥

² A, E : त्रिनेत्राः pour त्रिनेत्राः ; C : त्रिनेत्रं³ E omet le passage qui va de रुद्राः परशुना मृगम् à शूलनाशधराः सर्वे (345b) et lit त्रिनेत्राश्चतुर्भुजाः सर्वे वरदाभयपाणयः⁴ Cf. *Amśumatkāśyapa*, 50, 77-80 :

द्विभुजाः पद्महस्ताश्च रक्तपद्मासने स्थिताः । रक्तमण्डलसंयुक्ताः करण्डमकुटान्विताः ॥
रक्तपद्मधराः सर्वे सर्वाभरणभूषिताः । छत्रवीरसनायुक्ता भास्करो द्वादशैव तु ॥
वैकर्तनो विवस्वांश्च मार्ताण्डो भास्करो रविः । लोकप्रकाशकश्चैव लोकमाक्षी त्रिविक्रमः ॥
आदित्यश्च महामूर्खस्त्वंशुमाली दिवाकरः । एते वै द्वादशादित्या उत्तरादिक्रमात्स्थिताः ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 13, 71b-74 :

वैकर्तनो विवस्वांश्च मार्ताण्डो भास्करो रविः । लोकप्रकाशकश्चैव लोकमाक्षी त्रिविक्रमः ॥
आदित्यश्च तथा मूर्ख अंशुमांश्च दिवाकरः । एते वै द्वादशादित्या एषामाकृतिरुच्यन्ते ॥
द्विभुजाश्च द्विनेत्राश्च पद्मस्थाः पद्महस्तकाः । रक्ताम्बरमुवर्णाश्च प्रभामण्डलमण्डिताः ॥
उपवीतसनायुक्ताः सर्वाभरणभूषिताः ।

⁵ D : सव्ये pour सर्वे⁶ C : मार्ताण्डरूपिणः⁷ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 14, 26-28 :

“ वसूनामाकृतिं शृणु । धरो धूम्रश्च सोमश्च आपश्चैवानिलोऽनलः ॥
प्रत्यूषश्च प्रभासश्च वसवश्चाष्ट एव च । द्विभुजाश्च द्विनेत्राश्च अग्निव्येष्टकमंयुताः ॥
रक्तवर्णा इमे सर्वे पीतवस्त्रसमन्विताः । सर्वाभरणसंयुक्ताः स्तिग्धकुन्तलमूर्धजाः ॥

⁸ A : नाभुजावयवाः सर्वे ; F' : न भुजा सववस्सर्वे⁹ A : सदा pour तथा

[विधेशाः¹]

²त्रिनेत्राश्चतुर्भुजाश्चैव वरदाभयपाणयः । ³शूलाक्षमालाहस्ताश्च विधेशाश्च प्रकीर्तिताः ॥

[भवाद्यष्टमूर्तीश्वराः⁴]

भवादिदेवताश्चाष्टौ ⁵त्रिनेत्राश्च चतुर्भुजाः । शूलपाशधराः⁶ सर्वे वरदाभयपाणयः ॥ ३४५ ॥

[नन्दि-महाकालौ⁷]

द्वारे ⁸नन्दिमहाकालौ ⁹द्विभुजौ वा¹⁰ चतुष्करौ । कर्तव्यौ ¹¹दण्डहस्तौ च प्रत्यालीढेन ¹²संस्थितौ ॥
दंष्ट्राकरालवदनौ ¹³भ्रुकुटीकुटिलाननौ । ¹⁴तर्जयन्तौ द्विपः कूर्डौ त्रिनेत्रौ लोकभीतिदौ¹⁵ ॥

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 14, 3b-7a :

अनन्तेशान्ता मूक्षमः शिवो तमश्चैकनेत्रकः । एकहृदत्रिमूर्तिश्च श्रीखण्डश्च शिखण्डिकः ॥
अष्टविधेश्वरा ह्येते त्रिनेत्राश्च चतुर्भुजाः । अमयवरदोपेताष्टशूलधरास्तथा ॥
रक्तं कुन्दं तथा नीलं पौतं कृष्णं च कुङ्कुमम् । अमृणं भिन्नाङ्गनप्रख्यं कनाद्विधेशदर्शनम् ॥
जटामकुटसंयुक्ता उपवीतरामन्विताः । विधेशाकृतिरेवं स्याद् ॥

² A : त्रिनेत्राः pour त्रिनेत्राः

³ C omet les *śloka* 344b et 345

⁴ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 14, 22b-26a :

भवः शर्वस्तथेशानः पशुवस्युग्रकौ तथा । रुद्रो भीनो महादेवः कीर्तितास्वष्टमूर्तयः ॥
चतुर्भुजास्त्रिनेत्राश्च जटामकुटधारिणः । अमयवरदोपेताष्टकृष्णधराः स्मृताः ॥
सर्वाभरणसंयुक्ता रक्तक्षौमधरा इमे । शुक्रं द्यामं च रक्तं च कृष्णं गोक्षीरसंनिभम् ॥
काश्मीरं विद्रुमं नीलं भवादीनां तु वर्णकम् । अष्टमूर्त्याकृतिर्हेवम् ॥

⁵ A : त्रिनेत्राश्च

⁶ D, F : कराः pour धराः

⁷ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 30, 167b-168 ; 171-173a :

नन्दिनं रक्तवर्णकम् । व्यक्षं चतुर्भुजोपेतमभयं वरदान्वितम् ॥

उग्रतोमरशूलं चाप्यक्षमालाममन्वितम् । . . .

द्वारस्य दक्षिणे गङ्गां नन्दिनं पूजयेद्बुधः । भुवङ्गं वामपार्श्वे तु महाकालं घनवृत्तिम् ॥

चतुर्भुजं त्रिनेत्रं च कपालं शूलमेव च । दक्षिणेऽभयटङ्कं च वामे पाशसमावहम् ॥

जटामकुटसंयुक्तं नागयज्ञोपवीतकम् ।

ibid., śl. 322b-323 :

नन्दिनं पावके पूज्यं त्रिनेत्रं द्विभुजं तथा । द्यामवर्णसमायुक्तमुग्रतोमरशूलकम् ॥

जटामकुटसंयुक्तं पूजयेत्तु विशेषतः ।

⁸ C : नदी pour नन्दि

⁹ C, E : द्विभुजैर्वा चतुष्करैः

¹⁰ A : च pour वा

¹¹ F : दण्डहस्तश्च

¹² A : संस्थिते ; C : संस्थितैः

¹³ A : सुभ्रू च pour भ्रुकुटी

¹⁴ A : तर्जन्तौ द्विपमकुटी ; F : तर्जन्तौ द्विपमः कूर्डौ

¹⁵ E : भीकरौ pour भीतिदौ

[शैलादिः^१]

^२शैलादिस्तु प्रकर्तव्यस्त्रिनेत्रश्च^३ चतुर्भुजः । जटामकुटसंयुक्तः शूलाभयकरान्वितः ॥ ३४८ ॥

^४वामे दण्डाक्षमालाभ्यामलंकृतकरस्तथा^५ । दंष्ट्राकरालवदनो हरिवक्त्रोऽथवा भवेत् ॥ ३४९ ॥

[श्री-रूपम्]

श्रीरूपं तु प्रकर्तव्यं पङ्कजासनसंस्थितम् । करण्डमकुटोपेतं पद्मोद्भासिकरद्वयम् ॥ ३५० ॥

पीतवर्णं^७ विशालाक्षं पीनोन्नतपयोधरम् ।

[सरस्वती-रूपम्^८]

सारस्वतमतो रूपं^९ चतुर्हस्तं त्रिलोचनम् ॥ ३५१ ॥

^{१०}व्याख्यानमक्षमालां च पुस्तकं^{११} च कमण्डलुम् । दक्षिणेतरोश्चापि दधच्छेताध्वजमध्यगम् ॥

^{१२}सुस्थितं द्विभुजं वापि द्विनेत्रं तत्प्रकल्पयेत् ।

^१ Cf. *Devatāmūrtidhyanāślokaḥ*, Ms. T. No. 105, p. 66 :

त्रिनेत्रं चतुर्भुजं चैवाभयवरदान्वितम् । उग्रतोमरशूलं चाक्षमालामन्वितम् ॥

रक्तवस्त्रसमायुक्तं नन्दिनं संप्रपूजयेत् ।

^२ E : शैलादिस्त्वथ कर्तव्यः

^३ A : त्रिनेत्रश्च pour त्रिनेत्रश्च

^४ A : वाम pour वामे

^५ A : अलंकृतकरस्तथा ; D : अलंकरकृतस्तथा

^६ Cf. *Aṅśumatkāśyapa*, 50, 115-118 :

लक्ष्मीः पद्मासनासीना द्विभुजा काञ्चनप्रभा । हेमरत्नोज्ज्वलजक्रकुण्डलाभ्यां सुमण्डिता ॥

सुशौवना गुरम्याज्ञा कुञ्चितभ्रूमविभ्रमा । रक्ताक्षी पीनगन्धा च कञ्चुकाच्छादनस्तनी ॥

शिरसो मण्डलं शङ्खचक्रीनान्तपङ्कजम् । अम्बुजं दक्षिणे हस्ते वामे श्रीफलमुच्यते ॥

मध्ये विपुलश्रोणी शोभनाम्बरवेष्टिता । मेखलाकटिसूत्रा च सर्वाभरणभूषिता ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 12, 118-123. :

पद्मजाकृतिरुच्यते ॥

पद्मपत्रासनासीना पद्माभा पद्महस्तिनी । हेमरत्नोज्ज्वलजक्रकुण्डलं कर्णमण्डलम् ॥

कमण्डलामलमुखी कर्णपूर्णयनेक्षणी । सुशौवना गुरम्याज्ञा कुञ्चितभ्रूः सविभ्रमा ॥

रक्तोष्ठी पीतगन्धा च कञ्चुकाच्छादितस्तनी । शिरसो मण्डलं शङ्खचक्रीनान्तपङ्कजम् ॥

नागहस्तसमौ बाहू फेयूरकटकोज्ज्वला । पङ्कजं श्रीफलं चैव वामके दक्षिणेऽपि च ॥

शोभनाम्बरसंपन्ना श्रोणी च विपुला मता । मेखलाकटिसूत्राङ्गलक्ष्मीर्लक्ष्मीदिवर्धनी ॥

^७ D : वक्त्रं pour वर्णं

^८ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 12, 78-81a :

वागीश्याकृतिरुच्यते । श्वेतपद्मासनासीनां शुक्लवर्णां चतुर्भुजाम् ॥

जटामकुटसंयुक्तां मुक्ताकुण्डलमण्डिताम् । यज्ञोपवीतिनीं हारमुक्ताभरणभूषिताम् ॥

दुकूलवसनां देवीं नेत्रत्रयसमन्विताम् । संदंशं दक्षिणे हस्ते वापहस्ते तु पुस्तकम् ॥

दक्षिणे चाक्षमाला च करके वाक्के करे ।

^९ F : चारुहस्तं

^{१०} F : व्याख्यातनक्षमालां च

^{११} D : चक्रण्डलम्

^{१२} A, C : सुस्थितं pour सुस्थितं

[कुम्भयोनिः¹]

²यज्ञोपवीतसंयुक्तं ³कुम्भयोनिं च कारयेत् ॥ ३५३ ॥
जटामकुटसंयुक्तं ⁴लम्बमश्रुद्विवाहुकम् । ⁵सदंशकुण्डिकाहस्तं ⁶बृहत्कुक्षिं च वामनम् ॥ ३५४ ॥

[नारदः⁷]

वीणाहस्तं च कुर्वीत नारदं मुनिसत्तमम् ।

[गणाः]

अष्टादशगणांश्चैव⁸ द्विभुजांश्च द्विनेत्रकान् ॥ ३५५ ॥
सर्वेषां मकुटं कुर्याद् द्वादशाङ्गुलमायतम् ।

[भृङ्गी⁹]

भृङ्गीशं तु त्रिहस्तं च¹⁰ त्रिपादं च त्रिलोचनम् ॥ ३५६ ॥
त्वगस्थिशेषदेहं¹¹ च नृत्यन्तं संप्रकल्पयेत् ।

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 13, 61b-64a :

अगस्त्यश्च पुलस्त्यश्च विश्वामित्रः पराशरः । जमदग्निश्च वात्सीकी मनत्कुमारश्च यम ते ॥

शुक्लवस्त्रधराः सर्वे शुक्लयज्ञोपवीतकाः । शुक्लवर्णानरीयाश्च जटावल्कलसंयुताः ॥

क्रमण्डलवक्षहस्ताश्च दीर्घरमश्रुसमन्विताः । ऋषीणामाकृतिः प्रोक्ता ॥

² A : वज्र pour यज्ञ

³ A : कर्म pour कुम्भ

⁴ A : लम्बमश्रु pour लम्बदमश्रु

⁵ A : सदंश pour सदंश

⁶ A, F : ब्रह्म pour बृहत्

⁷ Cf. *Śrītattvanidhi*, (Brahmanidhi), p. 119 (éd. Bombay)

नारदो देवगन्धर्वः साक्षमूत्रक्रमण्डलः । सख्येव वीणया वामभुजमूलोपगूढया ॥

⁸ A : गुणांश्चैव pour गणांश्चैव

⁹ Cf. *Dhyānaśloka*, Ms. T. No. 102, p. 36 :

चतुर्बाहुस्त्रिणेत्रश्च भृङ्गीशः पिङ्गलप्रभः । दक्षिणेऽभयटङ्कौ च वामे वरदशङ्कयुक् ॥

cf. *Kāmikāgama*, I, 4, 475a :

निर्मासविग्रहो भृङ्गी श्वेतो वरुणदिग्गतः ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 30, 325b-326 :

वायुदेशे समभ्यर्च्य भृङ्गिणं च द्विनेत्रकम् । द्विपादं रक्तवस्त्रं च द्विभुजं दृढविगमयम् ॥

सर्वाभरणसंयुक्तं जटामकुटमण्डितम् ।

¹⁰ F : भृङ्गीशपत्रिहस्तं च

¹¹ D : हस्तं pour देहं

[गणेश्वराः¹]²अन्यान्गणेश्वरांश्चापि वामनाञ्जटिलान्वहून् ॥ ३५७ ॥³भीषणान्मुप्रसन्नांश्च ह्रस्वप्रीवान्महोदरान् । महाकायान्महानासान्महाकर्णास्तथापरान् ॥‘सिंहास्यान्दिपवक्त्रांश्च ⁵नानावर्णाकृतींस्तथा । कारयेत्प्रतिमासूयं ⁷सर्वं स्यादुपवीतदृत् ⁸ ॥⁹शिवाख्ये परशुं कुर्यादङ्गव्यक्तिं तु ¹⁰सर्वतः । पुरोभागगतामेव परभागे तु वर्जिताम् ॥ ३६० ॥¹ Cf. *Vāmanapurāṇa*, 67, 1-19a :

हरोऽपि शम्बरे याते समाहूयाशु नन्दिनम् । प्राहानन्त्रय शैलादे ये स्थितास्तव शासने ॥
 ततो महेशवचनाञ्जन्दी सर्वगणाधिपः । उपसृश्य जलं श्रीमान्पस्मार गणनायकान् ॥
 नन्दिना संस्मृताः सर्वे गणनाथाः सहस्रशः । समुत्पत्य त्वरायुक्ताः प्रणतास्त्रिदशेश्वरम् ॥
 आगतांश्च गणान्जन्दी कृताञ्जलिपुटोऽव्ययः । सर्वाङ्घ्रिवेदयानास शंकराय महान्मने ॥

नन्धुवाच—

यानेनान्पश्यसि शम्भो त्रिनेत्राञ्जटिलाञ्जुचीन् । एते रद्रा इति ख्याताः क्रोड्य एकादशैव च ॥
 वानरास्यान्पश्यसि याञ्शाईलसमविक्रमान् । एते वै द्वारपालास्ते मन्नामानो यशोधनाः ॥
 षण्मुखान्पश्यसि यांश्च शक्तिपाणीञ्चिश्चिखिध्वजान् । पट् च षट्तिस्था क्रोड्यः स्कन्दनात्रः कुमारकान् ॥
 एतावत्यन्तथा क्रोड्यः शाखा नाम पडाननाः । विशाखास्तावदेवोक्ता नैगमेयाश्च शंकर ॥
 सप्तकोटिशताः शम्भो अमी वै प्रमथोत्तमाः । एकैकं प्रति देवेश तावत्यो ह्यपि सातरः ॥
 भग्नारुणितदेहाश्च त्रिनेत्राः शूलपाणयः । एते शैवा इति प्रोक्तास्तव भक्ता गणेश्वराः ॥
 तथा पाशुपताश्चान्ये भस्मप्रहरणा विभो । एते गणास्त्वसंख्याताः साहाय्यार्थं समागताः ॥
 पिनाकधारिणो रौद्रा गणाः कालमुखाः परे । तव भक्ताः समायाता जटामण्डलिनोऽद्भुताः ॥
 खट्वाङ्गयोधिनो वीरा रक्तचर्ममामृताः । इमे प्राप्ता गणा योद्धुं महाव्रतितन उत्तमाः ॥
 दिग्वाससो यौनिनश्च घण्टाप्रहरणास्तथा । निरामया नाम गणाः समायाता जगद्गुरो ॥
 सार्धद्विनेत्राः पद्माक्षाः श्रीवत्साङ्घिनवक्षसः । समायाताः खगाल्ढा वृषमध्वजिनोऽव्यया ॥
 महापाशुपता नाम चक्रशूलधरास्तथा । भैरवो विष्णुना सार्धमभेदेनार्चितो हि यैः ॥
 एते मृगेन्द्रवदनाः शूलबाणधनुर्धराः । गणास्त्वद्रोनसंभूता वीरभद्रपुरोगमाः ॥
 एते चान्ये च बहवः शतशोऽथ सहस्रशः । साहाय्यार्थं तवायाता यथाप्रीत्यादिशस्व तान्
 ततोऽभ्येत्य गणाः सर्वे प्रणमुर्मुषकेतनम् ।

² F : अन्यो गणेश्वराश्चापि³ A omet le demi-*śloka* 358a⁴ C : सिंहास्यद्विप० pour सिंहास्यान् द्विप० ; E : सिंहास्यान् द्वीपि० ; F : सिंहास्याद्यपि⁵ F : नानावर्णाकृतिं तथा⁶ A : रूपाः pour रूपं⁷ A : सर्वे स्याद् pour सर्वं स्याद् ; E : सर्वाश्चैव⁸ D, E : दृक् pour दृत्⁹ A : शिवापे परशु वा कुर्याद् ; C : शिवा परशु वा कुर्याद् ; E : शिवापे परशुं कुर्याद्¹⁰ A : व्यक्तम्नु pour व्यक्तिं तु ; C, D, E : व्यक्तं तु

[रुद्रकिंकराः¹]

²ये सारूप्यं नराः प्राप्तास्ते प्रोक्ता रुद्रकिंकराः । ³तेषां तु रूपं कर्तव्यं ⁴मदीयं ⁵चिह्नमाश्रितम् ॥

[भक्तानां रूपम्⁶]

ये भक्तास्तु नरा लोके विशिष्टगुणसंयुताः । तेषां रूपं प्रकर्तव्यं नृत्यद्रायच्च वा पुनः ॥३६२॥

⁷प्रणमद्वा यथाकामं लोकेऽस्मिन्सुरपुङ्गव ।

[वृषलक्षणम्⁸]

वृषस्य लक्षणं चापि समासाच्छृणु सांप्रतम् ॥ ३६३ ॥

¹ Cf. *Kālikāpurāṇa, adhyāya 29* :

रुद्रकिंकरनामानो जटाचन्द्रार्धमण्डिताः । देवेन्द्रस्य नियोगेन वर्तन्ते त्रिदिवे सदा ॥
तेषां संख्या चैककोटिस्ते सर्वे बलवत्तराः । कुर्वन्ति हि सदा सेवां हरस्य सततं गणाः ॥
विस्मयन्ति च पापिष्ठान्धमिष्टान्पालयन्ति च । अनुगृह्णन्ति सततं धृतपाशुपतत्रतान् ॥
विघ्नांश्च सततं हन्ति योगिनां प्रथतात्मनाम् । पञ्चशतकोटयश्चैव हरस्य सकला गणाः ॥
वराहगणनाशार्थं हिताय जगतां तथा । संकरस्याथ सेवार्थे समुत्पन्ना इमे गणाः ॥

² A : येनारूप्यं pour ये सारूप्यं ; D : येन रूप्यं ³ D : तेषां रूपं प्रकर्तव्यं

⁴ D : मदीयं pour मदीयं ⁵ A : नाह pour चिह्न

⁶ Cf. *Kāmikāgama, II, 66, 1-3a* :

वक्ष्यामि शिवभक्तानां प्रतिष्ठां भोगभोक्षदाम् । ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैद्याः शूद्रा वा ह्यन्तरालजाः ॥
स्त्रियो वा गुरवश्चैपामभिपिक्तो नृवोऽथवा । शिवभक्तिसमोपेता जीवन्तो वा मृतास्तु वा ॥
तेषां प्रतिकृतिं कृत्वा प्रतिग्राप्य समर्चयेत् ।

cf. *ibid.*, 25b-28a :

शिखी वा बद्धकेशी वा मुण्डितो जटिलोऽथ वा । अभिपिक्तो नृपश्चेत्तु किरीटमकुटान्वितः ॥
यथेष्टाशुभयुक्तो वा नमस्कारयुतोऽथवा । सर्वलक्षणसंपन्नः सर्वाभरणभूषितः ॥
गायका नृत्ययुक्ता वा पूजका वा यथेष्टकाः । स्त्रियन्मदनुरूपेण भूषणैरुपभूषिताः ॥

⁷ A : प्रणमेद्वा ; C : प्रणवाद्वा ; D : प्रणमंश्च ; E : प्रणवं च

⁸ Cf. *Kāraṇāgama, I, 60, 71b-83* :

उत्तमं लोहजं प्रोक्तं शैलजं मध्यमं भवेत् । मृण्मयं चाधमं प्रोक्तं त्रिविधं परिकीर्तितम् ॥
प्राकारे तु द्वितीये तु अल्पोक्षं परिकल्पयेत् । अन्ययोः स्थानयोश्चैव महोक्षं कारयेत्सुधीः ॥
पूजाभागसमायामनल्पोक्षायाममुत्तमम् । तदर्थं मध्यमं ज्ञेयं तदर्थं कन्यकं भवेत् ॥
तन्ममं तु त्रयं मानं कल्पयेद्देशिकोत्तमः । शुद्धद्वारं तु नवधा कृत्वाऽप्यंशेन दैर्घ्यकम् ॥
एतन्मध्यवृष्योक्तं द्विगुणं बाह्यके वृषे । लोहेनोक्षं प्रकर्तव्यं स्थितं वा शयनं तु वा ॥
शंलेन मृण्मयेनैव शयनं चैव कारयेत् । वदत्रं तु युगभागं तु गुणभागं तु तसिका ॥
भागं स्याच्छृङ्गमूलं तु द्विभागोऽन्तरं द्वयोः । नेत्रं पक्षाङ्गुलं ज्ञेयं विन्तारं त्वन्वराङ्गुलम् ॥
श्रोत्रनेत्रान्तरं भागं शृङ्गमानं युगाङ्गुलम् । मुखं वक्त्राङ्गुलं ज्ञेयं विन्तारं तु चतुर्दश ॥

द्वारमानेन वा कुर्याद्द्वारोत्सेधनवांशके^१ । एकांशेनाधमाद्यन्तं^२ सर्वैश्चाप्युत्तमोत्तमम् ॥३६४॥
 मध्ये सप्त प्रमाणानि कल्पयेत्कल्पवित्तमः ।^३द्वारात्पादाधिकं^४ ^५मानमर्धाधिकमथापि वा ॥
 पादोनद्विगुणं वाथ द्विगुणं वा प्रकल्पयेत् ।^६लाङ्गूलमूलतन्मानं मस्तकान्तं प्रकल्पयेत् ॥
 तिरश्चां^७तिर्यङ्मानं^८स्यादश्वादीनां च कल्पयेत् ।^९खुरादि^{१०}मूर्धपर्यन्तमुच्छ्रायं च तथा भवेत् ॥
 द्व्यङ्गुलं लोचनं प्रोक्तं विस्तारं^{११} तु तदर्धकम् ।^{१२}तदर्धाद्दुदयं कार्यं मुखं स्यात्थोडशाङ्गुलम् ॥
^{१३}पादहीना तु नासा^{१४}स्याच्छृङ्गयोश्चतुरङ्गुलम् ।^{१५}[मूलं]स्याच्च[त]योर्मध्यमष्टाङ्गुलमुदीरितम् ॥
^{१६}शृङ्गोच्छ्रयो द्विनेत्रं^{१७}स्यादक्षिकर्णान्तरं तथा ।^{१८}त्र्यङ्गुलं तु खुरं तस्य^{१९}जङ्घास्य तु शरास्तथा ॥
^{२०}कपालचक्रमानं^{२१}स्यादधोरु^{२२}पट्कला भवेत् ।^{२३}तस्याथ पुरजङ्घोरुमभि मानं तथैव च ॥
 वालं^{२४}स्यादङ्घ्रिमूलान्तं तद्विस्तारं युगाङ्गुलम् । एकाङ्गुलप्रविस्तारं तस्याग्रे तु प्रकल्पयेत् ॥

कर्णमूलं कला प्रोक्ता धर्माङ्गुलं तु दैर्घ्यकम् । ग्रीवा वस्यङ्गुला प्रोक्ता कलाङ्गुलं ककुद्भवेत् ॥
 धर्माङ्गुलं तु जङ्घा च तदूर्ध्वं च चतुष्कला । गुल्फं रसाङ्गुलं ज्ञेयं त्र्यङ्गुलं खुरमुच्यते ॥
 जङ्घा तु पश्चिमा पञ्चकलोर्ध्वं तु कलाधिकम् । वालं स्यात्पादमूलान्तं चतुरङ्गुलविस्तृतम् ॥
 मूलं पक्षाङ्गुलं तारमग्रं व्योमाङ्गुलं भवेत् । वृषणौ द्व्यङ्गुलायामौ विस्तारं तु द्विभागकम् ॥
 शेषं युक्त्या प्रकृतव्यं प्रोच्यते वृषलक्षणम् ।

^१ A : द्वारोत्सेधे नवांशके

^२ A : सर्वैश्चाप्यान्तमोत्तमम्

^३ C, F : द्वारात् pour द्वारात्

^४ F : अधिक pour अधिकं

^५ F : मानं मर्धाधिकमथापि वा

^६ A : लाङ्गूलमूलं तन्मानं ; C : लाङ्गूलमूलतन्मूलं ; D, E : लाङ्गूलमूलतन्मानं

^७ C, E : तिथ्यमानं

^८ A : स्यादश्वादीनान्वकल्पितम् ; F : स्यादश्वादीनां विकल्पितम्

^९ A : कारादि pour खुरादि ; C, D, F : करादि

^{१०} A, E : मूर्ध्नि pour मूर्धं

^{११} A : तुंगदर्धकम् ; D, E : तु तदर्धतः

^{१२} A : तदर्धं तौ हृदया कार्यौ ; C : तदर्धा हृदया कार्यौ ; D : F : तदर्धौ हृदयाकार्यौ

^{१३} A : पादहीनानुनासौ

^{१४} C, E : स्याच्छृङ्गयोः pour स्याच्छृङ्गयोः

^{१५} Tous les manuscrits omettent le mot मूल et le syllabe त dans तयोः

^{१६} C : शृणु श्रेयाद्द्विनेत्रं ; E : शृणु च्छ्रेयां द्विनेत्रं ; F : शृणु गोच्छ्रायाद्विनेत्रं

^{१७} A : स्यादक्षिणं कर्णान्तरं तथा

^{१८} A : त्रयाङ्गुलान्तरं तस्य ; F : त्र्यङ्गुलं तु करं तस्य

^{१९} A : जङ्घास्य तु चरा तु या ; D : जङ्घास्य चमरा तु या

^{२०} A : कपालं चक्रमानं

^{२१} A : स्यादधोरु

^{२२} A : पट्कलो

^{२३} A : तस्याथ प्यूरुजङ्घोरुमहिमानं तथैव च ; C : तस्याथ पूरजङ्घोरुमहिमानं

^{२४} C : स्याजङ्घमूलान्तं

तन्मूलं नेत्रविस्तारं^१ शेषं युक्त्या प्रकल्पयेत् । ^२लोहे स्थितं शयानं वा ^३वृषेन्द्रं परिकल्पयेत् ॥
शैलं च ^४मार्तिकं रूपं ^५शयानं परिकल्पयेत् । गले घण्टासमायुक्तं ^६सकुशं वा ^७प्रकल्पयेत् ॥
वृषस्य लक्षणं प्रोक्तम्^८ ;

[आयादिविधिः^९]

आयादिविधिरुच्यते । ^{१०}आयो व्ययस्तथा योनिर्निक्षत्रं वारमंशकः ॥३७५

^१ E : विस्तार pour विस्तारं

^२ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 40, 3-5 :

त्रिविधं स्थापने प्रोक्तं शैलं लोहं सुधामयम् । लोहजं स्थानके कार्यं शयने वा विशेषतः ॥
शिला सुधा प्रकर्तव्यं शयने तु विचक्षणः । त्रिविधं तत्र कर्तव्यं सर्वमपकरं वृणाम् ॥
लोहजेन तु विघ्नेश कृतं चेदुत्तमं स्मृतम् । शैलं च मध्यमं प्रोक्तं सुधया चाधमं भवेत् ॥

^३ A : वृषेशभापरिकल्पयेत्

^४ C : माक्षिकं

^५ A : शयनं

^६ C, E : संकुद्रं

^७ A : प्रकीर्तितः

^८ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 87, 1-5a :

अथ वक्ष्ये विशेषेण अनड्वाहप्रतिष्ठितम् । शृङ्गौ श्रोत्रौ द्विनासीं च ऊर्ध्वोष्ठे जिह्विकां तथा ॥
चतुष्पादं वेदरूपमेकपादं तु कुञ्चितम् । एकपादान्तर्गतं चैव पुच्छाप्रं बीजमनुत्तमम् ॥
मणिना वलयं कण्ठे देवस्याभिमुखं ततः । साक्षाद्धर्मस्वरूपं च शुद्धस्फटिकसंनिभम् ॥
शृङ्गं कृष्णनिभं चैव मणिः स्वर्णप्रभा तथा । खुरं रक्तप्रभं विद्यात्पुच्छाग्रं कृष्णसंनिभम् ॥
जिह्वां नीलनिभां विद्यादोष्ठं रक्तनिभं तथा ॥

^९ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 11, 23-38 :

आयव्ययर्क्षवाराष्ट्रयोन्यंशकानि लक्षयेत् । शतात् त्रिंशदंशादि बेरमानं भजेत्क्रमात् ॥
व्योमांशं तु समायोज्य यावत्तत् सुशुभोदयम् । वसुभिर्गुणिते त्वेकं हृते त्वायं विनिर्दिशेत् ॥
रसैस्तु गुणिते दिग्भिर्भाजिते व्ययमादिशेत् । वसुभिर्गुणिते सप्तविंशद्भक्ते तु संभवेत् ॥
शिष्टमाध्वयुगाद्यन्तु नक्षत्रं गणयेत्क्रमात् । रन्ध्रेः सुगुणिते सप्तहृते मर्यादिवासरः ॥
गुणैस्संगुण्य वसुभिर्हृते योनिरुदाहृतम् । शिष्टं तु गणयेन्मन्त्री अष्टयोनिध्वजादिकम् ॥
वेदैर्गुणहृते रन्ध्रेस्तस्कराद्यंशकं क्रमात् । आयाधिक्ये धनादि स्याद्ब्रयाधिक्ये धनक्षयम् ॥
आयाधिक्यं व्ययं हीनं तन्मानं शुभदं स्मृतम् । गणयेत्तु त्रिधा कर्तृवृत्तवास्तुदिनान्तकम् ॥
शुभानि जन्मसंपत्तिक्षेमं साधकमैत्रके । तथा परममैत्रं च वर्जितान्यशुभानि वै ॥
वारेषु सितसोमज्ञगुरवश्शुभदाः स्मृताः । अशुभा रविसौराराः शुभयोगे शुभप्रदाः ॥
योनिषु ध्वजसिन्धवारुयौ वृषो हस्ती शुभाः स्मृताः । धूमध्वजरकाकांश्च वर्जयेत्तु प्रयत्नतः ॥
ध्वजश्चेदर्धसिद्धिस्स्यात् धूमश्चेदग्निना भयम् । सिंहोऽपि विजयः प्रोक्तः कुक्कुरः कलहो भवेत् ॥
वृषभः पुत्रवृद्धिस्स्यात् स्थानभ्रंशस्तु गर्दभः । गजस्तु राष्ट्रवृद्धिस्स्यात् काष्ठी दुर्भिक्षसंभवः ॥
अंशकेषु च भुक्तिश्च शक्तिश्चैव विशेषतः । तथा विनावर्नानाथौ निर्मातं तु समृद्धिकम् ॥
शुभान्येतानि चान्यानि वजयेत्तु प्रयत्नतः । तस्करो नाशनं भुक्तिर्भागदं शक्तिरिष्टदम् ॥
जयं विनावर्नानाथौ रोगवृद्धिर्भयंभयम् । निर्मातं श्रीप्रदं ज्ञेयं दरिद्रो धननाशनम् ॥
समृद्धिस्सर्वसिद्धिस्स्यात् पापं राष्ट्रविनाशनम् । एवं परीक्ष्य बहुधा कारयेत्क्षणान्वितम् ॥

^{१०} A : आयव्यय तथा योनि ; E : आयव्ययं तथा योनि ; D : आयं व्ययं तथा योनि

पडेते ¹कल्पनीयास्तु सर्ववस्तुषु ²देशिकैः । ³आद्यो द्रव्यायतिः प्रोक्तो ⁴व्ययो द्रव्यव्ययो भवेत् ॥
⁵योनिध्वजश्च धूमश्च सिंहकुक्कुरकास्तथा । वृषभः खरनागौ च काकश्चाथ ⁶प्रकीर्तितः ⁷ ॥ ३७७
 अश्विन्यादि च नक्षत्रं ⁸वारः सूर्यादिरुच्यते । अंशकोऽयं ⁹भवेच्चोरो ¹⁰भुक्तिशक्तिधनं ¹¹नृपः ¹² ॥
¹³क्रीडोऽभयं ¹⁴विपचान्ते ¹⁵ऋद्धिरित्यभिधीयते । त्रिविधं यत्तु लिङ्गं तु ¹⁶मेयं मानाङ्गुलेन तु ॥
 शिविकारथखट्वादि सर्व ¹⁷ ¹⁸तालेन मीयते । ¹⁹प्राज्ञादमण्टपादीनि हस्तमानेन चैव हि ॥ ३८०
²⁰गृहीतवस्तुनो माने त्वङ्गुल्यादिविभाजिते । ²¹वर्धिते वसुभिस्तस्मिन् ²²गृहीतमिष्टमायतम् ॥
 नवभिर्वर्धिते ²³ तस्मिन् ²⁴हते दिग्भिव्ययं भवेत् । गुणेन ²⁵वर्धिते ²⁶भूयो वसुभिर्विहते ²⁷ सति ॥

¹ A : कल्पनीयन्वात् pour कल्पनीयास्तु

² A : देशिकः

³ C, D, E : आयं द्रव्यायतिः प्रोक्तं ⁴ C : व्ययं द्रव्यस्य संभवेत् ; D, E : व्ययं द्रव्यव्ययं भवेत्

⁵ Cf. *Kāmikāgama*, I, 22, 2b-3a :

ध्वजो धूमः शिवः सिंहो वृषः खरगजोत्तमौ । ध्वाङ्क्षेण योनयश्चाष्टौ ”

⁶ D : अथः pour अथ

⁷ C, E : प्रकीर्तिता

⁸ A : वारं pour वारः

⁹ D, E : अथ pour अयं

¹⁰ C : भुक्ति pour भुक्ति

¹¹ C : धनं pour धनं

¹³ E : नृप pour नृपः

¹³ A : क्षीवो pour क्रीवो

¹⁴ A : विपचान्ते

¹⁵ A : रिडि pour ऋद्धि

¹⁶ A : मेधमानाङ्गुलेन तु

¹⁷ E : खट्वादीन् सर्वान् pour खट्वादि सर्व

¹⁸ F : तालेन pour तालेन

¹⁹ C : प्रसादमञ्जपादीनि

²⁰ Cf. *Kāmikāgama*, I, 22, 1-2a :

अतः परं प्रवक्ष्यामि आयादीनां तु लक्षणम् । विस्तारेणाभ्यसेद्द्वैष्यं त्रिगुणं चाष्टभिर्हृतम् ॥

शेषं ध्वजादिकं शास्त्रे योन्यष्टकमुदाहृतम् ।

cf. *ibid*, I, 22, 4 :

तमेवाष्टगुणं कृत्वा सप्तविंशतिभिर्भजेत् । शिष्टमथपुत्राद्यं तु नक्षत्रमिह कीर्तितम् ॥

cf. *ibid*, I, 22, 10b-16a :

सकलं चाष्टभिर्हृत्यादायः सोऽप्यन्यथोच्यते । सकलं चाष्टभिर्भक्त्वा भजेद्दहादशभिर्गुरुः ॥

शिष्टस्त्रयायः समास्यातो व्ययस्तत्र प्रकीर्त्यते । संस्थाप्य लब्धनक्षत्रनष्टमिष्टमिष्टद्वयुधः ॥

व्ययः शिष्ट इह प्रोक्तस्त्वन्यथापि च कथ्यते । सकलं त्रिगुणीकृत्य मानमूत्रैर्भजेद् व्ययम् ॥

आयाधिक्यं तु शुभदं समं हीनं च वज्रयेत् । विस्तारायानराशिं तु वसुभिर्गुणयेद्द्वयुधः ॥

त्रिगुणं त्रिभिर्भजेच्छिष्टं तिथिनागावटैस्तु वा । त्रिगुणं सकलं कृत्वा मुनिना वार उच्यते ॥

पर्यन्तावष्टकेनाथ वारं संकल्पयेद्द्वयुधः । राशयश्चांशका ये तु नक्षत्रवशाग मताः ॥

cf. *ibid*, I, 22, 17b-20a :

विस्तारेणाभ्यसेद्द्वैष्यं तादृशीमथवा पुनः । विस्तारायामसंयुक्तं राशिं वाथ निरीक्षयेत् ॥

चतुरश्रायताश्राणां सकलेनैव योजयेत् । अन्यामानाकृतीनां तु नाहायामविशालकैः ॥

कुम्भकस्य विशालार्थं नाहार्थेन न्यसेद्द्वयुधः । सकलं कुम्भकं प्रोक्तं तेन चायादिकं न्यसेत् ॥

²¹ A : वर्धते

²² A : गृहीतकैकपायत.

²³ A : वर्धते pour वर्धिते

²⁴ A : हते दि न्निर्व्ययं भवेत्

²⁵ A : वर्धते pour वर्धिते

²⁶ A : भूयो pour भूयो ; F : देवि

²⁷ A : वा हते pour विहते ; D : विहिते

¹योनिः शिष्ट इति प्रोक्तो वसुभिर्विहिते² पुनः । भगणेन हने ³तस्मिन्शिष्टमथादिभं भवेत् ॥
 नत्रभिर्गुणिते चाथ ⁴मुनिभिर्विहिते सति । शिष्टं वारमिति प्रोक्तं ⁵भूयो वैदैश्च ⁶वर्धिते ॥३८४
 नत्रभिर्विहिते⁷ शिष्टमंशकं तस्करादिकम् । ⁸आयाधिकं भवेद्ग्राह्यमग्राह्यं⁹ स्याद्व्ययाधिकम्¹⁰ ॥
¹¹योनियु ध्वजसिंहेभृपाः प्रोक्ताः¹² शुभावहाः । नक्षत्रेष्वथ चैतांस्तु¹³ विपत्प्रत्यरनैधनान्¹⁴ ॥
 तथा ¹⁵चन्द्राष्टमर्धं च वैनाशिकमनः परम् । नृपग्रामादि¹⁶नक्षत्राद्वर्जयेत्तन्प्रयत्नतः ॥३८७॥
 वारेषु गुरुशुक्रज्ञचन्द्राः शुभकराः ¹⁷स्मृताः । अंशकेष्वथ शुक्तिश्च नृपशक्तिधनं तथा ॥३८८॥
 अभयं च तथा ¹⁸ऋद्धिः पडेते शोभनाः स्मृताः । अर्धोत्तरं शुभं ग्राह्यमग्राह्यमनुभोत्तरम् ॥
 एवं परीक्ष्य लिङ्गार्थान्कल्पयेत्कल्पवित्तजः ।

¹⁹इत्यजिताख्ये ²⁰महातन्त्रे [क्रियापादे] ²¹प्रतिमालक्षणविधिः
 षट्त्रिंशः पटलः ॥

¹ A : योनिष्ट इति ; D : योनिशिष्ट इति

² A : विहिते pour वर्धिते ; D : वर्धिते

³ A : तस्मिन् गृहीतकैरुपायतम् ; E : तस्मिन् शिष्टमथायुतो भवेत् ; F : तस्मिन् जपे अथादिभं भवेत्

⁴ A : मुनिभिर्विहिते सति

⁵ C, E : भूयो वै वैदैश्च

⁶ A : वर्धिते

⁷ A, E : विहिते pour विहिते

⁸ A : आयादिकं ; C : आवाहकं

⁹ A, E : प्रायं pour अप्रायं

¹⁰ E : स्याद्व्ययाधिकम्

¹¹ Cf. *Kāmikāgama*, I, 22, 3 :

ध्वजः सिंहो वृषो गजः । शस्ताः स्युनिन्दिताश्चान्ये धूमाद्या योनयसिंहव ॥

cf. *ibid*, I, 22, 5-9a :

कर्तुंजन्मर्क्षवारभ्य त्रिदिनं पञ्च सप्तकम् । त्रयोदशदिनं त्वाग्र्यं तथा पञ्चदशोदुकम् ॥
 दिनं सप्तदशं चाष्टादशं द्वात्रिंशकं दिनम् । सप्तविंशतिनक्षत्रं त्वाग्र्यमन्यच्छुभं स्मृतम् ॥
 राज्ञां प्राणस्य कर्तुश्च जन्मक्षणाविरोधि यत् । तदेव चात्र मंत्राद्यं विपरीतं परित्यजेत् ॥
 जन्मक्षेत्रं द्युतं वापि कारयेद्वास्तु शास्त्रवित् । नामजन्मर्क्षयोरानुकृत्यं चोत्तममुच्यते ॥
 एकोनं मध्यमं प्रोक्तं विपरीतं परित्यजेत् ।

cf. *ibid*, I, 22, 16-17a :

राशयश्चांशका ये तु नक्षत्रवशात्ता मताः । अष्टादशकौ वज्र्यौ शेषाः श्रेयाश्च राशयः ॥
 शुभप्रहांशकाः शस्तान्निवतरास्त्विह निन्दिताः ।

¹² E : वृषाश्चैत्र pour वृषाः प्रोक्ताः

¹³ C : चैत्रस्तु pour चैतांस्तु

¹⁴ E : नैधनाः pour नैधनान्

¹⁵ A : चन्द्राष्टमार्धं च ; F : चन्द्राष्टमार्धश्च

¹⁶ A, E : नक्षत्रान् pour नक्षत्राद्

¹⁷ A : शुभाः

¹⁸ A : ऋद्धिः pour ऋद्धिः

¹⁹ E : इत्यजिते pour इत्यजिताख्ये

²⁰ E omitt महातन्त्रे

²¹ A : सकललक्षणस्थापनविधिः । एकोनपञ्चाशः पटलः ; C : सकललक्षणस्थापनविधियटलः समातः ;

E : प्रतिमालक्षणविधियटलः ; F : सकललक्षणस्थापनचतुर्विंशत्पटलः

[सप्तत्रिंशः पटलः]

[मण्डपलक्षणविधिः¹]

[मण्डपमानम्²]

लक्षणं³ मण्डपानां तु वक्ष्ये तच्छृणु सांप्रतम् । हस्तत्रितयमारभ्य⁴ करैरोजोयुतैः क्रमात् ॥१॥
भवन्ति मण्डपास्त्वेकत्रिंशद्द्वस्तमितास्तु ते⁵ । एकोनत्रिंशत्संख्यातास्तेषां⁶ लक्षणमुच्यते ॥ २ ॥
⁷चतुरश्राः समाः सर्वे मण्डपाः परिकीर्तिताः । स्तम्भोत्सेधमथो वक्ष्ये हस्तेन प्रमितं क्रमात् ॥

[स्तम्भमानम्⁹]

सार्धद्विहस्तमारभ्य¹⁰ त्रिच्यङ्गुलविवर्धनात् । नवहस्तान्तकं यावत्तावत्स्तम्भाः प्रमाणतः ॥ ४ ॥
¹¹त्रयःपञ्चाशदित्युक्ता मण्डपानां विशेषतः ।¹²स्तम्भोत्सेधे¹³ तु वस्वंशे नन्दांशे वा दशांशके ॥

¹ Pour मण्डपलक्षणविधिं voir *Aṃśumatkāśyapa*, 43, *Kūmika* I, 70, *Kāraṇa* II, 6, *Kiraṇa* III, 25, *Dīpta* 10, *Vīra* 46, *Santānasamhitā* 12, *Suprabheda* I, 31 et *Sūlśma* 35.

² Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 43, 29-34 :

“शृणु मण्डपमानकम् । त्रिहस्तं तु समारभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥

यावदेकोनत्रिंशं तु नवधा मण्डपान्तम् । आभासमदनानां तु आभासमण्डपरिव्रमे ॥
एकत्रिंशत्त्रिहस्तादि द्विद्विहस्तविवर्धनात् । सप्तत्रिंशत्त्रिहस्तान्तं विक्रमो नव ग्रा भवेत् ॥
आभासानां तु तद्योग्यं स्वस्वयोग्यमथापि वा । नवत्रिंशत्कारारभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥
पञ्चाधिकं तु पञ्चाशत्कारान्तं छन्दमुच्यते । सप्तपञ्चाशदारभ्य द्विद्विहस्तविवर्धनात् ॥
साभिप्रमतिद्वस्तान्तं विस्तृतं जानिष्यते । तद्विस्तारमनं दीर्घं समाश्रं मण्डपं भवेत् ॥

³ E : मण्डपादीनां तच्छृणुष्व जनार्दन

⁴ A : करैर्यो ज्युतैः क्रमात् ; C : करैरोजोर्मयुग्मकैः ; D : करैरोगैश्च युग्मकैः ; E : करैरोजोसयुग्मकैः

⁵ C : मिति स्तुते pour मितान्तु ते

⁶ A, C, E, F : संख्यान्तास्तेषां

⁷ C : चतुरश्रसमाः ; F : चतुरश्रः समाः

⁸ A : स्तम्भेन pour हस्तेन

⁹ Cf. *Dīptāgama*, 10, 8 :

द्विहस्तार्धं समारभ्य चतुर्हस्तान्तमेव च । षडङ्गुलविवर्धनात् तु स्तम्भाः सप्तविधोच्छ्रयाः ॥
cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 43, 37-38 :

सार्धद्विहस्तमारभ्य षट्षडङ्गुलवर्धनात् । अष्टहस्तावधि यावत्त्रयोविंशाद्भिन्नभेदकम् ॥
षडपानादुत्तरान्तं स्वे गुणाङ्गुलविवर्धनात् । स्तम्भानामुदयं ह्येवम् ”

¹⁰ F : त्रिच्यङ्गुलिं pour त्रिच्यङ्गुलं

¹¹ A : त्रयः पञ्चाशदित्यन्तां ; C : आयपञ्चाश इत्युक्ता

¹² Cf. *Dīptāgama*, 10, 9-12a :

सर्वपादस्य चोत्सेधं षट्सप्ताष्टांशभाजितम् । तत्पादविस्तरं ज्ञेयं तदा भागवशेन तु ॥
दारुस्तम्भविशालार्धं त्रिभागं द्वयमेव वा । चतुर्भागिन एव स्याद्विनिपादस्य विस्तरम् ॥
अथवा पादविक्रमं वक्ष्यते विधिनाधुना । स्तम्भवि-क्रममानं यत्षट्सप्ताष्टाङ्गुलं भवेत् ॥
एकैकं त्रिभिर्भेदं स्यादङ्गुलाङ्गुलवर्धनात् ॥

¹³ C : स्तम्भोत्सेधं

व्योमांशं¹ तस्य विष्कम्भं मण्डपेषु प्रकल्पयेत् ।² भक्तिपादगतं तारं तदर्थं वा त्रिपादतः ॥६॥
स्तम्भानामाकृतिः प्रोक्ता³ पूर्व प्रासादलक्षणे⁴ ।⁵ स्तम्भायामभिति प्रोक्तं पङ्क्तिमानमथ⁶ शृणु ॥

[पङ्क्तिमानम्⁷]

सपादहस्तमारभ्य षट्षडङ्गुलवर्धनात् । शरहस्तान्तमुक्तानि पङ्क्तिमानानि षोडश ॥ ८ ॥
अथवा स्तम्भमानेन कर्तव्यं⁸ पङ्क्तिविस्तृतम्⁹ । पङ्क्तिपादसमायोगं¹⁰ यथायुक्त्या प्रकल्पयेत् ॥¹¹

[मण्डपभेदाः¹²]

एकपङ्क्त्या चतुष्पादः¹³ श्रीकराख्यश्च¹⁴ मण्डपः ।¹⁵ पङ्क्तित्रयाद्विकाराङ्घ्रिः¹⁶ श्रीभद्र इति
कीर्तितः ॥ १० ॥

¹ A : व्योमांशे

² A : भक्ति pour भिति

³ A : एकमुक्ताः प्रसादशः ; F : पूर्वमुक्ताः प्रसादशः

⁴ Voir *Ajitāgama* vol. I pātala 14, *śloka* 1-13, pp. 93-94 (पादादिलक्षण)

⁵ A et F omettent les *śloka* 7b et 8 ⁶ C : इति pour अथ ; D : अतः

⁷ Cf. *Diptāgama*, 10, 12b-13a :

द्विहस्तं च द्विहस्तार्थं त्रिहस्तं चार्धहस्तकम् । चतुर्हस्तं च सार्धं च भक्त्यायामं च षड्विधम् ॥
cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 43, 35-36 :

अर्धहस्तमारभ्य षट्षडङ्गुलवर्धनात् । षट्षडङ्गुलविद्युद्वयांस्त्रिपञ्चधा ॥

अर्धहस्तं समारभ्य यावत्पञ्चकरावधि । गुणाङ्गुलविद्युद्वयांस्त्रिपञ्चधा ॥

⁸ F : पत्ति pour पङ्क्ति

⁹ C : विस्तृतम् pour विस्तृतम्

¹⁰ A, F : समोपेतं pour समायोगं

¹¹ A, F : योगं pour यथा

¹² Cf. *Diptāgama*, 10, 18-25a :

श्रीभद्रं तु चतुष्पादं श्रीविशालं नवाङ्घ्रिकम् । षोडशस्तम्भसंयुक्तं श्रीभोगमिति कीर्तितम् ॥

पद्मविंशतिभिः पादैरन्वितं श्रीकरं परम् । षट्त्रिंशत्पादसंयुक्तं श्रीकूटमिति चोच्यते ॥

पादैर्नैकोनपञ्चाशयुक्तं श्रीकण्ठमि यने । पादैरष्टाष्टभिर्युक्तं पुष्कलं तत्प्रकीर्तितम् ॥

एकाशीतिपदैर्युक्तं विजयं तत्प्रकीर्तितम् । शतपादसमायुक्तं जयभद्रमिति स्मृतम् ॥

एकविंशच्छताष्ट्रीभिरन्वितं भद्रशोभि इम् । चत्वारिंशच्चतुर्युक्तशतपादैरलङ्कृतम् ॥

एतत्कैलासमित्युक्तं केसरं च ततः शृणु । एकोऽस्मत्ति युक्तशतपादं विशेषतः ॥

शतपण्णवति प्रोक्तं पर्वतं पादसंख्यया । द्विशतं पद्मविंशद्भिर्नियुक्तं प[स?]र्वतोमुखम् ॥

चतुरधमिदं प्रोक्तम् ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 31, 101b-104a :

नन्दद्वयं चतुष्पादं षोडशं श्रीप्रतिष्ठितम् । विंशतिस्तम्भसंयुक्तं वीरासनमिति स्मृतम् ॥

द्वात्रिंशद्गात्रसंयुक्तं जयभद्रेति कथ्यते । षट्त्रिंशद्गात्रसंयुक्तं नन्यावर्तमिति स्मृतम् ॥

चतुष्पष्टिममायुक्तं स्तम्भानां माणिभद्रकम् । स्तम्भानां तु शतैर्युक्तं विशालमिति संज्ञितम् ॥

¹³ A, C, D, E : श्रीकराख्यस्य

¹⁴ C, D, E : मण्डपम्

¹⁵ C : पङ्क्तित्रयाद्विकाराङ्घ्रिः ; E : पङ्क्तित्रयाद्विकाराङ्घ्रिः ; F : पत्तित्रयाद्विकाराङ्घ्रिः

¹⁶ E : श्रीभद्रमिति

आयामं तु ¹भवेद्रीमन् स्व[स्व]स्तम्भचतुष्टयात् । श्रीविशाल इति प्रोक्तः ²पञ्चपङ्क्तियुतस्ततः ॥
 पट्टत्रिंशत्पादसंयुक्तः ; पूर्ववल्लभ⁴पादकः । तद्बहिश्चार्कपादैस्तु ⁵संयुक्तस्तद्बहिः पुनः ॥ १२ ॥
 विंशत्पादपरीतश्च श्रीभोग इति कीर्तितः । समपङ्क्तिसमायुक्तश्चतुष्पट्टचतुष्ट्रिंशद्युतः ॥ १३ ॥
 पूर्ववद्रीनपादश्च ⁶श्रीकूट इति कीर्तितः । नवपङ्क्तिस्तमायुक्तः ⁸शतपादसमन्वितः ⁹ ॥ १४ ॥
 पूर्ववत्कूल¹⁰पादश्च ¹¹ ¹²तद्बाह्येऽर्कपदान्वितः । ¹³चत्वारिंशत्पदैर्बाह्ये ¹⁴साष्टमिश्च ¹⁵विसर्जितः ॥
 तद्बाह्येऽथ च पट्टत्रिंशद्वात्रैर्युक्तः ¹⁶समन्ततः । अथवा मध्यमे त्यक्त्वा ¹⁷वेदपादांस्तु तद्बहिः ॥
 रविपादयुतो ¹⁸बाह्ये हीनविंशत्पदोऽपि ¹⁹यः । ²⁰सर्वतोमुख इत्युक्तो मण्डपीऽयं जनार्दन ॥

[मण्डपानां मुखानामः²¹]

²¹मुखायाममथो वक्ष्ये मण्डपानां ²³क्रमोदितम् । विस्तरद्विगुणायामो²⁴ यावद्भवति मण्डपः ॥
²⁵पङ्क्त्यावृत्तिस्तु ²⁶तावत्स्याद्द्विद्विकैकधा²⁷ क्रमात् । मुखायामे पदानां तु लोपं युत्वा
²⁸प्रकल्पयेत् ॥ १९ ॥

¹ A : भवेद्रीमान् स्वस्तम्भचतुष्टयात् ; C, E : भवेद्रीमानस्वस्तम्भचतुष्टयात् ; D : भवेद्रीमानस्वस्तम्भ-
 चतुष्टयम् ; F : भवेद्रीमन् स्वस्तम्भचतुष्टयात्

² F : पञ्चपङ्क्तिस्तमा

³ C : पट्टत्रिंशत्पाद पञ्चपङ्क्तिस्तमा

⁴ C : लुप pour लब्ध

⁵ A : संयुक्तस्तम्भकं पुनः ; F : संयुक्तस्तम्भकं पुनः

⁶ A : पादं च pour पादश्च

⁷ A : श्रीकूटमिति कीर्तितम् ; C : श्रीकूटमिति कीर्तितम् ; D : श्रीकूटमिति कीर्तितम्

⁸ A, E : नवयुक्तं pour नवयुक्तः

⁹ A, C, D : समन्वितम् pour समन्वितः

¹⁰ A : लुप pour कूट

¹¹ D पादं च pour पादश्च

¹² A : तद्बाह्येकं pour तद्बाह्येऽर्क

¹³ A : चत्वारिंशत्पदे बाह्ये

¹⁴ C, D : साष्टमिश्च

¹⁵ C, D, E : विसर्जितः

¹⁶ F : युक्तं pour युक्तः

¹⁷ A : वेदपादस्तु ; E : वेदपङ्क्तिस्तु

¹⁸ A : बाह्ये हीनं pour बाह्ये हीन ; C : बाह्ये हीनं

¹⁹ F : विंशत्पदोऽपि pour विंशत्पदोऽपि

²⁰ A : सर्वतोमुखमित्युक्तं ; D, F : सर्वतोमुखमित्युक्तो

²¹ Cf. *Dīptāyama*, 10, 25-31a :

“एषामाया[मं च] ततः षण्णु । मध्यस्तम्भं त्यजेत्तत्र मदालंकारकामिना ॥

श्रीविशालस्य तन्मध्ये पादैकं तु परित्यजेत् । एकपादविहीनं स्याच्छ्रीकरस्य च मध्यमे ॥

वेदाङ्घ्रौ मध्यमे व्याज्यं श्रीकूटे तु विंशत्पतः । चतुरङ्घ्रिविहीनं स्याज्जयभद्रस्य मध्यमे ॥

भद्रशोभितमध्ये तु पादमेकं विहीनकम् । तन्मध्ये तु चतुर्पादं त्यजेत्कैलासमण्डपे ॥

केसरस्य तु तन्मध्ये हामयेदेकमङ्घ्रिकम् । पर्वतस्य तु तन्मध्ये चतुर्पादं परित्यजेत् ॥

प[र]म[र]वतोमुखमध्ये तु पादमेकं परित्यजेत् । तत्पूर्वं द्विमितिश्च त्रिमितिश्चैकमितिकम् ॥

आयनाथविद्विः स्यादङ्घ्रिकैरधिकं भवेत् ।

²² A : मुखायामं pour मुखायाम ; C : मुखायाम

²³ A : क्रमादिदम्

²⁴ F : आयामं pour आयामो

²⁵ A : भक्त्या प्रतिस्तु ; F : पत्न्या वृत्स्तु

²⁶ A, C, D : पादं pour तावत्

²⁷ C, F : एकैकया pour एकैकया

²⁸ D : प्रतापवेत्

स्तम्भविष्कम्भमानस्य त्रिगुणं भित्तिविस्तरम्¹ । सार्धं च² द्विगुणं वापि सार्धं³ त्रिगुणमेव वा ॥
भित्तिस्तम्भस्य निष्क्रान्तिश्चतुरश्रस्य तत्ततेः । चतुर्भागैकभागं⁴ स्याद्बृहत्तारेऽर्धतो⁵ भवेत् ॥

[मण्डपेषु वारः, निर्गमः, सोपानं⁶ च]

मण्डपस्याभितो⁷ वारं पङ्क्त्या⁸ वा संप्रकल्पयेत् । वारपादोच्छ्रयं⁹ मूलपादार्धं संप्रकल्पयेत् ॥
¹⁰त्रिपादतो¹¹ वा कुर्वात स्तम्भाकारं तु मूलवत् । मण्डपस्य चतुर्दिक्षु निर्गमं संप्रकल्पयेत् ॥
अथवा त्रिषु देशेषु द्वयोर्द्वैकत्र वा भवेत् । एकपङ्क्तिविनिष्क्रान्तमायामेन त्रिपङ्क्तिकम् ॥
अथवा¹² तद्भवेत्त्र¹³ विस्तारायामतः समम् । हस्तिहस्तद्वयोपेतं सोपानं तत्र कल्पयेत् ॥ २५
पार्श्वयोरश्रतो वापि तेजःमंख्यात्समायुतम् । सोपानं निर्गमाद्वाहये¹⁴ कर्तव्यं वा लक्षणम् ॥

[अधिष्ठानम्¹⁵]

मण्डपानां तु सर्वेषामधिष्ठानमधोच्यते । पादोत्सेधार्धमानं तत्पञ्चांशं¹⁶ द्व्यंशकं तु वा ॥ २७ ॥
¹⁷तत्तत्त्र्यंशैकभागं वाप्यधिष्ठानोच्छ्रयं भवेत् । सोपपीठं तु वा कुर्यात्केवलं¹⁸ वोपपीठकम् ॥

[बोधिका¹⁹]

स्याद्बोधिकां¹⁰ कुर्यात्तस्या²¹ लक्षणमुच्यते । पादमूलसमं तस्या² विस्तारं परिकीर्तितम् ॥

¹ A : विस्तरः pour विस्तरम्

² C, D, E : त्रिगुणं

³ E, F : द्विगुण pour त्रिगुण

⁴ C, E : स्याद्बृहत्तारे pour स्याद्बृहत्तारे

⁵ D : तारोर्ध्वतो pour तारेऽर्धतो

⁶ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 43, 128-129a :

पार्श्वे सोपानसंयुक्तं हस्तिहस्तविभूषितम् । पञ्चपट्टसोपानन्दाष्टदण्डं वा तस्य विस्तृतम् ॥

सपादं सार्धदण्डं वा हस्तिहस्तोदयं तथा ।

⁷ A : आहितो pour अभितो

⁸ A : वासः प्रकल्पयेत्

⁹ A : मूलं पदार्धं

¹⁰ A omet le *śloka* 23

¹¹ F : वापि pour वा

¹² E : तद्भवेत्त्र

¹³ A : विस्तारायामतस्तसनम्

¹⁴ A omet वाहये

¹⁵ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 43, 42-43 :

अङ्घ्रितुङ्गाभिर्वेदैकभागं वापि नमूरकम् । सोपपीठनधिष्ठानं केवलं वा मसूरकम् ॥

धरातलसमोच्चं वा द्विगुणं त्रिगुणं तु वा । उपपीठोदयं ख्यातमुपपीठोच्छ्रयं तु वा ॥

¹⁶ E : त्र्यंशकं pour द्व्यंशकं

¹⁷ A : तत्त्र्यंशैकभागं

¹⁸ A : सोपपीठकम्

¹⁹ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 9, 1-4 :

अथ वक्ष्ये विशेषेण बोधिका लक्षणं परम् । मूलपादसमव्याप्तं श्रेष्ठं मध्येन मध्यमम् ॥

अग्रपादविशालेन सनं कन्यमबोधिका । विस्तारमदशोत्सेधं पञ्चदण्डायतान्वितम् ॥

उत्तमा बोधिका ख्याता तारद्विद्वंशमुन्नतम् । चतुर्दण्डायतोपेता मध्यमा सा प्रकीर्तिता ॥

विस्तारस्यार्धतुङ्गं तु तद्विद्वंशायतान्विता । कन्यमता बोधिका ख्याता त्वद्वप्रयो बोधिकान्विताः ॥

²⁰ E : बोधिकां pour बोधिकां

²¹ A : तस्य pour तस्याः

²² A : तस्य pour तस्याः

पञ्चदण्डं चतुर्दण्डं त्रिदण्डं वापि ¹दैर्घ्यकम् । विस्तारार्थं ²समांशं वा भवेत्तस्याः ³समुच्छ्रयम् ॥

[प्रस्तरम्]

बोधिकालक्षणं प्रोक्तम्; अथ प्रस्तरमुच्यते । पादार्थं तत्रिभागं वा प्रस्तरस्योच्छ्रयं ⁴भवेत् ॥ ३१ ॥
प्रस्तरस्यांशकूलमिं च ⁵पूर्ववत्परिकल्पयेत् । एवं ⁶प्रस्तरमानं स्यादन्तर्मानं ततः शृणु ॥ ३२ ॥

[अन्तर्मानम्⁷]

उत्तरोत्सेधमुद्दिष्टं दण्डं वा ⁸पादहीनकम् । दण्डार्थं वाथ कर्तव्यं ⁹तत्तुर्यांशं तु वाजनम् ॥
¹⁰वाजनाद्द्विगुणं ¹¹वाथ त्रिगुणं वा चतुर्गुणम् । ¹²तुलाविस्तारमुद्दिष्टं तुल्यं तद्धनमुच्यते ॥ ३४ ॥
¹³पादहीनं घनं ¹⁴प्रोक्तमर्धहीनमथापि वा । तस्पादार्धत्रिपादं वा ¹⁵जयन्त्यास्तारमुच्यते ॥ ३५ ॥
¹⁶तदर्धमनुमार्गं स्यात्तदूर्ध्वं चेष्टकादिभिः । छादयित्वा तदूर्ध्वं तु ¹⁷छत्राकारं घनं ततः ॥ ३६ ॥

[अन्तरालम्¹⁸]

देवाग्रे मण्डपं सर्वं सान्तरालं प्रकल्पयेत् । एकद्वित्रिचतुः ¹⁹पङ्क्तिमानेष्वपि च कारयेत् ॥ ३७ ॥

¹ D : दैर्घ्यकम्

² A : वामांशं

³ A : तस्य pour तस्याः

⁴ A : उच्छ्रित pour उच्छ्रयं

⁵ F : सर्वं pour पूर्व

⁶ A : प्रस्तर pour प्रस्तर

⁷ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 31, 107b-113a :

स्तम्भाच्च बोधिकाधिक्यं बोधेरप्युत्तराधिका । उत्तराद्वाजनाधिक्यं तस्योर्ध्वं मुद्रिकां न्यमेत् ॥

मुद्रिकाच्च तुलाधिक्यं जयन्ती तु ततोपरि । छादयेद्विष्टकाभिस्तु तस्योर्ध्वं कलकान्द्विषेत् ॥

वालुकैस्तु समं चूर्णं कुल्मार्षं योजयेत्कपात् । मुसलेन तु संपीड्य शर्करादिसमन्वितम् ॥

कषायपिच्छलैर्युक्तं त्रिफलोदकसंयुतम् । हरीतक्यास्तु भागैकं द्विगुणं च विभीतकम् ॥

धात्रीत्रिगुणमित्युक्तं प्रक्षुण्णाञ्जलसंयुतम् । षण्मासं वा त्रिमासं वा मासं वाप्युपितं तथा ॥

दधि माषोदकं चैव नालिकेरस्य तोयकम् । क्षीरं च दधिममिश्रं सम्यक्कर्म समाचरेत् ॥

⁸ A : दण्ड pour पाद

⁹ A : तत्तुर्यांशकवर्धनम्

¹⁰ C . वाजनाद् pour वाजनाद्

¹¹ C : च pour वा

¹² A : तुल्य pour तुला

¹³ A : पादहीनासनं ; F : पादहीनं समं

¹⁴ A, F : प्रोक्तमथ pour प्रोक्तमर्थ

¹⁵ A जयन्त्याः pour जयन्त्याः

¹⁶ C : तदर्धमनुमार्गस्य तदूर्ध्वं

¹⁷ A छत्राकारं घनान्तरे

¹⁸ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 43, 21b-29a :

मण्डपान्मण्डपान्तं तु सालाद्वा मण्डपान्तकम् । अन्तरालमिति ख्यातमादौ तल्लक्षणं शृणु ॥

एकद्वित्रिचतुष्पञ्चषट्स्पाष्टकरं तु वा । नवधर्मकरं वापि रुद्रहन्तमथापि वा ॥

अन्तरालविशालं तु रुद्रसंख्याः प्रकीर्तिताः । यत्र यन्मण्डपं कुर्यात्तस्मिन्भक्त्या विशेषतः ॥

एकद्वित्रिचतुष्पञ्चभक्त्या वाभ्यन्तरालकम् । सावकाशान्तरालं वा भित्तिबन्धमथापि वा ॥

भित्तिबन्धान्तरालं चेत्पार्श्वयोर्वेशसंयुतम् । एकद्वित्रिपादं वा वेशं भक्त्यैकमेव वा ॥

पार्श्वयोर्मध्यमे द्वारं जालकं वा प्रकल्पयेत् । उत्तरे जलधारां च स्नानार्थं परिकल्पयेत् ॥

अयुग्मका वा भित्तिर्वाभ्यन्तरालं द्विजोत्तम । अधिष्ठानादिसर्वाङ्गं मण्डपस्य समं भवेत् ॥

अथवा वेशहीनं तु मण्डपस्य समं भवेत् । अन्तरालं समाख्यातम् ¹⁹

¹⁹ A : पञ्च pour पङ्क्ति

मण्टपेन समं तारं पङ्क्तिहीनमथापि वा । ¹द्वित्रिदण्डाधिकं वापि चतुर्दण्डाधिकं तु वा ॥
अन्तरालस्य मानं स्यात्प्रवेशं वा ²द्विदण्डकम् ।

[मुखमण्टपः³]

देवाग्रे मण्टपं सर्वं ⁴मसूरेणाङ्घ्रिभिस्तथा⁵ ॥ ३९ ॥

प्रस्तरेण च तुल्यं तु प्रासादेन प्रकल्पयेत् । अन्यत्र मण्टपानां तु चतसृष्वपि चेष्यते ॥ ४० ॥

⁶मुखं दिक्षु यथायुक्त्या निर्गमेण समन्वितम् । ⁷सर्वशोभासमायुक्तं सर्वलक्षणलक्षितम् ॥ ४१ ॥
कारयेन्मण्टपं सर्वं शिलादार्विष्टकामयम् ।

⁸इत्यजितारुये ⁹महातन्त्रे [क्रियापादे] ¹⁰मण्टपलक्षणविधिः

सप्तत्रिंशः पटलः ॥

¹ C, D : त्रिद्वि pour द्वित्रि ² E : त्रि pour द्वि

³ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 43, 15b-18 :

प्रासादे त्वेकभूमौ तु प्रोच्यते मुखमण्टपम् । जातिच्छन्दविकल्पं च आभासानां तथैव च ॥
प्रासादाभिमुखे चैव दिशामु विदिशामु च । ग्रामादीनां तु मध्ये वा दिशामु विदिशामु च ॥
उद्याने वा नदीतीरे तटाकर्तार एव वा । देवार्थं मण्टपं कुर्याद्यथेष्टं मुखसंयुतम् ॥
प्रासादस्याग्रके कुर्यान्नमण्टपं चतुरश्रकम् ।

⁴ C, D, E : नसूरेण pour मसूरेण ; F : असूरेण

⁵ A : अङ्घ्रितस्तदा pour अङ्घ्रिभिस्तथा

⁶ A : मुखदिपु pour मुखं दिक्षु

⁷ A : सर्वशोभनसंयुक्तं

⁸ E : इत्यजिते pour इत्यजितारुये

⁹ E omet महातन्त्रे

¹⁰ A : मण्टपलक्षणविधिः पञ्चाशः पटलः ; C : मण्टपलक्षणविधिपटलः समाप्तः ; D : मण्टपलक्षणविधिः

पट्टत्रिंशत्पटलः ; ग्रन्थं ४२ ; E : मण्टपलक्षणविधिपटलः ; F : मण्टपलक्षणः पटलः

[अष्टत्रिंशः पटलः]

[प्राकारलक्षणविधिः¹]

[प्राकारपञ्चके दण्डमानम्²]

प्राकारलक्षणं वक्ष्ये ³तच्छृणु त्वं समाहितः । प्रासादस्य तु ⁴विस्तारं मानं दण्डं प्रकल्पयेत् ॥
 त्रैविध्यं तस्य दण्डस्य वक्ष्यते क्रमशोऽधुना । उपानान्मानतः श्रेष्ठं कैरवान्मध्यमं स्मृतम् ॥
⁵पादान्तादधमं ⁶चैव तेषु चेष्टं प्रगृह्य च । तन्मानेनैव ⁷सालांस्तु ⁸कल्पयेत्कल्पवित्तमः ॥३॥
 अन्तर्मण्डलकं ⁹पूर्वमन्तहारं द्वितीयकम् । मध्यहारं तृतीयं तु तुर्यं ¹⁰मर्यादिभित्तिकम् ॥ ४ ॥
¹¹महामर्यादिभित्तिं च पञ्चमं परिकल्पयेत् । अन्तर्मण्डलकं यत्तद्भवेद्दण्डार्धसंमितम् ॥ ५ ॥
 अन्तहारं तु दण्डेन द्विदण्डेन तृतीयकम् । चतुर्दण्डप्रमाणेन कुर्यान्मर्यादि¹²भित्तिकम् ॥ ६ ॥
¹³महामर्यादि¹⁴भित्तिं च ¹⁵सप्तदण्डप्रमाणतः । कल्पयेदथवा हस्तैर्देशिकः सालपञ्चकम् ॥७॥

[प्राकारपञ्चके हस्तमानम्¹⁶]

¹⁷हस्तसप्तमितं कुर्यादन्तर्मण्डलसंज्ञितम्¹⁸ । ¹⁹वसुहस्तमितं बाह्येऽप्यन्तहारं तु कल्पयेत् ॥८॥

¹ Pour प्राकारलक्षणविधिं voir *Amśumath-āśyaya* 12, *Kāmika* I, 71, *Kāraṇa* I, 8, *Dipta* 12, *Santānasaṃhitā* 11 et *Suprabhedā* I, 31.

² Cf. *Kāraṇāgama*, I, 8, 1-5 :

अथातः संप्रवक्ष्यामि प्राकाराणां तु लक्षणम् । अन्तर्मण्डपमाद्यं स्यादन्तहारं द्वितीयकम् ॥
 मध्यहारं तृतीयं तु पञ्चान्मर्यादिभित्तिकम् । महामर्यादिभित्तिन्तु पञ्चमः परिकीर्तितः ॥
 प्रासादस्य तु विस्तारं यत्तद्दण्डमिहोच्यते । अथेदण्डप्रमाणेन अन्तर्मण्डपकं कुरु ॥
 अन्तहारं तु दण्डेन मध्यहारं द्विदण्डतः । मर्यादिभित्तिकं कुर्याच्चतुर्दण्डेन बुद्धिमान् ॥
 महामर्यादिभित्तिं च सप्तदण्डेन कल्पयेत् । दण्डमानमिति प्राक्कम् ॥”

³ E : शृणु त्वं तन्ममाहितः

⁴ A : विस्तारं मानदण्डं ; D : विस्तारमानं दण्डं

⁵ A : पादान्ताद् pour पादान्ताद्

⁶ F : चैव

⁷ C : बालान्तु

⁸ F : कल्पितं pour कल्पयेत्

⁹ C : पूर्वमन्तं तारद्वितीयकम्

¹⁰ E : मर्यादं pour मर्यादि ; F : मर्यादि

¹¹ E : महामर्यादिभित्तिं च

¹² E : मर्यादं pour मर्यादि

¹³ A omet le demi-*śloka* 7a

¹⁴ E : मर्यादं pour मर्यादि

¹⁵ C : भित्तिश्च pour भित्तिं च

¹⁶ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 8, 5b-8a :

“हस्तमानं ततः शृणु । चतुर्हस्तप्रविस्तारमन्तर्मण्डपनादित्येत् ॥

अन्तहारिष्टहस्तेन भवेद्द्विदण्डदशहस्तकैः । मध्यहारं तु कर्तव्यं ततः षोडशभिः करैः ॥

मर्यादिभित्तिकं कुर्याद्विंशद्विंशतविंशालकम् । महामर्यादिभित्तिः स्वात्प्राकारं पञ्चधा विदुः ॥

¹⁷ C, F : हस्तसप्तमितं

¹⁸ A : संज्ञिकं ; F : संज्ञकम्

¹⁹ C, F : वसुहस्तमितं

दश¹त्रिमध्यहारं तु ततो ²मर्यादिभित्तिक्म् । विकारहस्तैः कुर्वीत विशद्वस्तरतः परम् ॥ ९ ॥

³महामर्यादिभित्तिं तु⁴ प्रोक्तं प्राकारपञ्चकम् ।

⁵आद्यं⁶ सालाङ्कणान्तं ततिगतमथवा ⁷बहिष्वाणाधिजनदै

रुद्रैर्हस्तैः ⁸क्रमोच्चैः परिमितमधमाद्याद्यमानं विधेयम् ।

प्रत्येकं हस्तवृद्ध्या नवक्रमिह ⁹भवेदुक्तमायुक्तमानं

¹⁰चत्वारिंशत्प्रमाणं भवति तदितरेष्वेषु ¹¹पञ्चाधिकं च ॥ १० ॥

अन्तर्मण्डलगं¹² मानमुपानात्परिकल्पयेत् । तद्बहिष्वापि सर्वत्र मानसूत्राद्बहिर्विहिः ॥ ११ ॥

¹³कल्पयेदुक्तमानानि चतुः पञ्च यथाक्रमम् । ¹⁴एवमाधिक्यमालं तु ¹⁵न्यूनं वक्ष्ये यथाक्रमम् ॥

¹ A : निर्मध्य pour त्रिमध्य

² E : मर्यादि pour मर्यादि

³ E : महामर्यादि pour महामर्यादि

⁴ A, E : भित्तिस्तु pour भित्तिं तु

⁵ Cf. *Amsumatkāsya*, 42, 8-19 :

प्रथमं प्रकृतेस्तुद्यं तलं तस्माद्गुणाङ्गुलम् । नतं द्वितीयकं पश्चात्तद्वदेव नतं क्रमान् ॥

कल्पयेत् हर्म्यनानेन हस्तमानमथोच्यते । त्रिपञ्चसप्तहस्तेन प्रथमं त्रिविधं भवेत् ॥

नवैकादशहस्तं च त्रयोदशद्वितीयकम् । त्रिपञ्चसप्तदशकहस्तमेकोनविंशतिः ॥

मध्यहारा त्रिधा प्रोक्ता मर्यादीनि ततः शृणु । एकविंशत्योविंशत्पञ्चविंशत्करं भवेत् ॥

सप्तविंशत्तत्रविंशदेकत्रिंशत्करेण तु । महामर्यादिविस्तारमेवं त्रिविधमुच्यते ॥

एवमाभासहर्म्याणां विकल्पानां च कल्पयेत् । सप्तहस्तं समारभ्य पञ्चत्रिंशावसानकम् ॥

प्रत्येकं प्रथमादीनां सालानां त्रिभिन्नाजकम् । त्रिपञ्चसंख्यया प्रोक्तं हर्म्याणां चैव संज्ञकम् ॥

नवहस्तं जनारभ्य सप्तत्रिंशावसानकम् । प्राग्बदेव नालसंख्याः स्युर्हर्म्याणां जातिमंजिताः ॥

प्रागुक्तहर्म्यानानैव नालां जाल्यन्तसंमताम् । पञ्चप्राकारमेवं हि त्रिप्राकारमथोच्यते ॥

द्वितीयनृतीयमाला च चतुर्थी च प्रच्यताम् । शेषं चाभ्यन्तरे बाह्ये वर्जितं नत्त्रिमालकम् ॥

अन्यदभ्यन्तरे बाह्ये वर्जितं नत्त्रिसालकम् । द्वितीयं वा तृतीयं वा प्राद्यं शेषास्तु वर्जिताः ॥

एकमालान्वितं हर्म्यभवेमेवं द्विजोतम । तस्मानुक्तसंयुक्तं द्विसालं संप्रकीर्तितम् ॥

⁶ A : अन्यं pour आद्यं

⁷ C : पञ्च pour बहिः ; E : अप्यग्नि pour बहि

⁸ C : क्रमशपरिमितमाद्यमानं ; D, E : क्रमशपरिमितिं पाद्यमानं ⁹ A : भवेदुक्तमायुक्तमानं

¹⁰ C : चत्वारिंशत् pour चत्वारिंशत्

¹¹ A : पञ्चाधिक्यम्

¹² C, E : कं pour गं

¹³ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 8, 17b-21a :

पञ्चप्राकारयुक्तं वा त्रिप्राकारयुक्तं तु वा । एकप्राकारयुक्तं कल्पयेत्कल्पविन्मः ॥

मर्यादिभित्तिं कल्पयेत् अन्तर्मण्डलकं तथा । शेषप्राकारकैर्युक्तं त्रिप्राकारमिति स्मृतम् ॥

अथ चैवं प्रकारेण त्रिप्राकारमिहोच्यते । अन्तर्मण्डलकं चैव मर्यादिं मध्यहारकम् ॥

त्यक्त्वावन्त्यत्र शेषं तु त्रिप्राकारमिति स्मृतम् । एकप्राकारकं चेत् अन्तर्हारयुक्तं कुरु ॥

¹⁴ A, E : एवमाधिक्यमानानि

¹⁵ C et E mettent le passage qui va de न्यूनं वक्ष्ये यथाक्रमम् à तन्न्यूनमग्निमालं तु et lisent एवमाधिक्यमालं तु तस्मान्न्यूनं द्विसालकम् ; D : नृतं pour न्यूनं

तन्न्यूनमधिसालं तु तस्मान्न्यूनं ¹द्विसालकम् । एक ²सालान्वितं हर्म्यमाभासं तु विधीयते ॥

[प्राकाराणां विशालता³]

प्रासादस्य तु रक्षार्थं शोभार्थं च प्रकल्पयेत् । ⁴अन्तर्मण्डलमानं वा त्रिपादं वा तदर्धकम् ॥
प्राकाराणां तु सर्वेषामुत्तरे वा ⁵विशालता । अग्निनेत्राम्बरैस्तत्र हस्तैर्वा स्याद्विशालता ॥ १५ ॥

[मुखायामः⁶]

मुखायामं ततः प्रोक्तं पादाधिकसमन्वितम् । अर्धाधिकं ⁷वा कुर्वीत त्रिपादेनाधिकं तु वा ॥
द्विगुणं त्रिगुणं वापि चतुर्गुणमथापि वा । मुखायाममिति प्रोक्तं ⁸प्राकाराणां जनार्दन ॥ १७ ॥

[प्राकारमितिः⁹]

मानसूत्राद्बहिर्भित्तिरन्तर्वापि प्रकल्पयेत् । ¹⁰भित्तिमध्यगतं वाथ ¹¹मानसूत्रं प्रकल्पयेत् ॥ १८ ॥

¹ A : त्रि pour द्वि

² A : ताल pour साल

³ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 42, 1b-4 :

रक्षार्थं शोभनार्थं च शाला यस्योदयस्य तु । प्रासादस्य विशालार्थे गुणभागविभाजिने ॥
चतुर्भगैकभागं वा अन्तर्मण्डलविस्तृतम् । अन्तर्हरिविशालं तु तद्बाह्ये द्विगुणं हि तत् ॥
मध्यहारविशालं तु बाह्ये तन्मण्डलत्रयम् । मयदिस्तु विशालं तु बाह्ये त्वादिचतुर्गुणम् ॥
महामर्यादिविस्तारमादेः पञ्चगुणं भवेत् ।

⁴ E omet le demi *śloka* 14b ; F : अन्तर्मलिन pour अन्तर्मण्डल

⁵ C : विशालताम्

⁶ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 8, 9-10 :

प्रासादाग्रे विशेषेण वक्त्रायामं प्रकल्पयेत् । पादं वाध्रत्रिपादं वा अधिकं द्विगुणं तु वा ॥
द्विगुणादधिकार्धं तु त्रिगुणं वा चतुर्गुणम् । मुखायाममिति ख्यातम् ॥

cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 42, 21-22a :

वीजात्पादं तु वार्धं वा त्रिपादं तन्ममं तु वा । द्विगुणं त्रिगुणं वाथ चतुःपञ्चगुणं तु वा ॥
कल्पयेत्तु मुखायामं वीजाम् [द्?]र्ध्वं द्विजोत्तम ।

⁷ F : तु pour वा

⁸ A : प्राकारस्य

⁹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 8, 13-15a :

मानसूत्रस्य बाह्ये तु भित्तिरभ्यन्तरेऽपि वा । मानसूत्रं तु यद्वित्ति[ते?]र्मध्यमं वापि कारयेत् ॥
महामर्यादिविस्तेस्तु तारं पट्टं त्रिंशद्ङ्गुलम् । अग्न्यङ्गुलक्षयेणैव गायत्र्यङ्गुलान्तकम् ॥
प्राकारभित्तिविस्तारं चतुर्णां परिकीर्तितम् ।

cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 42, 22b-24a :

अन्तर्मण्डलमिन्तेतु विस्तारं व्योमहस्तकम् । तस्मान्निमात्रवृद्ध्या वा पण्मात्रं वाथ वर्धयेत् ॥
सार्धद्विहस्तहस्तान्तं महामर्यादिसानकम् । भित्तिव्यासं समारुयातम् ॥

¹⁰ E : भक्तिर् pour भित्ति

¹¹ A : मानसूत्रान्

भित्तिविस्तारमन्त्ये¹ तु गायत्र्यङ्गुलमुच्यते । ²द्वित्र्यङ्गुलविवृद्धयाथ ³बाह्यसालान्यथाक्रमम् ॥

[प्राकारोत्सेधः⁴]

⁵कारयेच्चतुरश्रापि ; तेषामुत्सेधमुच्यते । प्रासादसमतुङ्गं स्यात्पादाधिकमथापि वा ॥ २० ॥

⁶अर्धाधिकं वा कुर्वीत क्षुद्रधामसु सालकम्⁷ । अन्येष्वपि च पादान्तं ⁸प्रस्तरान्तमथापि वा ॥

ग्रीवान्तं वापि कुर्वीत ⁹शिखरोच्छ्रायकं तु वा । पद्मसप्ताष्टकरोत्तुङ्गमथवा सालमुच्यते ॥ २२ ॥

[प्राकारविधिः¹⁰]

कूटपञ्जरशालाभिर्युक्तं तोरणसंयुतम् । सर्वाङ्गाङ्घ्रिममायुक्तं सर्वशोभासमन्वितम् ॥ २३ ॥

ऊर्ध्वे ¹¹वृषेन्द्रसंयुक्तं नानाचित्रसमायुतम् । कारयेत्केवलं वाथ ¹²मालिकाकारमेव वा ॥ २४ ॥

¹ A : अन्ये pour अन्त्ये ; E : माने ² A : त्रि pour द्वि ³ A : बाह्यशालान् ; E : बाह्यशाल

⁴ Cf. *Anśumatkāśyapa*, 42, 24-25 ; 29-33 :

“ उत्सेधं श्युणु मुव्रत । तद्व्यागत्रिचतुष्पद्गुणं वा सालतुङ्गकम् ॥

अथवोत्तरसीमान्तं निद्रान्तं वाजनान्तकम् । प्रस्तरान्तं गलान्तं वा सालानुत्सुदाहृतम् ॥...

अथवा हस्तमानेन सालोत्सेधं विधीयते । त्रिपञ्चसप्तहस्तादि नन्दस्तरादि वा ॥

द्विद्विहस्तविवृद्धया वा प्रलेकं तु त्रिभेदकम् । प्रथमादिपञ्चशालानामुच्चं द्वेकोनभेदकम् ॥

अथवान्यप्रकारेण सालोत्सेधं विधीयते । द्विद्विहस्तविवृद्धया तु प्रत्येकं तु त्रिभेदकम् ॥

प्रथमं कलशान्तं तु द्वितीयं फलकान्तकम् । बोधिकान्तं तृतीयं तु चतुर्थं चोत्तरान्तकम् ॥

पञ्चमं तु कपोतान्तं पञ्चसालोदयं कमान् । एकत्रिपञ्चसालेषु तासामुक्तोदयं विदुः ॥

⁵ A : कारयेच्च चतुरश्रापि

⁶ A : अधिकं वा कुर्वीत

⁷ A : क्षुद्रधामसु सालकम् ; D : क्षुद्रधामस्तु सालकम् ; E¹ : क्षुद्रधामसमुसालकम्

⁸ A : प्रस्तरान्तं pour प्रस्तरान्त

⁹ A : दुःखरादुच्छ्रयं तु वा ; C, D : शिखरादुच्छ्रयं तु वा ; E¹ : दुःखरादुच्छ्रयं तु वा

¹⁰ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 8, 21b-23 :

भित्त्यूर्ध्वे सुदृढं कुर्याच्छिवाकारं शिरस्तथा । अथवा बद्धहर्म्ये तु कूटशालायुतं तु वा ॥

प्राकारे तु द्वितीये वा मौलिकाकृतिरेव वा । सभाकृतिर्वा कर्तव्या त्रितलं वा द्विभूमिकम् ॥

कारयेत्तु विशेषेण प्राकारं प्रति गोपुरम् ।

cf. *Dīptāgama*, 12, 27-31a :

ऋजुभित्ति शिराकाराच्छ्रवं चाशीर्षमेव वा । अथवा खण्डहर्म्यं स्यात्कूटशालायुतं भवेत् ॥

प्रासादकूटशालान्तप्राकारे कूटकोष्ठकम् । अन्तर्हरायुतं वापि मध्यहारायुतं भवेत् ॥

आभूतमालिका या स्यात्सहाया तु त्रिरेव च । मण्डपाकृतिकं वापि त्रिविधा वाकृतिर्भवेत् ॥

एकभूमिर्द्विभूमिर्वा चतुर्भूः पञ्चभूमिकम् । भित्तेरुपरि भित्तिः स्यात्पादस्योपरि पादकम् ॥

तलं प्रति प्रन्तरं कुर्यान्नासिकाभिरन्वितम् ।

¹¹ E : वृषे वृसंयुक्तं

¹² D : मौलिकाकारं pour मालिकाकार

¹भित्त्यन्तं मालिकायास्तु ²पङ्क्तिकात्रयमुत्तमम्³ । ⁴द्वितयं मध्यमं प्रोक्तमेकं कन्यसमुच्यते ॥
⁵पङ्क्तिपादमसुराणां कल्पनं पूर्ववद्भवेत् । द्वितलैकतलं वापि मालिकान्तं प्रकल्पयेत् ॥ २६ ॥
जलमार्गविहीनं वा शालाकारं प्रकल्पयेत् । एकसालविधौ ⁶हित्वा प्रथमं पञ्चमं तथा ॥ २७ ॥
⁷अन्येषु त्रिषु कुर्वीत सालस्थानोपपत्तितः । ⁸वेदिकाद्यं तु सालानां कल्पयेत्तु ⁹यथेच्छया ॥
सालकल्पनमुद्दिष्टं प्रासादानां समन्ततः ।

[द्वारकल्पनम्¹⁰]

अन्तर्मण्डलके द्वारमेकं मुखगतं भवेत् ॥ २९ ॥

सालेष्वन्येषु सर्वेषु चतुर्द्वारं विधीयते । उभयोर्वाथ कुर्वीत द्वारं तु मुखपृष्ठयोः ॥ ३० ॥

[गोपुरम्¹¹]

गोपुरं स्यात्प्रतिद्वारं ¹²केवलं द्वारमेव वा । ¹³गोपुरं तेषु कर्तव्यमुक्तलक्षणसंयुतम् ॥ ३१ ॥

¹⁴महामर्यादिभिर्नौ तु महागोपुरमिष्यते । तस्य विस्तारमानं स्यात्तिथिहस्तेन चोत्तमम् ॥ ३२ ॥

त्रयोदशकरैर्मध्यमधमं रुद्रहस्तकैः । ¹⁵मर्यादिभित्तिविस्तारमधमं नवहस्तकम् ॥ ३३ ॥

¹ D : भित्त्यन्त pour भित्त्यन्तं

² C : पङ्क्तिना pour पङ्क्तिका

³ L'ordre des *śloka* dans le ms. A est le suivant : 25a, 38a à 50a, 25b à 37, 50b, 51 etc.

⁴ A : द्वितीयं

⁵ A : पङ्क्तिपादमसुराणां ; F : पत्तिपादमसुराणां

⁶ F : हुत्वा

⁷ E : अन्येषु वापि च कुर्वीत

⁸ C, E : वेदिकानां तु

⁹ A : यथेच्छया

¹⁰ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 42, 83-84 :

प्राकारेषु चतुर्दिक्षु द्वारशोभादि कल्पयेत् । प्राकारस्तित्त्यन्ते च दीर्घमध्ये च वेदानम् ॥
अथवा मूलहर्म्यस्य मध्ये तद्वेदानांशकम् । प्रधानद्वारमेकं वा अन्ये वा जालके द्विज ॥

cf. *Dīptāgama* 12, 9-13 :

द्वारशोभान्तर्मण्डल्ये विस्तारं तु विद्वस्तकम् । पञ्चमसकरं वापि त्रिविधं चोच्यतेऽधुना ॥
द्वादशान्तं च द्वारयोः पञ्चदशप्रमाणकम् । नवहस्तप्रमाणं वा नवहस्तमथापि वा ॥
प्रासादमध्यहारयां द्वारप्रासादमिष्यते । विस्तारं नवहस्तं वा नवहस्तमथापि वा ॥
एकादशकरं वापि त्रिविधं तत्प्रकीर्णितम् । मर्यादिभित्तिके दृश्यं द्वारहर्म्यं विशेषतः ॥
विन्तारं नवहस्तं स्यादहर्नैकादश एव च । हस्तत्रयोदशं वापि द्वारहर्म्यस्य विद्वृतम् ॥

¹¹ Cf. *Dīptāgama*, 12, 14-15 :

महामर्यादिभिर्नौ तु महागोपुरमिष्यते । द्वारगोपुरविस्तारमेकादशकरं भवेत् ॥
हस्तत्रयोदशं वापि पञ्चादशकरं तु वा । पादाधिकमथाध्यर्धं पादोनद्विगुणायतम् ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 8, 24-25a :

शरादिनवहस्तं वा एकादशकरं तु वा । त्रयोदशकरं वापि गोपुराणां तु विन्तरम् ॥
पादादिकमथाध्यर्धं पादोनद्विगुणायतम् ॥

¹² C, D, E, F : केवलद्वारमेव वा

¹³ A : गोपुरान्तेषु

¹⁴ E : महामर्यादि pour महामर्यादि

¹⁵ D : मर्यादिभिर्नौ विस्तारम् ; E : महामर्यादिविस्तारम्

मध्यमं ¹रुद्रहस्तं तु श्रेष्ठं तत्र त्रयोदशैः² । गोपुरं ³मध्यहारे च रुद्रहस्तेन चोत्तमम् ॥३४॥

मध्यमं ⁵नवहस्तं स्यादधमं सप्तहस्तकम् । ⁶अन्तर्हारेऽपि तच्छ्रेष्ठं⁷ नवहस्तैस्तु ⁸विस्तृतम् ॥

मध्यमं सप्तहस्तैः⁹ स्यादधमं पञ्चहस्तकैः । अन्तर्मण्डलके वापि द्वारगोपुरविस्तरम् ॥ ३६ ॥

¹⁰मुनिहस्तकृतं श्रेष्ठं पञ्चहस्तं तु ¹¹मध्यमम् । अधमं गुणहस्तं ¹²स्यात्तेषामुत्सेधमुच्यते ॥३७॥

[गोपुराणामुत्सेधः¹³]

प्रासादस्य समं वापि ¹⁴शिखरान्तमथापि वा । ¹⁵अथवा तस्य ¹⁶विस्तारादध्यर्धं तुङ्गमुच्यते ॥३८

पादोनद्विगुणं वापि ¹⁷द्विगुणं वा विशेषतः । तेषु पञ्चममाद्यं च गोपुराकारमुच्यते ॥ ३९ ॥

¹⁸शेषेषु हर्म्यवद्वापि कुर्याच्छोभासमन्वितम् । द्वारोत्सेधमथो वक्ष्ये गोपुराणां विशेषतः ॥४०॥

¹⁹उपानादुत्तरान्तं तु तदर्थं तस्य विस्तरम् । अथवा नवतालं स्यात्कन्यसं द्वारमुच्यते ॥ ४१ ॥

मध्यमं दशतालं ²⁰स्याद्द्रुद्रतालमथोत्तमम् । उत्सेधात्पादहीनं तु द्वारविस्तारमुच्यते ॥ ४२ ॥

एवं प्राकारमुद्दिष्टं ;

¹ D : नव pour रुद्र ; F : भद्र

² La forme grammaticale correcte est त्रयोदशभिः

³ A, C, D : गोपुरे ⁴ A : मध्यहाराय ; C, D : मध्यहारायां ; F : मध्यहाराया

⁵ A, D : दश pour नव

⁶ E omat les demi-*śloka* 35b et 36a

⁷ A : अन्तस्तालेऽपि तस्यैषु

⁸ C, F : विस्तृतम्

⁹ C : सप्तहस्तं

¹⁰ A : मुनिहस्तं कृतं

¹¹ A : मध्यकम्

¹² A : स्यात्तेषां स्थानं विश्रीयते

¹³ Cf. *Dīptāgama*, 12, 16-18 :

गोपुराणां भगुत्सेधं प्रवक्ष्याम्यानुपूर्वशः । मूलवास्तौ शिखरान्तं वा स्थूप्यन्तं वा विशेषतः ॥

अथवान्यप्रकारेण वक्ष्यते गोपुरोच्छ्रयम् । विस्ताराध्यर्धमुत्सेधं पादोनद्विगुणं तु वा ॥

द्विगुणं वापि कर्तव्यं गोपुरोत्सेधनुनवम् । द्वारशोभादि कर्तव्यं गोपुरान्तं विशेषतः ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 8, 25b-27:

प्रासादशिखरान्तं वा स्थूप्यन्तं वा समुच्छ्रयम् । हर्म्यगोपुरकं वापि शालाकृत्तिसथापि वा ॥

मौलिकाकृतिकं वापि तुर्वादेव तु गोपुरम् । गोपुरद्वारतुङ्गं स्यादुपानादुत्तरान्तकम् ॥

द्वारस्यैव चतुर्दिक्षु प्राकारेषु प्रकल्पयेत् ।

¹⁴ A : शिखरं तदथापि वा ; F : शिखरं तथापि वा

¹⁵ A : अथवा कस्य ; C : अन्तपातस्य ; E : अन्तं वा तस्य

¹⁶ A : विस्तारमध्यर्धसंगमुच्यते

¹⁷ E : त्रिगुणं

¹⁸ A : शेषं तु हर्म्यवद्वापि

¹⁹ A : उपानाद् pour उपानाद् ; D : उपानाम्

²⁰ D : स्यान्द्रुद्रतालम्

[प्राकाराश्रितस्थानानि¹]

प्राकाराश्रितमुच्यते । आग्नेय्यां पचनस्थानं² चतुःशालासमन्वितम् ॥४३॥
 शक्रपावकयोर्मध्ये³ व्यञ्जनालयमुच्यते । याम्यपावकयोर्मध्ये स्नानाम्भःस्थानमुच्यते ॥४४॥
 याम्यनैर्ऋतयोर्मध्ये⁴ पुष्पशाला प्रकीर्तिता । रक्षो⁵वरुणयोर्मध्ये पुष्पशालाथवा⁶ भवेत् ॥ ४५
 नैर्ऋते धनधान्यानां स्थानं तु⁷ परिकल्पयेत् । रक्षोवरुणयोर्मध्ये धर्मश्रवणमण्डपम् ॥ ४६ ॥
 मरुद्वरुणयोर्मध्ये विद्यास्थानं प्रकीर्तितम् । वायव्ये⁸ शस्त्रशाला स्याद्ब्रह्मशालासमन्वितम् ॥ ४७
⁹वायुचन्द्रमसोर्मध्ये¹⁰ शयनस्थानमिष्यते । सोम¹¹शंकरयोर्मध्ये छत्रादीनां निवेशनम् ॥४८॥
 ऐशान्यां दिशि कुर्वीत यागमण्डपमुत्तमम् ।¹²कूपस्थानं च तत्रान्तरङ्गणे परिकीर्तितम् ॥४९॥
 ईशान¹³शक्रयोर्मध्ये धान्यस्थानं विधीयते । उक्तान्येतानि सर्वाणि स्थानानि चसुरोत्तम ॥

¹ Cf. *Aṃśumatkāśyapa*, 42, 63-76 :

मर्त्यादिसालमाश्रित्य पार्श्वके पचनालयम् । अथवा मध्यहारायामाग्नेय्यां पचनालयम् ॥
 नैर्ऋत्यामायुधस्थानं वायव्यां शयनार्हकम् । शंकरे यागशाला स्याद् भ्रंशभागेऽथवा बुधः ॥
 आग्नेय्याम्ययोर्मध्ये कर्तव्यं मण्डनालयम् । शक्रशंकरयोर्मध्ये मण्डनालयमेव वा ॥
 वायुस्थानं च तत्पार्श्वे भृङ्गराजपदेऽपि वा । निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये धर्मश्रवणमण्डपम् ॥
 वरुणवायोर्मध्ये तु पुस्तकाराधनालयम् । तत्पार्श्वयोः प्रकर्तव्यं मण्डनालयमुत्तमम् ॥
 पचनालयपार्श्वे वा कर्तव्यं मण्डनालयम् । सोमवायव्ययोर्मध्ये शस्त्राणानालयं कुरु ॥
 सोमशंकरयोर्मध्ये गौर्यां वासं प्रकल्पयेत् । तत्पार्श्वे शयनस्थानं पर्यङ्केण समन्वितम् ॥
 पुष्पकर्तव्यमेवाथ महेशे पुष्पमण्डपम् । ग्रहक्षतपदे कुर्याद्धान्यालयं द्विजानम ॥
 परितो मालिकायां च एवमेवं प्रकल्पयेत् । मालिकाभ्यन्तरे चैशे कूपस्थानमुदाहृतम् ॥
 अथवान्यप्रकारेण वक्ष्येऽहं देशनिर्णयम् । शक्रशंकरयोर्मध्ये शालिस्थानमुदाहृतम् ॥
 शक्रानलयोर्मध्ये धनवासमुदाहृतम् । याम्यपावकयोर्मध्ये पुष्पमण्डपमुच्यते ॥
 याम्यनैर्ऋतयोर्मध्ये स्नानाम्बुकोष्ठमुच्यते । निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये धर्मश्रवणमण्डपम् ॥
 वरुणवायव्ययोर्मध्ये त्वायुधस्थानमुच्यते । वायव्यसोनयोर्मध्ये शयनस्थानमुच्यते ॥
 ईशानसोमयोर्मध्ये यागार्थं मण्डपं कुरु । जयन्ते व्यञ्जनशाला स्यादाग्नेय्यां पचनालयम् ॥

² A : चतुस्ताल pour चतुःशाला ; C : चतुःशाला ; E : चतुःशाला

³ C et E omettent le passage qui va de व्यञ्जनालयमुच्यते à रक्षोवरुणयोर्मध्ये (45b) et lisent : शक्रपावकयोर्मध्ये पुष्पशालाथवा भवेत् ।

⁴ A : पुरशाला

⁵ D, F : वारुण pour वरुण

⁶ F : तथा pour भवेत्

⁷ A : परिकीर्तितम्

⁸ C : शस्त्रशालं

⁹ E : वायोचन्द्र pour वायुचन्द्र

¹⁰ A : रथिनः pour शयन

¹¹ E : शंकर pour शंकर

¹² A : उप pour कूप

¹³ F : कनयोरं pour शक्रयोरं

[व्यक्तलिङ्गानां स्थानम् ¹]

²अन्तर्मण्डलकं हित्वा ³महामर्यादिभित्तिकम् । मध्यस्थेषु प्रयुञ्जीत त्रिषु ⁴भित्तिसमाश्रितम् ॥
⁵सर्वेषां ⁶व्यक्तलिङ्गानां स्थानं सालसमाश्रितम् । कारयेत्परितो धीमान् ⁷मूलप्रासादसंमुखम् ॥
⁸भित्तिं हित्वाङ्गणे वापि कारयेद्देशिकोत्तमः ॥ ५३ ॥

⁹इत्यजितारुये ¹⁰महातन्त्रे [क्रियापादे] ¹¹प्राकारलक्षणविधिरष्टत्रिंशः
 पटलः ॥

¹ Cf. *Amsumatkāsya*, 42, 77-82 :

परितो मालिकायां तु सकलस्थानमुच्यते । शांकरे च त्तमूर्ति च त्वाग्नेय्यां वृषवाहनम् ॥
 उमास्कन्दसहितं विप्र नैर्ऋत्यां परिकल्पयेत् । कङ्कालं वायुदिग्भागे भिक्षाटनं जयन्तके ॥
 मुखासनं तु सत्यांशे वितथे त्रिपुरान्तकम् । सुग्रीवे हरेरर्धं स्याद्गन्धर्वे चन्द्रशेखरम् ॥
 शेषांशे मदनारिः स्यान्मुख्ये कालारिमूर्तिनम् । दितये त्वर्धनारीशमिन्त्रे कल्याणमुन्दरम् ॥
 क्षेत्रपालस्तु पर्जन्ये याम्ये वै दक्षिणेश्वरम् । वारुण्ये लिङ्गमुद्भूतं सौम्ये तु गजहारिणम् ॥
 इतोर्ध्वमालयं प्रोक्तमन्तरालेषु कल्पयेत् । मूलहर्म्यं तु संवीक्ष्य सकलस्थापनं कुरु ॥

² D : अन्तर्मण्डपकं

³ E : महामर्यादि pour महामर्यादि

⁴ C : भक्ति pour भित्ति ; E : पङ्क्ति

⁵ E omet le demi-*śloka* 52a

⁶ A : यत्तु pour व्यक्त

⁷ F : मूलप्रासादसंमुखम्

⁸ E : पङ्क्ति ; F : भक्ति

⁹ E : इत्यजिते pour इत्यजितारुये

¹⁰ E omet महातन्त्रे

¹¹ A : प्राकारलक्षणविधिः एकपञ्चाशः पटलः; C : प्राकारलक्षणविधिपटलः; D : प्राकारलक्षणविधिः ऋत्न-
 त्रिंशत्पटलः । ग्रन्थं ५४; E : प्राकारलक्षणपटलः (३७); F : प्राकारलक्षणः पटलः

[एकोनचत्वारिंशः पटलः]

[परिवारालयविधिः¹]

[परिवारालयस्थानम्²]

परिवारालयं वक्ष्ये तच्छृणु त्वं समाहितः । प्रासादानां तु तत्प्रोक्तं प्राकारेषु समन्ततः ॥१॥
अन्तर्मण्डलके^३ पूर्वं परिवाराष्टकं^४ भवेत् । ^५अन्तर्हाराग्रतः कुर्याद्द्विरष्टपरिवारकम् ॥ २ ॥
मध्यहारे प्रयुञ्जीत द्वात्रिंशत्परिवारकम् । तेषां ^६भिच्याश्रितं वाथ मध्यमे वा^७ प्रकल्पयेत् ॥३॥

¹ Pour परिवारालयविधिं voir *Aṃśumatkāśyapa* 45 et 50, *Kārika* I, 71, *Kāraṇa* I, 60 et 66 et II, 88, *Kālotara* 52, *Dīpta* 11, *Yogaja* 17, *Vīra* 41, *Santāna* 14 et *Suprabheda* 1, 39.

² Cf. *Dīptāgama*, 11, 1b-2 :

आदिप्रासादबाह्ये तु परिवाराणि कल्पयेत् । अष्टौ वै षोडशं चैव द्वात्रिंशच्च यथाक्रमम् ॥
परिवारं प्रकर्तव्यं प्राकाराभ्यन्तरेष्वपि ।

ibid., 6b-9a :

परिवारालयं प्राच्यं त्रिविधेन प्रकीर्तितम् । सालभित्त्याश्रितं वाथ अन्तराले तु वा पुनः ॥
परिवारं प्रकर्तव्यमन्तर्मण्डलके बुधः । परिवाराष्टौ तु कर्तव्यमन्तर्हारे विशेषतः ॥
षोडशं परिवारं स्यान्मध्यहारे यथाक्रमम् । मर्यादाभित्तिके कुर्याद्द्वात्रिंशत्परिवारकम् ॥

cf. *Yogajāgama*, 17, 1-2a :

अन्तर्मण्डलके कुर्यात्परिवाराणि चाष्ट वै । अथवान्यप्रकारेण अन्तर्हारेऽथवा पुनः ॥
अन्तर्मण्डलके स्थाप्य वृषभं पूर्वके न्यसेत् ।

ibid., 10a :

मर्यादाभित्तिके कुर्यात्परिवाराणि षोडश ।

cf. *Kāranāgama*, I, 60, 1-4a :

स्थापनं परिवाराणां वक्ष्ये लक्षणपूर्वकम् । परितो हर्म्यबाह्ये तु परिवाराणि कल्पयेत् ॥
अन्तर्मण्डलके कुर्याद्देशे चण्डेश्वरालयम् । श्रीकाराख्यविमाने तु चण्डेशं स्थापयेद्बुधः ॥
प्राकारे तु द्वितीये तु परिवाराष्टकं कल्पयेत् । प्राकारभित्तिसंयुक्तं चान्तरालाश्रितं तु वा ॥
स्थापयेत्परिवाराणि आलयैश्च समन्वितम् ।

ibid., 14b :

न्यसेन्मर्यादिभित्तौ च परिवाराणि षोडश ।

^३ F' : मण्डलिका pour मण्डलके

^४ F' : अष्टमं pour अष्टकं

^५ A : अन्तन्ताराग्रतः

^६ A : हित्वाश्रितं ; C : नित्वाश्रितं

^७ A omet वा

[परिवारालयमानम्¹]

परिवारालयं सर्वं तन्मानमधुनोच्यते । मूलप्रासादगर्भे तु शरभागविभाजिते ॥ ४ ॥
व्योमभागाधिकं ²धाम नेत्रभागाधिकं तु वा । कुर्याद्वै परिवाराणां ³हीनं तद्बद्धापि वा ॥५॥
तत्समं च प्रमाणानां पञ्चकं परिकीर्तितम् । ⁴मूलधाममुखं तेषां द्वारं च परिकल्पयेत् ॥ ६ ॥

[प्रथमं परिवाराष्टकम्⁵]

लक्षणं प्रतिमादीनां पूर्ववत्परिकीर्तितम् । अग्रे वृषालयं कुर्यान्मण्डपप्रान्तसंस्थितम् ॥ ७ ॥
आग्नेय्यां ⁶ब्रह्मणः कुर्याद्याम्ये⁷ मातृगणस्य तु । विनायकस्य नैर्ऋत्यां ⁸प्राग्द्वारं तत्प्रकल्पयेत् ॥

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 6b-7 et *Yogajāgama*, 17, 13-14a :

मूलगर्भप्रमाणेन परिवारालयं कुरु । मन्दिरार्धसमं वापि तद्गर्भार्धसमं तु वा ॥

विस्तारद्विगुणोत्सेधमालयानां विधीयते ।

cf. *Dīptāgama*, 11, 42b-43a :

प्रासादार्धसमो वापि गर्भगेहसमोऽपि वा । परिवारालयविस्तारं विस्तारद्विगुणोन्नतम् ॥

² C : वायु pour धाम

³ A : हीनां

⁴ D, E, F : मूलालय pour मूलधाम ; C omet les demi-*śloka* 6b et 7a

⁵ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 9-10 :

स्थापयेद्ब्रह्मणं पूर्वं त्वगस्त्यं बह्निगोचरे । याम्ये कात्यायनी प्रोक्तं नैर्ऋत्यां तु गणेश्वरम् ॥

ब्रह्माणं वारुणे देशे वायव्यां चैव षण्मुखम् । केशवं सौम्यदिग्भागे ऐशान्यां भास्करं तथा ॥

ibid., 20b-22a :

ईशानान्पावकान्तं च मन्दिरं पश्चिमाननम् । नैर्ऋत्याद्यनिलान्तं च प्राङ्मुखं चान्त्रमन्दिरम् ॥

दक्षिणस्थमुत्तराभिमुखं चैव प्रकल्पयेत् । सर्वाण्यौत्तरवेदमानि दक्षिणाभिमुखानि वै ॥

cf. *Dīptāgama*, 11, 15-17 :

पूर्वं तु वृषभस्थानभागनेत्र्यां सिंहवाहिनीम् । याम्ये मातृगणानां तु नैर्ऋत्यां विघ्ननायकम् ।

वारुणे तु कुमारः स्याद्वायव्यां काकवाहिनीम् । सोमे तु केशवस्थानमैशान्यां भास्करालयम् ॥

परिवाराष्टौ तु विन्यस्य अन्तर्हरिं विशेषतः । अन्तर्मण्डलके कुर्यादैशे चण्डेश्वरालयम् ॥

cf. *Yogajāgama*, 17, 15b-17 :

वृषभं पूर्वतः स्थाप्य दुर्गामाग्नेयके न्यसेत् । सप्तमातृगणानवीरं दक्षिणे स्थापयेत्ततः ॥

नैर्ऋत्यां गणनाथं तु गजप्रप्रालयं कुरु । वारुण्यां मुकुन्दारः स्याज्ज्येष्ठा तु वायुदेशके ॥

सौम्ये विष्णुं तथा स्थाप्य चण्डेशमीशतो न्यसेत् ।

cf. *Virāgama*, 41, 5-6 :

अन्तर्मण्डलके कुर्यादैशे चण्डेश्वरालयम् । पुरतो वृषभस्थानं स्थापयेद्ब्रह्मणं ततः ॥

आग्नेय्यां चैव देशे तु दुर्गां स्थाप्य विशेषतः । दक्षिणे मातृदेवांश्च विघ्नेशं नैर्ऋते तथा ॥

वारुण्यां स्थापयेत्तत्र कुमारं वाप्यजो भवेत् । ज्येष्ठां वायव्यदेशे तु विष्णुं चोत्तरदेशके ॥

ऐशान्यां चैव विघ्नेन्द्र भास्करं विन्यसेत्ततः । तदेवमन्तर्हरिं तु विन्यसेदष्टदिवतान् ॥

⁶ A : ब्राह्मणं pour ब्रह्मणः

⁷ F : वामे pour याम्ये

⁸ A : प्राक्द्वारं ; C, E : प्राग्द्वारं

वारुण्यां स्कन्दधाम¹ स्याज्ज्येष्ठाया² वायुगोचरे³ । कौशिक्याश्चोत्तरे⁴ तत्र विष्णोर्वापि प्रकल्पयेत् ॥
⁵मूलधामवदस्यापि द्वारं च परिकल्पयेत् । ऐशान्यां तु रवेः कुर्यात्पश्चिमद्वारमेव हि ॥ १० ॥

[परिवाराष्टकानामालयाः⁶]

चण्डेशालयमव्यक्तं मण्डले तु प्रकल्पयेत् । ऐशान्यां⁷ दक्षिणद्वारं मुखमण्डपसंयुतम् ॥ ११ ॥

वृषालयं⁸ चतुर्द्वारं मण्डपाकारमुच्यते । ब्रह्मणश्चतुरश्रं तु मातृणां गोपुराकृतिः ॥ १२ ॥

विस्तारद्विगुणं तस्य चायामं परिकल्पयेत् । हस्तिपृष्ठं गणेशस्य⁹ निवेशः स्याद्गुह्यस्य तु ॥ १३ ॥

ज्येष्ठाया नागरं चापि¹⁰ दुर्गायाश्च¹¹ तथा भवेत् ।¹² विष्णोर्द्राविडमित्युक्तमर्कस्यापि¹³ विधानवत्¹⁴ ॥

परिवारालयं सर्वं कुर्यादेकतलान्वितम् । एवमालयमुद्दिष्टमधुना पीठमुच्यते ॥ १५ ॥

[परिवाराणां पीठानि¹⁵]

अन्तर्मण्डलमध्ये तु भिन्न्याश्रितमथापि वा । बलिपीठं प्रकर्तव्यं कौशिकाङ्गुलसंमितम् ॥ १६ ॥

¹ A : धामस्य pour धाम स्यात्

² A, C : ज्येष्ठायां pour ज्येष्ठायाः

³ A : देशके pour गोचरे

⁴ F : तस्य pour तत्र

⁵ C, D et E omettent les *śloka* 10 et 11a

⁶ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 11-13a :

मण्डपं तु चतुर्द्वारं कर्तव्यं वृषभालयम् । पाकालयं पावके तु दुर्गालयं च स्वस्तिकम् ॥

गजपृष्ठे तु नैर्ऋत्यां ब्रह्मणः पूर्वतो मुखम् । कुङ्कुटाण्डं गुह्यस्योक्तं विष्णोः कान्तं हरैः कुरु ॥

नन्द्यावर्तमथैशान्यां पूर्वाक्तविधिना कुरु ।

ibid, 19 :

मण्डपाकृतिकं वापि मभाकृतिमथापि वा । नन्द्यावर्तविधानं वा सर्वेषां तु प्रकल्पयेत् ॥

cf. *Yogajāgama*, 17, 15b-18 :

मण्डपं तु चतुर्द्वारं वृषभालयमिष्यते । स्वस्ति दुर्गाया धामं तु शालाकारं तु मातृणाम् ॥

हस्तिपृष्ठं गणेशस्य कूटाकारं गुहालयम् । ज्येष्ठाधाम गृहाकारं विष्णुकान्तं हरैः कुरु ॥

नन्द्यावर्तमथैशान्यां चण्डेशं भास्करं तु वा । सर्वेषां परिवाराणां मण्डपाकृतिरेव वा ॥

शुभाकृतिविधानं वा नन्द्यावर्तकृतिर्भवेत् ।

⁷ A : दक्षिणे द्वारं ; E : दक्षिणं द्वारं ; F : दक्षिणे पार्श्वे ⁸ A : चतुर्द्वारमण्डपाकारं

⁹ A : तत्रेशं ; D : निवेशं

¹⁰ F : दुर्गायां च

¹¹ A : यथा pour तथा

¹² E : विष्णो थ द्राविडं प्रोक्तं

¹³ C, E : कर्मस्यापि pour अर्कस्यापि ; D : कर्मकस्य

¹⁴ E : विधानविन्

¹⁵ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 88, 1b-3a :

चतुरश्राकृतिं पीठं हस्तमात्रप्रमाणतः । द्वियङ्गुलं घनं प्रोक्तं तस्योर्ध्वं पङ्कजं तथा ॥

अष्टपद्मदलं कल्प्य पञ्चाङ्गुलसमुच्छ्रितम् । कर्णिकामध्यमे चैव वृत्तं वा परिकल्पयेत् ॥

¹⁶ cf. *Kāmikāgama*, I, 71, 93b :

पीठस्था वा[थ] बिम्बस्थाः परिवारामरा मताः ।.....

¹अधमं द्विगुणं ²मध्यं त्रिगुणं चोत्तमं भवेत् । वेदाश्रमथवा वृत्तं सर्वपीठं ³प्रकल्पयेत् ॥ १७ ॥
विस्तारसमतुङ्गं स्यात्त्रिपादं चार्धमेव वा । त्रिमेखलं ⁴तु कुर्वीत द्विमेखलमथापि वा ॥ १८ ॥
एकमेखलया ⁵युक्तमूर्ध्वे ⁶पद्मसमन्वितम् । पद्मपीठं तु कुर्वीत पद्माकारं ⁷सकर्णिकम् ॥ १९ ॥
मातृणां नवपीठं स्याज्ज्येष्ठायाः ⁸पीठकत्रयम् । अन्येषामेवमेकं स्याच्चण्डेशस्य तथैव हि ॥ २० ॥
⁹वेरं संत्यज्य पीठं स्यादेकं चण्डेश्वरं विना । ¹⁰अष्टकं परिवाराणामुद्दिष्टमथ षोडशम् ॥ २१ ॥

[पश्चिमद्वारालये विशेषः¹¹]

पश्चिम¹²द्वारहर्म्ये तु वृषस्थाने गुहो भवेत् । गुहस्थाने वृषश्चापि शेषं पूर्ववदेव हि ॥ २२ ॥

[द्वितीयं परिवारषोडशकम्¹³]

द्वितीयं परिवाराणां षोडशं कथ्यतेऽधुना । प्रागादिषु यथास्थानं लोकपालान्प्रकल्पयेत् ॥ २३ ॥

ibid., 95-102 :

चतुर्दिक्षु चतुर्धांटे चाग्रपृष्ठे द्वयं तु वा । पृष्ठं त्रिहाय त्रितयमेकमग्रेऽथवा भवेत् ।
कोणद्वारे भवेत्पीठं कोणस्थं दिग्गतं तु वा । प्रतिसालं तु पीठं वा पश्चाच्चं तु बहिर्भवेत् ॥
पद्माङ्गुलं समारभ्य चैकाङ्गुलविवर्धनात् । पद्मविंशतिनात्रान्तं विस्तारादग्रपीठके ॥
पादमर्धं त्रिपादं वा समं वोच्चं विशालनः । द्वित्रिवेदेपुषट् सप्तभागान्कृत्वैकभागतः ॥
एकद्वित्रिचतस्रः स्युर्मेखलाया अथोपरि । सकर्णिकं वा पद्मं स्यात्केवला कर्णिकापि वा ।
मेखलाद्विगुणं पद्मं त्रिगुणं वा चतुर्गुणम् । पद्माच्चं कर्तितो वेशो मेखलासहशो भवेत् ॥
त्रिपादं वा द्विपादं वा पादं वा परिकल्पयेत् । कर्णिका मेखलोच्चा वा पद्मार्धनाथ पादतः ॥
त्रिपादेन विधेया वा यथाशोभदलेन वा । वृत्तं वा चतुरश्रं वा क्षुद्रपीठं तदरितम् ॥

¹ F : अधमद्विगुणं

² A : कुर्वीत pour मध्यं

³ A : प्रकल्पितम्

⁴ E : प्रकुर्वीत pour तु कुर्वीत

⁵ C : युक्तमूर्ध्वे ; F : वृत्तमूर्ध्वे

⁶ A : पद pour पद्म

⁷ F : सकर्णिकम्

⁸ C : पीठिक pour पीठक ; D, E : पीठिका

⁹ A : वेरे सद्यस्य ; E, F : वेरे संत्यज्य

¹⁰ A omet le passage qui va de उद्दिष्टमथ षोडशम् (21b) à द्वितीयं परिवाराणां (23a) et lit : अष्टानां परिवाराणां षोडशाः कथ्यतेऽधुना

¹¹ Cf. *Yogajūgama*, 17, 19 :

पश्चिमद्वारहर्म्ये तु स्थापयेत्पश्चिमे वृषम् । कुमारं पूर्वदेशे तु विन्यसेत्तु विशेषतः ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 13b-14a :

पश्चिमद्वारहर्म्ये तु स्थापयेद्द्वारुणे वृषम् । ब्रह्माणं पूर्वदेशे तु स्थापयेद्देशिकोत्तमः ॥

¹² C, D : स्थान pour द्वार

¹³ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 17-18 :

स्थापयेत्स्वस्वदेशे तु शक्रादींल्लोकपालकान् । अश्विनीसप्तमातृश्च वार्गीशीं कमलोद्भवाम् ।

ज्येष्ठां चैवोरगेन्द्रं च क्षेत्रपालं रविं क्रमान् । ऐन्द्राग्नेये च मध्यादिष्वन्तराले तु विन्यसेत् ॥

¹अर्कचन्द्रमसोः स्थानं ²शक्रदक्षिणवामयोः । नारदागस्त्ययोश्चापि कीनाशस्य तथा भवेत् ॥ २४ ॥
श्रियं सरस्वतीं चापि ³वरुणस्य तथैव हि⁴ । ⁵व्यासवागीशयोः स्थानं कुबेरस्य तथा भवेत् ॥ २५ ॥
एवं षोडशकं प्रोक्तं ⁶परिवारद्वितीयकम् । द्वात्रिंशत्परिवारं⁷ तु तृतीयमधुनोच्यते ॥ २६ ॥

[तृतीयं द्वात्रिंशत्परिवारकम्⁸; तत्राष्ट वसवः⁹]

¹⁰धरो ध्रुवश्च सोमश्चाप्यापश्चैवानिलोऽनलः¹¹ । प्रत्यूषश्च प्रभासश्च ¹²वमवोऽष्टौ दिगाश्रिताः ॥

[अष्ट मरुतः¹³]

गगनः स्पर्शनो वायुरनिलो¹⁴ मारुतस्तथा । प्राणः ¹⁵प्राणेशजीवेशौ मरुतोऽष्टौ प्रकीर्तिताः ॥

cf. *Kāmikāgama*, I, 71, 84b-88a :

द्विरष्टपरिवारोऽयं तेषु सौम्यं निगद्यते । उपपीठपदं कृत्वा स्थापयेद्विदेशतः ॥

आदित्यं सुप्रजं वह्निं किनरं मातरं तथा । विवुधं विघ्नराजं च श्रियं च वरुणं तथा ॥

स्कन्दं ज्येष्ठं च दुर्गां च विष्णुं चण्डेश्वरं तथा । क्षेत्रजं गीतजं पश्चात्स्थापयेन्मुनिपुङ्गवा ॥

अस्मिन्नेव पदे चान्तर्विद्येशा द्वारपास्तु वा । द्विरष्टपरिवाराः स्युः ॥

¹ A : अर्कचन्द्रमसास्थानं ; C, D : अर्कचन्द्रमसस्थानं ² E : वज्री pour शक्र

³ A : वारुणस्य ⁴ F : च pour हि ⁵ A : वाम pour व्यास

⁶ C, D, F : परिवारं द्वितीयकम्

⁷ Le mot परिवार se trouve ici au neutre au lieu du masculin

⁸ Cf. *Kāmikāgama*, I, 71, 88-92a :

“ द्वात्रिंशदधुनोच्यते । स्थण्डिले तु पदे स्थाप्य द्वात्रिंशद्विभागनः ॥

आदित्यं चोदकं गङ्गां वह्निं नागमगस्त्यकम् । यमं सुशान्तं भूतेशं विघ्नेशं भारतीमपि ॥

श्रियं जलेशं स्कन्दं च दुर्गां ज्येष्ठं मनोन्मनीम् । ब्रह्माणं विष्णुमन्त्रं च काश्यपं नन्दिनं तथा ॥

क्षेत्रजं विमलं चान्ते गजेन्द्रं स्थापयेद्ब्रह्मिः । अन्तर्विद्येश्वरान्वापि ऋषीन्वा विन्यसेद्ब्रह्मन् ॥

अथाष्टपरिवारान्वा विन्यसेद्विशक्रोत्तनः ।

⁹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, I4, 26b-27a :

धरो ध्रुवश्च सोमश्च आपश्चैवानिलोऽनलः । प्रत्यूषश्च प्रभासश्च वनवश्चाष्ट एव च ॥

¹⁰ A : धरोऽभ्रयश्च ; C : धरो ध्रुवश्च

¹¹ C : अनलोऽनिलम् pour अनिलोऽनलः ; D, E : अनलोऽनिलः ¹² E : वमवोऽष्टाविहाश्रिताः

¹³ Cf. *Śaivasiddhāntasamgraha*, p. 458 :

गर्भाम्निः स्पर्शनो वायुरनिलो जगतस्तथा । प्राणप्राणेशजीवेशा मरुतश्चाष्ट पूजयेत् ॥

सर्वे तु द्विभुजाश्चैव द्विनेत्रास्त्वेकवक्त्रकाः । सर्वे मरुतप्रख्याः सर्वाभरणभूषिताः ॥

¹⁴ A : अनलो pour अनिलो

¹⁵ C, D, E : प्रवेश pour प्राणेश

बहूनामन्तरालेषु प्रागादिषु च संस्थिताः ।

[¹अष्टनागाः]

अनन्तो वासुकिश्चैव ²तक्षः कार्कोटकस्तथा ॥ २९ ॥

³गुलिकः शङ्खपालश्च महापद्मश्च पद्मकः । एते चाष्टौ⁴ महानागा मरुतां दक्षिणे स्थिताः⁵ ॥

⁶एतेषामूर्ध्वकायं तु कल्पयेत्पुरुषाकृतिम्⁷ । ⁸कुकट्यां तु शिरःपार्श्वे फणेन ⁹परिमण्डितम् ॥
सर्पाकारमधःकायं¹⁰ सर्वेषां परिकल्पयेत् ।

[अष्ट प्रमथाः¹¹]

¹²विकृतो ¹³विवृतास्यश्च पवनो गणपावनः ॥ ३२ ॥

प्रमथो ¹⁴मथकारिश्च मारुतश्च महेन्द्रकः । एते तु ¹⁵प्रमथाश्चाष्टौ ¹⁶मरुतां वामपार्श्वगाः ॥ ३३ ॥

[क्षेत्रपालः¹⁷]

¹⁸अन्तर्हारगतं कुर्यादैशान्यां ¹⁹क्षेत्रपालकम् ।

[परिवाराणां वेराभावे पीठकल्पनम्²⁰]

²¹वेराभावे तु पीठस्थं स्थापयेत्स्थापकोत्तमः ॥ ३४ ॥

उक्तस्थाने यदि द्वारं ²²सर्वं तस्य प्रयोजयेत् । ²³परिवारत्रयेऽप्यस्मिन्न्यदिष्टं तत्प्रकल्पयेत् ॥ ३५ ॥

¹ Cf. *Saivasiddhāntasamgraha*, p. 440 :

अनन्तो वासुकिश्चैव तक्षः कार्कोटकस्तथा । पद्मश्चैव महापद्मो गुलिकः शङ्खपालकः ॥
चतुर्दशोऽष्टनागांश्च पूजयेद्भन्वपुष्पकैः ।

² F : दक्षः pour तक्षः

³ C गुणक pour गुलिकः

⁴ D : अष्ट pour अष्टौ

⁵ A : यथा pour स्थिताः

⁶ A : एतेषामूर्ध्वकायस्तु ; C : एतेषामूर्ध्वगो यस्तु

⁷ C, F : आकृतिः pour आकृतिम्

⁸ A : कुकट्यां तु

⁹ A : फणि pour परि

¹⁰ F : अथ कश्चित् pour अधःकायं

¹¹ Cf. *Saivasiddhāntasamgraha*, p. 444 :

अष्टाविंशत्यावरणे प्रमथेन्द्राष्टकं यजेत् । ज्वरः कुण्डोद्भूतश्चैव शङ्कुकर्णो महाबलः ॥

त्रिह्लाशिखः शिखिजिह्वः पादाक्षथाक्षपादकः । प्रेतजिह्वः प्रमथराजा अष्टकोट्यधिराजकाः ॥

सर्वे ते द्विभुजाश्चैव द्विनेत्राश्चैकवक्त्रकाः ।

¹² A : विकृतो

¹³ C : विवृताञ्जश्च

¹⁴ A : मथकानिश्च ; F : विप्रकाश्यश्च

¹⁵ A : प्रथमाश्चाष्टौ ; F : प्रथमा वाष्टौ

¹⁶ C : मारुता pour मरुतां

¹⁷ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 32a et 35a :

अन्तर्हारि तु परितो देवानां स्थानमुच्यते । ऐशान्यां क्षेत्रपालकः ॥

¹⁸ A : अन्तर्हारि गतं

¹⁹ A : क्षेत्रकल्पनम्

²⁰ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 25 :

प्रतिमानामभावे तु पीठं वा कल्पयेत्मुधीः । विमानेन युतं वापि हीनं वा स्थापयेत्मुधीः ॥

²¹ A omet les *śloka* 34b, 35 et 36a ²² C, D : सर्वं pour सर्वं

²³ E : परिवारत्रयेऽप्यस्मिन्न्यदिष्टं प्रकल्पयेत्

द्वयं वापि त्रयं वाथ यथास्थानोपपत्तिकम् ।

[परिवारबलिः¹]

²परिवारबलिं तत्र चाग्रादारभ्य दापयेत् ॥ ३६ ॥

प्रदक्षिणक्रमेणैव गन्धपुष्पादिभिर्युतम् । स्वनाममन्त्रसंयुक्तं बलिं ³दद्याद्विशेषतः ॥ ३७ ॥

⁴निर्माल्यलङ्घने दोषो सोमसूत्रे न विद्यते । सव्यापसव्यमार्गं ⁵चेद्राजराष्ट्रं विनश्यति ॥ ३८ ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सव्यमार्गं⁶ बलिं क्षिपेत् । ⁷सालमण्टपयुक्तं⁸ चेदन्तस्थं परिवारकम् ॥ ३९ ॥

बाह्ये पीठं तु संस्थाप्य तद्देवानां बलिं क्षिपेत् । मण्टपावृतदेवानां⁹ पूर्ववद्बलिमाचरेत् ॥ ४० ॥

¹ Cf. *Kūraṇāgama*, I, 66, 7b-12 ; 14b-21a ; 25b-28a :

सर्वेभ्यो द्वारपालेभ्यस्तृपये नन्दिकालकौ । द्वारस्य दक्षिणे नन्दि गङ्गामेवं तदुत्तरे ॥
वामपार्श्वे महाकालं यमुनां तस्य दक्षिणे । पुरतो वृषभं यष्ट्वा चाग्नेय्यां पावकं ततः ॥
सप्तनानृगणं याम्ये विघ्नेशं नैर्ऋते ततः । पश्चिमे तु गुहं चैव ज्येष्ठां वायव्यदेशके ॥
सौम्यभागे तु दुर्गा च ईशे क्षेत्रं समर्चयेत् । द्वारे बलिं विशेषेण नन्दिकालबलिं ददेत् ॥
प्रथमे च महापीठे भास्करस्य बलिं ददेत् । प्रथमावरणं प्रोक्तं द्वितीयावरणं शृणु ॥
गोपुरे दण्डिनं सव्ये मुण्डिनं वामपार्श्वके । . . . महोक्षं पूजयेदग्रे इन्द्रादीनां बलिं ददेत् ॥
इन्द्रं चैव तथाग्निं च यमं च निर्ऋतिं तथा । वरुणं चैव वायुं च सोममीशानमर्चयेत् ॥
पुनः प्रदक्षिणं कृत्वा ब्रह्मविष्णुं समर्चयेत् । नैर्ऋते चैव विष्णुं च ईशे ब्रह्माणमेव च ॥
द्वितीयावरणं प्रोक्तं वज्रादीनां तृतीयके । पीठाग्रे चास्त्रकं यष्ट्वा महापीठं बलिं क्षिपेत् ॥
आमोदादि दलाग्रे वा तन्मूले वा समर्चयेत् । तदन्ते कर्णिकामध्ये विघ्नं वा रुद्रभूतकम् ॥
आमोदश्च प्रमोदश्च सुमुखो दुर्मुखस्तथा । अविघ्नो विघ्नराजश्च षडेते भूतनायकाः ॥
अविघ्नं कर्णिकामध्ये आमोदं पूर्वदिग्दले । याम्ये चैव प्रमोदं च सुमुखं पश्चिमे दले ॥
दुर्मुखं तु दले सौम्ये विघ्नकारं च ईशके । . . . अथवान्यप्रकारेण प्रथमावरणे यदि ।
प्रथमं दक्षिणं कृत्वा तृपायष्टकमर्चयेत् । पुनः प्रदक्षिणं कृत्वा मातृणां बलिमाचरेत् ॥
गोपुरद्वारपालेभ्यो वृषं चास्त्रं च पूर्ववत् । इन्द्रादींश्च दलाग्रेषु तन्मूले पीठभूतकान् ॥
एवं बलिक्रमं कुर्यात् ”

² A : परिवारालयं तत्र

³ C, D, E, F : दत्त्वा pour दद्याद्

⁴ A : निर्माल्यलङ्घनं दोषं सोमसूत्रं ; C : निर्माल्यलङ्घने दोषं सोमसूत्रं

⁵ E : च pour चेद्

⁶ C : मार्गो pour मार्गं

⁷ A : शाला pour साल ; C, D : साला ; E : सालं

⁸ A : मण्टपसंयुक्तं pour मण्टपयुक्तं चेद्

⁹ A : सालानां pour देवानां

शांकरे ¹वापि कुर्वीत सर्वलक्षणसंयुतम् । पञ्चविंशतिहस्तैस्तु दशपञ्चकरैस्तु वा ॥ ५ ॥
²दशहस्तेऽथवा त्रेरे षोडशैः परिकल्पयेत् । ³पञ्चहस्ते तु हस्तैस्तु तिथिसंख्यैः क्रमाद्भवेत् ॥ ६ ॥
 पट्त्रिंशत्सम्भसंयुक्ते प्रोक्तेऽस्मिन्मण्डपत्रये । वर्जयेद्देशिको धर्मान्मध्ये स्तम्भचतुष्टयम् ॥ ७ ॥
⁴वेद्यर्थमथवान्येषां वेराणां मण्डपं बुधः । उत्तमं रविहस्तं तु मध्यमं सप्तहस्तकम् ॥ ८ ॥
 अधमं पञ्चहस्तं तु षोडशस्तम्भसंयुतम् । कुर्यात्सर्वे च ते प्रोक्ता रवितालसमुच्छ्रयाः ॥ ९ ॥

[वेदिका, कुण्डानि च⁵]

⁶तालमात्रतलोत्सेधद्वितालोत्सेधवेदिका । तत्र कुण्डानि पूर्वादि लक्षणेनैव कारयेत् ॥ १० ॥
⁷वेदाश्रं योनि⁸खण्डेन्दुच्यश्राणि च⁹ सुवृत्तकम् । पडश्रं पञ्चकुण्डं च ¹⁰वस्वश्रं च प्रकल्पयेत् ॥
 ईशानशक्रयोर्मध्ये प्रधानं च सुवृत्तकम् ।

[पुण्याहवाचनम्, वास्तुहोमश्च¹¹]

गोमयेनोपलिप्याथ मण्डपं कुण्डवेदियुक्¹² ॥ १२ ॥

¹ A : वाथ pour वापि

² D : दशहस्तैःतथा

³ D, E : पञ्चहस्तैश्चिह्नैस्तु

⁴ A : वेद्यस्ममथवान्येषां ; D : वेद्यर्थमथ वान्येषां

⁵ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 37, 37b-44 :

मण्डपे नवकोष्ठे तु मध्यभागे विशेषतः । उपवेदी तु कर्तव्या तालोच्छ्रया सुविष्कृता ॥
 आलयाभ्यन्तरे वेदी कारयेत्सुदृढां शुभाम् । हस्तमात्रसमुत्सेधां दर्पणोदरसंनिभाम् ॥
 अग्रदिषु च कुण्डानि कारयेत्सुप्रज्ञातः । पूर्वे तु चतुरश्रं तु बहौ पिप्पलपत्रवत् ॥
 अर्धचन्द्रं तु याम्यायां नैकेषां तु त्रिकोणकम् । द्युतं तु वाग्रे भागे पडश्रं वाकुभे चरे ॥
 पदं चैत्रान्तरे भागे ऐशान्यामष्टकोणकम् । ईशानणेन्द्रयोर्मध्ये वृत्तकुण्डं तु कारयेत् ॥
 मण्डपस्यान्तरे भागे स्नानमण्डपमेव वा । स्नानवेदी तु तन्मध्ये त्रिद्व्येककरसंनिभाम् ॥
 हस्तमात्रसमुत्सेधां सुसमां सुदृढां शिवाम् । त्रिभेगलामनातुन्तां भूताव्यधस्तद्गुलैर्निभाम् ।
 अथवाष्टाङ्गुला भद्रा मेखलैकमन्त्रिता ।

cf. *Dīptāgama*, I 34, 19-21 :

“ दर्पणोदरसंनिभम् । त्रिभागेकं भवेद्वेदी रविमात्रसमुच्छ्रयम् ॥

परितः कल्पयेत्कुण्डं हस्तमात्रप्रविस्तरम् । चतुरश्रं चतुर्दिशु इत्तं प्राधानिकं कुरु ॥

मेखलात्रयसंयुक्तं द्वित्रिभिश्चतुरङ्गुलैः । नाभियोनिमयायुक्तं निद्रोन्नतविवर्जितम् ॥

cf. *Kāmikāgama*. I, 68, 22b-24a :

नवपञ्चैककुण्डानि पूर्ववत्परिकल्पयेत् । चतुरश्राणि वृत्तानि तद्विगश्राणि वा नदेत् ॥

⁶ C : तालमात्रसमुत्सेधा द्वि०; D : तालमात्रसमुत्सेधा द्वि०; E : तालमात्रसमुत्सेधा द्वि०;

⁷ E : वेदाश्रं pour वेदाश्रं

⁸ D : खण्डे तु pour खण्डेन्दु

⁹ C : त्रियश्राणि pour त्रियश्राणि च; E : त्रयाश्रं च

¹⁰ A : वस्वश्रं

¹¹ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 37, 45-46 :

गोमयालेपनं कृत्वा शोषणं पावनं तथा । ब्राह्मणान्मोजयिष्यां तु वास्तुहोमतः परम् ॥

पर्यग्निकरणं कृत्वा प्रासादे यागमण्डपम् । पुण्याहं तत्र कर्तव्यं प्रोक्षयेत्पञ्चव्यकैः ॥

¹² E : कुण्डसंयुतम्

ब्राह्मणान्भोजयित्वात्र¹ गोमयेनानुलेपयेत् । पुण्याहं वाचयित्वाथ वास्तुहोमं च कारयेत् ॥१३॥

[रत्नादिन्यासः²]

³स्थापनस्यात्र यत्पूर्वं कर्म तच्चाभिधीयते । नेत्रोन्मीलनवर्जं तु निर्वृत्ते शिल्पिकर्मणि ॥ १४ ॥

⁴वेदाश्रकुट्टिभे तत्र गोमयेनानुलेपिते । सितपुष्पाक्षतोपेते स्थण्डिले शालिनिर्मिते ॥ १५ ॥

पीठं तत्र समादाय प्रोक्षयित्वासिनाम्भसा⁵ । विन्यस्याभ्यर्च्य⁶ चानन्तमासने तत्र मध्यमे ॥

रत्नानि विन्यसेद्वीमान्मध्यादीशान्तदेशके । माणिक्यं विन्यसेन्मध्ये शक्रे⁷ मरकतं न्यसेत् ॥

वैडूर्यं वह्निदेशे तु नीलं याम्येऽथ नैर्ऋते । मौक्तिकं स्फटिकं वाःपदिशि वायौ च पुण्यकम् ॥

वज्रं तु⁸ सोमदिग्भागे प्रवालं¹⁰ शांकरे तथा ।¹¹विन्यस्य नवबीजैस्तु ततस्तत्रोपरि न्यसेत् ॥

[नेत्रोन्मीलनम्¹²]

प्रतिमां स्थाप्य निष्कम्पां संश्लेषं कारयेद्दृढम् । शिल्पिना कर्मदक्षेण नेत्रोन्मीलनमेव च ॥

¹ E : अथ pour अत्र

² Cf. *Dīptāgama*, 34, 4b-7a :

प्रतिष्ठादिब्रह्मण्येषु पञ्चमे त्रियहेऽपि वा । रत्नन्यासे प्रकृतव्यं सुसुहृते सुलक्षके ॥

माणिक्यं मध्यमे न्यसेत्वा हैःकूर्चैस्तमन्निवतम् । इन्द्रनीलं तु पूर्व्यां न्यसेन्मरकतं वने ॥

वारुणे स्फटिकं प्रोक्तं चन्द्रक्रान्तं तु सौम्यके । हृद्भिर्जेन न्यसेद्धीमान्मुस्त्रिगर्धं कारयेत्ततः ॥

cf. *Suprabhēṭāgama*, I, 37, 7-13 :

प्रामादस्य पुरोभागे मण्डपे नमलं कृते । स्थण्डिलं तत्र कुर्वीत शालिभिर्विमलैस्तथा ॥

गन्धपुष्पादिना पूज्य पद्मपीठस्य मध्यमे । नवावटानि कर्तव्यं रत्नानि विधिवन्त्यसेत् ॥

माणिक्यं चैव वैडूर्यं नीलं मरतकं तथा । मौक्तिकं चैव गोमेदं वज्रं पुण्यं प्रवालकम् ॥

एतानि हृदयेनैव मध्यमादीनि विन्यसेत् । सिलसुदनीवारांश्च तिलं वै सर्षपं तथा ॥

श्यामं शालिकुशुभं च प्रियङ्गु नवबीजकम् । सुवर्णेन कृतं चेह बीजानि कवचेन तु ॥

अत्रनं हरितालं च श्यामं चैव मनसिलाम् । पारदं चैव सौराष्ट्रं सिद्धकं गैरिकं तथा ॥

स्थापनं शिवनन्त्रेण पीठोर्ध्वेऽवटनमध्यमे । प्रतिमां तत्र संयोज्य मुस्त्रिगर्धं कारयेत्तथा ॥

³ C, D, E : स्थापनस्य त्रयं पूर्वं

⁴ A : वेदाश्रे कुट्टिभे

⁵ A : प्रोक्षयित्वा शिवाम्भसा ; D : प्रोक्षयित्वा समाभ्रसा

⁶ D : वानन्त्वामने

⁷ E : माणिक्यं ⁸ C, D : मरतकं

⁹ A : सौम्य pour सोम

¹⁰ A : शांकरेऽथवा

¹¹ C : विन्यसे नवबीजैस्तु

¹² Cf. *Sūksmāgama*, 56, 17-29 :

नेत्रद्वययुते ऋक्षे अक्षिमोक्षणमाचरेत् । ततन्मशकमाह्वयं देशिकानुज्ञया ततः ॥

भ्रूरेखामक्षिरेखां च शिल्पिः कुर्याद्विचक्षणः । गोभूहिरण्यवस्त्रादि दत्त्वा शिल्पिं विमर्जयेत् ॥

स्थण्डिलं शालिभिः कृत्वा पद्ममष्टदलं लिखेत् । तण्डुलैश्च तिलैर्लाजैर्दर्मैः पुष्पैः परिस्तेरेत् ॥

तस्य मध्ये तु संस्थाप्य महेशप्रतिमादिकम् । पुण्याहं वाचयित्वा तु रक्तपुष्पैरलंकृतम् ॥

कलशान्तप्रसंख्याकान्समुत्थान्सापिधानकान् । सबन्धान्पल्लवोपेताञ्जालिकेरफलान्वितान् ॥

विधिना कारयेत्पश्चात्तद्विधानमथोच्यते । अन्यत्र स्थण्डिलं कृत्वा तत्र देशे तु विन्यसेत् ॥
 ततश्च ^१हेममूत्र्या तु शिल्विना ^२दृष्टिमण्डलम् । वर्तयित्वा ततः कृष्णज्योतिश्चाथ च ^३वर्तयेत् ॥
 द्विजुज्य शिल्पिनं पश्चाद्ब्रजमानेन सत्कृतम् । पुण्याहं वाचयित्वाथ वेरशुद्धिपुरःसरम् ॥ २३ ॥
 पञ्चमृतपञ्चगव्यैस्तु तस्य शुद्धिरुदाहता । शुद्धिं कृत्वा मधुप्रस्थं घृतप्रस्थं तथैव च ॥ २४ ॥
 पयसश्च ततः प्रस्थं लोहपात्रे विनिक्षिपेत् । ^४सौवर्णकमलं तेषु मध्वादिषु विनिक्षिपेत् ॥ २५ ॥
 स्थण्डिलं शालिभिः कृत्वा माष्टपत्रं सङ्कर्णिकम् । पत्रं तत्र समालिख्य तत्र देवं निवेशयेत् ॥
 तस्याग्रे स्थण्डिले तत्र ^६मध्वादीनिपि विन्यसेत् । वेरमभ्यर्च्य गन्धाद्यैः प्रणवं समुदाहरन् ॥
^७मध्वादींश्चाथ संप्रोक्ष्य हृदयेन कुशाभ्रसा । ^८दक्षिणामूर्ध्वगान्तं तु ^९नयनानां क्रमेण वै ॥
^{१०}मधु दुग्धं घृतं चापि मुद्वितं ^{११}धेनुमुद्रया । हृदयेन ^{१२}प्रदर्शयथ ^{१३}दूर्वाया ^{१४}हैमया ततः ॥
 सूर्येन्दु ^{१५}बह्विर्वाजैस्तु क्रमेण परिकल्पयेत् । तानि नेत्रेषु ^{१६}रुक्तेषु सुवर्णनखसंयुतैः ॥ ३० ॥
^{१७}तर्जन्यानामिकामध्यानां नखैः स्पृष्ट्वा तु विन्यसेत् । ततो यवनिकां तत्र ^{१८}व्यपोह्यातोद्यपाद्यकैः ॥
 ब्राह्मणांश्च सवत्सां गां गायत्र्या संप्रदर्शयेत् । ^{१९}ततोऽभिषिच्य देवेशं गन्धतोयेन देहिकः ॥

गन्धपुष्पैः समभ्यर्च्य विशेषानभितो यजेत् । गन्धपुष्पैः समभ्यर्च्य प्रच्छन्नपटनालिखेत् ॥
 देवानेन तु मन्त्रेण पक्षनरेखां मण्डालिखेत् । कृष्णमण्डलमालिख्य सद्योजानेन मन्त्रतः ॥
 ज्योतिर्ण्डलमालिख्य नेत्रमन्त्रमनुस्मरन् । मधुवाता कृतानेति मधुपात्रं सुदर्शयेत् ॥
 घृतं मिश्रेति मन्त्रेण घृतपात्रं प्रदर्शयेत् । आप्यायस्वेति मन्त्रेण क्षीरपात्रं प्रदर्शयेत् ॥
 दधिक्राविण्णैति मन्त्रेण दधिपात्रं प्रदर्शयेत् । गौर्धेनुमव्यनन्त्रेण गां नखासां प्रदर्शयेत् ॥
 ब्रह्मज्ञानमन्त्रेण ब्राह्मणान्दर्शयेत्ततः । सुमङ्गलीति मन्त्रेण दर्शयेच्च सुमङ्गलीम् ॥
 येवार्माद्येति मन्त्रेण धान्यराशिं प्रदर्शयेत् । प्रच्छन्नपटमादर्यं जनान् सर्वान्प्रदर्शयेत् ॥
 वेरशुद्धिं ततः कृत्वा पञ्चमृतपञ्चगव्यकैः । रत्नादैः शुद्धतोयेश्च स्नापयेद्विशकोत्तमः ॥

^१ A : होममूत्रा तु

^२ A : मुष्टि pour दृष्टि

^३ A : वर्तयेत्

^४ C : सौवर्णं क्रमेण तेषामर्धादिषु ; D : सौवर्णं क्रमेण तेषु माध्वादिषु ; E : सौवर्णं क्रमेण तेषु मध्वादिषु

^५ C : तद्वं विनिवेशयेत् ; E : तत्र देवं नियोजयेत्

^६ D, E : मध्वादीनिपि

^७ C : मध्वादींश्च समं प्रोक्ष्य ; E : मध्वादीनि च संप्रोक्ष्य

^८ A : दक्षिणामूर्ध्वगान्तं तु ; C : दक्षिणामूर्ध्वगानां तु

^९ C, E : नवानां तु क्रमेण वै ; D : नवानां क्रमेण वै

^{१०} C, E : मधुदुग्धघृतं चापि

^{११} C : येन pour धेनु

^{१२} A : तु मृज्याथ ; C : विमृज्याथ ; E : विदृश्याथ

^{१३} A : दूर्वाया ; C : दूर्वाया

^{१४} C : हैमं वा

^{१५} A : इन्द्र pour इन्दु

^{१६} A : वणेषु

^{१७} A : तर्जन्यानामिकामध्यानां नखैः स्पृष्ट्वा ; C, D : तर्जन्यानामिमध्यानां नखैः स्पृष्ट्वा

^{१८} A : व्यापोह्यातोद्यपाद्यकैः

^{१९} A : ततः शिवायं देवेशं

[जलाधिवासः¹]

²सर्वालंकारसंयुक्तं नीत्वा ग्रामप्रदक्षिणम् । जलतीरे समे स्थाप्य जलैस्तैरभिपिच्य च³ ॥३३॥
⁴पञ्चविंशैः कुशैः कृत्वा ⁵कूर्चग्रन्थि तु मूर्धानि । ⁶न्यस्याथ परितः ⁷पादालम्बितैस्तु कुशैः सह ॥
⁸वेरं⁸ मूर्धादिपादान्तं नववस्त्रेण वेष्टयेत् । पुण्याहं वाचयित्वाथ नद्यादौ ⁹तज्जले ततः ॥ ३५ ॥
नाभिदग्नेऽथ गायत्र्या ¹⁰फलकायां समाहितः । शाययेद्देशिको धीमान्प्राक्शिरश्चोर्ध्ववक्त्रकम् ॥
¹¹ततो दिग्स्त्राप्यभ्यर्च्य साधिपानि यथाक्रमम् । ¹²पष्टिका नाडिकानां तु तदर्धं वा तदर्धकम् ॥
[प्रतिमाया सण्टपानयनम् , वेरशुद्धिश्च¹³]

नीत्वा प्रहरकं वापि तत उत्थाप्य देशिकः । प्रतिमां तां स्थे वाथ शिविकायामथापि वा ॥

¹ Cf. *Diptāgama*, 34, 15-17 :

ग्रामप्रदक्षिणं कृत्वा सर्वातोयममन्वितम् । कुर्याजलाधिवासं तु नद्यां वाथ तटाकके ॥
तीरे समनलं कृत्वा शुद्धिं कृत्वा तु पूर्ववत् । मूर्धादिपादपर्यन्तं वस्त्रैर्दमैश्च वेष्टयेत् ॥
शाययेजलमध्ये तु प्राक्शिरस्कं हृदा बुधः । एकरात्रं त्रिरात्रं वा द्विरात्रं वाधिवासयेत् ॥

cf. *Santānasamhitā*, 21. 21b-30 :

जलाधिवासने पश्चाच्छुद्धिर्देवादिनिस्तनैः । स्थे वा शिविकायां वा प्रतिमारोपणं भवेत् ॥
स्तोत्रशस्त्रमजायुक्तं गणिकावृत्तसंयुतम् । चतुर्दिशु चतुर्वेदैः कुर्यादभ्ययनं ततः ॥
ग्रामप्रदक्षिणं कुर्यात्सर्वालंकारसंयुतम् । नदीतटाकर्तारे वा गत्वाचार्यो विशेषतः ॥
तीरे समनलं कृत्वा प्रतिमां तत्र पूजयेत् । अष्टकुम्भान्सनादाय सूत्रेण वेष्टयेत्ततः ॥
पुण्याहं वाचयित्वा तु प्रोक्षयेत्पञ्चमव्यक्तैः । नववस्त्रेण संवेष्टेय प्रतिमां तु विशेषतः ॥
प्रतिमां कण्ठदग्ने तु जले चैवाधिवासयेत् । पूर्वादीशानपर्यन्तं विन्यसेत्कलशान् बुधः ॥
अनन्तश्चैव मूर्ध्मश्च शिवोत्तमश्चैकनेत्रकः । एकरुद्रस्त्रिमूर्तिश्च श्रीकण्ठश्च शिखण्डि च ॥
अधिदेवाः सनाख्याता वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत् । लोकपालवलिं दद्याद्विन्द्रादीशान्तमेव च ॥
गान्निहोमं ततः कुर्यात्तन्काले विशेषतः । त्रिरात्रं पञ्चरात्रं वा सपरात्रनथापि वा ॥
नवरात्रं तु देवेशि म्यापयेज्जलमध्ये मे ।

² A : सर्वलक्षणसंयुक्तं हित्वा

³ A : अभिपिच्यते pour अभिपिच्य च

⁴ E : पञ्चविंशत्कुशैः

⁵ A : कूर्चं ग्रन्थि तु

⁶ A : न्यस्त्राथ ; E : न्यस्त्राथ :

⁷ D : पादालम्बितैस्तु

⁸ A : वेरमूर्धादि०

⁹ C : तज्जलैस्तनः

¹⁰ C : फलमायां

¹¹ A : ततो दिग्स्त्राप्यभ्यर्च्य ; E : अस्त्राणि दिक्ष्वथाभ्यर्च्य

¹² C : पष्टिकं नाधिकारं तु ; E : पष्टिकं नाडिकान्तं वा

¹³ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 37, 50b-52a :

जलाद्रिमं समुत्थाप्य पञ्चगव्याषितं तथा । एकरात्रं तु कर्तव्यमथवा स्नापयेत्तु वै ॥

स्नानवेद्यास्तु तन्मध्ये संस्थाप्य प्रतिमां ततः । अष्टमृत्सलिलेनैव स्नात्वाभ्यर्च्य हृदा बुधः ॥

cf. *Virāgama*, 62, 71b-72a :

वास्तुहोमं दिवा कुर्यादक्षणेन समन्वितम् । दिनान्ते चैव विप्रेन्द्र जलादुनीर्यं देशिकः ॥

आलयं प्रविशेत्तत्र पुष्पदन्तपदे स्थितः । स्नापयेत्पञ्चगव्येन व्योमव्यापि मसुचरन ॥

¹साधकैः पुत्रकैर्वापि² समारोप्यानयेत्ततः³ । प्रतिष्ठा मण्डपाद्वाद्यै⁵ कल्पिते स्नानमण्डपे ॥३९॥
वेदिकातुल्यविस्तारे सोमेशानदिगास्थिते⁶ । नालावटसमायुक्ते वेदिकोपरि विन्यसेत् ॥४०॥
तत्र⁹ वस्त्रं सकूर्चं तु¹⁰ व्यपनीय¹¹ यथापुरम् । यथोक्तशुद्धिपूर्वं तु प्रतिमामभिवंचयेत् ॥ ४१ ॥
¹²जलाधिवासनं यत्र क्रियते तु विवर्जितम् । शतशः प्रणवेनात्र कम्बुकेनाभिवंचयेत् ॥ ४२ ॥ ”

[मण्डपसंस्कारः¹³]

ततो मण्डपसंस्कारं कुर्यात्पुण्याहपूर्वकम् । वितानं बन्धयेद्दूर्ध्वं¹⁴ दिग्ध्वजानष्टदिक्षु च ॥४३॥
परितो दर्भमालां च¹⁵ मालापल्लवसंयुताम् । मुक्तादामानि कोणेषु मालां सर्वत्र¹⁶ लम्बयेत् ॥४४॥
विन्यसेद्वेदिपर्यन्ते¹⁷ साङ्कुरं चाष्टमङ्गलम् । तोरणं चापि पूर्वादि विन्यसेत्क्षीरवृक्षजम्¹⁸ ॥४५॥

[मण्डपपूजा¹⁹]

²⁰वेद्यां भूमिं समभ्यर्च्य विताने चन्द्रमर्चयेत्²¹ । वासुकिं दर्भमालायां²² वज्रादि दिग्ध्वजेषु च ॥

cf. *Sāhsmāgama*, 56, 35-35 :

वास्तुहोतः ततः कृत्वा पर्यग्निकरणं कुरु । पुण्याहं वाचयेत्तत्र मण्डपस्यार्चनं कुरु ॥

जलादुर्नीयं विम्बं तु शुद्धिं कृत्वा विचक्षणः । महामण्डपमासाद्य ”

¹ C : सायकं ² E : अथ pour अपि ³ C : अनयोस्ततः pour आनयेत्ततः

⁴ D : प्रतिष्ठा pour प्रतिष्ठा ⁵ C : द्राव्ये pour द्राव्ये ⁶ E आश्रिते pour आस्थिते

⁷ A : नालवाम pour नालावट ⁸ C : घटिकोपरि

⁹ C : वस्त्रसकूर्चं तु ¹⁰ A : व्यवनीता ¹¹ A, C : यथापुरा

¹² C : जलाधिवासने यत्र ; D : जलाधिवासनो यत्र

¹³ Cf. *Dīptāgama*, 34, 22-23a :

वितानं वज्रदंभंश्च मण्डयेन्मण्डपं बुधः । चतुर्द्वारिसमायुक्तं चतुस्तोरणभूषितम् ॥

पर्यग्निकरणं कृत्वा पुण्याहं वाचयेत्ततः ।

cf. *Suprabhedāgama*, I, 37, 34a ; 35b-37a :

ततो मण्डपसंस्कारं यथाविभवविस्तरम् ।.....चतुर्द्वारिसमायुक्तं चतुस्तोरणभूषितम् ॥

दर्भमालाममायुक्तं पुष्पमालावलयम् । दिक्तोपरिसंछन्नमष्टदिग्ध्वजलम्बितम् ॥

मङ्गलाङ्कुरसंयुक्तं मुक्तादामविभूषितम् ।

¹⁴ A : दिग्गजान् pour दिग्ध्वजान् ¹⁵ D : मालां pour माला

¹⁶ A : विम्बयेत् ¹⁷ C, D, E : साङ्कुराष्टकमङ्गलम् ¹⁸ A : वृक्षकम् pour वृक्षजम्

¹⁹ *Kāraṇāgama*, I, -2-47a :

पश्चिमद्वारमाश्रित्य नित्यद्वारादिकं यजेत् । दिव्यान्तरिक्षभूमिष्टविज्ञानुस्मार्य बुद्धिदानं ॥

दक्षजङ्घां समुत्तिष्ठत्य वामशान्तां विशेषतः । अस्त्रेणोदुम्बरेणैव द्वारं प्रति विचक्षणः ॥

वास्तोष्पतये चेति ब्रह्मणं नम इत्यपि । संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैर्ब्रह्माणं निर्द्वैतौ यजेत् ॥

यागमण्डपकम्पेषु पृथिवीतत्त्वकं यजेत् । तृणेषु जलतत्त्वं च बन्धेषु चाग्निस्तत्त्वकम् ॥

वंशेषु वायुतत्त्वं च स्थूणासु गगनं तथा । विताने चन्द्रविम्बं च दर्भमालासु वासुकिम् ॥

इत्येवं मण्डपं पूज्य व्याप्य सादाशिवान्तकम् ।

²⁰ A : वियां pour वेद्यां ²¹ Cf. *Ajītāgama*, Vol. I, pp. 149-150 ²² E : वज्रादीनि ध्वजेष्वपि

अन्तस्तम्भचतुष्के तु धर्मादीन्परितो यजेत् । आग्नेयादिषु कोणेषु बाह्येषु च ¹रवींस्तथा ॥४७॥
²स्तम्भेष्वथ समभ्यर्च्य ³भद्रं च विजयं क्रमात्⁴ । ⁵विजृम्भं लोहितं चैव तोरणेषु चतुर्ध्वपि ॥

[शयनकल्पनम्⁶]

तत्र वेद्यां ⁷प्रकर्तव्यं ⁸स्थण्डिलं तु मनोहरम्⁹ । यवगोधूमशाल्याद्यैरष्टद्रोणैर्वरं¹⁰ भवेत् ॥४९॥
¹¹तदर्धमध्यमं प्रोक्तं तदर्धैरधमं भवेत् । ¹²सुमितैस्तण्डुलैः कृष्णैस्त्रिलैश्चापि ¹³विकीर्य चा ॥५०॥
 पद्ममष्टदलं कृत्वा शयनं तत्र कल्पयेत् । ¹⁴दारुजं चर्मजं चैव रोमजं ¹⁵पक्षजं तथा ॥ ५१ ॥
 उपर्यास्तरणोपेतं शयनं पञ्चधा भवेत् । ¹⁶दारुजं फलकं ज्ञेयं क्षीरवृक्षममुद्भवम्¹⁷ ॥ ५२ ॥
 चर्मजं शयनं चर्म वैयाघ्रं ¹⁸चैणमेव वा । रोमजं शयनं रोमकम्बलं पक्षिपक्षजम् ॥ ५३ ॥
 चतुर्थं शाल्मलीनूलसंभवं ¹⁹वा प्रकल्पयेत् । उपर्यास्तरणं चापि केवलं सूक्ष्मवाससा ॥ ५४ ॥
 चर्मकम्बलतूलानामभावे ²⁰वस्त्रमुच्यते । दारुजादिभिरप्येतै²¹रुपर्युपरि कल्पयेत्²² ॥ ५५ ॥

[शयनाधिवासः²³]

कल्पिते शयने तस्मिन्कुशान्पूर्वोत्तराग्रकान् । परिस्तीर्य विलान्कृष्णाह्वाजाञ्शुभ्राश्च दीशकः ॥

¹ C, D, E : रविस्तथा

² C, E : स्तम्भेषु च

³ A : भद्रं च विजयं pour भद्रं च विजयं

⁴ E : तथा pour क्रमात्

⁵ C : वज्राभं लोहितं चैव ; E : वज्रं फाले लोहितं च

⁶ Cf. *Dīptāgama*, 34, 23b-25 :

स्थण्डिलं कारयेद्विद्वान्वेदिमध्ये विधानतः । तण्डुलैः शोभितं कृत्वा तिलदर्भैः परिस्तिरेत् ॥
 शयनं कल्पयेन्मध्ये चर्मजाद्यैरनुक्रमात् । चर्मजं चाण्डजं चैव रोमजं मुण्डजं तथा ॥
 परिस्तरणसंयुक्तं गन्धपुष्पैस्तु पूजयेत् ।

cf. *Suprabhedāgama*, I, 37, 47-49a :

शयनं कल्पयेद्विद्वान्वेदिकापरि शालिभिः । अष्टद्रोणैस्तदर्धैर्वी तदर्धैस्तण्डुलैस्तथा ॥
 तन्मध्येऽष्टदलं पद्मं तण्डुलैः तु कारयेत् । अण्डजाद्यैस्तु संकल्प्य यत्रतोपर्युपर्युतं ॥
 अलाभे चाण्डजादीनां वस्त्रैः पद्मभिरान्तरेत् ।

⁷ E : तु pour प्र

⁸ A : मण्डपं pour स्थण्डिलं

⁹ E : मनोरमम् pour मनोहरम्

¹⁰ C : द्रोणवरं pour द्रौणैर्वरं ; E : द्रोणं वरं

¹¹ A : तदर्धं मध्यमं

¹² A : सुमितैः pour सुमितैः

¹³ A : प्रकीर्यं pour विकीर्यं

¹⁴ Cf. *Ajitāgama*, vol. I, p. 148

¹⁵ A : पक्षिपक्षजम् pour पक्षजं तथा

¹⁶ A : दारुजा pour दारुजं

¹⁷ A : समुद्भवाः pour समुद्भवम्

¹⁸ A : चर्म एव च pour चैणमेव वा ; E : चैणमेव च

¹⁹ E : च pour वा

²⁰ A : वर्णम् pour वस्त्रम्

²¹ A : अच्येत pour अच्येतैर्

²² D : कल्पितैः pour कल्पयेत्

²³ Cf. *Dīptāgama*, 34, 27-28a :

सुमुहूर्ते मुल्ले तु शाययेच्छयनोपरि । प्राक्शिरस्कं हृदा देवमूर्ध्ववक्त्रं यथा न्यसेत् ॥
 रक्तवस्त्रेण संवेष्ट्य कुशदर्भैश्च वेष्टयेत् ।

¹विकिरेच्च ततो मध्ये शयनेऽथ मनोन्मनीम् । संपूज्य ²शाययेत्तत्र प्रतिमां प्रणवेन तु ॥ ५७ ॥
 प्राक्शिरश्वोर्ध्ववक्त्रां तां ³पूर्ववद्बद्धकूर्चकाम् । प्रच्छादयेत्सुरक्तेन वाससा ⁴बद्धकौतुकाम् ॥ ५८ ॥
⁵सुगन्धं माक्षतं तत्र ⁶पुष्पद्वासमायुतम् । प्रणवेनैव मन्त्रेण ⁷प्रतिमोपरि विन्यसेत् ॥ ५९ ॥

[कुम्भस्थापनम्, तत्पूजा च⁸]

ततो देवाधिवासार्थं कुम्भान्निम्बफलप्रभान् । द्रोणार्धतोर्यसंपूर्णान्मुपववान्दोषवर्जितान् ॥ ६० ॥
⁹अष्टौ संगृह्य ¹⁰वैद्येशञ्जैवमेकं¹¹ तथाविधम् । द्रोणपूर्णं¹² तु संशोध्य प्रक्षाल्य हृदयेन तु ॥ ६१ ॥
 आवेष्ट्य ¹³तन्तुना सम्यक् समेन सुमितेन च । ¹⁴नादेयेनाथ कौपेन वारिणा शीतलेन च ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 37, 49b-50a; 52b-55a; 57a :

तद्वेषे नवशर्कास्तु इच्छाज्ञानक्रिया अपि । गन्धपुष्पादिना पूज्य मङ्गलाङ्कुरशोभितम् ॥...
 घृतशिरोऽर्पणं कृत्वा साक्षतो हेमदर्शया । सौवर्णं रजतं वपि हृदयेन तु मन्त्रतः ॥
 कौतुकं दक्षिणे हस्ते बन्धयेदध्यान्वितम् । गन्धाद्यैश्चैत्र संपूज्य नीत्वा वै वेदिकोपरि ॥
 पश्चिनाभिमुखं देवं संयजेद्ब्रह्मयेन तु । शयने शाययेदेवं प्राक्शिरस्कं मुखोर्ध्वकम् ॥
 उन्मत्तच्छादनं कृत्वा वस्त्रैर्दर्मस्तु पुष्पकैः ।

¹ A : विकारेच्च ; D : विकरेच्च

² A : शायने तत्र ; D : कारयेत्तत्र

³ A : पूर्ववद्बद्धकूर्चकाम्

⁴ A : बन्धकौतुकम्

⁵ A : सुगन्धं

⁶ C : पुष्पं pour पुष्प

⁷ A : प्रतिमां परिविन्यसेत्

⁸ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 37, 57b-70a :

विद्येशकलशानष्टौ वज्राद्यस्त्रान्सहैसकान् । वस्त्रयुग्मपरिच्छलान् सङ्कूर्चान् नादिधानकान् ॥
 तत्तन्मन्त्रेण विम्वस्य परितोऽष्टमु दिक्षु च । संस्थाप्य विम्वशिरसश्चक्षान् कुम्भमेककन ॥
 षोडशावृतसंपूर्णं विम्वप्रभामसन्वितम् । त्रिमूर्त्रैर्वैष्टयित्वा तु नृत्राग्नृत्रान्तरं यवम् ॥
 पञ्चरत्नसमायुक्तं शुद्धाम्बुपरिपूरितम् । सञ्चतपल्लवोपेतं सङ्कूर्चं सापिधानकम् ॥
 वस्त्रयुग्मेन संवेष्ट्य स्थण्डिलोपरि विन्यसेत् । विप्राणां तु हितार्थं तु यज्ञयुग्मं च सुकृत्युग्मम् ॥
 क्षत्रियाणां हितार्थं तु गजवाजिरथान् युधः । तुलां च मानपात्राणि वैद्यानां तु हितार्थं वै ॥
 शूद्राणां तु हितार्थं तु वृषं लाङ्गलमंयुतम् । कृन्वैतानि मुवर्णेन पडङ्गैस्तु विनिक्षिपेत् ॥
 यद्रूपा प्रतिमा स्थाप्या तत्तद्रूपं सुभावयेत् । कुम्भमध्ये तु संस्थाप्य तस्य मूलमनुस्मरन् ॥
 पट्टविधं ध्यानमावाच्य तानि संकल्प्य तच्छिवे । पूर्वोक्तेनैव मार्गेण मन्त्रन्यासं तु कारयेत् ॥
 पूजयेद्बन्धपुष्पाद्यैर्हृदयेन विचक्षणः । वर्धनीं वीजमुख्येन तद्ब्रह्मस्थाप्य दासके ॥
 अभितथोपवेद्यां तु संस्थाप्य कलशाटकान् । वस्त्रकूर्चश्चनोपेतान् समुत्रात् पट्टवान्वितात् ॥
 हेमवज्रादिकोपेतार्द्धोक्तवालाधिदेवतान् । संपूज्य स्वस्वमन्त्रेण द्वारकुम्भान्स्तु विन्यसेत् ॥
 अष्टमङ्गलरूपाणि वेदिकायाम्तु वाह्यतः । संस्थाप्य स्वस्वनासाक्ष्यं ततो होमं समाचरेत् ॥

⁹ A : आदौ pour अष्टौ

¹⁰ A, C, E : विद्येशान् pour वैद्येशान्

¹¹ A : एवमेकं pour दैवमेकं

¹² A : पूर्वं pour पूर्णं

¹³ E : तन्तुभिः pour तन्तुना

¹⁴ C : नादी-नाथ pour नादेयेनाथ

चन्दनोशीरजैश्वर्णैर्लवङ्गत्विष्टिर्भवेः । पुष्पैः सगन्धिभिश्चैव धामितेन प्रपूरयेत् ॥ ६३ ॥
 वस्त्रपूतेन ^२गायत्रीं शैवीं सम्यगुदाहरन् । तेषु शैवे क्षिपेत्पञ्चरत्नमन्येषु काञ्चनम् ॥ ६४ ॥
 सर्वेषु कूर्चं विन्यस्य ^३पिधानैस्तु पिधाय च । वस्त्रयुग्मेन शैवाख्यमावेष्टयान्यान् ^४पृथक् पृथक् ॥
 'मवेष्टयैकेन वस्त्रेण ततः शैवं तु विन्यसेत्' । प्रतिमायाः शिोभागे ^५दक्षिणे तानपि क्रमात् ॥
 पूर्वादिषु च विन्यस्य घटान्विद्येश्वरात्मकान् । चतुर्दिक्षु परिस्तीर्य त्रिशदूर्ध्वैः क्रमेण वै ^{१०}॥६७॥
 पुण्याहं वाचयित्वा ^{११}तु प्रोक्षयित्वास्त्रमुच्चरन् ^{१२} । पाद्याद्यैः ^{१३}पूजयेद्देवाञ्छिवादीन्देशिकोत्तमः ॥
 सुप्रसन्नमना भूत्वा तद्विधानमिहोच्यते ^{१४} । कृतविद्यातनुर्मन्त्री प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखः ॥६९॥
 पाद्यादीन्सम्यगापाद्य प्रोक्षयित्वा शिवाम्भसा । ब्रह्मभिः पञ्चभिः सर्वानभिमन्त्र्य यथाक्रमम् ॥
 मुद्रां च दर्शयित्वाथ सुरभिं तेषु ^{१५}वस्तुषु । प्राणवृत्तिनिरोधेन ध्यात्वा देवं यथाविधि ॥ ७१ ॥
 पुष्पैरञ्जलिमापूर्य ^{१६}तस्य मूलं समुच्चरन् । प्रणवादि नमोऽन्तं तु ^{१७}साक्षान्मन्त्रतनुं शिवम् ॥७२॥
 आवाह्य कुम्भतोये तु ^{१८}प्रधाने मध्यमंस्थिते । ^{१९}आवाहन्या ततश्चापि ^{२०}स्थापन्या स्थापनं भवेत् ॥

^१ C : लवं कंकटिर्भवेः

^२ C : शैवगायत्रीं

^३ C : विधानैस्तु विधाय च

^४ C, E : आवेष्टय तान pour आवेष्टयान्यान् ; D : आवेष्टयान तान्

^५ A : मवेष्टय नववस्त्रेण

^६ Cf. *Diptāgama*, 34, 28b-31 :

अभितः कलजानष्टौ द्वे वारिपूरितान्त्रयमेत् । देवाऽवकार्थार्थोर्मध्ये विवकुम्भं च वर्धनीम् ॥

स्थापयित्वा यथान्यायं शिवकुम्भममन्वितम् । गौरिवीजं तु वर्धन्यां न्यसत्वा विद्येश्वरान्मकान् ॥

कूर्चवस्त्रपिधानैश्च पल्लवैश्च विभूषयेत् । गन्धपुष्पादिनाभ्यर्च्य स्वस्ववीजं स्मरन्त्रयमेत् ॥

तोरणद्वारकुम्भं च पूजयित्वा यथाविधि ।

cf. *Sūksmāgama*, 56, 40-42 :

तस्य दक्षिणपार्श्वे तु शिवकुम्भं च वर्धनीम् । सवस्त्रान्पठवोपेतान्मकचन्निफलसंगृह्णात् ॥

हेमगन्धमामावृक्त्वाच्युद्दाम्बुवपरिपूरितान् । कुम्भे जम्भुं सज्जवाह्य तन्मण्डलेनैव वैजिकः ॥

धमितः कलजानष्टौ विद्येजान्प्रपूजयेत् । गन्धपुष्पादिनाभ्यर्च्य ^{११}

^७ C : शिवाभागे

^८ A : दक्षिणेतापि च क्रमात्

^९ A : पूर्वादिगश्च

^{१०} A : तु pour वै

^{११} E : च pour तु

^{१२} Ms. A ajoute : प्रणवादिनमोऽन्तं च साक्षान्मन्त्रतनुं शिवम् । अथाद्य कुम्भतोये तु.....

voir les demi-*śloka* 72b et 73a

^{१३} E : पूजयेद्देवं pour पूजयेद्देवान्

^{१४} A : अर्थाच्यते pour उहोच्यते

^{१५} C, E : वास्तुषु

^{१६} D : मन्त्रमूलं pour तस्य मूलं

^{१७} A : साक्षान्मन्त्रतनुं

^{१८} C : प्रथमे

^{१९} A : आवाह्यान्वै

^{२०} A : स्थापिन्या

१ संनिधिः 'संनिधान्या स्यान्निरोधिन्या' निरोधनम् । ततो नमस्कृतिं बध्वा दर्शयेच्च तदग्रतः ॥
 २ षडङ्गानि हृदादीनि पावकादिचतुर्ध्वपि । कोणेषु तत्र विन्यस्य तद्विध्वस्त्रं च देशिकः^६ ॥७५॥
 ३ मृग्यैव मुद्रया न्यस्य नेत्रमीशानगोचरे । शान्तां मनोरमां चैव मुकुलीं शशकर्णिकाम् ॥
 ४ पद्मां च^{११} कालकर्ण्याख्यां^{१३} षडङ्गानां प्रदर्शयेत् । ततः पाद्यादिभिर्देवमर्चयेन्मूलमन्त्रतः ॥
 ५ अङ्गैरङ्गानि^{१४} चाभ्यर्च्य^{१५} तत्तत्स्थानेषु मन्त्रवित् । विद्येशांश्च क्रमाद्बध्वात्वा कुर्यादावाहनादिकम् ॥
 ६ तेषां वज्रादिमुद्राश्च^{१७} दर्शयेन्मन्त्रवित्तमः । पाद्यमाचमनं चार्घ्यं^{१६} गन्धं पुष्पं च धूपकम् ॥७६॥
 ७ दीपं च क्रमज्ञो दद्यात् सर्वेषां स्वस्वमूलतः । ततो^{१८} होमः प्रकर्तव्यस्तद्विधानमर्थोच्यते ॥ ८०

[होमः^{२०}]

तेषु कुण्डेषु सर्वेषु कृत्वा संस्कारमुत्तमम् । अधिदेवान्यजेत्पश्चात्प्रागादिषु यथाक्रमम् ॥ ८१ ॥
 अधिदेवास्त्विति^{२१} प्रोक्ता विद्येशाश्च समन्ततः । प्रधाने शिव एव स्यादर्चनं स्यात्स्वनामभिः ॥
 अग्न्याधानादिकं सर्वमग्निकार्योक्तमाचरेत् । ततश्चाग्निमुखं^{२२} हुत्वा होमयेद्देव्यमंचयम् ॥ ८३

^१ A : संनिधिं pour संनिधिः

^२ A : संनिधानं स्याद् pour संनिधान्या स्याद् ; C : संनिधिन्या स्याद् ; D : संनिधिन्यागाद्

^३ C : निरोधन्या pour निरोधिन्या

^४ A : षडङ्गादि

^५ E : विध्वस्त्रं चैव

^६ C : देशिकम्

^७ A : न्यस्यवा

^८ C : नेत्रमीशान गोचरे

^९ A : शान्तं मनोरमं चैव

^{१०} C : मुकुलींशमकर्णिकाम् ; E : मुकुलींशं च कर्णिकाम्

^{११} A : पद्मां

^{१२} A : वादककर्णिकां

^{१३} A : षडङ्गान् pour षडङ्गानां ; C : षडङ्गान्

^{१४} A : चाभ्यर्च्य

^{१५} A, D : ततः pour ततत्

^{१६} C : विद्येशं च

^{१७} A : मुद्रा च ; C : मुद्राश्च

^{१८} A : मन्त्रपुष्पं

^{१९} C, E : होमं प्रकर्तव्यं pour होमः प्रकर्तव्यः

^{२०} Cf. *Suprabhedāyama*, I, 37, 71-79 :

नवपत्रत्रयं वापि एकाग्रिरथवा पुनः । प्राग्याम्येन्दुषु कुण्डेषु त्रेताग्निं सम्यगाचरेत् ॥

नदाग्निवेश्वरो ह्यः क्रमात्कुण्डाधिपाः स्मृताः । त्रये वैकाग्रिके विद्वाच्छिवाग्निं पूर्वतो हुनेत् ॥

शिवाग्निं प्रथमं हुत्वा मूर्तिहोमं ततः परम् । शिवाश्वनिपर्यन्तं ध्यात्वा सर्वगतं प्रभुम् ॥

तत्तद्रूपान्स्वनामानं स्मृत्वाग्निं संयजेद्बुधः । आदित्यः पूर्वतो मूर्तिर्भस्त्रमूर्तिधारकः ॥

आग्नेयानग्निमूर्तिस्तु धारकः शर्व उच्यते । मूर्तिधारः पशुपतिः पृथिवीमूर्तिदेशिणे ॥

आकाशो नैर्ऋते मूर्तो रुद्रस्तन्मूर्तिधारकः । आपो वरुणद्विभागे ह्यो नाम मूर्तधारकः ॥

वायुर्वै वायुद्विभागे भूमिो वै मूर्तिधारकः । उत्तरे सोममूर्तिस्तु महान्दे मूर्तिधारकः ॥

मूर्तिधारस्तंशस्तु आत्मा तु मूर्तिरेव च । एवं विधातवस्त्वत्सुन्दरो मूर्तिधारका ॥

प्रधानस्य शिवः प्रोक्तस्तत्तद्व्यानपरादपः । प्राग्वाग्निमुखं कृत्वा पश्चात्तत्रैवैतु शान्तयेत् ॥

^{२१} A : अधि pour इति

^{२२} C, E : हिवा pour हुत्वा

¹समिदाज्यचरुह्लाजांसिलान्² सर्पपकान्यवान् । ³पृथ्वोदुम्बरकाश्चत्थवटवह्निसमुद्भवाः ॥८४॥
⁴अपामार्गिकजाश्चैव खादिराश्च⁵ समिद्भवेत् । ⁶पालाशी स्यात्प्रधानस्य⁷ तत्तत्परिधिगुण्युता⁸ ॥८५॥
⁹यथोक्तालाभे सर्वत्र पलाशोदुम्बराणुभौ । ¹⁰समिद्धोमं तु मूलेन सर्वत्र परिकल्पयेत् ॥ ८६ ॥

¹ Cf. *Suprabhedaṅgama*, I, 37, 80 :

काष्ठाज्यसमिदलादि लाजाः सकुतिलानि च । अथगिद्धार्थेनुष्ठादि समुत्सृष्टाङ्गानि च ॥

cf. *ibid.*, I, 37, 84-86a :

पलाशं समिधं पूर्वं आमोघ्यां तु वैकड्वतम् । वटं याम्ये तु विज्ञेयं अथत्थं तिर्दिनीं तथा ॥
 पृथ्वं तु वायुणं भागे चोदुम्बरं तु वायवे । अक्ते वै सौम्यदिग्भागे प्रिववदीयानसोकरे ॥
 इन्द्रईशानयोर्मध्ये पलाशं समिधं हुनेत् ।

cf. *Santānasamhita*, 21, 64b-65a :

समिदाज्यचरुह्लाजान्मर्षपाथ यवान्सिलान् । नीवारं चैव सोधूमनपूर्यं सकुसुंयुतम् ॥

cf. *ibid.*, 21, 71b-72 :

समिधः संप्रवक्ष्यामि शृणुवायतलोचने । पलाशस्तदिगत्थपृथ्वश्चोषमेव च ॥
 विन्वसुदुम्बरं वह्निः क्रमेण परिकीर्तितम् ।

cf. *Diptāgama*, 34, 33 :

समिदाज्यचरुह्लाजान्यवसिद्धार्थमापकान् । सधु पुत्ररसादुक्तं सुकस्तुषुडं च होमयेत् ॥

cf. *ibid.*, 34, 32 :

अथत्थोदुम्बरप्रक्षवटं पूर्वादितः क्रमान् । पलाशं तु प्रधानस्य सर्वेषामिहसमिधयेत् ॥

cf. *Vārāgama*, 62, 101 :

समिदाज्यचरुह्लाजान्मर्षपाथ यवान्सिलान् । मुद्गं माषं च विज्ञेन्द्र तत्रप्रथमिहोच्यते ॥

cf. *ibid.*, 62, 98-100 :

पलाशं पूर्वतो भागे अथत्थं दक्षिणे तथा । पार्श्वमे चक्रवृक्षम्बु उदुम्बरं तु चोत्तरे ॥
 ईशानइन्द्रयोर्मध्ये पलाशसमिधा युतेम् । शमो चैव अपामार्गं विन्ववृक्षसमन्वितम् ॥
 प्रक्षेपे च समायुक्तमाग्नेयादिक्रिकोणके । सोमईशानयोर्मध्ये पलाशसमिधा तथा ॥

² C, D, E : तिल pour तिलान् । ³ A : पृथ्वोदुम्बरसत्थत्थः ; C : पृथ्वोदुम्बरकत्थत्थः

⁴ A : अपामार्गिककाश्चैव ; C, E : अपामार्गिके चैव । ⁵ A : समुद्भवेत् । ⁶ A : पलाशं

⁷ C, D, E : प्रधाने स्यात् pour प्रधानस्य । ⁸ A : संयुताय pour संयुता

⁹ C : यथोक्तालाभे

¹⁰ Cf. *Diptāgama*, 34, 35-37a :

ईशानेन समिद्धोमं पुरुषेण घृतं हुनेत् । अघोरिणं चरुं हुत्वा लज्जं वापुर्णेण तु ॥
 यवं मयेन हुत्वा तु गिद्धार्थं कवचेन तु । नापसत्वेन सुहृत्वाग्नेयं न्दानं दुद्रुधम् ॥
 प्रत्येकं जनमध्ये वा तदर्थं द्रोमं कारयेत् ।

cf. *Vārāgama*, 62, 102-112a :

समिधः सद्यमन्त्रेण आज्यं वामेन होमयेत् । अघोरिणं चरुं हुत्वा लज्जं वापुर्णेण तु ॥
 सर्पार्थं श्रीशमन्त्रेण यवं हृदयमन्त्रतः । शिरसा च तिष्ठं हुत्वा विवाहार्थेः सुद्रुधम् ॥

आज्यादीन्यथ शेषाणि चाङ्गैर्हृदयपूर्वकैः । ^१अस्त्रान्तैर्जुहुयान्मन्त्री ^२क्रमेणैव हुताशने ॥ ८७ ॥
 आचार्यो मूर्तिपैः^३ सार्धं समकाले तु होमयेत् । द्रव्यान्ते व्याहृति हुत्वा देशिकः प्रतिमां तथा ॥
 मूर्धादिपादपर्यन्तं मूलमन्त्रेण संस्पृशेत् । ततः प्रागादिहोतारः स्पृशेयुः क्रमशस्तदा ॥ ८९ ॥
 तथैव पङ्कभिर्ङ्गैश्च तत्तदङ्गेषु संस्पृशेत् । सर्वद्रव्यावसानेषु सर्वकुण्डेषु चैव हि ॥ ९० ॥
 मूर्तीनां कुण्डमंस्थानां प्रत्येकं तु शताहुतिम् । आज्येन हुत्वा सर्वत्र परिपिच्य यथाविधि ॥
 विद्येशमूर्तिभेदेन स्थितं पावकमर्चयेत् । होमकाले प्रयुञ्जीत ऋग्यजुःसामाथर्वणैः ॥ ९२ ॥
^४वेदैरध्ययनं दिक्षु प्रागादिषु यथाक्रमम् । ऐशान्यां दिशि तत्रैव ^५साधकोऽस्त्रं जपेत्तदा ॥
 ततः कुम्भगतानां तु हविर्दत्त्वा यथाक्रमम् । अधिवासनक्रमेण^६ समाप्य गुरुणा सह ॥ ९४ ॥

[प्रातः कर्णीयकृत्यानि^७]

होतारः सर्व एवात्र रात्रिशेषं तु जागरात् । नीत्वा प्रातः समुत्थाय कृतनित्यक्रियास्तु ते ॥

सायं तु कवचैरेव घृतमिक्षे घृतं तथा । त्रियम्बकेन मन्त्रेण चरे चैव तु होमयेत् ॥
 आयोराजेति मन्त्रेण लाजहोमं तु कारयेत् । एवं क्रमेण होतव्यं तत्तन्मन्त्रेण देशिकः ॥
 अष्टान्तरशनं वापि पश्चात्तत्पञ्चविंशतिः । द्रव्यं प्रति विशेषेण होतव्यं देशिकोक्तम् ॥
 चौवाचार्येण संयुक्तं होमकर्म तु कारयेत् । द्रव्यान्ते चापि द्रव्यान्ते प्रतिमां संस्पृशेत्ततः ॥
 द्रव्यान्ते व्याहृति हुत्वा देवनाम्ना च होमयेत् । चतुर्दिक्षु चतुर्वेदं कुर्यादध्ययनं ततः ॥
 श्रीगुरुं पूर्वतो भागे पुरुषं चैव दक्षिणे । पश्चिमे चमकं प्राच्यां पक्वानं तथोत्तरे ॥
 चतुर्दिक्षु च गेहस्य गणिकान्तमंयुतम् । माहेश्वरसमायुक्तं तप्तं कृत्वा तु भास्वितः ॥
 सर्वद्रव्यसमायुक्तं द्रव्यवाहं समुच्चरन् । स्विष्टमग्नेति मन्त्रेण जुहुयात्तदन्तरम् ॥
 एवमेव क्रमेणैव रात्रौ होमं तु कारयेत् ।

^१ A : अस्त्रान्ते pour अस्त्रान्तैर्

^२ A : क्रमेणैव pour क्रमेणैव

^३ C, D, E : होतृभिः pour मूर्तिपैः

^४ A omet les demi-*śloka* 89b et 90a

^५ C : वेदैरध्ययनं

^६ C : सायकोऽस्त्रं

^७ A : एव pour एवं

^८ Cf. *Kāmikāgama*, I, 68, 83-87 ; 90b :

चतुर्गणसमायुक्तं स्तोत्रमङ्गलवाचकैः । रात्रिशेषमपोद्वाथ प्रभाने विमले ततः ॥
 देशिको मूर्तिपैः सार्धं कुर्यात्स्नानं तु पूर्ववत् । मन्त्रमन्त्रद्वकायस्तु प्रविश्य भुक्त्वमण्डपम् ॥
 उद्धृत्य प्रतिमां पूर्वं मुच्ये मूर्तिपमंनिभम् । व्यपेक्ष्य वस्त्रकूर्चीदीन्यजेद्गन्धादिभिर्हृदा ॥
 कुम्भान्तमंजयेत्पश्चाद्द्विक्कुण्डेषु पूजयेत् । अघोराष्टशतं हुत्वा प्रायश्चित्तार्थमेव वा ॥
 वीपदन्तदरेणैव पूर्णाहुतिमथाचरेत् । आचार्यं पूजयेत्तत्र वस्त्रहेमाङ्गुलीचकैः ॥...
 सहर्तनाडिकापूर्वं स्थापनं तु समाचरेत् ।

cf. *Dīptāgama*, 34, 37b-42a :

प्रभाने स्नानं कुर्यात् आचार्यो मूर्तिपैः सह । सहर्तनाडिकापूर्वं सर्वतोद्यगङ्गुलम् ॥
 रात्रिशेषं हुतेद्भान्वापोद्वाहाहुतिमंजयेत् । घृतमिक्षे घृतं हुत्वा कवचं च चरे हुतेत् ॥

[पूर्णाहुतिः]

देशिकेन समाविश्य समुहर्ते सुलग्नके । देवानभ्यर्च्य कुम्भस्थानप्रज्वालयाग्निं समन्ततः ॥९६॥
 १ व्याहृत्यन्तं तु सर्वत्र मूर्तिमन्त्रैर्दशाहुतिम् । हुत्वा सर्वात्मना पश्चात्सूचा पूर्णां प्रदापयेत् ॥
 परिपिच्य ततो मूर्तिमुद्रास्थानलमंश्रयाम्^२ । परिधीन्विष्टरांश्चापि गृहीत्वाभ्युक्ष्य च क्रमात् ॥
 ब्रह्मो विनिक्षिपेर्द्धामांस्तत उत्थाय देशिकः । नववस्त्रोत्तरीयं च^३ नवोष्णीपाम्बरं दधत् ॥९९॥

[प्रतिमाया उत्थापनम्, स्नानवेद्यां विन्यासश्च]

पश्चाद्भूपणोपेतः सपवित्रकगो गुरुः । देवमुन्थापयेद्वेद्याः प्रणवं समुदाहरन् ॥ १०० ॥
 वस्त्रकूर्चादिकं सर्वमपनीय च होतृभिः । तस्मिन्नध्येतृभिश्चैव काले स्वस्त्यादिवाचकैः ॥
 सातोद्यवाद्यैरन्यैश्च मङ्गलैस्तु समन्वितैः । मण्डपे स्नानवेद्यां तु वेरं पीठे तु विन्यसेत् ॥

[प्रतिमाशुद्धिः]

उपविश्योत्तरास्यं तु^४ भद्रपीठे निराकुलः । कृतविद्याननुर्मन्त्री^{१०} शोधयेत्प्रतिमां^{११} तदा ॥ १०३ ॥
 हरिद्राद्यैस्ततः पञ्चगव्येन हृदयेन च । अभिपिच्य ततः शुद्धिं भमितेन^{१२} सितेन च ॥ १०४ ॥
 शुद्धोदकेन^{१३} संस्नाप्य ब्रह्मपञ्चकमुच्चरन् । अभिपिच्य ततो दत्त्वा वक्त्रेणाचमनीयकम् ॥ १०५ ॥

[कुम्भामिपेकः^{१४}]

प्रणवेन शिवस्यार्घ्यं दत्त्वा पुष्पं च मन्त्रवित् । स्थापितं तु ततः कुम्भं प्रधानं देशिकः स्वयम् ॥

ब्रह्मज्ञानमन्त्रेण शेषद्रव्याणि होमयेत् । जयादिरभ्याधानं च राष्ट्रसूत्रं हुनेत्क्रमात् ॥
 शयनाद्वेवमुन्थाप्य स्नानवेद्युपरि न्यसेत् । मण्डपं भूपयेर्द्धामान्तरानार्थं सुप्रकल्पितम् ॥
 आसनं शत्रमन्थे तु कल्पयेत्पद्मसंस्थितम् । तन्मध्ये स्थापयेद्देवम् ॥

^१ A : व्याहृत्य तं तु : C : विहृत्य तं तु

^२ C, D : संश्रयान् pour संश्रयाम् ^३ E : उत्तरीयत्र pour उत्तरीयं च

^४ A : देवमुन्थापयेद्वेद्याः ; C, D : देवमुन्थापयेद्वेद्याः ; E : देवमुन्थापय तदेद्यां

^५ A : तस्मिन्नध्ये त्रिभिश्चैव ^६ A : स्वस्त्यानुवाचकैः ^७ E : मङ्गलैश्च

^८ A : स्थाप्य pour स्नान ^९ C : आय्यानु pour आय्यं तु ; E : आय्यस्तु

^{१०} C : बोधयेत् pour शोधयेत् ; E : बोधयेत् ^{११} A : तथा pour तदा

^{१२} A : शिवेन pour नितेन ^{१३} A : संस्नाप्य

^{१४} Cf. *Sāḥsmāgama*, 56, 50b-58a :

पुण्याहं वाचयेत्तत्र एकत्रिंशत्कला न्यसेत् । ब्रह्मकुम्भं समुद्धृत्य पूर्वोक्तमलंहुतम् ॥
 आलयप्रदक्षिणं कृत्वा देवाग्नें स्थापयेद्बुधः । नुहते निरीक्ष्य देवज्ञो गन्धपुष्पाकृतैर्यजेत् ॥
 ताम्बूलं दापयित्वा तु दक्षिणां दापयेत्ततः । जावन्यामं ततः कृत्वा समुहर्ते विचक्षणः ॥
 तत्तन्मन्त्रोत्तरेण कुम्भतोयाभिपेचयेत् । नन्त्रान्नं दापयेत्पश्चात्परिवारपटादिकम् ॥
 स्वस्त्याग्नेऽभिपेकं तु गन्धपुष्पादि दापयेत् । ब्रह्मैवात्मनो देवता प्रसूतविविधं देवम् ॥

¹उद्धृत्योद्वाहयित्वाथ शेषान्कुम्भांश्च होतृभिः । क्रमेण स्वस्वदिकसंस्थैः कृत्वा च प्रदक्षिणम् ॥
 अग्रे तु स्थण्डिले ²तस्याः स्थापयित्वा यथा पुरा । कृतविद्यातनुर्देवानर्चयित्वा यथाक्रमम् ॥
³कुम्भस्यांस्तांस्ततो देवान् ध्यायेद्बुद्धिं समाहितः । प्राणवृत्तिनिरोधेन ⁴तमेवाथ घटे जले ॥ १०९ ॥
⁵मन्त्रं प्राणस्थितिं मत्वा तस्मान्मूलं समुच्चरन् । ⁶तत्कुम्भाम्भस्तु कूर्चेन गृहीत्वा ⁷प्रतिमाहृदि ॥
 स्नावयेत्कर्मणा तेन ¹⁰ ¹¹स देवः स्यात्प्रतिष्ठितः । तत उद्धृत्य तत्कुम्भं वत्सरेणाभिषेचयेत् ॥
¹²विद्येशानां तु कुम्भेभ्यः पूर्ववत्परितः क्रमात् । तत्तन्मन्त्रांस्तु विन्यस्य ¹³तत्र तैरभिषेचयेत् ॥

[मन्त्रन्यासः]

ततः सप्रणवं मूलं ¹⁴हृदये ¹⁵विन्यसेत्ततः । ¹⁶अङ्गानि हृदयादीनि हृदयादिषु विन्यसेत् ॥
¹⁷अस्त्रं हस्ते तु विन्यस्य तारं शिरसि विन्यसेत् । गायत्रीं वक्त्रदेशे तु मातृकाश्च ततो न्यसेत् ॥

[मातृकान्यासः]

अकारं मूर्ध्नि चाकारं ललाटे नेत्रयोस्ततः । इकारं ¹⁸कर्णयोश्चापि ईकारं ¹⁹विन्यसेत्ततः ॥ ११५ ॥
 उकारं गण्डयोन्यस्य ²⁰ ऊकारं नासिकापुटे । ²¹ओष्ठयोश्च तथा ऋ ऋ इन्तपङ्क्तिद्वयोः ²²पुनः ॥

धूपदीपं ददेच्छम्भोस्मान्मूलं च निवेदयेत् । आचार्यं पूजयेत्पश्चाद्वस्त्रहेमाङ्गुलीयकैः ॥

गोभूहिरण्यधान्याद्यैर्मनः संतोषयेत्क्रमात् । उन्मवं कारयेत्तत्र यथावित्तानुसारतः ॥

भक्तानां परिवाराणां दक्षिणां दापयेत्सुधीः । दीनान्धकृपणादीनां यथाशक्त्वा तु दक्षिणा ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 37, 96-101a :

किञ्चित्पूर्वं सुहृत्स्य उत्थाप्य शयनाच्छिवम् । संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैः शङ्खदुम्बिनिस्त्रैः ॥

सर्वालंकारसंयुक्तं मन्त्रन्यासमथाचरेत् । शिवकुम्भं समुद्धृत्य वर्धनीं तु शिवाग्रतः ॥

विन्यस्यार्थं तु दत्त्वाथ सकलाङ्कृतविग्रहः । ध्यात्वा तद्रूपमग्निस्थं प्रतिमायां सुयोजयेत् ॥

शक्तिं वै वामपार्श्वे तु विन्यसेद्बीजमुख्यकैः । कुम्भात्तत्त्वं तथा बिम्बे संयोज्याङ्गानि विन्यसेत् ॥

शिवाख्योमाख्यविद्येशकुम्भैरत्राभिषेचयेत् । तदन्ते स्नपनं कृत्वा हविष्यं तु महद्भवेत् ॥

उन्मवं तत्र कर्तव्यं प्रायुक्तविधिना ततः ।

¹ C : उद्धृत्य वारयित्वा च ; E : उद्धृत्य वाहयित्वा च ² A : तस्य pour तस्याः

³ A : कुम्भस्यांश्च ततो ⁴ A, C : ध्यायेद्बुद्धिं pour ध्यायेद्बुद्धिं ⁵ A : तमेवाधिर्घने जले

⁶ A : मन्त्रप्राणस्थितं मत्वा ; C : मन्त्रप्राणस्थितिं मत्वा ; D : मन्त्रप्राणस्थितिं मत्वा

⁷ A : समुच्चरेत् ⁸ A : तत्कुम्भांस्तु कूर्चेन ⁹ C : प्रतिमां हृदि

¹⁰ A : कर्मणान्तेन pour कर्मणा तेन ; D : कर्मणाकेन

¹¹ A : मन्त्रेव स्यात्प्रतिष्ठितम् ¹² A : विद्येशेभ्यस्तु कुम्भेभ्यः

¹³ C, D : तैश्च तेनाभिषेचयेत् ¹⁴ A : हृदये pour हृदये

¹⁵ C : विन्यसेत्ततः ; E : विन्यसेद्बुधः ¹⁶ A : अङ्गादि pour अङ्गानि

¹⁷ D : वक्त्रं pour अस्त्रं ¹⁸ A : कर्णयोन्यस्त्वा ¹⁹ C : विन्यसेत्ततः

²⁰ A : न्यस्याद् pour न्यस्य ; C, D : न्यस्त्वा ²¹ C : ओष्ठयोस्तु तथा

²² E : द्वये pour द्वयोः

¹लृ लृ च विन्यसेत्कण्ठे² एकारं चांसयोर्द्वयोः³ । ⁴एकारं च ततो ⁵जत्रुद्वयोरोकारमेव⁶ च ॥
⁷ओकारं ⁸स्तनमध्ये तु अंकारं जठरे ⁹तथा । ¹⁰अःकारं मेढ्रदेशे तु ¹¹कचवर्गौ च पार्श्वयोः ॥
 टवर्गं पृष्ठदेशे ¹²तु ¹³तवर्गं ¹⁴कटिदेशके । ऊर्वोश्च ¹⁵पयवर्गौ च जङ्घयोः ¹⁶शहवर्गकौ¹⁷ ॥
 विन्यसेन्मुद्रया ¹⁸मृग्या सर्वाण्येतानि देशिकः । एवं मन्त्रतनुं कृत्वा ततश्चाप्यभिपेचयेत् ॥
 गायत्र्या ¹⁹गन्धतोयेन पाद्यमाचमनार्थ्यकम् । गन्धपुष्पं तथा धूपं वस्त्राभरणमेव च ॥१२१॥
 मालां नैवेद्यकं²⁰ चापि हन्मन्त्रेण प्रदापयेत् । एवं वेरं प्रतिष्ठाप्य चलं चेद्दत्सवं ततः ॥२२॥
 तेनैव कुर्यात्तद्रात्रौ समारभ्य तु भौवनम् । चलानामचलानां तु ²¹तथा चैवोभयात्मनाम् ॥

[चलाचलादिप्रतिष्ठायां विशेषः²²]

समाना स्यात्प्रतिष्ठेयं विशेषः कथ्यतेऽधुना । जलाधिवासनं नोक्तं मृग्मये तु कथंचन ॥१२४॥
²³शयने ²⁴चाधिवासश्च शेषं सर्वं समं भवेत् । शूलस्थापनकाले तु रत्नन्यामविधिर्भवेत् ॥१२५॥
²⁵अचलस्यापि शूलस्य ²⁶विशेषोऽयं निदर्शितः । अधिवास्य प्रभाते तु मन्त्रन्यासविधेः पुरा ॥
 रत्नन्यासस्तु कर्तव्यस्ततः²⁷ स्थापनमाचरेत्²⁸ । ²⁹चित्राभासेषु³⁰ सर्वेषु रत्नन्यासस्तु नो भवेत् ॥

¹ C : लृकारं pour लृ लृ च ² D, E : कण्ठे pour कण्ठे ³ E : न्यसेत् pour द्वयोः

⁴ C : एकारं ⁵ C : जत्रौ द्वयोः pour जत्रुद्वयोः ⁶ A : आकारमेव pour ओकारमेव

⁷ A : ओ pour औ ⁸ C : तु तन्मध्ये pour स्तनमध्ये ⁹ E : न्यसेत् pour तथा

¹⁰ A : आ pour अः ¹¹ A : कचवर्गे तु ¹² C, E : च pour तु

¹³ C : ट pour त ¹⁴ C : कटि pour कटि ¹⁵ C, E : पफ pour पय

¹⁶ A, C, E : शहवर्गकौ ¹⁷ Cf. *Ajitāgama*, vol. I, p. 3, śloka 20

¹⁸ A : इत्या pour मृग्या ; C : सुग्ध ¹⁹ D : गण्ड pour गन्ध

²⁰ C : मालां च वेद्यकं ; E : मालानैवेद्यकं ²¹ C, D, E : यथा pour तथा

²² Cf. *Kāmikāgama*, I, 68, 31-32a :

शूलं चेन्स्थापने काले रत्नायं विधिवन्वयेत् । शूलस्थापनकाले तु न्यसेद्वानि मृग्मये ॥

अन्येषां रत्नविन्यासं वर्जयेत् विशेषतः ।

²³ A : शयाने ²⁴ A : चाधिवासं च ; C, E : चाधिवासं च

²⁵ C, E : अर्चस्यापि ²⁶ A : विशेषोऽस्मिन्निदर्शितः

²⁷ A : रत्नन्यासं तु कर्तव्यं ततश्च ²⁸ A : आरभेत् pour आचरेत्

²⁹ Cf. *Kāmilāgama*, I, 68, 55 ; 61a :

ग्रामप्रदक्षिणं वापि चित्रादौ परिवर्जयेत् । महत्तरं वा तत्त्याज्यम् ॥

जलाधिवासनं कुर्याच्चित्रादौ दर्पणे न वा ।

cf. *Siprahelāgama*, I, 37, 4 :

रत्नन्यासं जले वासं शयनं तु प्रदक्षिणम् । चित्राभासे तु वर्ज्यं हि ॥

³⁰ A : यत्र भासेषु

¹जलाधिवासनं तद्वच्छयनं ²न तथा भवेत् । अचलेष्वेव ³कर्तव्यो रत्नन्यासश्चलेष्वपि ॥ १२८ ॥
 कुर्याद्वा सर्ववेरेषु नयनोन्मीलनं ⁴भवेत् । मन्त्रन्यासविधौ मन्त्री मृण्मये भित्तिचित्रके ॥
 केवलेनैव कूर्चेन मन्त्रन्यासं तु कल्पयेत् । अचले मृण्मये वेरे वर्णयुक्ते ⁵शिलामये ॥ १३० ॥
⁶मन्त्रकर्म जलोपेतं ⁷तस्याग्रे परिकल्पिते । पीठे मर्वं प्रयुञ्जीत तालमात्रसमन्विते ॥ १३१ ॥
 प्रभा वा पीठिका ⁸वापि यत्र वेरे ⁹पृथक्कृता । कृत्वा शुद्धिं ¹⁰तयोः कुर्यात्पञ्चमृत्पञ्चगव्यकैः ॥

¹¹इत्यजिताग्ये ¹²महातन्त्रे [क्रियापादे] ¹³प्रतिमास्थापनविधि-
 श्रत्वारिंशः पटलः ॥

¹ E omet le demi-*śloka* 125a

² C, D : च pour न

³ A : कर्तव्यं रत्नन्यासे चर्चवति

⁴ E : तथा pour भवेत्

⁵ A : रत्ने pour युक्ते

⁶ A : मन्त्रकर्म जलोपेतं ; C : मन्त्रकर्मतलोपेतं

⁷ A : तन्त्रादुपरि कल्पिते

⁸ E : वा च pour वापि

⁹ A : पृथक्कृतम्

¹⁰ C, D, E : ततः pour तयोः

¹¹ E : इत्यजिते pour इत्यजिताग्ये

¹² E omet महातन्त्रे

¹³ A : प्रतिमास्थापनविधिः त्रिपञ्चाशः पटलः ; C : प्रतिमास्थापनविधिपटलः सप्ततः ; D : प्रतिमास्थापन-

विधिः एकोनचत्वारिंशत्पटलः । ग्रन्थं १३३ ; E : प्रतिमास्थापनविधिपटलः

[एकचत्वारिंशः पटलः]

[साम्बिकस्थापनविधिः ; साम्बिकागृहस्थापनविधिश्च¹]

[रत्नन्यासविधिः²]

साम्बिकस्था³ देवस्य स्थापनं वक्ष्यतेऽधुना । रत्नन्यासविधिः कार्यो⁴ गोमयान्तेपितं शुभे ॥
देशे तत्कर्मशालायां कृत्वा वै स्थण्डिलद्वयम् । शालिभिर्विमलैः पञ्च तयोः सम्यक्⁵ मुञ्चोभनम् ॥
देवं देवीं तयोश्चापि प्राङ्मुखं संनिवेश्य च । तत्तदग्रे तयोः पीठं स्थण्डिले विन्यसेत्ततः ॥
प्रोक्षयित्वा ममसा पीठं सर्वात्मानं समुच्चरन् । माणिक्यवज्रवैडूर्यहरितालेन्द्रनीलकान्⁶ ॥ ४ ॥
स्फटिकं मौक्तिकं चैव¹⁰ पुष्परामं प्रवालकम् । मध्यादीशानपर्यन्तं शक्तिवीजैः क्रमान्न्यसेत् ॥
¹¹देव्याः पीठे च रत्नानि पञ्च वा विन्यसेत्क्रमात् । शक्तिवीजैस्तु तत्रापि¹² देव्याः पीठे च विन्यसेत् ॥
तयोरासनयोः पश्चात्¹³ संश्लेषं सुदृढं तथा ।¹⁴कारयेच्छिल्पिना कर्मदक्षेण शुचिना ततः ॥ ७ ॥

¹ Pour साम्बिकस्थापनविधि et साम्बिकागृहस्थापनविधि voir *Amśumad* 24, *Kāmika* I, 68 et II, 43 et 47, *Kāraṇa* I, 79 et II, 53, 58 et 67, *Dīpta* 36, *Vīra* 62, *Santāna* 21, *Sahasra* 27, *Suprabheta* I, 37 et *Sūkṣma* 56. G (ms. de Svāmīnātha Śivācārya Mysore, Madras) ajoute : श्रीं अजितागमः । उभया सह देवस्य स्थापनविधिः । अगस्तीधराय नमः ।

² Cf. *Kāmīlāgamu*, I, 68, 25-30 :

संश्लेषं तु अलंक्रत्वा पीठं तत्र विनिश्चिपेत् । तत्रपश्चात्पुनः पञ्चपुत्र्यं तु वा ॥
एकपुत्र्यं वापि पूजयेच्चन्द्रनादिभिः । आधाराग्रयमन्तं च प्रायमं दिग्बन्धुद्वयम् ॥
लोकपालांश्च चतुरो रत्नानि विविधानि च । माणिक्यमेन्द्रनीलं च वैडूर्यं च प्रवालकम् ॥
मुक्ता वज्रं तथा पुष्परामं गोमेदकं तथा । मरकतं चैव रत्नानि तत्ररत्नादिपञ्चकम् ॥
पञ्चरत्नमिति प्रोक्तं माणिक्यं चैकमेव वा । वज्रं वा मन्थमे प्रोक्तं महावेधमिति स्मृतम् ॥
स्वस्वलोपममन्त्रैश्च मन्थादिक्रमतो न्यसेत् । देवं रत्नोपाहं न्यस्त्वा मुस्मिन्मर्त्यं कारयेद्दृष्टम् ॥

cf. *Santānāsāṃhitā*, 21, 11b-11a :

रत्नन्यासे ततः कुर्याद्विधिना देशिकोत्तमः । वज्रं च पूर्वतो न्यस्य आग्नेय्यां पद्मराजकम् ॥
मरकतं दक्षिणे न्यस्य मौक्तिकं नैऋते न्यसेत् । विद्रुमं वारुणं देशं वायव्ये पुष्परामकम् ॥
सोमे व मूर्यकान्तं स्यादोशाने रूपकान्तकम् । इन्द्रनीलं तु देवेशे क्षिपिना कारयेत्ततः ॥

³ A : च pour अथ

⁴ A : विधिं कुर्याद् pour विधिः कार्यो

⁵ G : बन्धेत् pour देशे दत्त

⁶ A : मुञ्चोभितम्

⁷ G : तदग्रे च pour तत्तदग्रे

⁸ A : माणिक्यं pour माणिक्य ; E : माणिक्यं ; G : माणिक्यं

⁹ E : नीलकम् pour नीलकान्

¹⁰ G : पुष्परामं

¹¹ D : दिव्यां pour देव्याः

¹² D : देव्यां pour देव्याः

¹³ C : संश्लेषं pour संश्लेषं ; E : संश्लेष

¹⁴ G : कारयेच्छिल्पिना कर्मदक्षिणो न विद्यां ततः

ततश्च देवयोर्मुर्ध्नि¹ कुसुमं संनिवेशयेत् । रत्नन्यासं समाप्यैवं² नेत्रोन्मीलनमारभेत् ॥ ८ ॥

[नेत्रोन्मीलनम्³]

तदर्थं⁴ स्थण्डिलं⁵ कुर्यादन्यत्रैव यथा पुरा । तत्रापि देवं देवीं च विन्यसेत्स्थण्डिलोपरि ॥९॥
ततो वै हेमया सूच्या⁶ पक्षमरेखां तु शिल्पिना । ज्योतिर्मण्डलमालिख्य कृष्णमण्डलमालिखेत् ॥
¹⁰उन्मील्य च¹¹ विसर्ज्येनं शिल्पिनं कृतकृत्यकम्¹² ।¹³ अन्यत्र देवौ संस्थाप्य पूर्ववत्स्थण्डिले कृते ॥

¹ G : सद्गुणं च निवेशयेत्

² C, G : एव pour एवं

³ Cf. *Kāmikāgama*, I, 68, 33-40 :

सुगुप्ते मण्डपे रम्ये गोमयेनानुलेपिते । प्रच्छन्नपटसंयुक्ते सर्वालंकारसंयुते ॥
स्थण्डिलं तत्र कर्तव्यमष्ट्रोणादिव्रीहिभिः । निलतण्डुलसंयुक्तं लाजपुष्पसमन्वितम् ॥
तस्य मध्ये न्यसेद्विम्बं प्राङ्मुखं वैशिकोत्तमः । हेममूचिप्रहारभ्यां नेत्रमन्त्रमनुस्मरन् ॥
प्रथमं दक्षिणं नेत्रं द्वितीयं वामनेत्रकम् । ललाटस्थं तृतीयं तु लेखयेत्पूजयेद्गुरुः ॥
पक्षमरेखां पुरा कृत्वा ततो वै दृष्टिमण्डलम् । ज्योतिर्मण्डलमालिख्य नेत्रमोचनमाचरेत् ॥
तथैत्रोन्मीलनं शिल्पी वज्रकाञ्चनमृचितः । पुष्पायोनिर्मितेनैव दृक्क्षेत्रे त्रिलोचनम् ॥
नासिकाकर्णवक्राणि लिङ्गं पायुं च मोचयेत् । तत्तद्देवाङ्गभूतानां नयनोन्मीलनं नयेत् ॥
चित्रामासादिदेवानां तत्तद्गणैः समाचरेत् । तदाक्षिमोचनं कुर्याद्विमलिकया गुरुः ॥

⁴ C : अर्थं pour अर्थं

⁵ G : कृत्वा अन्यत्रैव

⁶ C : विन्यसेन्मण्डलोपरि

⁷ A : हेममूच्या च pour हेमया सूच्या

⁸ C, D : पक्ष pour पक्षम

⁹ A : कृष्णमण्डलमध्यस्थज्योतिर्मण्डलमात्रं तत् ; C, D : कृष्णमण्डलमध्यस्थं ज्योतिर्मण्डलमात्रं तत् ;

G : कृष्णमण्डलमध्यस्थं ज्योतिर्मण्डलमालिखेत्

¹⁰ Cf. *Kāmikāgama*, I, 68, 41-52 :

उद्गास्य शिल्पिनं पश्चान्तस्याग्रे स्थण्डिलं नयेत् । विम्बं तस्योपरि न्यस्त्वा हृदयेन तु मन्त्रतः ॥
समृत्रान्सापिधानांश्च क्लेशानष्टदिक्षु च । सबन्धान्वारिसंयुक्तान्मकृचान्पल्लवैर्युतात् ॥
स्वमन्त्रैरभितो न्यस्त्वा लोकेशांस्तत्र पूजयेत् । क्षुद्रेऽष्टकलाशान्निहत्वा चान्यन्मर्वं समाचरेत् ॥
स्वर्णया दूर्वाया नेत्रं मध्वाज्याभ्यां तु तर्पयेत् । हृदा वा नेत्रमन्त्रेण मन्त्रिताभ्यां गृहन्तनः ॥
लोहजे शैलेजे पक्षे रत्नजेऽप्येवमाचरेत् । अन्येषामपि सर्वेषां भावयेत्तर्पणक्रियाम् ॥
तर्जन्यनामिकामध्वैः मूर्यसोमाग्निलोचने । हिरण्यनखसंप्रोतैर्न्यसेत्तद्द्वीजसंयुतम् ॥
सौवर्णे राजने ताम्रे क्राम्ये वाथ शरावके । घृतेन मनुना चैव प्रत्येकं प्रस्थपूरितम् ॥
तदर्थेनार्धपात्रेन पूरितं वा पृथक् पृथक् । घृतं प्रदर्शयेन्मन्त्री नेत्रमन्त्रमनुस्मरन् ॥
दर्शयेन्मधुपात्रं तु मृत्युजिन्मन्त्रमुच्चरन् । हृदयेन तु मन्त्रज्ञमन्त्रमाङ्गं प्रदर्शयेत् ॥
बीजमुल्लयेन मन्त्रेण धान्यराशिं प्रदर्शयेत् । शिवादिदशभागान्तं तेषां मानं प्रकीर्तितम् ॥
ब्राह्मणान्दर्शयेत्पश्चात्पवमानमनुस्मरन् । तेनैव दर्शयेत्कन्यां भूपितां सर्वभूपणैः ॥
प्रच्छन्नपटमावर्ज्यं जनगृहान्प्रदर्शयेत् ।

¹¹ A, C, D : वज्रयित्वा pour उन्मील्य च

¹² A, C, D : स्यात्कृतं तदा pour कृतकृत्यकम् ; G : स्यात्कृतं ततः

¹³ A : अन्यदेवौ समं स्थाप्य ; G : अन्यत्र देवं संस्थाप्य

^१तयोरग्रे मधुप्रस्थं घृतप्रस्थं तथैव च । दुग्धप्रस्थं च ^२संगृह्य ^३लोहपात्रस्थितं शुचि ॥ १२ ॥
नेषु हैमं विनिक्षिप्य कमलं ^४प्रणवेन तु । सर्वात्मना तु संप्रोक्ष्य न्यस्य च स्थण्डिलोपरि ॥
हैमया ^६दूर्वया क्षौद्रं तर्पयेदक्षिणाक्षकम्^७ । ऊर्ध्वं च मर्षिषा ^९तद्ब्रह्मामे दुग्धेन चैव हि ॥ १४ ॥
^{१०}सूर्याग्निमोमवीजैस्तु तर्पणं सम्यगाचरेत् । ^{११}हिरण्यनखमंप्रोतां देशिनां मध्यमां तथा ॥ १५ ॥
अनामिकां च कृत्वाथ देशिन्या ^{१२}दक्षिणे स्पृशेत् । ^{१३}सूर्यवीजं समुच्चार्य ततो ^{१४}ललाटलोचने ॥
अग्निवीजमनुस्मृत्य ^{१५}मध्यानामिकया^{१६} स्पृशेत् । सोमवीजमनुस्मृत्य ततो देव्याश्च लोचने ॥
^{१७}सोमसूर्यात्मने कुर्यान्मधुना पयसा ततः । अग्निनेत्रं ^{१८}घृतंनैव पूर्ववद्दोमदूर्वया^{१९} ॥ १८ ॥
ततस्तिरस्करिण्यास्तु निरासं तत्र कारयेत् । ततो धेनुं ततो विप्रांस्ततः ^{२०}कन्याश्च दर्शयेत् ॥

[वेरशुद्धिः, ग्रामप्रदक्षिणं च^{२१}]

देवदेव्योश्च ^{२२}गायत्रीमुच्चरन्देशिकः सुधीः । पञ्चमृतपञ्चगव्यैस्तु ततः शुद्धिं समाचरेत् ॥ २० ॥
पाशुपतेन चास्त्रेण तयोः शुद्धिरुदाहृता^{२३} । मालाभरणवस्त्राद्यैः कृत्वालंकारमुत्तमम् ॥ २१ ॥
^{२४}प्रदक्षिणं ततश्चापि कुर्याद्ग्रामपुरादिषु । जलाधिवासनं कुर्यान्नद्यादिषु ततः सुधीः ॥ २२ ॥

[जलाधिवासः^{२५}]

जलतीरं ततो नीत्वा प्रतिमे तत्र विन्यसेत् । अभिपिच्य ततस्तोयैः कृत्वा पुण्याहमुत्तमम् ॥

^१ C, D : तयोरग्रे pour तयोरग्रे

^२ E : संग्राह्य

^३ A : लोहपात्रं स्थितं शुचिः

^४ G : प्रणवे तु च

^५ A : न्यस्त्वा pour न्यस्य

^६ G : दूर्वक्षौद्रं तु pour दूर्वया क्षौद्रं

^७ A : दक्षिणांशकैः pour दक्षिणाक्षकम् ; C : दक्षिणांशकैः ; G : दक्षिणांशकैः

^८ G : वा pour च

^९ A : वै तद् pour तद्ब्रह्म

^{१०} E : सोमसूर्याग्निवीजैश्च

^{११} G : हिरण्यरत्नं संप्रोक्तं देवीनां मध्यमा तथा

^{१२} E : दक्षिणः pour दक्षिणे

^{१३} E : अग्निः pour सूर्यः

^{१४} G : ललाटान्तलोचने

^{१५} A omet le passage qui va de मध्यानामिकया स्पृशेत्, à सोमवीजमनुस्मृत्य (17) et lit :

अग्निवीजमनुस्मृत्य ततो देव्याश्च लोचने

^{१६} C, D, E : मध्यानामिकया

^{१७} A : सोमसूर्यात्मनेत्राय मधुना

^{१८} G : घृतं चैव

^{१९} C, G : पूर्ववद्दोमदूर्वया ; D : पूर्ववद्दोमपूर्वया

^{२०} A : कन्यां च

^{२१} Cf. *Sūksmāgama*, 56, 29b-31 :

वेरशुद्धिं ततः कृत्वा पञ्चमृतपञ्चगव्यकैः । रत्नोद्यैः शुद्धतोयैश्च स्नापयेदेषाकोत्तमः ॥

वस्त्रभरणैर्नस्त्रैरलंकृत्य विशेषतः । रथे वा शिपिकर्मा वा देवानारोगैव भक्तितः ॥

ग्रामप्रदक्षिणं कृत्वा सर्वालंकारसंयुतम् ।

^{२२} C, D, E, G : गायत्रीमुच्चरेत् pour गायत्रीमुच्चरणं

^{२३} G : उदाहृतम् pour उदाहृता

^{२४} G omet les *śloka* 22 et 23

^{२५} Cf. *Sūksmāgama*, 56, 32-34 :

जलतीरं समाश्रित्य प्रयां कृत्वा तिसुन्दराम् । तन्मध्ये स्थण्डिलं कल्प्य माष्टपत्रं सकर्षिकम् ॥

देवं देवीं च कूर्वाभ्यां वस्त्राभ्यां^१ चापि वेष्टयेत् । ततः शिरसि चाप्यर्घ्यं प्रणवेनैव विन्यसेत् ॥
^२नाभिदधे जले पश्चान् प्राक्शिरश्चोर्ध्ववक्त्रकम्^४ । शाययेत्प्रतिमे तत्र दिक्पालास्त्रं^५ यथादिशम् ॥
^६अर्चयेद्देवमुक्तः स्यादधिवासो जलाश्रितः । कालोऽस्य च पुरा प्रोक्तो मण्डपं चापि पूर्ववत् ॥
 [स्नानमण्डपे वेरशुद्धिः]

कल्पयेद्ध तत्रैव कोणेष्वपि चतुर्ध्वपि । योन्याकाराणि कुण्डानि तत्र चैव सुसंस्कृते ॥२७॥
 स्नानमण्डपमध्यं^{१०} तु^{११} नीत्वा देवौ च यत्नतः । स्नानवेद्यां तु विन्यस्य शुद्धिं कृत्वा यथाविधि ॥
^{१२}अभिविच्य^{१३} ततो देवौ^{१४} गन्धतोयेन मन्त्रवित् । सर्वात्मना शिवं देवीं गायत्र्या चाभिषेचयेत् ॥
 [प्रतिमरवन्धः]

^{१५}हैमैः प्रतिमरं^{१६} बध्वा हृदयेन^{१७} तयोस्ततः । कूर्चेद्वयेन वस्त्राभ्यां देवं देवीं च वेष्टयेत् ॥३०॥
 [शयनाधिवासः, कुम्भस्थापनं च^{१८}]

ततः कृत्वा च पुण्याहं कल्पिते शयने शुभे । शाययेत्प्रतिमे सम्यक् सर्वात्मानं समुच्चरन् ॥

द्वैतैः पुण्यैः परिस्तीर्य कलशाञ्जवनेत्येकान् । संस्थाप्य हृदयेनैव पुण्याहं वाचयेत्ततः
 प्राक्छिरश्चोच्छ्रयं कुर्यान्मूलेनैव जले क्षिपेत् । त्रिगणमेकरात्रं वा याममेकमथापि वा ॥

^१ G : च विचेष्टयेत्

^२ C : नाभ्यर्घ्यं

^३ A : नाभिवक्त्रकम्

^४ C : वक्त्रके pour वक्त्रकम् ; G : वक्त्रकम्

^५ A : दशदिशम्

^६ A : अर्चयेद्देवमुक्तं स्यादधिवासं जलाश्रितम्

^७ A : प्रोक्तो ; C : प्रोक्ता

^८ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 58, 7-9 :

उपनया सह चाधीशप्रतिष्ठां च ततः शृणु । पौडशस्तम्भसंयुक्तं द्वादशस्तम्भमेव वा ॥

इन्द्रायष्टाश्वपि दिक्षु युगाध्यादि चतुर्विधि । आग्नेयादिमहाद्योनिस्तयोसंस्थे सुवृत्तकम् ॥

तोरणान्मन्त्रलाशस्त्रान्पूर्ववत्परिकल्पयेत् । अङ्कुरार्पणपूर्वं तु वास्तुपूर्वां समाचरेत् ॥

cf. *Kūmbhāgama*, I, 68, 66-68 :

प्रोक्षयेत्पुरुषेणैव हृदा गन्धादिभिर्यजेत् । त्रयादूर्वाथै वेरं तु स्नानवेद्ये तु त्रिगणसेत् ॥

व्यपाद्य वक्त्रकर्वाथ स्नपनं पूर्ववद्भवेत् । वस्त्रेणैव तु संवेष्टय पूजयेद्भुद्वयेन तु ॥

कौतुकं बन्धयेत्पश्चाद्भुदा दक्षिणहस्ते । गङ्गीनां चैव सर्वाणां वासं वा दक्षिणेऽपि वा ॥

^९ A : तत्र चैवमसंस्कृतम् ; C : तत्र वै वसुसंस्कृतम् ; E : तत्रैव च वसुसंस्कृतम्

^{१०} A, C, E : मध्ये pour मध्यं

^{११} A : अर्चयेद्देवं समापयेत् ; E : अर्चयेद्देवं समापयेत्

^{१२} G : अभिविचयत् pour अभिविच्य

^{१३} C : तथा (omitted) जले

^{१४} A : देवं pour देवौ

^{१५} A omits les (omitted) 30 (omitted)

^{१६} E : हैमप्रतिमरं pour हैमैः प्रतिमरं

^{१७} C : ततस्ततः

^{१८} Cf. *Santānasamhitā*, 21, 51-61a :

शयनवेदिमनुप्राप्य वेदिं च प्रोक्षयेद्भुदा । पटुत्रिगद्द्रोणवालीथ उत्तमं तद्विनिर्दिशेत् ॥

त्रिगद्द्रोणाथ शालीथ मध्यमं तद्विनिर्दिशेत् । अथमं विजग्निद्रोणवालीथ विक्रिरेत्ततः ॥

ततो भवानीं रक्तेन वाससा वेष्टयेन्सुधीः । पूर्ववन्कलशानां तु स्थापनं सम्यगाचरेत् ॥३२॥
 १शक्तिकुम्भं शिरोदेशे ३देव्याश्वापि प्रकल्पयेत् । ४वर्धनी ५शक्तिकुम्भः स्याद्वस्त्रहेमादिसंयुता ६॥
 देवं देवीं च गायत्र्या गन्धार्घ्यैः पूजयेत्ततः । देवं देवीं यथारूपं ध्यात्वा देशिकसत्तमः ॥
 ७आवाहनादिकं ८कर्म ९कुम्भयोः शिवयोर्यजेत् । पूर्ववच्चाथ विद्येशान्कलशेषु समर्चयेत् ॥३५॥
 [होमः^९]

ततो होमं प्रकृवीत कुण्डेषु विधिना ततः । पुरुषः पूर्वकुण्डे स्यादक्षिणे १०घोर उच्यते ॥३६॥

शान्त्यर्थं तण्डुलं न्यस्य तण्डुलार्धलिलं तथा । पद्मनष्टदलं लिख्य दक्षैश्वर्यं परितरेत् ॥
 पञ्चभिः कम्बलैश्चैव उपर्युपरि विन्यसेत् । अष्टोत्तरजनेर्दक्षैः कूर्चं तदुपरि न्यसेत् ॥
 प्रतिमां विन्यसेद्देवि अयुनाक्षरमृतिना । प्राकृशिरः पश्चिमं पादं विन्यसेत् विशेपतः ॥
 वक्त्रेण वेष्टयित्वा तु गन्धार्घ्यैः पूजयेत्ततः । कुम्भानष्टौ समादाय मृत्रेण परिवेष्टितान् ॥
 अक्षतान्कवचैर्नैव द्रोणतोयप्रपूरितान् । सकृच्चान्म्यापिधानाथ वस्त्रयुग्मेन वेष्टितान् ॥
 पूर्वे तु पञ्चताम्बूलमात्रेभ्यः पञ्चगव्यकम् । दक्षिणे चाष्टमृतोयं पुष्पोदकं तु नैर्ऋते ॥
 वाह्येभ्यः क्षौरमेवाहुर्वायुव्यां सर्वगन्धकम् । सोमे चैव घृतं न्यस्य कपायमीशानोचरे ॥
 एतन्मुक्तप्रकारेण स्थापयेद्देविकोपरि । अनन्तादित्रिरूपेभ्यन्तान्निबन्धसेद्देशिकोत्तमः ॥
 मुद्राभां लक्षणं चोक्तामष्टमुद्रां च दर्शयेत् ।

¹ () : रक्तेन pour रक्तेन

² A, C, D, E : जान्ति pour शक्ति ³ D : देवस्याधि

⁴ A, C, D : वर्धनी

⁵ A : शक्तिकुम्भं स्यात् वस्त्र० pour शक्तिकुम्भः स्याद्वस्त्रः D : शक्तिकुम्भस्या वस्त्र०

⁶ A : संयुताम् pour संयुता ; E : संयुतम् ⁷ A : कृत्वा pour कर्म

⁸ C : कर्मयोः कुम्भयोर्यजेत् ; D : कर्मणोः कुम्भयोः यजेत्

⁹ Cf. *Kāmikāgama*, I, 68, 72-83 :

होमकर्त्रे तदन्ते स्यात्प्रागुक्तविधिना सह । पलाशोदुम्बराथ^१अथवाः पूर्वदिशिः कर्मात् ॥
 शम्भयानामर्थावृक्षपिण्डैश्चाभिकोणतः । प्रधानस्य पलाशाः स्यात्समिधः संप्रकर्तवितः ॥
 समिदाज्यचक्राजन्नपैश्वर्यं वैणवाः । अतः प्रियङ्गवः जालिश्च मुद्रतापवृत्त^२अथकाः ॥
 मधुओमचुलं सक्तु फल्गुचैत्रदवाः स्मृताः । त्रिपञ्चमासवर्षा रद्वैर्विंशत्यं पञ्चकैः ॥
 द्रव्यैर्वा समप्रशामिः समस्तैर्होतनाचरेत् । प्रश्नादिदिक्षु स्यातामि विंशिक्षु हृदयादयः ॥
 प्रधाने मूलमन्त्रः स्यादेतन्नवमनायुतः । पञ्चाग्न्यायनं चेत्तु हृदयादीनि वर्जयेत् ॥
 एकाग्रन्यायनं चेत्तु दक्षैरकत्र होमयेत् । सहस्रनर्थं तस्यार्थं गतं वाटयनं तु वा ॥
 एतन्नर्थं च दशमित्कमन्त्रेण होमयेत् । मृत्कृत्वाद्यतोऽङ्गु रक्षैर्ब्रह्मादि होमयेत् ॥
 तत्त्वतत्त्वैश्चराद्यैश्च होमं पूर्ववदाचरेत् । द्रव्यान्ते व्याहृतिं कुर्याद्विज्ञाने पूर्ववायुतम् ॥
 स्वर्गानं पूर्ववदकुर्याच्छान्त्यम्प्रोक्षणं ततः । अत्रानुक्तं तु यत्सर्वं लिङ्गस्थापनवचनेत् ॥
 आगनाथयनं दिक्षु कोणं मन्त्रजपं नयेत् । आगनाथयनं कुर्याद्विज्ञाने दीक्षितरिषिहृ ॥
 नृत्तगेयममायुक्तं स्तोत्रनङ्कलवाचकैः । रात्रिशेषं व्यपोह्याथ ॥

¹⁰ C, G : घोरमुच्यते

पश्चिमे ¹चापि ²सद्यस्तु वामदेवस्तथोत्तरे । ³ईशानस्तु प्रधाने स्यान्मूर्तयः पञ्च एव हि ॥३७॥
 आग्नेयादिषु कोणेषु चतस्रो मूर्तयः स्मृताः । निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्या ⁴शान्तिश्च ताः स्मृताः ॥
 दिग्विदिक्षु स्थितास्तास्ता देवदेव्योश्च मूर्तयः । तेष्वग्नि ⁵विधिनाधाय शिवहोमस्तु पूर्ववत् ॥
 प्रधानकुण्डे कर्तव्यो देवहोमादनन्तरम् । देव्या होमो ⁶विधातव्यो तद्विधानमिहोच्यते ॥
 देवीं तत्र समावाह्य पूजयित्वा यथाविधि । पूर्वोक्तेरग्निलैर्द्रव्यैर्देव्यङ्गैर्मूलपूर्वकैः ॥ ४१ ॥
 तेनैव क्रमयोगेन जुहुयान्मन्त्रवित्तमः । देवहोमे तु देवस्य ⁷कुर्यात्तन्मूर्तिपैः सह ॥ ४२ ॥
 देव्याश्च ¹⁰तद्द्रव्यं तु मूर्तिपैः सह मन्त्रवित् । द्रव्यान्ते व्याहृति हुत्वा प्रतिद्रव्यं स्पृशेद्गुरुः ॥
 तस्यानन्तरमेवात्र ¹¹ ¹²स्पृशेयुः ¹³क्रमशोऽधुना । देवहोमस्थिता ¹⁴ ¹⁵देवं ¹⁶देवीहोमस्थिताश्च ताम् ॥
¹⁷मूर्धादिपादपर्यन्तं ¹⁸तन्मूलैः स्पर्श इष्यते । हृदयादिभिरङ्गैस्तु ¹⁹तत्तद्भ्रानि संस्पृशेत् ॥४५॥
 सर्वद्रव्यावसाने तु मूर्तीनां तु ²⁰दशाहुतीः । प्रतिकुण्डं ततो ²¹हुत्वा संपूज्य परिपिच्य च ॥
 कुम्भस्थानां तु देवानां दत्त्वा चैव हविः क्रमात् । रात्रिशेषं ततो नीत्वा जागरेण समन्वितः ²² ॥

[अधिवासानन्तरद्विसकृत्यम्²³]

प्रभाते देशिको धीमान्मूर्तिपैः सह साधकैः । कृतनित्यक्रियो भूत्वा ²⁴होतृभिश्च समन्वितः ॥

¹ G : चैव pour चापि

² E : सद्यं तु वामदेवं तथोत्तरे

³ A, D : ईश्वरस्य प्रधानस्य मूर्तयः ; C, G : ईश्वरस्य प्रधाने स्यान्मूर्तयः

⁴ A : शान्तिस्तया स्मृताः

⁵ G : विधिना चाथ शिवोऽहमस्तु

⁶ A, C, D : विधानेन

⁷ G : अथोच्यते pour इहोच्यते

⁸ A : देवाङ्गैः pour देव्यङ्गैः ; C, D : देव्याङ्गैः ; G : द्रव्याङ्गैः

⁹ D : कुर्यात्तं मूर्तिपैः

¹⁰ E : होमं तद्द्रव्यं ; G : तत्तद्द्रव्यं तु

¹¹ A, C, D : अस्यैः pour अत्र

¹² C : स्पर्शेयुः ; G : स्पृशेत्

¹³ D, E, G : क्रमतो जनाः

¹⁴ A : स्थितं pour स्थिताः ; E : स्थितान्

¹⁵ E : देवान्

¹⁶ C : देवीं होमं pour देवीहोम

¹⁷ A : मूर्धादिः pour मूर्धादिः ; G : मूर्धादि

¹⁸ A, G : तन्मूले स्पर्शमिष्यते

¹⁹ E : च pour तु

²⁰ A : दशाहुतिः ; C, E, G : दशाहुतिम्

²¹ A : हुत्वा

²² A : समन्वितम्

²³ Cf. *Santānasaṃhitā* 21, 78-88a :

ततः प्रभाते विमले सुहृत् तु निरीक्षयेत् । आचार्यपूजनं देवि कर्तव्यं लक्षणान्वितम् ॥

अधमं पञ्चनिष्कं तु मध्यमं द्विगुणं भवेत् । उत्तमं त्रिगुणं ज्ञेयं दद्याद्द्वयमन्त्रितम् ॥

ऋत्विजः पूजयेत्पश्चादाचार्यार्थं विशेषतः । पूर्णहुतिं ततो दद्याच्चदस्येति विशेषतः ॥

स्नानवेद्यां च मध्ये तु स्नानामनं तु विन्यसेत् । तद्भूर्धेवं प्रतिनां न्यस्य पञ्चरत्नानि कल्पयेत् ॥

धृतशिरोर्षणं कुर्यात्प्रासादेन तु मन्त्रतः । शुभाशुभनिमित्तानि यत्रेन तु परीक्षयेत् ॥

ब्रह्माण्डज्ञानि देवेशि स्वस्थाने चैव विन्यसेत् । अयुताक्षरमूर्तेश्च शरीरं सर्वत्र कल्पयेत् ॥

प्रतिष्ठाकुम्भमादाय अयुताक्षरदशाक्षरैः । स्नानवेदिमनुप्राप्य प्रासादेनाभिषेचयेत् ॥

गन्धपुष्पैश्च भृषैश्च दीपैश्चैव सुपूजयेत् । नैवेद्यं पावसं दद्यात्ताम्बूलं दापयेत्ततः ॥

प्रविश्य मण्डपं तत्र सकलीकृतविग्रहः । नवाम्बरधरो भूत्वा नववस्त्रोत्तरीयकः ॥ ४९ ॥
गन्धचन्दनलिप्ताङ्गः पञ्चाङ्गभूषणैर्युतः । देवान्पूर्ववद्भ्यर्च्य सुमुहूर्ते सुलग्ने ॥ ५० ॥

[पूर्णाहुतिः]

¹देवदेव्योः प्रधाने तु तत्तन्मूलं समुच्चरन् । पूर्णाहुतिं क्रमाद्भूत्वा शेषेष्वष्टसु² च क्रमात् ॥ ५१ ॥
³देवकुण्डेषु ⁴देवस्य देव्याश्चापि तथा सुधीः । हुत्वा पूर्णाहुतिं पश्चाद्देवमुत्थापयेच्छनैः ॥ ५२ ॥

[कुम्भाम्भिकः, मन्त्रन्यासश्च]

सुमुहूर्ते सुलग्ने तु सर्वदोषविवर्जिते । स्नानवेद्यां तु ⁵संस्थाप्य प्राङ्मुखौ प्रणवेन तौ⁶ ॥ ५३ ॥
⁷वस्त्रकूर्चादिकं त्यक्त्वा⁸ ⁹दत्त्वा चार्घ्यं द्वयोरपि । तत्तद्द्वयमन्त्रेण ततः स्थाप्य च मन्त्रवित् ॥
गन्धोदकेन मन्त्रेण देवं संवत्सरात्मना । ¹⁰देवीं गायत्रिया चैव तयोस्तु कलशौ ततः ॥ ५५ ॥
उद्धृत्य कृत्वा ¹¹वेद्येशैः प्रासादं तु प्रदक्षिणम् । कलशौ देवदेव्योश्च पुरतस्तान्यथा पुरा ॥ ५६ ॥
संस्थाप्य देवं देवीं च गन्धाद्यैश्च समर्चयेत् । स्वस्वमूलेन मन्त्रेण ततः कूर्चाम्भसा तयोः ॥ ५७ ॥
मन्त्रन्यासश्च कर्तव्यो देवदेव्योस्तु पूर्ववत् । ताभ्यां च कलशाभ्यां तौ द्वयोर्गायत्रिमुच्चरन् ॥
अभिषिच्य ततो देवं मन्त्रान्पूर्वोक्तवन्न्यसेत् । देव्याश्च ¹²मूलमन्त्रं च विन्यस्याथ च ¹³मूर्धनि ॥
तारं विन्यस्य ¹⁴वक्त्रे तु गायत्रीमातृकास्ततः¹⁵ । यथा देवे तथा ¹⁶न्यस्य ¹⁷सर्ववर्मतया सुधीः ॥
मालाभरणवस्त्राद्यैर्गायत्र्या तौ¹⁸ समर्चयेत् । प्रभृतं च हविर्दत्त्वा ततश्चोत्सवमाचरेत्¹⁹ ॥ ६१ ॥
एवं साम्बिकमुद्दिष्टम् ;

सोत्रमङ्गलशब्दैश्च गणिकाचूत्तसंयुतम् । प्राग्प्रदक्षिणं कुर्यात्तस्मिन्काले विशेषतः ॥

ब्राह्मणांश्चैवमक्तांश्च भोजयेत् यथाक्रमम् । परिवेषणे स्थितं देवं रक्षादेवीं च पूजयेत् ॥

प्रतिश्रीपकरणं सर्वमाचार्याय प्रदापयेत् ।

¹ A : देवं देव्या pour देवदेव्योः

² E : अष्टानु pour अष्टम्

³ E : देवकुण्डे तु

⁴ A : देवं च

⁵ D, G : संस्थाप्य

⁶ G : तु pour तौ

⁷ E : वस्त्रकूर्चादिकान्

⁸ A : न्यन्त्वा pour त्यक्त्वा

⁹ G : दत्त्वाचार्घ्यद्वयोरपि

¹⁰ A : देवीं गायत्र्या चैव ; G : देवींगायत्र्या चैव : la forme grammaticale correcte est गायत्र्या ; mais le mètre ne serait pas respecté.

¹¹ A, C : विद्येशैः ; E : वेदेषैः

¹² A : मूलनं च

¹³ A : मूर्त्रि च

¹⁴ C : वक्त्रं pour वक्त्रे

¹⁵ C : मातृकास्ततः pour मातृकास्ततः ; E : मातृकान्ततः

¹⁶ A : न्यन्त्वा

¹⁷ A, D : सर्ववर्मत्रया ; C, E : सर्वविन्दुत्रया ; G : सर्ववन्मुद्रया

¹⁸ C : गायत्र्यादौ pour गायत्र्या तौ ; E : गायत्र्यादौ ; G : गायत्र्या तु

¹⁹ A, C, D : आरमेत् pour आचरेत्

[साम्बिकागुहस्थापनम्¹]

²साम्बिकागुहमप्यथ । स्थापनं शृणु देवेश तत्रापि ³च विशेषतः ॥६२॥

⁴क्रियाकार्यमशेषं यत्तदिदानीं ⁵प्रवक्ष्यते । खन्यासं ⁶तु वा कुर्यान्नेत्रोन्मीलनकर्म च⁷ ॥६३॥

जलाधिवासनं ⁸चापि स्कन्दगायत्रिमुच्चरन् । ⁹अधिवामादिकर्माणि स्कन्दमूलेन कारयेत् ॥

होमं च स्कन्दमूलाङ्गैः ¹⁰प्रधाने ¹¹समिदादिभिः । ¹²उक्तैर्द्रव्यैस्ततः ¹³कुण्डे जुहुयात्पूर्वसंख्यया ॥

¹ Cf. *Kāmikāgama*, II, 47, 19-32 :

प्रतिष्ठैषां प्रकर्तव्या मुकालेऽङ्कुरपूर्विका । खन्यासं ततः कुर्याद्वेवदेव्योश्च वै गुहे ॥
हेमाब्जं हेममायूरं देव्यां स्कन्देऽथवा न्यसेत् । तत्प्रतिष्ठाध्यायोक्तमन्त्रैरपि सन्नन्वितम् ॥
तत्तर्पीटाम्बुजेष्वेव सुस्निग्धं तं मुखं नयेत् । दशामुन्मोक्षणं कृत्वा त्रैरङ्घ्रिं प्रदक्षिणम् ॥
जलाधिवासनं प्राग्बद्धवेद् सण्डपमाचरेत् । दिग्ध्राण्यथ वृत्तानि वेदाध्यानि च वा नयेत् ॥
कुण्डानि नवपञ्चैकसंख्यया कुट्टिमाद्बहिः । शिल्पिनं च विवृज्याथ विप्रान्संभोजयेत्ततः ॥
पुण्याहप्रोक्षणं वास्तुहोमं स्थण्डिलकल्पनम् । शयनं कल्पयेन्मध्ये स्नपनं कारयेत्ततः ॥
कौतुकत्रितयं बद्ध्वा त्रिषु ताश्चाययेत्ततः । वस्त्रैश्च पृथगावेष्ट्य कुम्भान्संस्थापयेत्ततः ॥
शिवकुम्भं शिरोदेशे शिवस्य च तदुत्तरं । विन्यस्य वर्धनीं सोमास्कन्दश्चेदक्षिणं घटम् ॥
स्कन्देनाधिष्ठिनं न्यस्य गन्धाद्यैरर्चयेत्ततः । लक्षणोदितरूपाभिध्यानाधिकृतर्थागुरुः ॥
परितोऽष्टौ घटान्यस्य विद्येद्यैरप्यधिष्ठितान् । तत्तदध्यायमाग्रेण तत्त्वन्तर्त्यदिकं नयेत् ॥
कृत्वा कुण्डाग्निंस्कारं समिदाज्याजलाजकैः । निलस्येन्द्रमुद्गैश्च होमं च विधिना नयेत् ॥
पलाशोदुम्बराधन्ववटा दिक्षु विदिक्षु च । शर्मात्वादिरमायूरश्रीवृक्षोऽथा इहेरिताः ॥
प्रधानेऽप्यादिमः प्रोक्तः पूर्णान्तं कर्म कारयेत् । पञ्मुखं च तथा देवीं प्रधाने तर्पयेद्गुरुः ॥
एते विभिन्नपीठाश्चेत्पृथङ्गण्डपमाचरेत् । द्वितीये देवकुम्भाङ्गीन्तर्पयेत्पूर्वकर्मना ॥

² G : साम्बिकां गुहमप्यतः

³ A : मविशेषतः

⁴ C : क्रियाकार्यविशेषोऽयं ; D, E : क्रिया कार्यविशेषोऽयं ; G : क्रियाकार्यविशेषो च :

⁵ A : प्रवक्ष्यते ; G : प्रदक्ष्यते

⁶ G : तथा pour तु वा

⁷ A : नेत्रकर्मणि सन्नन्वित् ; C : नेत्रकर्माणि सन्नन्वित् ; G : नेत्रोन्मीलनसन्नन्वित्

⁸ A : तत्र pour चापि

⁹ C : अधिवामाधिकर्माणि ; E : अधिवातनानि कर्माणि ; G : अधिवातनकार्ये च

¹⁰ C : प्रधानेन pour प्रधाने

¹¹ C, E : सन्निधादिभिः

¹² A : यत्रैः pour उक्तैः

¹³ A : कुण्डैः

'मन्त्रन्यासश्च' कर्तव्यो गुहे पित्रोरनन्तरम् । स्कन्दमूलेन ^१मन्त्रेण ततोऽङ्गानि च विन्यसेत् ॥
पूजां च स्कन्दगायत्र्या ^४ कृत्वा दत्त्वा हविः क्रमात् । ततः सहोत्सवं कुर्यात्सर्वलोकहितावहम् ॥
^५एवं यः कारयेत्कर्ता सर्वान्कामानवाप्य सः ^६ । मोदते रुद्रसामीप्यं लब्ध्वान्ते रुद्रसन्नि ॥६८॥

इत्यजिताख्ये ^१महातन्त्रे [क्रियापादे] ^२साम्बिकसाम्बिकागुह-
स्थापनविधिरैकचत्वारिंशः पटलः ॥

^१ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 79, 88-101 :

सर्वालंकारसंयुक्तं घृत्तगन्धममन्वितम् । वेद्यां च प्रतिनां स्नानधन्ने तु फलकोपरि ॥
विन्यस्य पुरुषैषैव गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् । घृतं शिरोऽर्पणं कुर्यात्पूर्वाक्तविधिना सह ॥
अष्टत्रिंशत्कलान्यासं मकुटादिक्रमान्यसेत् । गौरीकलां न्यसेद्धीमान्गौरीगुहे विशेषतः ॥
वर्णानि विन्यसेत्स्कन्ददेहे वै देशिकोत्तमः । उक्तालंकारसंयुक्तमुद्धृत्यात्रैव कुम्भकान् ॥
शिरसा वाहयित्वा तु कुर्याद्धर्म्यप्रदक्षिणम् । देवम्याग्रे क्रमेणैव स्थण्डिलोपरि विन्यसेत् ॥
मुहूर्ते समनुप्राप्ते गुरवे संनिवेदयेत् । प्राणप्रकृतियोगं तु ज्ञात्वा स्थापनमारभेत् ॥
यथाकृष्टकर्मं ज्ञात्वा तथा संस्थापयेद्गुरुः । कुम्भाद्वीजं समादाय प्रतिमाहृदि विन्यसेत् ॥
तत्कुम्भस्थजलैर्देवं स्नापयित्वा विशेषतः । वर्धन्या वीजमादाय उजाया हृदि विन्यसेत् ॥
वर्धन्याश्च जलैश्चैव गौरीं तत्राभिषेचयेत् । स्कन्दकुम्भात्समादाय स्कन्दवीजं हृदि न्यसेत् ॥
तत्कुम्भस्थजलेनैव कुमारमभिषेचयेत् । मूर्तिकुम्भात्समादाय अभितो मूर्तिपे न्यसेत् ॥
तत्तत्कुम्भस्थतोयैश्च स्नापयेत्परमेश्वरम् । गन्धादिभिर्हृदा यष्ट्वा दशमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥
स्नपनं कारयेदन्ते पूजयेद्विधिपूर्वकम् । वस्त्राभरणमालाश्च भस्मना दापयेद्दृढा ॥
फलानि विविधानीह पायसान्नं ददेत्पृथक् । ताम्बूलं दापयित्वा तु सुखवामममन्वितम् ॥
उत्सवं कारयेत्पश्चाद्यथाविज्ञानुसारतः । यागोपयोगद्रव्याणि देशिकाय प्रदापयेत् ॥

^२ A : तु pour च ^३ C : मन्त्रव्यो pour मन्त्रेण ^४ C : गायत्री pour गायत्र्या

^५ Cf. *Dīptāgama*, 36, 71b-72a :

यस्मिन्राष्ट्रे कृतं ह्येवं तद्राजा जयमाप्नुयात् । पुत्रपौत्राश्च वर्धन्ते श्रतधान्यविवर्धनम् ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 79, 177b-178 :

एवं यः कुरुते मन्त्र्यः स पुण्यां गतिमाप्नुयात् । राज्यार्थी लभते राज्यं पुत्रार्थी लभते नृत्तम् ॥
इहैव धनवान्श्रीमान् सोऽन्ते मोक्षमवाप्नुयात् ।

^६ A : अवाप्नुयात् pour अवाप्य सः ; D : अवापि सः

^१ E : इत्यजिते pour इत्यजिताख्ये ^२ E cmet महान्तरे

^३ A : साम्बिकस्थापनविधिः पट्टचत्वारिंशः पटलः ; C : सुखाननस्थापनसोनास्कन्दविधिपटलः समाप्तः ;
D : सुखासनस्थापनविधिपटलः । ग्रन्थं ४८ ; E : सुखाननसोनास्कन्दस्थापनविधिः ; G : उनया सह प्रतिष्ठा-
विधिपटलः । अगम्भीश्वराय नमः ।

[द्विचत्वारिंशः पाटलः]

[सत्रद्वयकेशवशम्भुस्थापनविधिः¹]

[रत्नन्यासः, नेत्रोन्मीलनं च]

²सत्रद्वयकेशवं शम्भोः स्थापनं शृणु सांप्रतम् । देवस्य पूर्ववत्कुर्याद्रत्नन्यासं³ विधानतः ॥ १ ॥
ब्रह्मणश्च तथा विष्णोः पञ्च रत्नानि विन्यसेत् । पञ्चभूताक्षरैर्धर्मान्नेत्रोन्मीलनकर्मणि ॥

¹ Pour *satradvayakeshavashambhusṭhāpanavidhi* voir *sakalasthāpanam* dans *Aṃsamād* 24, *Suprabhēṭā* I, 37 et *Sāḥṣma* 56, *pratināpratiṣṭhāvidhi* dans *Kāmika* I, 68, et *Santānusaṃhitā* 21, *likṣṇādṛvpratiṣṭhā* dans *Kāmika* II, 50, *Kāraṇa* I, 74 et II, 69 et *Dīpta* 49, et *trismūrtisthāpanavidhi* dans *Kāmika* II, 61 et *Kāraṇa* II, 66.

Notre *āgama* a décrit vingt formes *sakala* de Śiva (cf. *paṭala* 36, śl. 175 à 288). Mais il ne leur reconnaît que sept types d'installation (*pratiṣṭhā*), traités en six *paṭala* (40 à 45). Il faut évidemment regrouper les vingt formes décrites plus haut sous ces sept chefs :

1. Śiva est dit *kevala* s'il est seul, (paṭ. 40), ce qui correspond aux *mūrti* मुखार्त्तान, मिश्राटन, कङ्कालधर, दक्षिणामूर्ति et कामनाशन
2. Śiva est dit *sāmbika* ou *somaka* (paṭ. 41) s'il est accompagné de Devī ce qui correspond aux *mūrti* गौरीसहित, नृत्त, चक्रप्रसाद, चन्द्रशेखर, कालनाशन, जलन्धरवध, वृषाहृद, त्रिपुरान्तक, et विपमंहरण et il est साम्बिकागृह (paṭ 41) si l'enfant, Skanda s'ajoute à Śiva et à Devī (सोमासकन्दमूर्ति)
3. Śiva est *satradvayakeshav* (paṭ 42) s'il est accompagné de Brahman et de Viṣṇu, ce qui se trouve dans les formes लिङ्गोद्भव et त्रिमूर्ति
4. Śiva est *somāśrāivīṣṇupakṣaj* (paṭ. 43) s'il est accompagné de Devī, Lakṣmī, Viṣṇu et Brahman ; c'est le cas dans la *कन्द्याणमुन्दरमूर्ति* ou वैवाच्यमूर्ति
5. et 6. Les formes isolées *dhṛyā* (où la moitié du corps de Śiva est celui de Viṣṇu) et *arḥṇārī* (où la moitié du corps de Śiva est celui de Devī) font l'objet des *paṭala* 44 et 45.

Comme cette distribution des *mūrti* en sept classes ne se trouve pas dans les autres *āgama*, les citations que nous avons introduites en note ont été prises dans des *paṭala* dont le titre ne correspond pas aux titres des *paṭala* de l'*Ajita*, mais qui traitent de rituels parallèles.

² C : सत्रद्वयकेशवं शम्भो ; E : सत्रद्वयकेशवशम्भोः

³ A : रत्नन्यासः pour रत्नन्यासं ; C : रत्नन्यासः

¹कृते तु शिल्पिना ²पश्चात्स्थित्वा ³तु स्थण्डिलोपरि । देवस्य पूर्ववत्कृत्वा ब्रह्मविष्णोरनन्तरम् ॥
तयोश्च⁴ विन्यसेन्नेत्रे सूर्यसोमौ यथा पुरा । ⁵तर्पणं मधुदुग्धाभ्यां⁶ नेत्रयोः परिकल्पयेत् ॥४॥

[वेरशुद्धिः, जलाधिवासश्च]

पूर्ववद्देरशुद्धिं च कुर्यात्तत्र हृदा सुधीः । जलाधिवासं चापि त्रयाणां परिकल्पयेत् ॥ ५ ॥

[मण्डपे शयनाधिवासः⁷]

केवलोक्तप्रकारं स्यान्मण्डपं कुण्डवेदियुक् । शयनत्रितयं कुर्याद्दरुजाद्यैः क्रमेण तु ॥ ६ ॥

जलाधिवासितान्देवानानयेत्स्नानमण्डपम्⁸ । स्नानवेद्यां समानीय हित्वा कूर्चाम्बरम्रजः ॥७॥

गन्धाम्बुनाभिपिच्याथ कृत्वा पुण्याहमेव च । तेषां प्रतिगरं बध्वा ⁹तत्तन्मन्त्रमनुस्मरन् ॥८॥

कूर्चेन ¹⁰सह संवेष्ट्य वस्त्रैर्देवाननुक्रमात्¹¹ । अर्घ्यं दत्त्वा ततो मूर्ध्नि तेषां हृदयमुच्चरन् ॥ ९ ॥

¹²आनीय वेद्यामातोद्यैर्वेदघोषैः समायुतः । शाययेन्मध्यमे शम्भुं प्राविशरश्चोर्ध्ववक्त्रकम् ॥१०॥

¹³ब्रह्माणं दक्षिणे चैव वामे विष्णुं तथैव च । अर्चयित्वा तथा मन्त्रैस्तन्मन्त्रत्रयमुच्चरन् ॥११॥

[कुम्भस्थापनम्¹⁴]

¹⁵कुम्भावप्यधिषौ तत्र ब्रह्मनारायणात्मकौ । ¹⁶दक्षिणोत्तरयोर्न्यस्य शिवकुम्भस्य देशिकः ॥१२

¹ A : कृतेन शिल्पिना : C, D, E : कृते तु शिल्पिनं

² E : पूज्य कृत्वा pour पश्चात्स्थित्वा

³ A : तत् pour तु

⁴ E : तु pour च

⁵ A : तर्पणं

⁶ C : दण्डाभ्यां pour दुग्धाभ्यां

⁷ Cf. *Kāmikāgama*, I, 61, 12b-15 :

"मण्डपं पूर्ववत्तयेत् । कुण्डानि कारयेत्तत्र तत्रपञ्चकर्मस्यया ॥

दिग्ध्याप्यथ वृत्तानि चतुरश्राणि तानि वा । तत्रकोट्यापनं विप्रभुक्तिं पुण्योदमेचनम् ॥

स्थण्डिलं शयनं स्नानं कौदुकात् च बन्धनम् । ब्रह्मवि गुडगणां च दक्षहस्तेषु वै पृथक् ॥

शयनारोहणम् ॥"

⁸ A : मण्डपे pour मण्डपम्

⁹ A : तत्तन्मन्त्रम् pour तत्तन्मन्त्रम्

¹⁰ A : सहसा वेष्ट्य

¹¹ A : अथ क्रान्त्वा pour अनुक्रान्त्वा

¹² A omet le *śloka* 11

¹³ Les mss. C, D et E omettent le *śloka* 11

¹⁴ Cf. *Kāmikāgama*, II, 61, 15b-17 :

"कुम्भस्थापनं पूर्ववत्तयेत् । देवस्य ब्रह्मो विष्णो शिवोदेशे पटत्रयम् ॥

न्यसत्वा तु शिवकुम्भस्य उत्तरे वर्धनीं न्यसेत् । तत्तद्रूपं तु तत्रैव ध्यात्वा गन्वादिभिर्विजेत् ॥

तत्तद्रूपं दिवित्यासं तेषां कुर्याद्यथोदितम् ॥

cf. *Kāraṇāgama*, II, 66, 8-9) et 10-12a :

पूर्वाक्रियागशायां च तत्रभागं प्रकीर्तितम् । जन्वे देदि प्रकल्पयाथ दत्त्वाकुम्भान्वयेत्ततः ॥

परिवारघटान्वयस्य पूर्ववन्मण्डपे यजेत् ।.... देवकुम्भे सप्तभ्यश्चै धामनं मूर्तिमर्चयेत् ॥

प्रणवं पूर्वमुच्चार्य लकारं तु ततः परम् । क्रीकारं तु ततः पश्चान्ति । मूर्त्त्यस्यक्रमोऽन्तकम् ॥

अर्चयेद्विधिवत्पश्चात् पश्चात्तर्पणतर्पणं । तौरणादीन्मन्त्रान्वाथ ॥"

¹⁵ A : कुम्भौ प्रक्षिप्तान्वितौ तत्र

¹⁶ E : दक्षिणोत्तरयोर्न्यसत्वा

अभितः कलशानष्टौ¹ वैद्येशान्विन्यसेत्ततः । पूर्वोक्तलक्षणोपेतान्सर्वास्तान्परिकल्पयेत् ॥ १३ ॥
ब्रह्मविष्णुमहेशांस्तु² कुम्भेषु त्रिषु पूर्ववत् । आवाहनादिकं कृत्वा गन्धपुष्पादिभिः क्रमात् ॥

[होमः³]

⁴संपूज्य च क्रमात्तांश्च होमयेत्तदनन्तरम् । कृत्वा केवलवद्रोमं देवस्य तदनन्तरम् ॥ १५ ॥
⁵तत्संख्ययापि होमं च कृत्वा पूर्वोक्तवत्क्रमात् । प्रधानकुण्डे⁶ मूलेन ⁷ब्रह्मविष्णोर्व्यथाक्रमम् ॥
अङ्गैरपि तथा पङ्क्तिभिः कृत्वा स्पर्शाहुतिं तयोः । ⁸समाप्येत्थं च कुम्भेषु देवानां च हविः क्रमात् ॥

[प्रातः कर्णीयकृत्यानि⁹]

दत्त्वा तु रात्रिशेषं तु नीत्वा प्रातः समाहितः । कृतनित्यो गुरुः सार्धं साधकैरथ होतृभिः ॥
¹⁰नवाम्बरोत्तरीयश्च बद्धपञ्चाङ्गभूषणः । ¹¹कृतविद्यातनुर्मन्त्री देवान्पूर्ववदर्चयेत् ॥ १९ ॥
पूर्णाहुतिं त्रिमूर्तानां मूलमन्त्रैर्यथाक्रमम् । अन्येष्वपि च कुण्डेषु ¹²पूर्णा ¹³सर्वात्मना भवेत् ॥
ततो देवान्प्रमुत्थाप्य स्नानवेद्यां तु विन्यसेत् । ततः कूर्चादिकं त्यक्त्वा¹⁴ तत्तद्द्वयमुच्चरन् ॥

¹ A : त्रिद्येशानष्ट न्यसेत्ततः

² C : महेशास्तु pour महेशांस्तु

³ Cf. *Kāmikāgama*, II, 66, 18-20a :

अत्रिकुण्डादिसंस्कारं कृत्वा होमं तु कारयेत् । तिलसर्षपमुद्गांश्च मापशिम्बाकवैणवैः ॥
पलाशोदुम्बराश्वत्थन्यग्रोधाः प्राग्दिगादितः । शम्यपामार्गश्रीवृक्षप्रक्षाश्राप्तेयकोणतः ॥
प्रधानं तु पलाशः स्यान्म च सर्वत्र वा मतः ।

⁴ A : संपूज्य चक्रवर्तीश्च ; C : संपूज्य च क्रमात्तां च ; D : संपूज्य चक्रवर्ति च

⁵ A : तैः संख्यैः संख्यया चापि होमं कृत्वा पुरान्तः ; C : तैः संख्ययापि होमं कृत्वा पुराकृतः ; D : तैः संख्यैः संख्यया चापि होमं कृत्वा पुरोक्ततः

⁶ A : कुण्डं pour कुण्डे

⁷ A : ब्रह्मविष्णुर् pour ब्रह्मविष्णोर् ; C : ब्रह्मविष्णुः ; E : ब्रह्मविष्णु

⁸ A : समाप्य योनिकुण्डेषु ; C : समाप्य योनिं कुम्भे च

⁹ Cf. *Kāmikāgama*, II, 61, 20b-21 :

ततो द्वितीयदिवसे देवकुम्भाम्निर्षणम् । पूजितो बन्धहेमाद्यैर्मूर्तिपादैः समन्वितः ॥
संप्राप्तदशनिष्कादिदक्षिणस्तुष्टधीर्गुरुः ।

¹⁰ A : शुक्लं pour नव

¹¹ D : कृतविद्यातनुं मन्त्री

¹² D : पूर्णाः pour पूर्ण

¹³ C : सर्वात्मनो भवेत्

¹⁴ A : न्यम्त्वा pour त्यक्त्वा

शुद्धिं कृत्वाथ देवानामुक्तैर्द्रव्यैर्विशेषतः । गन्धोदकेन संस्नाप्य तत्तद्द्रव्यमुच्चरन् ॥ २२ ॥

[स्थापनम्¹]

मन्त्रन्यासं ततः ²कुर्यात्कुम्भानानीय पूर्वतः । प्रथमं तु शिवे कुर्याद्ब्रह्मविष्णोरनन्तरम् ॥

सर्वेषां हृदि ³मूलं तद्ज्ञान्यङ्गेषु विन्यसेत् । क्रमेण ⁴कुम्भैस्तान्देवान् स्नापयेद्ब्रह्मपञ्चकैः ॥

⁵वैद्येशैश्च ततः ⁷कुम्भैर्देवदेवेऽभिषेचयेत् । देवस्य पूर्ववन्मन्त्रान्न्यस्याथ ⁶ब्रह्मकृष्णयोः ॥२५॥

⁹मूलमङ्गानि गायत्रीं मातृकाश्चापि पूर्ववत् । विन्यस्य गन्धतोयेन सर्वानप्यभिषेचयेत् ॥२६॥

ब्रह्माभरणमालादींस्तत्तन्मूलेन¹⁰ दापयेत् । प्रभूतं च हविर्दत्त्वा ताम्बूलं च निवेदयेत् ॥ २७ ॥

सत्रब्रह्मेशवस्यैव¹¹ देवस्य स्थापनं भवेत् । एकत्र रत्नन्यासं तु ज्ञयनं ¹²चैकमेव हि ॥ २८ ॥

¹³लिङ्गोद्भवप्रतिष्ठायामपि तद्वद्विधीयते । एवं स्थाप्य सुरेशानं प्रत्यहं सममर्चयेत् ॥ २९ ॥

¹ Cf. *Kāmikāgama*, II, 61, 22-26 :

मन्त्रन्यासं ततः कुर्यान्न्यस्त्वा विम्बपुरो घटान् । कुम्भान्मनुं समादाथ देवस्य हृदि विन्यसेत् ॥

वर्धन्या बीजमादाथ तस्य पीठे तु विन्यसेत् । ब्रह्मविष्णुघटादींजं हृत्वा तद्द्रुदि विन्यसेत् ॥

आदाथ बीजमन्येभ्यः पीठस्य परितो न्यसेत् । तत्तत्कुम्भजलैश्चैव तत्तद्देशेऽभिषेचयेत् ॥

स्नपनं चोत्सवं कुर्याद् भूरि नैवेद्यमेव च । अनुक्तमत्र गंधाद्यं तत्तदध्यायचोदितम् ॥

प्रतिष्ठेयं कृता येन त्रिमूर्तीनां नरेण तु । इह लोके सुखं प्राप्य याति सोऽनन्तं परं दिवम् ॥

cf. *Kīraṇāgama*, II, 66, 13-14 :

समुद्धते मूले च स्थापयित्वा विशेषतः । कुम्भादींजं समादाथ विम्बे संयोजयेत्ततः ॥

ब्राह्मणान्भोजयेत्तत्र आचार्यं पूजयेत्ततः । एवं समाराधनतः स राजा विजयी भवेत् ॥

² E : कृत्वा pour कुर्यात्

³ A : मूलान्तादज्ञान्यङ्गेषु ; C : मूलादि अज्ञान्यङ्गेषु ; E : मूलं च अज्ञान्यङ्गेषु

⁴ A : कुम्भैस्तान्देवान् ⁵ C, D : स्थापयेद् pour स्नापयेद् ⁶ A : विद्येशैश्च

⁷ A : कुम्भैर्देवदेवाभिषेचयेत् C, D : कुम्भैर्देवदेवाभिषेचयेत् ;

⁸ A : मन्त्रान्न्यस्त्वाथ ; C : मन्त्री न्यस्त्वाथ ; E : मन्त्रं न्यस्त्वाथ

⁹ C : मूलमन्त्रं च ; E : मूलमङ्गं च

¹⁰ A : मन्त्रेण pour मूलेन

¹¹ E omet एवं

¹² A : चैवमेव हि

¹³ Cf. *Kāmikāgama*, II, 50, 8-30a :

“ प्रतिप्राविधिकच्यते । काठश्च पूर्ववद्प्राच्यन्तद्देवाद्दुःखरूपिणम् ॥

पथान्मण्डपनिर्माणं कृत्वा तत्रैव कल्पयेत् । कुण्डानि परितोऽश्राणि नवपक्षैकसंख्यया ॥

दिग्ब्रह्मपथ वृत्तानि रत्नन्यासोऽत्र नास्ति हि । नयनोन्मीलनं पश्चाद्देहशुद्धिनन्तरम् ॥

प्रदक्षिणं पुरादीनां जले चैवाधिवासनम् । भूपणं मण्डपस्थैव वास्तुहोमनतः परम् ॥

भूपरिग्रहमादौ वा पूर्ववत्कारयेत्कुक्षः । वेद्युर्वै स्थण्डिलं कृत्वा दाशनं कल्पयेत्ततः ॥

जलाद्बुद्धार्थं देवं तु प्रतिमां शोधयेत्ततः । कृत्वा कौतुकवन्धं तु शाश्वदेच्छयनोपरि ॥

नयनोन्मीलनार्थं तु ब्रह्मविष्णोस्तु कल्पयेत् । ब्रह्मार्थं दक्षिणे चैव विष्णुं वामे तु शाश्वदेत् ॥

ब्रह्मैश्वरं तु संवेष्ट्य गन्धार्थैर्मर्चयेत्ततः । प्रधानकुम्भं तेषां तु शिरोभागे तु विन्यसेत् ॥

सर्वान्कामान्सं प्राप्य^१ गच्छेच्छिवपुरं सुधीः ॥ ३० ॥

^२इत्यजितारुये ^३महातन्त्रे [क्रियापादे] ^४सत्रह्यकेशवशम्भु-

स्थापनविधिर्द्विचत्वारिंशः पटलः ॥

वर्धनीं विन्यसेद्धीमाञ्छिबकुम्भस्य चोत्तरे । अभितश्च घटानष्टौ न्यस्य विद्येश्वरात्मकान् ॥
लक्षणोदितरूपं तु ध्यायेत्सहृदि देशिकः । रूपसंस्थानभावैस्तु पूजयित्वा यथाविधि ॥
देवस्य ब्रह्मणो विष्णोस्तत्त्वमृत्यादिकं न्यसेत् । प्राग्देवस्य तत्त्वाद्याः कविष्णोस्तु यथोदितम् ॥
ततो होमं प्रकुर्वीत मूर्तिपैः सह देशिकः । समिदाज्यान्नलाजैश्च तिलमर्षपर्वणवैः ॥
पलाशोदुम्बराश्वत्थप्लक्षाः पूर्वादिदिक्षु च । शम्यपामार्गश्रीवृक्षमायूरा वह्निकोणतः ॥
प्रधानस्य पलाशस्तु स च सर्वत्र वा मतः । द्रव्यैरेभिः क्रमाद्गुत्वा ब्रह्मणं विष्णुमेव च ॥
गुरुः प्रधानकुण्डे तु तर्पयेत्समिदादिभिः । रात्रिशेषं व्यपोह्याथ प्रभाते विमले ततः ॥
देशिकः सुविशुद्धान्मा मूर्तिपैः सह तत्त्ववित् । विम्बानुद्धृत्य संपूज्य कुम्भान्कुण्डेषु पावकान् ॥
देशिकादींश्च संपूज्य दक्षिणां दापयेत्ततः । मुहूर्तनाडिकापूर्वं मन्त्रन्यासं समाचरेत् ॥
वेद्याः कुम्भान्मसुद्धृत्य तदेषु स्थण्डिले न्यसेत् । कुम्भादीजं समादाय देवस्य हृदि विन्यसेत् ॥
वर्धन्या वीजमादाय पाददेशेऽभिषेचयेत् । विद्येश्वरस्तथा न्यस्य तज्जलैः स्नापयेत्प्रभुम् ॥
ब्रह्मविष्णोः स्वर्वाजं तु तद्रन्ध्रस्याभिषेचयेत् । स्नपनं पूजनं कुर्यादन्ते चोत्सवमेयुतम् ॥
विम्बान्संस्थापयेत्पश्चाद्ब्रह्मणं दक्षिणे गुरुः । वामभागे तु देवस्य विष्णुं संस्थापयेद्गुरुः ॥
अनुक्तमत्र सामान्यप्रतिमास्थापनोक्तवत् । लिङ्गोद्भवप्रतिष्ठां तु कुर्याद्विधे हि यो नरः ॥
इदं धनवान्धीमान् सोऽन्ते सायुज्यमाप्नुयात् ॥

^१ C, D : सुमंप्राप्य pour संप्राप्य

^२ E : इत्यजिते pour इत्यजितारुये

^३ E omet महातन्त्रे

^४ A : सत्रह्यकेशवस्थापनविधिः पट्टत्रिंशः पटलः ; C : सत्रह्यकेशवशम्भुस्थापनविधिपटलः ; D : सत्रह्यकेशवशम्भुस्थापनविधिपटलः । ग्रन्थं २८ ; E : सत्रह्यकेशवदेवप्रतिष्ठाविधिपटलः ॥

[त्रिचत्वारिंशः पटलः]

¹[सोमाश्रीविष्णुपद्मजस्थापनविधिः²]

³अथ वक्ष्ये विशेषेण ⁴सोमाश्रीविष्णुपद्मजम् । स्थापनं तु महेशस्य सर्वकामार्थसाधनम् ॥ १ ॥

[रत्नन्यासः⁶]

⁷रत्नन्यासः प्रकर्तव्यः सर्वेषां कारयेत्पृथक् । शिवयोः पूर्वदत्तकुर्यात्तयोर्विष्णुविरिञ्चयोः ॥ २ ॥
पञ्चरत्नानि मध्यादि विन्यसेदुत्तरान्तकम् । साणिक्यं मुक्त्वा वैदर्भ्यमिन्द्रनीलं प्रवालकम् ॥ ३ ॥
पञ्चरत्नसिद्धिं प्रोक्तं मध्यस्थं व्योमवीजकम् । पृथिव्याद्यैस्तु बीजानि प्रागादिषु च विचरेत् ॥
तथैव स्थाच्छ्रियश्चापि ;

[निद्रोन्मीलनम्, वैरकुक्षिश्च¹⁰]

नेत्रोन्मीलनमप्यथ । हैमया द्विद्विधा लूच्या ¹¹वर्तयित्वाश्विनपटलम् ॥ ५ ॥

¹ Ce patala se trouve dans les mss. A, C et D seulement.

² Voir *Kāmika* I, 68 (प्रतिनाप्रतिष्ठाविधि), II, 58 (कल्याणमूर्तिप्रतिष्ठा), *Kāraṇa* I, 78, II, 56 et *Dipta* 35 (वैवाह्यस्थापन), *Vīra* 62 (चन्द्रमूर्तिप्रतिष्ठा) et *Santānasaṅkīrtā* 21 (प्रतिनास्थापन).

³ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 78, 1-2a :

अथ संस्थापनं वक्ष्ये वरं वैवाह्यमूर्तिनः । ईशानं साधनं त्राजं गौरीं च जातवेदसम् ॥
कृत्वा तु विधिना सम्यक् तत्तत्स्थापनमारभेत् ॥

⁴ A : सोम pour सोना

⁵ A : स्थापनस्य pour स्थापनं तु

⁶ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 78, 4-9 :

रत्नन्यासं ततः कुर्यान्मण्डपे नगलंकृते । स्थण्डिलं कारयेत्प्रीत्यामन्त्र्येकं स्थाण्डिलिभिः क्रमान् ॥
तन्मध्ये विन्यसेद्वानपुर्व्विसुलसंस्थितान् । पूजयित्वा यथान्यासं गन्धादिभिर्वैज्रेषुधा ॥
पद्मे वा भद्रपीठे वा रत्नन्यासं तु कारयेत् । इन्द्रनीलं न्यसेदंन्द्रे वैदर्भ्यं वह्निगोचरे ॥
शास्त्रे नरनके प्रोक्ते स्फटिकं नैर्कसे न्यसेत् । वारुणे मौक्तिकं प्रोक्तं प्रवाचमनिते न्यसेत् ॥
पुण्ड्रायं तु सौम्यात्रानैशान्यां चन्द्रकान्तकम् । साणिक्यं मध्यमे चैव न्यसेद्विक्रान्तनन्दके ॥
ब्रह्मज्जानमन्त्रेण ब्रह्मस्थाने तु विन्यसेत् । एवमेव न्यसेद्विष्णोरन्धेषां कनकं नन्दके ॥

⁷ A : रत्नन्यासं प्रकर्तव्यं

⁸ C, D : साणिक्यं pour साणिक्यं

⁹ C : पूजानि pour बीजानि

¹⁰ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 78, 10-16 :

अश्विद्वययुतक्षेत्रे तु कारयेत्प्रीत्योक्षणम् । मण्डपे स्थण्डिलं कुर्यान्मन्त्र्येकं स्थाण्डिलिभिः ॥
तदर्धेत्पण्डुलैर्भूय तदर्धेत्थं तिलैरपि । काराः पुष्पैस्तथा लज्जेविक्रिरेत्नगलंकृतम् ॥
तन्मध्ये स्थापयेद्विभ्रं पूर्व्वस्यानिसुसंस्थितम् । देवस्य दक्षिणे भागे ब्रह्मार्पं हरिसुतत्रे ॥
गौर्याश्च दक्षिणे भागे लक्ष्मीं चैव तु निष्यसेत् । पन्थादिभिः नमस्यर्च्यै तपस्वैवृत्तनतनः ॥
हेममूचिप्रहाराम्भ्यां पश्चमेत्कां मत्तलिभेत् । अस्ति तं मण्डलं लिख्य ज्योतिर्मण्डलमालिभेत् ॥
एवं क्रमेण सर्वेषां कारयेच्छ्रियं पविननः । जिलिपत्तं पूजयेन्नात्र वक्ष्येहेमाङ्गुलीयकैः ॥
दक्षिणां दापयित्वा तु कुर्याच्छ्रियं पविननम् । वक्ष्ये तु रत्नविन्यासं संश्रमोक्षं न कारयेत् ॥

¹¹ A : वरयित्वा pour वर्तयित्वा

'सिन्नादिसर्वदेवानां स्थितानां स्थण्डिलोपरि । उडास्य शिशिपनं पश्चात्स्थण्डिलेऽन्ये' निवेश्य वाऽऽ
शिवयोः पूर्ववत्कृत्वा ततो विष्णुश्चिन्तयोः । श्रियश्चापि न्यसेन्मन्त्री दक्षिणोत्तरनेत्रयोः ॥
सूर्योमावजसात्र न्यायः प्रविष्टुमं स्मृतः । सर्वेषां स्वस्वगायत्र्या मधुना पयसापि च ॥८॥
सुवर्णदूर्वया कुर्यात्तर्पणं दृष्टिमण्डले । पृथग्यवनिष्कापादे सर्वेषां ब्राह्मणांश्च गाम् ॥ ९ ॥
स्वस्वगायत्रिमन्त्रेण दक्षिणेदक्षिणोत्तरमः । पञ्चमृतपञ्चगव्येन सर्वेषां दृष्टि कच्यते ॥ १० ॥
तत्तद्गायत्रिमन्त्रेण सेचयेदन्नववारिणा । सहैव पूर्ववत्कुर्याद्गामादीनां प्रदक्षिणम्¹⁰ ॥ ११ ॥

[जलाधिवामः¹¹]

जलाधिवामं कुर्याद्ब्रह्मिणु¹² विशंरतः । त्रीरे यमतले देवान्प्राङ्मुखांस्तथाप्य देशिकः ॥१२

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 78, 17-26a :

स्थण्डिलोपरि विशेषेण पूर्ववत्स्थण्डिलं कुरु । स्थण्डिले तु सर्वदेवान्प्रोक्षयेत्पुनरेव ॥
धामितः कल्पानद्यौ सप्तत्रासुदकपुरितान् । सकृच्चान्नापिधावांश्च सप्तत्यामस्थापयेत्कनान् ॥
लोकपालानसामभ्यर्च्य एवं प्रत्येकनाचयेत् । नवाभ्यर्चरो र्णादौ हेमात्कृत्वावशोभितः ॥
दिव्यगन्धानुलिप्तातः पुष्पाणालधरो मुहुः । नेत्रमन्त्रेण नेत्रेषु प्रातःसौदण्यैर्नैसैः ॥
तर्पयेन्नक्षुर्निर्म्ना सौदण्यदूर्वया ततः । मधुवाता कृतायेति मधुना तर्पयेन्नक्षुः ॥
हैले वा राजते ताम्रे अथवा कान्धपात्रके । मधुना च घृतेनैव एकैकं प्रस्थपूरितम् ॥
यन्मधुनो मध्वयेति मधुपात्रं प्रदर्शयेत् । घृतं प्रदर्शयेन्नमस्त्री जेष्टाविडमिति स्मरन् ॥
गौर्यैर्नुद्ध्यमन्त्रेण सवत्सां गां प्रदर्शयेत् । ब्राह्मणान्दर्शये पश्चाद्दक्ष्यज्जानमन्त्रातः ॥
दशवीजेन मन्त्रेण आन्धराशिं प्रदर्शयेत् । प्रच्छन्नपटनात्तर्क्य नार्यगद्धान्प्रदर्शयेत् ॥
एवमेवं तु सर्वेषां कामयेतु प्रथक् पृथक् ।

² La forme grammaticale correcte est अन्यस्मिन्

³ A : श्रियश्च विन्यसेन्मन्त्री

⁴ A : दक्षिणोत्तर pour दक्षिणोत्तर

⁵ A : न्यासं

⁶ A, D : स्वस्य pour स्वस्य

⁷ A : कुर्यात्तर्पणं ; C : कुर्यात्तर्पणं

⁸ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 78, 26b-28 :

स्नापयेत्पञ्चगव्यैश्च पञ्चत्रह्ममनुं स्मरन् । मृदान्भसा तु संलाप्य शुद्धैर्मुद्धैरेति ध्रुवन् ॥
स्थापितैः कलशैर्देवान्स्नापयेत्पुरुषेण तु । तत्तदीशानमन्त्रेण गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ॥
वस्त्रैरामरणैर्मन्त्रैर्भूषयेत्तु पृथक् पृथक् ।

⁹ D : तत्तद्गायत्रिमन्त्राद्यैः

¹⁰ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 78, 29-31a :

रङ्गे वा शिविकायां वा सर्वानाराण्य देशिकः । सर्वालंकारसंयुक्तं गर्वतोद्यमसायुतम् ॥
द्वितानच्छत्रपिच्छैश्च चतुर्भुजसमाकुलम् । चामरैश्च ध्वजोपेतं ब्रह्मघोषमनाहुतम् ॥
नानामक्तचनैः पात्रे कुर्याद्द्वान्प्रदक्षिणम् ।

¹¹ Cf. *Dīpāgama*, 35, 24-26 :

नद्यां वापि तटाके वा प्रयां कृत्वानिचन्द्रगाम् । तन्त्रीरे प्रतिनां स्थाप्य पवमानेन सेचयेत् ॥
वस्त्रेण वेष्टयेन्नवन्दिकुशैश्च परिवेष्टयेत् । जलमध्ये चतुर्भात्रं कृत्वा तत्रैव साययेत् ॥
प्राङ्शिरश्चोत्तरेष्वक्षत्रं तु कण्ठद्वजले बुधः । पश्चरात्रं त्रिगार्त्रं वा त्करात्रमथापि वा ॥

¹² A : नद्यादिषु pour नद्यादिषु

¹³ A : कुर्यात्तु pour देवान्

पुण्याहं वाचयित्वादौ ततोयैरभिषेचयेत्^१ ।

[कुम्भामिषेकः^२]

प्रणवेन शिरस्यर्घ्यं दत्त्वा देवस्य मन्त्रवित् ॥ १३ ॥

‘देवीं च तद्वत्संचिन्त्य तद्वत्कूर्चाम्भसा न्यसेत् । अर्घ्यं देव्याश्च^३ दत्त्वाथ दर्शयेत्तु मनोरमाम् ॥
ततो विष्णुं ततः स्थाप्य चक्रमुद्रां प्रदर्शयेत् । लक्ष्मीं चैव तथा स्थाप्य दर्शयेच्छशकणिकाम् ॥
ब्रह्माणं च तथा स्थाप्य पद्ममुद्रां प्रदर्शयेत् । पावकं च प्रतिष्ठाप्य शक्तिमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ १६ ॥
एवं देवान्प्रतिष्ठाप्य यथास्थैः कलशैश्च तैः । स्वस्वगायत्रीमुच्चार्य शिवादीनभिषेचयेत् ॥ १७ ॥

[मन्त्रन्यासः]

वैद्येशैः स्थाप्य देवेशं ततो मन्त्रान्क्रमान्यसेत् । प्रणवं मूर्ध्नि विन्यस्य गायत्रीं वदने न्यसेत् ॥

^१ Les rites qui doivent venir après le *jalādhipāsa*, शयनाश्रित्वात्, कुम्भस्थापन, कुम्भपूजा, होम, प्रातःकरणीयकृत्य, पूर्णाहुति, प्रतिमाशुद्धि etc., qui correspondent à ceux décrits dans le *paṭala 40 śloka 38 à 105*, ne figurent dans aucun des manuscrits utilisés pour cette édition.

^२ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 78, 119b-133a :

उद्धृत्य शयनाश्रित्वाश्रित्वात् न्यसेत्प्रथक् । घृतं शिरोऽर्पणं कुर्यात् प्रागुक्तविधिना मुधीः ॥
देवस्यैव कलान्यासे मकुटादिक्रमान्यसेत् । तत्तत्कुम्भस्थतोयैश्च तत्तद्देवाभिषेचनम् ॥
अथ पुण्यादिभिर्विम्बं पूजयेद्दृश्येन तु । गौरीकला न्यसेद्गौरीमिन्येषामक्षरं न्यसेत् ॥
नवनीशनगायुक्तं चतुर्गोत्रसमाकुलम् । सर्वलंकारसंयुक्तं स्थण्डिलाद्गोत्रभिः सह ॥
कुम्भानुद्धृत्य शिरसा वाद्यधानप्रदक्षिणम् । कृत्वा विम्बाग्रके चैव स्थण्डिलेपरि विन्दमेत् ॥
मुहूर्ते समनुप्राप्ते गुरवे संनिवेदयेत् । प्राणप्रकृतिशोभां तु ज्ञात्वा संस्थापनं कुरु ॥
कुम्भार्दीजं समादाय प्रतिमाहृदि विन्यसेत् । तत्कुम्भस्थजलैश्चैव स्नापयेत्परमेश्वरम् ॥
वर्धनीवौजनादाय पीठावजे मध्यमे न्यसेत् । तज्जले स्नापयेत्पाठे गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ॥
विष्णुमूर्तेर्हृदि न्यस्त्वा विष्णुवीजं विशेषतः । ब्रह्मवीजं तथा न्यस्त्वा तत्तद्रूपं तु भावयेत् ॥
गौरीकुम्भात्समादाय बीजं गौरीहृदि न्यसेत् । श्रीवीजं विन्यसेत्पश्चात्पद्मजं हृदि देशिकः ॥
मध्यमायां शिखायां तु बह्विबीजं तु विन्यसेत् । देवदेवैव तु पीठावजे विशेषानां स्वर्वाजकैः
इन्द्रादिषु क्रवान्यस्त्वा कुम्भोदैः स्नापयेत्परम । गौरीपीठावजे चैव वामादीनां स्वर्वाजकैः ॥
इन्द्रादीजानपर्यन्तं क्रमेणैव तु विन्यसेत् । तत्तत्कुम्भस्थतोयैश्च गौरीं चैवाभिषेचयेत् ॥
गन्धपुष्पादिभिर्विम्बानुपूजयेद्दृश्येन तु । स्नपनं कारयेदन्ते पूर्वाक्तविधिना सह ॥

^३ A : तत्तत् pour तद्वत्

^४ A : तद्वत्त्वाथ pour दत्त्वाथ

^५ C omet le passage qui va de चक्रमुद्रां प्रदर्शयेत् à ब्रह्माणं च तथा स्थाप्य (16a) et lit : ततो विष्णुं ततः स्थाप्य पद्ममुद्रां प्रदर्शयेत्

^६ A : चैतत्तथा

^७ A : यथास्थैः

^८ C : स्वस्वगायत्रीमुच्चार्य

^९ A : स्थाप्य pour स्नाप्य

मूलमन्त्रं हृदि ¹न्यस्य चाङ्गान्यङ्गेषु विन्यसेत् । अस्त्रं च ²दोद्वये न्यस्य मातृकाः पूर्ववन्न्यसेत् ॥
³एवमेवान्यदेवानां ⁴स्वस्वमूलाङ्गमन्त्रयुक् । प्रणवेन च गायत्र्या विन्यसेन्मातृकास्ततः ॥२०॥
 ततोऽभिदिच्य सर्वास्तान्गन्धचन्दनवारिणा । ⁵पाद्यमाक्षमनं चार्घ्यं गन्धं पुष्पं च ⁶धूपकम् ॥
⁷दीपं चैव निषेधं च स्वस्वमूलेन मन्त्रवित् । प्रभूतं च हविर्दद्यात् ⁸सर्वेषां च यथाक्रमम् ॥२२॥

इत्यजिताख्ये महातन्त्रे [क्रियापादे] सोमार्थीविष्णुपद्मज-

⁹स्थापनविधिस्त्रिचत्वारिंशः पटलः ॥

¹ A : न्यस्त्वा pour न्यस्य ² C, D : दोद्वयोर्न्यस्त्वा pour दोद्वये न्यस्य

³ A : एवं पाद्यं च देवानां ; C : एवं वाद्यं च देवानां ⁴ A : स्वस्वमूलानि मन्त्रयुक्

⁵ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 78, 133b-137a :

गन्धपुष्पादिभिश्चैव पूजयेन्तु विशेषतः । सण्डपे विन्यसेद्विम्बान्स्थण्डिलोपरि विन्यसेत् ॥

वस्त्रैरामरणैर्नित्यैर्मकुटाद्यैर्विभूषयेत् । फलानि दापयित्वा तु पायसान्नं निषेधयेत् ॥

ताम्बूलं दापयेत्पश्चान्मुखवाससमन्वितम् । यागोपयोगद्रव्याणि देशिकाय प्रदापयेत् ॥

सुसुद्धते सुलभे तु तद्दिने वापरे दिने । कुमद्वैवाद्यकार्यं तु दिनाकालेऽर्धरात्रके ॥

⁶ A : दीपकम्

⁷ A : धूपं चैव

⁸ C, D : दत्त्वा pour दद्यात्

⁹ A : स्थापनविधिः सप्तत्रिंशः पटलः ; C : स्थापनविधिपटलः समाप्तः ; D : स्थापनपटलः । ग्रन्थं २१

[चतुश्चत्वारिंशः पटलः]

[हर्यर्धप्रतिष्ठाविधिः^१]

विष्ण्वर्धस्य महेशस्य प्रतिष्ठाभधुना शृणु । पूर्वोक्तलक्षणोपेतां^३ रुद्रनारायणात्मिकाम् ॥ १ ॥
प्रतिमां पूर्वमापाद्य गोमयेनोपलेपिते । कुड्डिमे^५ स्थण्डिलं कृत्वा^६ प्राङ्मुखं तु निवेशयेत् ॥२॥

[रत्नवासः^७]

तत्र पीठं समदाय प्रोक्षयित्वा शिवाम्भसा । रत्नानि नव^८ वा पञ्च विन्यसेत्पूर्ववत्सुधीः ॥३॥
देवं तद्दूर्ध्वं संस्थाप्य सुशिष्टं कारयेत्सुधीः ।

[नयनोन्मीलनम्^९]

नेत्रोन्मीलनमप्यस्य कुर्यात्तद्विधिरुच्यते ॥ ४ ॥

शिल्पिकर्मणि निर्वृत्ते नेत्रेषु च यथा पुरा । अन्यत्र स्थण्डिलं कृत्वा शालिभिर्विमलैस्ततः ॥५॥
तत्र देवं समानीय तस्याग्रे विन्यसेन्मधु । सर्पिषा पयसा चैव पृथक्पात्रस्थितं तथा ॥ ६ ॥
तेषु हैमं विनिक्षिप्य कमलं स्वर्णदूर्वया । स्थण्डिले स्थाप्य^{१०} तत्पार्श्वे नेत्रयोर्दक्षिणान्वयोः ॥

^१ Ce *paṭala* se trouve dans les manuscrits A et D seulement.

^२ Voir *Kāmika* I, 68 (प्रतिष्ठाप्रतिष्ठाविधि), II, 60 (विष्ण्वर्धस्थापन), *Kāraṇa* II, 62 (हर्यर्धप्रतिष्ठा), *Dīpta* 42 (हर्यर्धस्थापन), *Sahasra* 33 (हरिहरस्थापन) et *Sopabhedā* I, 37 (सकलस्थापन) ; A : विष्ण्वर्धस्थापनम् pour हर्यर्धप्रतिष्ठाविधिः

^३ A : उपेताद् pour उपेतां

^४ A : रुद्रनारायणादिकान्

^५ A : स्थण्डिले

^६ A : प्रतिमां च निवेशयेत्

^७ Cf. *Dīptāgama*, 42, 7b-9 :

माणिक्यं पद्मरागं च वैदूर्यं च प्रवालकम् । मौक्तिकं स्फटिकं वज्रमिन्द्रनीलं च पुष्पकम् ॥
माणिक्यं मध्यमे चैव पूर्वदिशि प्रदक्षिणम् । न्यस्यद्वा रत्नान्यद्देषाणि नववीजसमन्वितम् ॥
सुस्निग्धं कारयित्वा तु ततः कुर्वक्षिमोक्षणम् ।

^८ A : पद्मानि pour वा पद्म

^९ Cf. *Dīptāgama*, 42, 10-16 :

मण्डने मण्डपे कुर्यात्स्थण्डिलं मण्डपान्वितम् । तिलदर्भैः परिस्तीर्य मूर्तिमन्त्रेण विन्यसेत् ॥
लोकपालाधिदैवत्यान्कलशानसितो यजेत् । समुत्रान्सापिधानांश्च मन्त्रान्वापरिपूरितात् ॥
गन्धादिभिः समभ्यर्च्य शिल्पिनं पूजयेत्ततः । तरङ्गपाथ वेष्टयाथ काश्चित्मोक्षणकारकेत् ॥
पक्षसेतां पुरालिख्य हैमपूज्याभिनन्दितः । अस्मिन्मण्डलनालिख्य दृष्टिमण्डलनालिखेत् ॥
हिरण्यनखयुक्ताभिरङ्गुलीनिविशेषतः । तत्र नेत्रमनुसृत्य सुप्तोत्तं मधुना सह ॥
मधुधाना कन्यायेति मधुपात्रं प्रदर्शयेत् । घृतमिक्षेते मन्त्रेण घृतपात्रं प्रदर्शयेत् ॥
कपित्वां दर्शयेत्पश्चाद्गैर्धेनु इति मन्त्रतः । पुष्पाहं वाचयेत्तत्र स्तम्भान्कलसमन्वितम् ॥

^{१०} D : तान्पश्चाद् pour तत्पार्श्वे

मधुना पयसा चैव तर्पयेत्सोमसूर्ययोः । मन्त्रमुच्चारयन्मन्त्री ¹ललाटे सर्पिषा ततः ॥ ८ ॥
²वह्निवीजमनुस्मृत्य पूर्ववत्स्वर्णदूर्वया । एवं कृत्वापनीयात्र सद्यो यवनिकां मुधीः ॥ ९ ॥
 गोत्राङ्गणांश्च शैवादीन्दर्शयेद्देशिकः स्वयम् ।

[प्रतिमाशुद्धिः, ग्रामप्रदक्षिणं च³]

पञ्चमृत्पञ्चगव्यैश्च शुद्धिं कुर्यात्ततो ब्रुधः ॥ १० ॥

प्रणवेनैव मन्त्रेण ततः शुद्धोदकेन च⁴ । अभिषिच्य ततो नीत्वा ग्रामादीं वा प्रदक्षिणम् ॥

[जलाधिवासः⁵]

ततो जलाधिवासाय जलतीरे⁶ निवेशयेत्⁷ । ⁸प्राङ्मुखं प्रतिमां तत्र कुर्यात्पुण्याहमेव च ॥

⁹ततस्तत्तीर्थतोयेन देवं समभिषेचयेत् । कूर्चेन नववस्त्रेण वेष्टयेत्प्रतिमां शनैः ॥ १३ ॥

¹⁰प्राक्शिरस्तूर्ध्ववक्त्रं तु शाययेत्पूर्ववत्मुधीः । परिणस्तु दिग्गन्धाणि साधिपानि समर्चयेत् ॥

[स्नानमण्डपानयनम्¹¹]

उक्तं कालं तु तत्रैव नीत्वा तस्माज्जलाशयात् । स्नानमण्डपमानीय मध्यमे संनिवेशयेत् ॥ १५ ॥

¹ A : ललाटे

² A : वाहि pour वहि

³ Cf. *Dīptāgama*, 42, 17-19a :

प्रतिमाशुद्धिं कुर्वीत पञ्चमृत्पञ्चगव्यैः । विष्णुमूर्तेः स्मृत्यैरभिषेकं समाचरेत् ॥

शुद्धैरुद्धैः समुच्चार्य शुद्धतोयेन सेचयेत् । वस्त्राभरणमालाभिरलङ्कृत्य विशेषतः ॥

शनैः प्रदक्षिणं कृत्वा शङ्खमेयां रवैः सह ।

⁴ A : तु pour च

⁵ Cf. *Nārāyaṅgama*, I, 80, 21-25a :

जलाशयं ततः प्राप्य तत्तीरे स्थण्डिलं कुरु । प्रतिमां स्थण्डिले स्थाप्य गन्धादिभिर्भयजेद्वृदा ॥

नववस्त्रेण संवेष्ट्य लम्बकूर्चं समन्वितम् । कण्ठद्वप्रजले चैव प्रयां कृत्वा तु मुन्दराम् ॥

त्रितानध्वजसंयुक्तां दर्भमालाभिरावृताम् । प्रतिमां शाययेन्मध्ये प्राक्शिरश्चोर्ध्ववक्त्रकाम् ॥

अभिषिच्य कलानान्तौ गुत्रादिभिः समन्वितान् । पूर्वादिषु न्यसेत्स्थित्वा इन्द्रादीन्संयजेद्वृदा ॥

एकरात्रं द्विरात्रं वा त्रिरात्रं वा जलोपितम् ।

⁶ A : तीरे pour तीरे

⁷ L'ordre des *śloka* dans le ms. D est le suivant : 12a, 16, 12b à 15, 17 etc.

⁸ A : प्राङ्मुख

⁹ A : तन्स्तु pour ततस्तत्

¹⁰ D : प्राक्शिरस्तूर्ध्ववक्त्रं तु

¹¹ Cf. *Kāraṅgama*, I, 80, 30'-40' :

उद्वास्य तक्षकं पश्चाद्गोमयेनानुलेपयेत् । मण्डपं मण्डयित्वा तु भूमुरान्मोजयेत्ततः ॥

उच्छिष्टं तु ततोद्वास्य गोमयेनानुलेपयेत् । प्राक्कुण्डे वेदिकामध्ये वास्तुहोमं तु करयेत् ॥

पर्याम्भिकरणं तेन वह्निना मण्डपं कुरु । पुण्याहं वाचयित्वा तु प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यैः ॥

वेद्यूर्ध्वे स्थण्डिलं कृत्वा चाष्टदंशैश्च वा लिभिः । तदर्धेस्तण्डिलैश्चैव तदर्धेथ तिलैरपि ॥

तन्मध्येऽञ्जं समालिख्य साष्टपत्रं सकणिकम् । लाजैर्वर्धयेत् पुनैश्च विकिरेभ्यस्तलङ्कृतम् ॥

स्थण्डिले तु यजेद्गन्धं पुनैस्तपुच्छेण तु । द्वारपूजादिकं नवे ग्यापनकनवदब्रुधः ॥

प्राङ्मुखानां प्रतिमां 'मन्त्री तत्र ब्रह्मादिकं त्यजेत् । ततो गन्धास्तुना देवमभिदिच्य 'हरीमयोः॥
'गायत्र्याभ्यर्चनं चापि पुण्याहं तत्र कर्तयेत् । यथा प्रतिपदं हंसं मध्वहन्ने हृदा तदा॥१७॥

[अभिसिद्धिः]

तत्र कर्षवस्त्राभ्यां वेष्टयेत्प्रतिमां सुधीः । केवलान्तरप्रकारे तु मण्डपे संस्कृते सुधीः ॥ १८ ॥
मध्यमे वेदिकायास्तु स्यण्डिले लक्षणं चित्तं । यद्यने पृथिव्यादने प्रोक्षिते तु शिवात्मना ॥
शाययेत्प्राक्सिरस्कां तां प्रतिमासुर्ध्वं चक्रकाम् । ततः पीताम्बरां च पि रत्नेनाप्यथ वरुणं ॥
शिवनायत्रिमुच्चार्य त्रिण्डुगायत्रिसं वथ । पूजयेत्सन्धपुण्यायैः

[कुम्भस्थापनम्]

कलशान्धिन्यभेत्ततः ॥ २१ ॥

पूर्वोक्तलक्षणोपेतान्हेमरत्नादिभ्युत्तान् । प्रतिमायाः क्षिप्रभागे रुद्रनारायणतमपञ्च ॥ २२ ॥
कुम्भमेकं न्यसेत्पश्चात्परितोऽर्था^६ कृष्टानपि । विदेश्यन्मसायुक्तान्न्यस्य^७ पुण्याहमभ्येत ॥ २३ ॥
तत्र पूजयेद्धीमान्देवताध्यानं मयुतम् । आवाहयति भिसिर्नैर्कूलमन्त्रं रुद्रकण्ठ ॥ २४ ॥
प्रधानकुम्भे पश्चात्तु विदेशानभितो यजेत् । 'अक्रवतीनरन्तान्तं ततो वीरं भस्मारेष्ट' ॥ २५ ॥

[होतः ॥]

कुण्डानां संस्थिति तत्र कल्पयेत्केवले यथा । कुण्डेषु मूर्तिद्रव्याणि तद्देव प्रकल्पयेत् ॥ २६ ॥

तन्मध्ये यजमानं कल्पयन्मन्त्रजायैरनुकमान् । यजमानं मन्थपुष्पैर्ययैः देवैः पूजयेत् ॥

जलादानीं विष्णुं तु वासुदेवं तु विष्णुमेव । कर्माभिसिद्धये कथं कथं पर्येतत्पुष्पानभितः ॥

मन्थपुष्पादि विदेश्ये देवान् ततः पूजयेत् । अनेकैव तु मन्थेण कौतुके कल्पयेत् ॥

आरोप्य पुष्पाणि तु यजमानं हृदयेत तु । तत्रैव यजमानेद्विदेश्ये तु विष्णुं चोक्तं प्रकल्पयेत् ॥

वक्ष्येत्तु नैवेद्यं मन्थपुष्पैर्ययैः हृदा ।

^१ A : तत्र तत्र pour मन्त्री तत्र

^२ A : हंसं जितं

^३ D : नायत्रीप्रांतिं तत्राधि

^४ Cf. *Īyāgama*, 42, 33-35:

द्विजानकर्मणोऽपि शिवकुम्भं च यजमानम् । अस्मिन् अक्षयान्तो मण्डपेऽष्टयुग्मेव च ॥

द्वेषार्थेनोत्सर्गस्मिन्मन्थान्त्रं त्रिपुष्पान् । मन्थान्त्रिणां यजमानो देवैः पूजयेत्संयुतम् ॥

तत्रकुम्भे तु षड्भोजं न्यसत्वा देवं तु पूजयेत् । पश्चात्ततः चक्रात्तु तु नैवेद्यात् विदेशयतः ॥

^६ A : म्दानं pour म्दानं

^७ D : अथ पूजयेत् अर्था

^७ A : न्यसत्वा pour न्यस्य

^८ A : देवात्पश्चात्ततः पूजयेत्

^९ D : परितो pour अभितो

^{१०} A : चक्रवर्तिनरन्तान्तं : la forme grammaticale ce, ce, ce, es, चक्रवर्तिने अन्तान्तं

^{११} Cf. *Īyāgama*, 42, 33-46:

तत्रकुण्डे विधाकुण्डे यजमानं होतुं मन्थयेत् । मन्थं न्यसित्वा मन्थपुष्पैः पूजयेत् ॥

मन्थं च देवं मन्थं, मन्थं, मन्थं, मन्थं । शिवान्त्रं देवं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं ॥

मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं । मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं ॥

मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं । मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं ॥

मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं । मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं मन्थं ॥

प्रधानकुण्डे तदूर्ध्वं ^१रुद्रनारायणात्मकम् । ध्यात्वा संपूज्य गन्धाद्यैस्तत्र होमं प्रकल्पयेत् ॥२७॥
 ततो ^२मूलेन चाङ्गैश्च पूर्ववद्वीममाचरेत् । द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा प्रतिद्रव्यमतन्द्रितः ॥२८॥
 प्रतिमां होतृभिः सार्धं हृदयादिषु संस्पृशेत् । तत्तदङ्गैः क्रमेणैव ततो होमं समाचरेत् ॥२९॥
 होमकाले प्रपुञ्जीत चतुर्दिक्षु ऋगादिभिः । वेदैरध्ययनं चास्त्रजपमीशानशोचरे ॥ ३० ॥
 ततः कुम्भगणानां तु देवानां च यथाविधि । हविर्दद्याद्विवासं तं समाप्यैवं पुनोक्तवत् ॥३१॥

[अविवासानन्तरकृत्यम्^३]

प्रभाते होतृभिः सार्धं कृतनित्यक्रियस्तदा । प्रविश्य मण्डपं तत्र कुण्डस्थानर्चयेत्क्रमात् ॥३२॥
 कृतविद्याननुर्ध्वनी^४ ततः पूर्णां सुवाहुतिम् । सर्वत्र मूलहुत्वा^५ दापयेद्देशिकोत्तमः ॥ ३३ ॥
 [कुम्भामिकेः^५]

सुसुहूर्ते सुलघ्ने तु नक्षत्रकरणान्विते । देवमुत्थाप्य संस्थाप्य स्नानवेद्यां समाहितः ॥ ३४ ॥

समिधो जुहुयाद्विष्णु व्यम्बकनाममन्त्रतः । रात्रौ देवीनि मन्त्रेण विविक्षु जुहुयात्ततः ॥
 शतमर्थं तदर्थं वा तन्मन्त्रेण घृतं हुनेत् । शिवाङ्गैश्च विद्याङ्गैः शिवकीर्तनं होमयेत् ॥
 लाजांश्च रुद्रमन्त्रेण सक्तु चैव हृदा हुनेत् । गणानां त्वा गुलं हुत्वा कद्रुजयेति सर्थमम् ॥
 इमां रुद्राय नीवारमिदं विष्णवेति वै तिलम् । आपो राजेति मन्त्रेण मुद्रं हुत्वा विचक्षणः ॥
 घृतमिक्षेति मन्त्रेण घृतहोमं समाचरेत् । अन्नं प्रागेति मन्त्रेण हविर्हुत्वा विचक्षणः ॥
 द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा हृदा पूर्णाहुतिं ददेत् । एवं जागरणं रात्रौ प्रभाते स्थापनं भवेत् ॥

^१ A : रुद्रं pour रुद्र

^२ A : मूले तदङ्गैश्च

^३ Cf. *Dīptāgama*, 42, 47-50 :

स्नानत्रयं पुरा कृत्वा देशिको मूर्तिपैः सह । दिक्कुम्भान्मूर्तिपार्श्वेन असिमूर्तिं च होमयेत् ॥
 ब्रह्माङ्गैर्वीजमुख्यैश्च दशवीजैश्च होमयेत् । जयादिरभ्याधानं च राष्ट्रवृत्तिच्छेदं होमयेत् ॥
 वज्रहेमाङ्गुलीयैश्च यज्ञतूर्णैश्च हेतुकैः । स्वर्णैश्च धनधान्यैश्च देशिकं पूजयेत्क्रमात् ॥
 मूर्तिपान्पूजयेत्तत्र अध्वर्युश्च प्रपूजयेत् । भक्तानां परिचाराणां देवज्ञमपि पूजयेत् ॥

^४ D : तनुं मन्त्री pour तनुर्मन्त्री

^५ Cf. *Dīptāgama*, 42, 51-60a :

उत्थाप्य रायनाद्देवं शकुने सुसुहूर्तके । स्नानध्वजे विशेषेण कल्पयेदासनत्रयम् ॥
 स्नानवेद्यां समानीय स्थापयेद्विष्टरोपरि । आनीय शिवकुम्भं तु वर्धनीमूर्तिकुम्भकैः ॥
 वृत्तांगेषसमायुक्तं सर्वतोद्यममन्त्रितम् । ब्रह्मघोषसमायुक्तं स्वस्तिमङ्गलवाचकैः ॥
 अष्टत्रिंशत्कलाभ्यासमङ्गैरज्ञानं कल्पयेत् । सुहूर्तं निरीक्ष्य देवज्ञो शुरवे तन्निवेदयेत् ॥
 शिवकुम्भमात्मनादाय शिववीजं हृदि न्यसेत् । वर्धन्या वीजमादाय गौर्यांश्च हृदि विन्दसेत् ॥
 अभिपिच्य हृदा मन्त्री मूर्तिकुम्भस्यैवाक्रमम् । स्नपनं कारयेदन्ते शुभदेशेषु यत्नतः ॥
 पाथैराचननीयाध्वैर्गन्धपुष्पैश्च धूपकैः । वस्त्राभरणमालामिरर्चनोक्तं स्नानचयेत् ॥
 नैवेद्यं पाथनं दद्यान्पुनराचननं ददेत् । तान्मूलं दापयित्वा तु हृदा मन्त्रं समुच्चरन् ॥
 उत्सवं कारयेदन्ते पूर्वोक्तविधिना सह । सर्वलोकहितं पुण्यं सर्वकामार्थनाथकम् ॥
 'सर्वार्थस्थापनं प्रोक्तम् ॥'

वस्त्रकूर्चादिकं सर्वमस्त्रमन्त्रेण चोत्सृजेत् । पञ्चगव्येन तां पश्चात्प्रतिमामभिषेचयेत् ॥ ३५ ॥
 ततः शुद्धोदकेनापि प्रणवेनैव मन्त्रवित् । ततः कुम्भान्समुद्रृत्य कृत्वा ^१धामप्रदक्षिणम् ॥ ३६ ॥
 प्रतिमाग्रे समानीय ^२संस्थाप्य च यथा पुरा । तद्रूपं हृदि कृत्वाथ ततः कुम्भाम्भसि स्थितम् ॥
 कृत्वा कूर्चाम्भसा मन्त्री तयोर्भूलमनुस्मरन् । प्रतिमायास्तु हृद्देशे मन्त्ररूपं न्यसेत्सुधीः ॥ ३८ ॥
 कुम्भाम्भसा च संस्थाप्य क्रमेण स्वस्वमन्त्रतः । ततो ^३बेरे न्यसेन्मन्त्री मन्त्रानेताननुक्रमात् ॥

[मन्त्रन्यासः]

^४प्रणवं मूर्ध्नि विन्यस्य गायत्रीं वदने न्यसेत् । मूलमन्त्रं हृदि ^५न्यस्य चाङ्गान्यङ्गेषु च क्रमात् ॥
 अस्त्रं च दोर्द्वयोर्न्यस्य ^६मातृकाः पूर्ववन्न्यसेत् । ततः शुद्धोदकेनापि प्रणवेनाभिषेचयेत् ॥ ४१ ॥
 मालाभरणवस्त्राद्यैः कृत्वा पूजामनुक्रमात् । ^७प्रभृतं च हविर्दत्त्वा ताम्बूलं च प्रदापयेत् ॥ ४२ ॥
 उत्सवं च ततः कुर्याद्ग्रामादिषु यथाविधि ॥ ४३ ॥

इत्यजितारुख्ये महातन्त्रे [क्रियापादे] ^८हर्यर्धप्रतिष्ठाविधिश्चतु-

श्चत्वारिंशः पटलः ॥

^१ A : ग्राम pour धाम

^३ A : बेरं pour बेरे

^५ A : प्रणवाम्भसि विन्यस्य

^६ A : न्यसत्वा pour न्यस्य

^८ A : हर्यर्धप्रतिष्ठाविधिरष्टत्रिंशः पटलः ; D : हरिरर्चाप्रतिष्ठापटलः । ग्रन्थं ४३.

^२ D : संस्थाप्य

^४ A : अनुस्मरन् pour अनुक्रमात्

^५ A : न्यसत्वा pour न्यस्य

^६ A : प्रभूताय pour प्रभृतं च

[पञ्चचत्वारिंशः पटलः]

['अर्धनारीश्वरप्रतिष्ठाविधिः']

गौर्यर्धस्य महेशस्य प्रतिष्ठाविधिमप्यथ । शृणु सर्वं समासेन वक्ष्यमाणं मयाधुना ॥ १ ॥

[^३रत्नन्यासः]

पूर्वोक्तलक्षणोपेतां प्रतिमां काञ्चनादिभिः । ^४विधाय रत्नन्यासं तु पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥ २ ॥

[नयनोन्मीलनम्]

नयनोन्मीलनं पश्चात्कुर्यात्तद्विधिरुच्यते । शिल्पिकर्मविनिर्मुक्ते तन्नेत्रे च यथा पुरा ॥ ३ ॥
अन्यत्र स्थण्डिलं कृत्वा विधिवत्तस्य मध्यमे । संस्थाप्य प्राङ्मुखं पश्चात्तस्याग्रे ^६तु घृतं मधु ॥
पयश्च ^७पात्रे निक्षिप्य पृथक्पृथगतन्द्रितः^८ । ^९अभ्युक्षणं ततो मन्त्री तर्पयेत्स्वर्णदूर्वया ॥ ५ ॥
दक्षिणतरयोरक्षणोर्मधु दुग्धमथोर्ध्वके । नेत्रे तु सर्पिर्मन्वान्तैः^{१०} सोमसूर्याग्निपथकैः ॥ ६ ॥

^१ Ce *paṭala* se trouve dans les manuscrits A et D seulement.

^२ Pour अर्धनारीश्वरप्रतिष्ठा voir *Kāmika* I, 68 et II, 60, *Kāraṇa* I, 80 et II, 63, *Dīpta* 41, *Vīra* 63 et *Suprabheda* I, 37 ; A : गौर्यर्धप्रतिष्ठा

^३ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 80, 3-7 :

प्रागुक्तविधिना पश्चाद्ङ्कुराप्यर्पयेद्बुधः । मण्डले मण्डपे चैव रत्नन्यासं समासेत् ॥
तन्मध्ये स्थण्डिलं कृत्वा शालिभिर्विसलैस्ततः । पीठं तस्योपरि न्यस्यवा माणिक्यं मध्यमे न्यसेत् ॥
इन्द्रनीलं न्यसेदन्त्रे वैडूर्यं वह्निगोचरे । याम्ये चैव महानीलं मौक्तिकं चैव तैर्कृते ॥
स्फटिकं वारुणे देशे वायव्ये पुष्यरागकम् । सौम्ये चैव प्रवालं तु ईशान्यां चैव दज्जकम् ॥
दिक्पालानां च मन्त्रैश्च क्रमेणैव तु विन्यसेत् । तस्योपरि न्यसेद्भिम्बं मुनिवधं सुदृढं कुरु ॥

^४ D : विधानरत्नन्यासे तु

^५ Cf. *Dīptāgama*, 41, 9-14 :

शालिभिः स्थण्डिलं कृत्वा तिलदर्भैः परिस्तरेत् । तन्मध्ये विन्यसेद्देवमितोऽष्ट षटानन्दसेत् ॥
सकूर्चान्वसुदैवत्यान्सवत्रान्वारिपुरितान् । पूजयित्वा स्नानात् तु धूपदीपमन्त्रितम् ॥
अक्षिद्वययुते क्रुद्धे नेत्रमोक्षणमारसेत् । हेममृच्चौप्रहाराभ्यां पश्चरेखां मसालिखेत् ॥
कृष्णमण्डलमालिख्य ज्योतिर्मण्डलमालिखेत् । नेत्रमन्त्रं समुच्चार्य प्रोतहैमनखेन तु ॥
नेत्राणि मधुना तर्प्य मधुवातेति मन्त्रतः । स्वर्णया दूर्वया विट्स्वर्ण्ये नेत्रे घृतं घृता ॥
गौर्धेनुमध्यमन्त्रेण सवन्सां गां प्रदर्शयेत् । ब्रह्मज्ञानमन्त्रेण ब्राह्मणानपि दर्शयेत् ॥

^६ D : सघृतं pour तु घृतं

^७ A : पार्श्वे pour पात्रे

^८ D : अतन्वतः pour अतन्द्रितः

^९ D : अभ्युक्षणान्तो

^{१०} A : मन्वान्ते pour मन्वान्तैः

[वेगशुद्धिः^१]

पूर्ववद्ब्राह्मणादींश्च दर्शयेत्प्रणवेन तु । पञ्चदशपञ्चगव्यैस्तु^२ कृत्वा शुद्धिं च पूर्ववत् ॥ ७ ॥

[ग्रामप्रदक्षिणम्, जलाधिवासश्च^३]

पुण्याहं वाचयित्वात्र नीत्वा ग्रामप्रदक्षिणम् । जलाधिवासनं तत्र कुर्याच्चद्विधिरुच्यते ॥ ८ ॥

जलतीरे समादाय प्रतिमां प्राङ्मुखं सुधीः । पुण्याहं वाचयित्वाथ तज्जलैरभिषेचयेत् ॥ ९ ॥

अर्घ्यं तन्मूर्ध्नि विन्यस्य प्रणवं समुदाहरन् । संवेष्ट्य कूर्चवस्त्राभ्यां प्रतिमां हृदयागुना ॥ १० ॥

पूर्ववज्जलमध्ये तु शाययेत्फलकोपरि । तत्रोक्तमपि तं कालं नीत्वा देक्षिकमक्षयः ॥ ११ ॥

[ज्ञयनाधिवासः^४]

पूर्वोक्तलक्षणोपेते मण्डपे संस्कृते ह्यग्ने । स्थानदेशां समानीय प्रतिमां स्थाप्य सन्ध्यादिन् ॥ १२ ॥

व्यपोय वस्त्रहूर्चं च दस्त्रार्घ्यं प्रणवेन तु । पञ्चगव्यैस्ततोऽर्घ्यां तामभिविच्य तथा शुभः ॥ १३ ॥

गन्धतोयेन पश्चात्तु ब्रह्मपञ्चकपुञ्जरम् । अभिविच्य ततश्चापि वेष्टयेत्कवचासया ॥ १४ ॥

सङ्घर्षेन विवाभ्यां तु ततः कृत्वा नमस्कृतिम् । पुण्याहं वाचयित्वाथ वन्दयेत्कीर्तुषु हृदा ॥

देवस्य दक्षिणे हस्ते पूर्ववत्परिकल्पयेन् । ज्ञयने शाययेदर्घ्यां पूर्ववदेषिकोत्तमः ॥ १६ ॥

[कुम्भस्थापनम्^५]

ततः कुम्भांश्च तत्रैव स्थापयेच्च यथा पुरा । पूर्वोक्तलक्षणोपेतान् गन्धोदपरिष्कृतान् ॥ १७ ॥

^१ Cf. *Dīptāgama*, 41, 15-16a :

शुद्धिं कृत्वा विशेषेण पञ्चगव्यकपायकैः । पञ्चदश समुच्चार्य पञ्चगव्याभिषेचनम् ॥
कपायं हृदयेनैव चन्दनोदकसंयुतम् ।

^२ D : च pour तु

^३ Cf. *Dīptāgama*, 41, 16b-19a :

सुवस्त्रभूपर्माभ्यां कुर्याद्ग्रामप्रदक्षिणम् । नानातोहनमायुक्तं नानादीपममाकुलम् ॥
नानाविच्छलममायुक्तं नृनगयसनाकुलम् । कण्ठवस्त्रे जपे श्रीमान्प्रपां कृत्वात्सुन्दराम् ॥
विनाशध्वजनालाभिर्देर्मनालाममाकुलाम् । तस्मात्पथे विन्यसेद्वेवं नववस्त्रेण वेष्टयेत् ॥

^४ Cf. *Dīptāgama*, 41, 19b-24 :

प्रासादस्याग्रतः कुर्यान्मण्डपं दशहस्तकम् । पोटशान्तरुमसंयुक्तं प्रत्येकं स्यात्प्रयागुलम् ॥
नाभियोनिममायुक्तं विस्तारं हस्तनात्रकम् । मण्डपयोगेनैव पादौ स्थानध्वजं प्रकल्पयेत् ॥
हस्तनात्रप्रविन्तारं मेखलात्रयभूषितम् । व्यष्टिकलं कारशैलीनालट्टोपैश्च शालिभिः ॥
तटपथेऽस्तण्डुलैर्भूय तदक्षंश्च तिलैरपि । तदप्यग्ने चतुर्णं कल्प्य चर्मजायैर्गुक्कमान् ॥
नवशक्तिं न्यसेनस्मिन्प्रतिनां विन्यसेत्कृतान् । जलादानीय देवेशं वस्त्रेण परिवेष्टितम् ॥
पूजयेद्दृढयैतैव ॥

^५ Cf. *Dīptāgama*, 41, 24b-29 :

“ शिवकुम्भं तु विन्यसेत् । विन्यस्य वामभागे तु वर्धनीं च क्रमान्दयेत् ॥
सकुम्भौ सापिधानौ च सवस्त्रौ रक्षहेतुकौ । शिवर्धनीं शिवकुम्भे शिवरूपं च विन्यसेत् ॥

सकूर्बान्हेमवस्त्राढ्यान्पल्लवाढ्यान्मनोरमान् । गौर्यर्धदेवं पूर्वोक्तं ध्यात्वावाह्य यथाविधि॥१८॥
स्थापयेन्मध्यमे कुम्भे तन्मूलं^१ समनुस्मरन् । गन्धाद्यैश्च ततोऽभ्यर्च्य विधेशानष्टदिवपि॥१९॥
पूर्वादिषु क्रमाद्देवानर्चयेद्देशिकः सुधीः । ततो होमं च कुर्वीत केवलोक्तप्रकारतः ॥ २१ ॥

[होमः^२]

प्रधाने शिवयोरङ्गैः समूलैर्होममाचरेत् ।^३ शेषकर्म तथा सर्वं केवलोक्तवदाचरेत् ॥ २१ ॥

[कुम्भाभिषेकः^४]

प्रधाने विमले पश्चात्कृतनित्यक्रियो गुरुः । मूर्तिपैः^५ होतृभिः सार्धं मण्डपं संप्रविश्य च॥२२॥
देवान् गन्धादिभिः पूज्य सुमुहूर्ते सुलग्नके । सर्वत्र मूलमन्त्रैस्तैः पूर्णां कृत्वा विचक्षणः ॥२३॥

गौरीबीजं तु वर्धन्यां न्यस्त्वा रूपं तु भावयेत् । अर्चयित्वा विधानेन तत्तन्मन्त्रमनुस्मरन् ॥
अभितः कलशानष्टौ अष्टविधेश्वरात्मकान् । द्रोणार्थतोयसंपूर्णान्मिषवस्त्रान्मापिधानकान् ॥
विधेशबीजसंयुक्तान्बीजयित्वा यथाविधि । नैवेद्यं दापयेद्द्वीमान्प्रत्येकं प्रतिमां तथा ॥
पुनराचमनं दद्यात्ततो होमं समारभेत् ।

^१ A : समनुचरन्

^२ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 80, 49-56a :

देशिको मूर्तिपैः सार्धं होमकर्म समारभेत् । अग्न्याधानादिकं सर्वं प्रागुक्तविधिनाचरेत् ॥
समिदाज्यचर्हंलाजसक्तमापतिलानपि । सिद्धार्थं यवशाली च होमयेन्नु विशेषतः ॥
पलाशखदिराश्वत्थवटाः पूर्वादिदिक्षु च । शम्यकौदुम्बराः प्लक्षो विदिक्षु परिकीर्तिताः ॥
प्रधानस्य पलाशस्तु सर्वेषामिभ्यसेव च । सद्यादिनेत्रपर्यन्तं मन्त्रैश्चैव क्रमाद्द्युनेत् ॥
प्रत्येकं शतमर्धं वा तदर्धं वापि होमयेत् । द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा स्पर्शाहितमथाचरेत् ॥
मकुटं वदनं कण्ठं बाहू चैव स्तनद्वयम् । पादौ चैव क्रमात्ते तु मन्त्रैर्हुत्वा क्रमात्स्पृशेत् ॥
महेशस्यैव मूलेन अष्टोत्तरशतं हुनेत् । आज्येन जुहुयान्प्राग्बह्वैरीबीजेन सुव्रत ॥
स्तुत्वा स्तोत्रैरनेकैश्च रात्रिशेषं व्यपोह्य च ।

^३ D omet le demi-śloka 21b

^४ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 80, 56b 63 :

देशिको मूर्तिपैः सार्धं विधिना स्नानमाचरेत् । अङ्गन्यासकरण्यासं प्रागुक्तविधिनाचरेत् ॥
अष्टत्रिंशत्कलान्यासं मकुटादिक्रमान्यसेन । गन्धपुष्पादिभिश्चैव हृद्देशेनैव पूजयेत् ॥
सर्वातोयसमायुक्तं मुक्तालंकारशोभितम् । पूजयेद्देशिकं सम्यक् पूर्वोक्तविधिना सह ॥
शिरसा वाहयित्वा तु कुम्भानुद्धृत्य मूर्तिपैः । कृत्वा प्रदक्षिणं हर्म्यं विम्वाग्रे स्थापयेद्द्वयान् ॥
मुहूर्ते समनुप्राप्ते मन्त्रन्यासं समारभेत् । कुम्भाद्बीजं समादाय महेशांशे हृदि न्यसेत् ॥
वर्धन्या बीजमादाय उमांशे हृदि विन्यसेत् । ताभ्यां संस्नापयेद्देवमष्टविधेश्वरान्क्रमान् ॥
पीठे शक्रादिषु न्यस्त्वा तज्जलैः स्नापयेत्प्रभुम् । गन्धपुष्पादिभिश्चैव पूजयेद्दृष्टेन तु ॥
क्षपनं कारयेन्पश्चादर्चनोक्तं समर्चयेत् ।

^५ A : स्तोतृभिः pour होतृभिः

ततश्चार्चा समुत्थाप्य सर्वातोद्यसमन्वितम्¹ । स्नानवेद्यां² समाधाय वस्त्रकूर्चादिकं हृदा ॥२४॥
व्यपनीय शिरस्यर्घ्यं दत्त्वा³ तारं समुच्चरन् । पुण्याहं वाचयित्वाथ कुम्भानुत्थाप्य मन्त्रवित् ॥
एवं प्रदक्षिणं कृत्वा देवाग्रे संनिवेश्य च । कृतविद्यातनुर्मन्त्री⁴ तद्रूपध्यानपूर्वकम् ॥ २६ ॥
⁶कुम्भान्तस्थं ततो देवं कूर्चाश्रोद्धृतवारिणा । तन्मन्त्रोच्चारणपूर्वं⁷ प्रतिमाहृदि विन्यसेत् ॥२७॥
अभिपिच्यथ कुम्भेन सर्वात्मानं समुच्चरन् । पाद्याद्यैरर्चयित्वाथ दीपान्तं मूलमुच्चरन् ॥२८॥
प्रभूतं च हविर्दत्त्वा ताम्बूलं च निवेदयेत् । उत्सवं च ततः कुर्बान्नवस्वकं विधानतः ॥२९॥
एवं यः कारयेन्मर्त्यो देव्यर्घस्थापनं परम् । त्रिसप्तकुलसंयुक्तः शिवलोके महीयते ॥ ३० ॥

[आचार्यदक्षिणा⁹]

दक्षिणान्ता¹⁰ क्रिया सर्वा सफलत्वमवाप्नुयात् । क्रिया¹¹ शरीरमित्युक्तं दक्षिणा जीव उच्यते ॥
क्रिया दक्षिणया हीना निर्जीवा निष्फला भवेत् ।¹² क्रियाणां सर्वफलदां दक्षिणां दापयेत्तदा ॥
आह्वयोऽपि दक्षिणां दत्त्वा क्षुद्रां¹³ हस्ते दरिद्रवत् ।¹⁴ सोऽप्यन्यो डाम्बिको नैव यथोक्तफलमाप्नुयात्
¹⁵अधमा पञ्चनिष्का¹⁶ स्यादाचार्याय तु दक्षिणा । त्रिगुणा मध्यमा प्रोक्ता षड्गुणा चोत्तमा भवेत् ॥
¹⁷तस्माद्दशांशं होतृणामध्येतृणां तदर्धतः । जापिनां होतृवत्तस्य दैवज्ञे त्रिगुणं भवेत् ॥ ३५ ॥
सकलस्य प्रतिष्ठायां दक्षिणा संप्रकीर्तिता । निष्कलस्य¹⁸ प्रतिष्ठायां तस्मात्त्रिगुणिता¹⁹ भवेत् ॥

इत्यजिताख्ये महातन्त्रे [क्रियापादे] अर्धनारीश्वर²⁰ प्रतिष्ठाविधिः

पञ्चचत्वारिंशः पटलः ॥

¹ D : समन्वितः pour समन्वितम्

² A : समादाय

³ A : सारं pour तारं

⁴ D : तनुं मन्त्री pour तनुर्मन्त्री

⁵ D : तद्रूपं ध्यानपूर्वकम्

⁶ A : कुम्भान्तरं ततो

⁷ A : प्रतिमां हृदि

⁸ D : शिवलोकेऽत्र पूज्यते

⁹ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 37, 89b-93 :

आचार्यं पूजयेत्पूर्वं वस्त्राङ्गुलीयकादिभिः । हेमपुष्पोपवीतं च कुण्डलं कटकं तथा ॥

दासीदासांश्च गा भूमिमाचार्याय प्रदापयेत् । कन्यसं दशनिष्कं च द्विगुणं त्रिगुणं तथा ॥

दक्षिणा कन्यसादीनि देशिकस्य विधीयते । ग्रन्थेकं मूर्तिपान्पूज्य देशिकस्याष्ट भागतः ॥

दैवज्ञं वास्तुहोतारं मूर्तिपांस्त्रिगुणेन वै । मूर्तिपस्य त्रिपादेन अध्येतृश्च पृथक् पृथक् ॥

तेषां हेमाङ्गुलीयं च वस्त्रयुग्मं च दापयेत् ।

¹⁰ D : दक्षिणान्तां

¹¹ D : शरीरं इत्युक्त्वा

¹² D : क्रियां सफलतामिच्छेद्दक्षिणां दापयेत्तदा

¹³ A : हस्तदरिद्रवत्

¹⁴ A : सोऽप्यन्ये साम्बिकं चैव यथोपलभमवाप्नुयात्

¹⁵ Cf. *Ajitāgama*, Vol. I, p. 168.

¹⁶ A : अधमं पञ्चनिष्कं स्याद्

¹⁷ D omet le *śloka* 35.

¹⁸ A : प्रतिष्ठां तु

¹⁹ A : त्रिगुणतो pour त्रिगुणिता

²⁰ A : प्रतिष्ठाविधिरेकौनचत्वारिंशः पटलः ; D : प्रतिष्ठाविधिपटलः । ग्रन्थं ३५

[पट्टचत्वारिंशः पटलः]

[वृषेन्द्रप्रतिष्ठाविधिः]

³उत्पत्तौ⁴ तौ तदा देवा⁵ वाहनत्वमुपागतौ । एवमुत्पत्तिरुद्दिष्टा मन्त्रं तन्स्थापनोचितम् ॥ १ ॥

[वृषमन्त्रः⁶]

मूलाख्यं सप्तदशं च वक्ष्ये⁷ गायत्रियान्वितम् । सप्तमस्वरसंयुक्तलकारान्तं जनार्दन ॥ २ ॥
विन्दुनादसमायुक्तं मूलबीजं⁸ च कथ्यते । वृषभाय नमश्चान्ते तारं तत्स्थस्य तस्य तु ॥ ३ ॥
योजयेन्मूलमन्त्रस्य ततोऽङ्गानि च पूर्ववत् । वक्त्रारेण¹⁰ समायुक्तहृदयादीनि कल्पयेत् ॥ ४ ॥

[वृषगायत्री¹¹]

तीक्ष्णशृङ्गाय विद्महे वेदपादाय धीमहि । तन्नो¹² वृषः प्रचोदयादिति गायत्रिदुच्चरेत्¹³ ॥ ५ ॥

¹ Ce paṭala se trouve dans les manuscrits A et D seulement.

² Pour वृषेन्द्रप्रतिष्ठाविधि voir *Kāmika* I, 74 et II, 62, *Kāraṇa* I, 60 et II, 59 et 87, *Dipta* 37 et 68, *Vīra* 63 et 72, *Santānasaṃhitā* 24, et *Suprabheda* I, 37 et 40.

³ Voir le légende de Dharma et Viṣṇu obtenant par leur *tapas* de devenir de Śiva dans *Skāndamahāpurāṇa*, *lakṣakāṇḍa*, *ādhyāya* 20.

⁴ D : इत्युत्तौ pour उत्पत्तौ

⁵ A : वाहनं समुपागतौ

⁶ Cf. *Kāmikāgama*, I, 74, 69b-70 :

सप्तवर्गः चतुर्थान्तं सप्तस्वरविभूषितम् । विन्दुनादसमायुक्तमादौ प्रणवसंयुतम् ॥

वृषभाय नमश्चान्ते तस्मिन्ब्रह्माङ्गकल्पना ।

⁷ La forme grammaticale correcte est गायत्र्या ; mais le mètre ne serait pas respecté.

⁸ D : सप्तमं स्वरसंयुक्तं

⁹ A : चतुर्थके pour च कथ्यते

¹⁰ A : समायुक्तं हृदयादीनि

¹¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 91, 7-9a :

तीक्ष्णशृङ्गाय विद्महे वेदपादाय धीमहि । तन्नो वृषः प्रचोदयात् ॥

चतुर्वेदाय विद्महे ममपिण्डाय धीमहि । तन्नो वृषः प्रचोदयात् ॥

गायत्री चैव सावित्री वृषस्य समुदाहृते ।

cf. *Śivaliṅgapratīṣṭhāvidhi* vol. II, p. 193 :

“वेदपादाय विद्महे दीर्घशृङ्गाय धीमहि । तन्नो वृषः प्रचोदयात्” इति हेमिन् ॥

¹² D : वृषमः pour वृषः

¹³ A : उच्चरेत् pour उच्चरेत्

[रत्नन्यासः¹]

एवं मन्त्राः समुद्दिष्टाः स्थापनं तु ततः शृणु । रत्नन्यासं पुरा कुर्यात्स्थण्डिले शालिनिर्मिते ॥६॥
तन्मध्ये पीठमादाय स्थापयेद्दृदिना² ततः । ³माणिक्यादीनि नवकं मध्यादिष्वपि विन्यसेत् ॥
पीठे तु नवशक्तीनां मन्त्रैस्तत्र ⁴द्वयं ततः । सम्यगारोप्य नीरन्ध्रं कृत्वा पीठसमन्वितम् ॥८॥
बुधेन्द्रमूलमन्त्रेण प्रोक्षयेद्बन्धवारिणा । ⁵रत्नन्यास इति प्रोक्तो नेत्रोन्मीलनमुच्यते ॥ ९ ॥

[नेत्रोन्मीलनम्⁶]

तादृशे स्थण्डिले देवं संस्थाप्य शिवसंनिधौ । देशिकः शिल्पिना तत्र कारयेन्नेत्रमण्डलम् ॥१०॥
तस्य कर्मसमाप्तौ तु नेत्रयोर्देशिकः सुधीः । विन्यस्य रोमसूर्याभ्यां नेत्रयोस्तु पुनः पुनः ॥
दर्पिदुग्धं च संतर्प्य दक्षिणैतरयोः क्रमात् । स्वर्णदूर्वाङ्कुराभ्यां तु वृषगायत्रिमन्त्रतः ॥१२॥
प्रच्छन्नपटमावर्ज्य ब्राह्मणान्गां च दर्शयेत् ।

[विशुद्धिः]

शुद्धिं कृत्वा ततो मन्त्री पञ्चमृत्पञ्चगव्यकैः ॥ १३ ॥

वृषगायत्रिमन्त्रेण गन्धतोयेन सेचयेत् । तत्र तस्योचितैर्द्रव्यैः शुद्धिं कृत्वा पुनः पुनः ॥१४॥

¹ Cf. *Vīrāgama*, 72, 12b-14 :

शैलजे मृगमे लोहे रत्नन्यासं तु कारयेत् । वज्रं वैदूर्यकं चैव पद्मरागं तथैव च ॥
इन्द्रनीलं च रत्नानि पूर्वादिकचतुर्दिशि । प्रवालं मध्यमे स्थाप्य सुन्निर्धं कारयेत्ततः ॥
वृषभं क्षालयेद्विद्वान्पुण्याहं वाचयेत्ततः ।

cf. *Kāmikāgama*, I, 74, 65b-66a :

रत्नन्यासं प्रकर्तव्यं शैलजे लोहजेऽप्यथ । रत्नार्थं हेमपद्मं वा मृगनयादौ विसर्जयेत् ॥

cf. *Dīptāgama*, 68, 21a :

रत्नन्यासं प्रकर्तव्यं हैमं वा तत्र निक्षिपेत् ।

² La forme grammaticale correcte est हवा

³ La forme grammaticale correcte est माणिक्यादीनां नवकं mais le mètre ne serait pas respecté.

⁴ A : शिवं pour द्वयं

⁵ A : रत्नन्यासमिति प्रोक्तं

⁶ Cf. *Dīptāgama*, 68, 21b-24a :

नेत्रद्वययुते कञ्जे कारयेदक्षिमोक्षणम् । पञ्चरेखां पुरा कृत्वा कृष्णमण्डलमालिहेत् ॥
उद्योतिर्मण्डलमालिहेत् नेत्रमन्त्रमुदाहरन् । तर्पयेद्द्रव्यैर्नैव देशिको नधुसर्पिषा ॥
स्नापयेन्नयगव्येन पद्मनाजनुजीरयन् । शुद्धोदकेन संस्थाप्य शुद्धैरुदकेन मन्त्रतः ॥

[जलाधिवासः¹]

अलंकारं² वृषे कृत्वा नीत्वा ग्रामप्रदक्षिणम् । जलेऽधिवासयेत्पश्चाद्बृषं संवेष्ट्य वाससा ॥ १५ ॥
³मालाकूर्चसमायुक्तं वृषगायत्रिमन्त्रतः । ततस्तस्मात्समानीय स्नानमण्डपमध्यमे ॥ १६ ॥

[शयनाधिवासः⁴]

पञ्चगव्यादिना स्नाप्य वृषगायत्रिमुच्चरन् । सौवर्णं कौतुकं तस्य सव्यशृङ्गे तु बन्धयेत् ॥ १७ ॥
 वेष्टयेत्कूर्चवस्त्राभ्यां तनुत्राणं समुच्चरन् । पूर्वोक्तलक्षणोपेतमण्डपादिषु कल्पयेत् ॥ १८ ॥
 कुण्डानि परितस्तत्र चतुरश्राध्वजन्दके । वृत्तं त्रिकोणकं चैव ⁵शंकरे पद्ममेव च ॥ १९ ॥
 गोमयेनोपलिप्याथ पुण्याहं च प्रयोजयेत् । स्थण्डिलं विधिना कृत्वा पद्ममालिख्य तत्र वै ॥
 शयनं पूर्ववत्कृत्वा यथापूर्ववदर्थयेत् । सर्वात्मनाणुनाभ्युक्ष्य वृषेन्द्रं तत्र शाययेत् ॥ २१ ॥
 प्रत्यग्द्वारा समानीय शयने ⁶पुष्पकर्णिके । शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषैः सामवेदसमीरणैः ॥ २२ ॥

[कुम्भस्थापनम्⁷]

पूर्वोक्तलक्षणोपेतं प्रधानं तोयपूरितम् । हेमकूर्चसुवस्त्राद्यं⁸ गन्धचन्दनचर्चितम् ॥ २३ ॥

¹ Cf. *Virāgama*, 72, 16-17 :

जलाधिवासनं कुर्यान्नववस्त्रेण वेष्टयेत् । वृषगायत्रिमन्त्रेण जले चैवाधिवासयेत् ॥
 अभितः कलशानष्टौ लोकपालममन्वितान् । जलादुत्तीर्य पूर्वेषु प्रविशेदालयं प्रति ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 94b-96a :

लोहजं शैलजं चेत्तु कुर्याज्जलाधिवासनम् । जलमध्ये प्रयां कृत्वा चतुर्गात्रिसमन्विताम् ॥
 वस्त्रेणावेष्ट्य विम्बानि कण्ठनात्रे जले ततः । शाययेत्तु त्रिरात्रं वा एकं वा युगयामकम् ॥

² A : अलंकारे pour अलंकारं

³ A : मालार्चन pour मालाकूर्च

⁴ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 97b-101 :

मण्डपं भूपथेत्पश्चाद्दिनानाद्यैर्विशेषतः । पुण्याहं वाचयेत्तत्र स्तस्तिमूर्त्तं तु वाचयेत् ॥
 स्थण्डिलं कारयेद्व्यामष्टद्वेषस्तु शालिभिः । लाजपुष्पतिलैर्दर्भैर्विकरैः समलंकृतम् ॥
 जलादुत्तीर्य विम्बानि शुद्धिं कृत्वा तु पूर्ववत् । कौतुकं बन्धयेत्पश्चात्समन्त्रेण देशिकः ॥
 शयनं वस्त्रकाशाभ्यां कल्पयेत्स्थण्डिलोपरि । शाययेत्तत्र विम्बं तु प्राकृशिरश्वोर्ध्ववक्रकम् ॥
 वस्त्रेणाच्छाद्य विम्बं तु पूजयेद्द्वयेन तु ।

cf. *Virāgama*, 72, 18-22a :

शिवाग्रे मण्डपं कुर्यात्परितः कुण्डमुच्यते । चतुर्दिक्षु च ईशान्यां वृत्तकुण्डमिहोच्यते ॥.....॥
 वेदिमध्ये न्यसेच्छालिं तण्डुलं च तिलं न्यसेत् । तदूर्ध्वे विन्यसेद्विप्र पद्मभिः कन्दर्लैर्युतम् ॥
 शयने शाययेद्विप्र मूलमन्त्रेण देशिकः ।

⁵ D : पूर्वोक्तलक्षणोपेतं

⁶ A : शंकरे

⁷ D : पुष्पकण्ठके

⁸ Cf. *Virāgama*, 72, 22b-25a :

प्रच्छन्नपटसंयुक्तमभितः कलशान्न्यसेत् । वृषभस्यैसादिभागे वृषकुम्भं प्रतिष्ठितम् ॥
 वृषगायत्रिमन्त्रेण विन्यसेद्देशिकोत्तमः । मवस्त्रं पद्मरत्नं च वृषमन्त्रं देवता ॥
 अष्टविधेधरान्वाह्यकलशास्यधिदेवतान् । अर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यैः पात्रसाक्षं निन्दयेत् ॥

ककुत्पाश्वं न्यसेद्वीमान्वृषगायत्रिमन्त्रतः । ततश्च परितः पश्चादष्टौ कुम्भांश्च भाजितान् ॥
तदर्थपरिमाणांश्च न्यसेद्विक्षु विदिक्षु च । तेषु चाष्टौ दिशाधीशाः शक्राद्याः संस्थिताः क्रमात् ॥

[कुम्भपूजा]

ततस्तु देशिकः शान्तो नवाम्बरधरः शुचिः । धृतपञ्चाङ्गभूपश्च शोष्णीपः शोत्तरीयकः ॥
मौनी देहं शिवीकृत्य प्रसन्नः प्रियदर्शनः । वृषेन्द्ररूपं स्मृत्वा तु हृदि पङ्कजगह्वरे ॥ २७ ॥
प्राणायामसमायुक्तं हृदयाग्रेतरं वृषम् । पुष्पैरञ्जलिमापूर्य कुम्भाम्भक्ति मनोरमे ॥ २८ ॥
आवाहनादिकं सर्वं कृत्वा पूर्वोक्तवत्सुधीः । मूलमन्त्रं न्यसेत्साङ्गं प्रथमे वृषमर्चयेत् ॥ २९ ॥
गन्धपुष्पादिभिः सर्वलोकपालांश्च पूजयेत् । वृषेन्द्रस्य तु मुद्रान्नमन्येषां शुद्धमुच्यते ॥ ३० ॥

[होमः^१]

ततो होमं प्रकुर्वीत देशिकः माधकैः सह । अग्निकार्योक्तमार्गेण स्थाप्य कुण्डेषु पावकम् ॥
पूर्वादिष्विन्द्रकीनाशपाशिसोमान्क्रमेण तु । प्रधाने वृषभेन्द्रं च समावाह्यार्चयेत्ततः ॥ ३२ ॥

cf. *Kāmikāgama*, I, 74, 71-74a :

मध्यकुम्भे वृषः प्रोक्तः परितोऽष्टमु लोकपाः । अथ विशेषरानापि वृषस्य परितो न्यसेत् ॥
उक्ता च गोपतिश्चापि शङ्कुकर्णस्तथैव च । तीक्ष्णशृङ्गस्तथा नन्दी त्रिपार्शी पशुसुत्तथा ॥
महोदरोऽष्टत्रयैतान्स्वम्बर्बाजल विन्यसेत् । संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैर्मुद्राञ्च तु निवेदयेत् ॥
चक्रकल्पे तथैव म्यानन्वमूर्त्यदिकं न्यसेत् ॥

¹ A : ततन्पाश्वं

² D : दिशामीनाः

³ A : संहतीकृत्य pour देहं शिवीकृत्य

⁴ A : हृदयाग्रे धरं

⁵ Cf. *Diptāgama*, 68, 34-38a :

ततो होमं प्रकुर्वीत शास्त्रदष्टेन कर्मणा । पलाशौकुम्बराध्वन्धवटाः पूर्वदितः क्रमात् ॥
समिदाज्यचक्राजान्स्तिलसिद्धार्थमापकान् । प्रत्येकं जुहुयाद्धीनाशस्तमध्वर्धमेव च ॥
अग्न्याधानादिकं सर्वमग्निकार्योक्तमचरेत् । तन्मुद्राञ्च समुच्चार्य हुनेदयानविशेषतः ॥
आज्यादि मापपर्यन्तं जुहुयाद्दृश्यादिभिः । द्रव्यान्ते व्याहृति हुत्वा द्रव्यान्ते तु त्रियम्बकम् ॥
एवं जागरणं रात्रौ ॥

cf. *Vīrāgama*, 72, 25b-28 :

ततो होमं प्रकुर्वीत पलाशमनिधा सह । समिदाज्यचक्राजान्मापेषेण समन्वितान् ॥
ईशानादीनि मद्यान्तं क्रमान्मन्त्रमिहाच्यते । वृषगायत्रिमन्त्रेण आज्यैरेव क्षताहुतिः ॥
वृषं स्पृष्ट्वा तु द्रव्यान्ते व्याहृतिं जुहुयान्ततः । गौर्धनुना-यमन्त्रेण चरं हुत्वा जगाहुतिम् ॥
हव्यवाहादि-न्त्रेण पूर्णाहुतिमथाचरेत् ॥

cf. *Kāraṇāgama*, II, 87, 15b-16 :

अग्निकार्यं समाराध्य होमं कृत्वा विशेषतः । मूलमन्त्रेण हुत्वा तु नाशय्या होमसेवतः ॥
प्रायश्चित्ताहुतिं कृत्वा घटे संयोजयेत्ततः ॥

सभिदाज्यचण्डाजांस्तिलनिष्पावमुद्रकान् । साङ्गेन मूलमन्त्रेण जुहुयात्क्रमशः^१ पुनः ॥३३॥
^२पृश्नोदुम्बरकाथत्थवटाः पूर्वादितः क्रमात् । प्रधाने तु ^३पलाशश्च सभिदित्थं प्रकल्पयेत् ॥३४॥
 द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा तत्तन्मन्त्रैः स्पृशेद्वृषम् । वृषगायत्रिमन्त्रेण प्रतिकुण्डं च सर्षपा ॥
 दशाहुतिं ततो हुत्वा परिपिच्य समापयेत् । होमकाले प्रयुञ्जीत दिङ्मध्ययनमुत्तमम् ॥३६॥
^५शांकरेऽङ्गजपः कार्यः^६ सर्वातोद्यसमन्वितम् । एवं कृत्वाश्रितासं तु त्यक्त्वा रात्रिं तु ^७जागराम् ॥

[कुम्भाभिवेकः^८]

प्रभाते विधिवत्स्नात्वा नित्यकर्म समाप्य च । प्रविश्य मण्डपं तत्र कुम्भस्थानं चयेत्सुरान् ॥३८॥
 पूर्णाहुतिं च ^९मूलेन सर्वत्र जुहुयात्क्रमात् । सुमुहूर्ते सुलग्ने तु मन्त्रन्यासं समाचरेत् ॥ ३९ ॥
^{१०}तदर्थं वृषमुत्थाप्य स्नानवेद्यां तु विन्यसेत्^{११} । वस्त्रकूर्चादिकं सर्वमपनीय विचक्षणः ॥४०॥
 अर्घ्यं दत्त्वा वृषेन्द्रस्य मूलमन्त्रेण मूर्धनि । वृषगायत्रिमन्त्रेण ^{१२}गन्धोदमभिपेचयेत् ॥ ४१ ॥
 ततः कुम्भान्ममादाय कृत्वा धाम्नि प्रदक्षिणम् । वृषाग्रे स्थण्डिलं कृत्वा पूर्ववत्पूजयेत्ततः ॥
^{१३}प्रधानकुम्भसंस्थं च ध्यात्वा च वृषभेश्वरम् । तस्मात्कूर्चाभ्रसा मूर्धनि ^{१४}सुवता मूलमुम्बरम् ॥
 वृषेन्द्रमन्त्रदेहं तु विन्यसेच्छान्तमानसः । अङ्गानि च तदङ्गेषु हृदयादीनि विन्यसेत् ॥४४॥
 लोकपालवदृश्यापि ^{१५}तत्रस्यैरभिपेचयेत् । अर्घ्यादिभिश्च संपूज्य नैवेद्यान्तैर्यथाक्रमम् ॥ ४५ ॥

^१ D : कर्मशः pour क्रमशः

^२ A : पृश्नोदुम्बरकाथत्थवटौ

^३ A : पलाश च

^४ On attend दशाहुतीः ; le mot दशाहुतिं peut s'expliquer seulement comme मध्यमपदलोपिकर्मधारय avec le sens दशानंख्याकाहुतिः°

^५ A : शंकरे pour शांकरे

^६ A : जपं कार्यं pour जपः कार्यः

^७ A : जागरम्

^८ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 116b-125a :

व्यपाद्य रात्रिशेषं तु प्रभाते विनले ततः । आचार्यां मूर्तिपैः सर्षपं स्नानं कृत्वा विशेषतः ॥

कुम्भं च प्रतिमां चैव पूजयेत्सुहृदा तथा । जयादिरभ्याश्रानं च रापृश्नोदुम्बरयोः क्रमात् ॥

मूलमन्त्रैश्च जुहुयुः प्रत्येकं दानसंख्यया । आचार्यं पूजयेत्पश्चात्कृत्वाहेमाङ्गुलीयकैः ॥

निष्कत्रयं दवेदीमानप्रत्येकं तु विशेषतः । पूजयेन्मूर्तिधारिंश्च भगवानसंपूजयेत्ततः ॥

सुहृतेनाङ्किकपूर्वैः स्थापनं तु समारभेत् । प्रासादाभ्यन्तरे तत्तन्नाच्यप्रतिमां न्यसेत् ॥

सुस्तिग्धं कारयित्वा तु पुण्याहं वाचयेत्ततः । पूर्णाहुतिं च शिरसा यदस्येति तदन्तिके ॥

जुहुयुर्वै क्रमेणैव पश्चादग्निं विमर्जयेत् । सुहृते समनुप्राप्ते स्थापकः श्या[न्ता?]पतं कुम्[चरेत्?] ॥

ततःकुम्भं समुदाय्य स्थाप्य विस्वाग्रकेषु च । न्यासं क्रमेण विन्यस्य पञ्चकण्ठवृत्तान् ॥

वाजात्यादाय कुम्भेभ्यो न्यसेत्सुविम्बहृत्सु च । यजेयुर्गन्धपुष्पाद्यैर्नैवेद्यान्तं तथा कनात् ॥

^९ A : कुण्डे तु pour मूलेन

^{१०} A : तत्तन्ं pour तदर्थं

^{११} A ajoute पूर्णाहुतिं तु मूलेन सर्वत्र जुहुयात्क्रमात् ; voir *śloka* 39a

^{१२} D : गन्धोदेनाभिपिच्य च

^{१३} A : प्रधानं कुम्भसंस्थं च

^{१४} A : सुवता

^{१५} D : सर्वस्नानं pour तत्रस्यैव

[चलत्याचलस्य वृषारूढमूर्तिमविधस्थस्य च वृषस्य स्थापने विशेषः]¹

मालाभरणवस्त्राद्यैरलंकृत्य वृषेश्वरम् । चलं चेत्स्थापयेदग्रे² दिव्यलिङ्गस्य देशिकः ॥ ४६ ॥

३ अचले³ स्थापितस्यैव मन्त्रन्यासं समाचरेत् । वृषस्तिष्ठति वा यत्र देवेन सह विष्टरे ॥ ४७ ॥

⁴सहाक्ष्युन्मीलनादीनि कृत्वा कर्माणि मन्त्रवित् । प्रधानकुण्डे तस्यापि होमं मूलेन कारयेत् ॥

⁵अङ्गैश्चाद्यैर्नवैकेन प्रत्येकं तु ⁶शताहुतिम् । कुम्भन्यासश्च कर्तव्यो देवकुम्भममीपके⁷ ॥ ४९ ॥

⁸शेषं कर्म च कुर्वीत देवदेव्योरनन्तरम् । एवं संस्थाप्य विधिवद्बृषपेन्द्रं पुत्रवृद्धिदम् ॥ ५० ॥

सर्वान्कामांश्च संप्राप्य देहान्ते तु शिवं व्रजेत् ॥ ५१ ॥

इत्यजिताख्ये महातन्त्रे [क्रियापादे] ⁹वृषेन्द्रप्रतिष्ठाविधिः

षट्त्वारिंशः पटलः ॥

¹ Cf. *Kāmikāgama*, I, 74, 1b-3 : 7 : 9b-11 ; 77 :

अन्तद्वारिस्य पूर्वस्मिन्कल्पयेत्प्रथमं वृषम् । द्वितीयं मण्डपाग्रे तु पीठान्तर्गते तृतीयकम् ॥

पीठे पीठे विशेषेण पश्चिमे वृषमस्थितिः । पीठार्थं वा समं तत्र द्विगुणं त्रिगुणं तु वा ॥

लव्वा चतुर्गुणं वापि तस्याग्रे स्थापयेद्वृषम् ।.....

लोहजं मयजेद्द्वारे परिवारे तु शैलजम् । पीठाग्रे सृग्मथं प्रोक्तं शैलं वा तत्र संमतम् ॥.....

अथ मामान्यलिङ्गस्य पुरस्ताद्वृषमो मतः । स्वयम्भुवाणलौहाख्यं रौद्रलोके प्रपूजितम् ॥

लोकपालाङ्कितं सिद्धं शतमाहर्षालङ्ककम् । मुखलिङ्गं च वेरं च विशिष्टं लिङ्गमरितम् ॥

तदन्यत्र वृषः प्रोक्तस्तत्रापि कथितस्तु वा ।.....

चलं चेद्वृषमस्थानं वेद्यन्ते च स्वदेशके । मूलमन्त्रेण संस्थाप्य गन्धपुपादिभिर्यजेत् ॥

cf. *ibid*, II, 62, 15-33 :

कालेऽङ्कुरार्पणं रत्नन्यासं संप्रोक्षणं नयेत् । वृषस्य नेत्रमोक्षं तु मुद्दि प्राग्प्रदक्षिणम् ॥

जलाधिवामनं कृत्वा मण्डपं पूर्वव्रजेत् । कुण्डानि तत्रपश्चकमेक्यया तत्र कल्पयेत् ॥

चतुरश्राणि वृत्तानि तद्दिग्श्राणि तानि वा । पश्चाच्छिल्पितमुद्रास्य तस्मिन्विप्रांस्तु भोजयेत् ॥

पुण्याहप्रोक्षणं कृत्वा स्थण्डिलं शयनं नयेत् । स्तपनं कौतुकं कुर्याद्वृषेऽपि च यथादितम् ॥

आरोप्य शयने पश्चात्कुम्भानसंस्थापयेत्ततः । शिवस्य च शिरादेशे शिवकुम्भं च वधनीम् ॥

यदि भिक्षो वृषो देवपादमूले तु शाययेत् । दक्षमन्तकसंयुक्तां दाय्यां नैकल्प्य वै पृथक् ॥

वृषमस्तकदेशे तु वृषकुम्भं तु विन्यसेत् । परितोऽष्टघटान्न्यस्त्रा विशेषांस्तत्र पूजयेत् ॥

गन्धपुपादिभिर्धामाङ्गैर्वेद्यान्तैर्गुरुतमः । तत्स्वमूर्त्यादिविन्यासं कृत्वा देवे वृषेऽपि च ॥

अग्निकुण्डादिस्मंकारं कृत्वा होमं समाचरेत् । समिदाज्याक्षलाजादितिलसर्पपनापकैः ॥

पलाशोदुम्बराधन्वघटाः प्रागादिदिक्षु च । जम्बयामार्गश्रीदुर्जमायूरोन्था भवन्ति हि ॥

प्रधानेऽपि पलाशः स्नानार्पयेत्तत्र वै वृषम् । ततो द्वितीये संन्यस्य देवाङ्कुमांश्च पावकान् ॥

समूर्तिपो गुरुः सम्यग्ब्रह्मेमादिपूजितः । संप्राप्तदक्षिणः पश्चान्मन्त्रन्यासं समाचरेत् ॥
घटान्न्यस्त्वा तु देवाग्रे स्थण्डिले तु गुरुः क्रमात् । कुम्भाद्बीजं समादाय देवस्य हृदि विन्यसेत् ॥
वर्धन्या मनुमादाय तस्य पीठे तु विन्यसेत् । सहजा यदि सा देवी तस्यास्तु हृदि विन्यसेत् ॥
वृषकुम्भान्मनुं हृत्वा वृषस्य हृदि विन्यसेत् । अन्येभ्यो बीजमादाय पीठस्य परितो न्यसेत् ॥
विभिन्नपीठा देवी चेत्प्रतिष्ठां पृथगाचरेत् । कल्याणं कारयेत्पश्चात्तद्विधानेन देशिकः ॥
उत्सवं स्नपनं भूरि नैवेद्यं कारयेन्न वा । अनुक्तमत्र संग्राह्यं सामान्यस्थापनोदितम् ॥
इत्याख्याता प्रतिष्ठेयं वृषवाहनमूर्तिनः । घनो वाप्यवनो वापि वृषभ, स च संमतः ॥
प्रतिष्ठानुष्ठिता येन भक्त्या भावनया सह । लभते संपदं शैवीं भुक्त्वा भोगान्यथेच्छया ॥

² A : इष्टैः pour अग्रे

³ A : स्थापिते ह्येवं

⁴ A : महाक्षीज्वलानादीनि

⁵ D : अङ्गैश्चाद्यैर्नवे केन

⁶ Voir p. 138 note 4

⁷ D : समीपगे pour समीपके

⁸ A : शेषकर्म च

⁹ A : वृषेन्द्रप्रतिष्ठाविधिश्चत्वारिंशः पटलः ; D : वृषेन्द्रप्रतिष्ठापटलः । ग्रन्थं ५१

[सप्तचत्वारिंशः पटलः]

[¹ब्रह्मप्रतिष्ठाविधिः²]

प्रतिष्ठां ब्रह्मणो वक्ष्ये धर्मकामार्थमोक्षदाम्³ ।

[कृण्डकल्पनम्⁴]

मण्डपे पूर्ववत्कल्पे ⁵पूर्वादिचतसृष्वपि ॥ १ ॥

दिक्षु कुण्डानि कुर्वीत चतुरश्रार्धचन्द्रके⁶ । ⁷वृत्तं त्रिकोणकं चैव पद्ममीशानगोचरे ॥ २ ॥

पूर्वकर्म ततः कुर्यात्तस्य संस्कारपूर्वकम्⁸ । ⁹ब्राह्ममर्चा ततः कुर्यात्कीर्त्वा च ¹⁰स्नानमण्डपम् ॥

[नेत्रोन्मीलनम्¹¹]

नेत्रोन्मीलनकर्माद्याः पूर्ववत्परिकल्पयेत् । चतुर्ष्वपि मुखेष्वपि नयनेष्वष्टसु क्रमात् ॥ ४ ॥

पूर्ववन्मधुसर्पिर्भ्यां तर्पयेन्मन्त्रवित्तमः । नेत्रयोः प्रतिवक्त्रं तु सूर्यसोमाणुमुच्चरन् ॥ ५ ॥

¹ Ce paṭala se trouve dans les manuscrits A et D seulement ; A : ब्रह्मप्रतिष्ठा

² Pour ब्रह्मप्रतिष्ठाविधि voir *Kāmika* I, 72, *Kāraṇa* I, 60 et *Vimala* 30

³ Cf. *Vimalāgama*, 30, 1-3a :

अथानः संप्रवक्ष्यामि ब्रह्मस्थापनमुत्तमम् । पवित्रं परमं पुण्यं पूज्यं पापविनाशनम् ॥
सर्वसिद्धिकरं नृणां शिवालयशुभावहम् । ब्राह्मणानां स्थिरं नित्यं राजगण्डशुभंकरम् ॥
वीरभद्र विशेषेण शृणु माधु समाहितः ।

⁴ Cf. *Vimalāgama*, 30, 10b-15a :

प्रासादस्योन्तरे भागे मण्डपं चतुरश्रकम् । अष्टद्वयस्तम्भयुतं चतुर्द्वारं सुतोरणम् ॥
वितानध्वजसंयुक्तं नानालंकारसंयुतम् । दशायुधसमायुक्तमष्टमङ्गलशोभितम् ॥
दर्भमालासमायुक्तं कारयेत्प्रयोगतः । तन्मध्ये वेदिकां कुर्याद्विपवेदिसमन्विताम् ॥
प्रधानं वृत्तकुण्डं तु चतुरश्रं तु पूर्वके । त्रिकोणं यमद्विग्भागे पश्चिमे पद्ममेव च ॥
उत्तरे शोणिकुण्डं तु कारयेत्क्रमशः सुधीः । ब्राह्मणान्भोजयेत्तत्र पुण्याहं वाचयेत्ततः ॥

⁵ D : पूर्वादिषु चतसृष्वपि

⁶ D : चन्द्रकम् pour चन्द्रके

⁷ A : वृत्तत्रिकोणकं

⁸ A : पूर्ववत् pour पूर्वकम्

⁹ A : ब्रह्ममर्चा ; on attend ब्राह्ममर्चा

¹⁰ A : स्नानमण्डपे

¹¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 91b-93a :

नयनमोक्षणं कुर्यान्नेत्रद्वययुते दिने । पश्चिमेखां पुरा कृत्वा ततो वै कृष्णमण्डलम् ॥
ज्योतिर्मण्डलमालिख्य नेत्रसन्त्रमुदाहरन् । लेपयेद्दृष्टयेत्तत्र मधुना च घृतेन च ॥

[वेरशुद्धिः¹]

पूर्ववच्छेषकर्माणि तत्र कुर्याद्विचक्षणः । ²ततस्तां प्रतिमां मृद्धिः पञ्चभिः पञ्चगव्यकैः ॥ ६ ॥
शोधयेत्क्षालयेत्पश्चाद्ब्रह्मगायत्रिमुच्चरन् । पुण्याहं वाचयित्वात्र ³मालाकूर्चसमावृतम् ॥ ७ ॥

[जलाधिवासः⁴]

वेरं नवाम्बरेणैव वेष्टयित्वा जलाशयम् । नीत्वा तज्जलमध्ये तु ⁵नाभिदग्ने जले सुधीः ॥ ८ ॥
प्राक्छिरस्कां तु तां तत्र शाययेत्प्रतिमां ततः । तत्रापि पूर्ववच्चीत्वा ⁶कालं वेरं समानयेत् ॥

[शयनाधिवासः⁷]

स्नानमण्टपमध्ये तु नालावटसमन्विते । वेदिकायां तु तां ⁸न्यस्वा ⁹न्यक्त्वा कूर्चादिकं ततः ॥
गायत्र्या प्रणवेनापि गन्धोदेनाभिषेचयेत् । पुण्याहं वाचयित्वात्र वन्धयेत्कौतुकं हृदा ॥ ११ ॥
मालाभिलम्बकूर्चेन वेष्टयेत्प्रतिमां ततः । ततो मण्टपवेद्यां तु ¹⁰स्थण्डिलं तत्र कल्पयेत् ॥ १२ ॥
¹¹पूर्ववच्छयनं चापि पुण्याहं तत्र कारयेत् । वास्तुहोमादिकं सर्वं पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥ १३ ॥
ततो देवं समानीय पश्चिमेनोत्तरेण ¹²वा । द्वारेण तत्र शय्यायां शाययेत्प्रणवेन तु ॥ १४ ॥
ततो वेरं समाच्छाद्य पीतेनाहतवाससा । अर्घ्यं दत्त्वाथ शिरमि प्रणवं समुदाहरन् ॥ १५ ॥

[कुम्भस्थापनम्¹³]

ब्रह्मकुम्भं तदा तत्र द्रोणपूरं मनोरमम् । वेष्टितं मितसूत्रेण गन्धोदपरिपूरितम् ॥ १६ ॥

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 93b-94a :

सुदम्भमा तु संस्ताप्य गव्येनैवाभिषेचयेत् । पुण्याहं वाचयित्वा तु प्राञ्जयेत्पुण्येण तु ॥

² A : तत्रस्थां

³ D : मालां कूर्चसमावृतम्

⁴ Cf. *Vimalāgama*, 30, 8b-10a :

ग्रामं प्रदक्षिणाकृत्य सर्ववैभवं संयुतम् । नृत्तर्पातप्रवाद्यैश्च स्तोत्रमङ्गलवाचकैः ॥

नद्यां वापि तटाके वा पुण्यतीर्थे विशेषतः । जलाधिवासनं कुर्याद्वेदघोषैः समन्वितम् ॥

⁵ A : नाभिमग्नजले

⁶ A : कालवेरं

⁷ Cf. *Vimalāgama*, 30, 15b-18a :

जलादुनीय लोकेशं प्रच्छादनपटेन च । संवेष्ट्य दिव्यसर्वाङ्गं कूर्चयुग्मेन वन्धयेत् ॥

शालिभिस्तुण्डुलैश्चैव दग्धैः पुष्पैश्च कम्बलैः । कारयेत्पञ्चशयनं तन्मध्ये प्रतिमां न्यसेत् ॥

प्राक्छिरश्चोर्ध्ववक्त्रं च गन्धपुष्पैः समर्चयेत् । कौतुकं वन्धयेद्दामान्द्रद्वजज्ञानमन्त्रतः ॥

⁸ A : न्यस्त्वा pour न्यस्वा

⁹ A : नीत्वा pour व्यक्त्वा

¹⁰ A : वेद्यास्तु pour वेद्यां तु

¹¹ A : पूर्ववच्छयनाच्चापि

¹² D : च pour वा

¹³ Cf. *Vimalāgama*, 30, 18b-20 :

प्रतिमायाः शिरोदेशे ब्रह्मकुम्भं प्रकल्पयेत् । तिसृभिः शक्तिसंयुक्तां कारयेदूर्ध्वनीं ततः ॥

ततो दिव्यरूपीनस्त सप्तकुम्भेषु पूजयेत् । दिक्पालानष्टकुम्भेषु पूजयेत्कमलशय्या ॥

रक्तैर्वस्त्रैः फलैः कूर्चैः पुष्पैः कुम्भान्प्रपूजयेत् ।

हिरण्यपद्मसंयुक्तं सकूर्चं सापिधानकम् । आवेष्ट्याहृतवत्त्वाभ्यां^१ स्थापयेद्वेदिमध्यमे ॥ १७ ॥
परितश्च ततः कुम्भांस्तादृशानपि विन्यसेत् ।^२ तदर्धपरिमाणंश्च तदर्धेषु चयेत्क्रमात् ॥ १८ ॥

[कुम्भपूजा]

^३चतुर्भुजं चतुर्वक्त्रमासीनं कमलामने^४ । बद्धपद्मासनं देवं हेसामं शुभवाससम् ॥ १९ ॥
व्रदानयहस्तं च कमण्डलवक्षधारिणम् । ध्यात्वा^५ कुम्भाम्भमि स्थाप्य मूलमन्त्रं समुच्चरन् ॥ २० ॥
आवाहनादिकं कृत्वा गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् । लोकपालान्यथास्थानं तत्तन्मन्त्रैः समर्चयेत् ॥

[होमः^६]

ततो होमं प्रकुर्वीत कुण्डेषु पणितः क्रमान् । अग्निस्त्रायोक्तमार्गेण स्थाप्य कुण्डेषु पावकम् ॥
^७तत्तदाशाधिपान्कुम्भेष्वभितः पूजयेत्ततः । ब्रह्माणं तु प्रधानेऽत्र साङ्गं संपूजयेत्ततः ॥ २३ ॥
समिदाज्यचरुंश्चापि तिलवेषुयवानपि । मापं च क्रमतो मन्त्रैरङ्गैर्गूलादिभिर्हुधः ॥ २४ ॥
जुहुयाच्छतमर्धं वा तदर्धं वा पृथक् पृथक् ।^८पुञ्जोदुम्बरकाश्चन्धवटाः पूजादितः क्रमान् ॥ २५ ॥
^९पलाशस्तु प्रधानस्य समिदित्यं प्रकल्पयेत् । एवं कृत्वा^{१०} तु सर्वेषु गायत्र्या होममाचरेत् ॥ २६ ॥
^{११}आज्येनैकोन तत्संख्यां पूर्ववत्परिकल्पयेत् । ततो होमं समाप्त्यैवं परिचिच्य च पावकम् ॥ २७ ॥
दद्यात्कुम्भस्थितानां तु हविस्तत्र दिग्वाक्याम् । रात्रिशेषं ततो नीत्वा प्रातरुत्थाय देशिकः ॥ २८ ॥

[अधिवासनान्तरकृत्यम्]

^{१२}कृतमित्यक्रियः शान्तो मूर्तिपैः सह मन्त्रविन् । प्रविश्य सष्टपं^{१३} तत्र धृत्पञ्चाङ्गभूषणः ॥ २९ ॥
लोष्णीवः लोत्तरीयश्च कृत्वा मन्त्रात्मिकां^{१४} ततुम् । देवान्संज्ञय तत्रत्यान् स पूर्णा तत्र दापयेत् ॥
व्याहृत्यन्तेन मूलेन परिचिच्य च पावकम् । उत्थाप्य शयनादेव^{१५} नीत्वा धाम्नि प्रदक्षिणम् ॥
^{१६}रथादिभिः प्रविश्यान्तो दत्त्वाद्यं प्रतिमाहृदि ।^{१७} नवरतनादि विन्यस्य पूर्ववत्पाटिकावटे ॥ ३२ ॥

^१ D : स्थापयेद्वेद मध्यमे

^२ A : तदर्धपरिमाणं च

^३ A : चतुर्भुजं

^४ A : कमलामनम्

^५ A : कुम्भमपि

^६ Cf. *Tamalāgama*, 30, 21-25a.

अथाचार्यः प्रसज्जाम्ना होमकर्म समाचरेत् । पलाशैर्ब्रह्मपुष्पैश्च विचैरश्चन्धपुष्पकैः ॥

द्वर्षाभिरथ हुनेन्मन्त्रां ब्रह्मजज्ञानजन्धतः । पायसेन तिलैर्गुण्डलीजैश्च तर्पितः क्रमात् ॥

ब्रह्मजज्ञानमन्त्रेण गायत्र्या च हुनेत्क्रमात् । पूजयिष्यतेऽङ्गैश्च विष्णु [विष्णु] जन्धेषु होमयेत् ॥

प्रत्येकं शतमर्धं वा हुनेच्छकत्या ततः क्रमान् । ब्रह्माने व्याकृतिं कृत्वा स्पृशेद्विन्धे तन्मन्त्रकम् ॥

एवं जागरणं कृत्वा ॥

^७ A : तत्तद्देशाधिपान्

^८ A : पुञ्जोदुम्बरकाश्चन्धवटै

^९ A : पलाशं तु

^{१०} A : तु सर्वेषु तु ; one तु सर्वेषु

^{११} A : आज्येन तेन pour आज्येनैकेन

^{१२} A : कुम्भमपि कृत्वा शान्तो

^{१३} D : पञ्चात् pour तत्र

^{१४} A : मन्त्राहृदि pour मन्त्रात्मिका

^{१५} D : देवान् pour देवं

^{१६} A : रात्रादिभिः

^{१७} A : नवरतानि

तत्र वागीश्वरीं पूज्य पीठपार्श्वे^१ रथात्ततः ।^२ अवतीर्णा तदा तत्र प्रतिमां स्थापयेत्सुधीः ॥ ३३ ॥
 मूलमन्त्रं समुच्चार्य मूलस्याभिमुखं तथा ।^३ पूर्ववत्पीठविश्लेषसंधिं कृत्वा विचक्षणः ॥ ३४ ॥
^४ शिल्पिकर्माणि निष्पाद्य विमृज्यै न सपर्यया ।^५ कृतस्नानस्ततो मन्त्री कृत्वा मन्त्रात्मिकां तनुम्
 देवान्कुम्भेषु संपूज्य समुद्रृत्याथ तान्क्रमात् । प्रदक्षिणक्रमादन्तर्भवनं संप्रविश्य च ॥ ३६ ॥
 यथास्थानं घटानग्रे स्थण्डिले स्थाप्य पूजयेत् । गन्धपुष्पादिभिः पश्चादर्चां शुद्धोदकेन च ॥ ३७ ॥
 पञ्चमृतपञ्चगव्यैश्च शोधयित्वाभिषिच्य च । पुण्याहं वाचयित्वा तु^६ मन्त्रन्यासं^७ समर्चयेत् ॥
 उत्तराभिमुखः सम्यगार्त्मीनः सुखमासने । हृदयादीनि चाङ्गानि विन्यसेद्दृस्तयोर्द्वयोः ॥ ३९ ॥
 अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्ते^{१०} नेत्रान्तं तु तलद्वयोः । अस्त्रं विन्यस्य चाङ्गेषु^{११} हृदयादि हृदादिषु ॥
 विन्यसेत्क्रमशो मन्त्री मूलं हृन्मध्ये न्यसेत् । एवं मन्त्रात्मिकां कृत्वा तनुं देवं विचिन्तयेत् ॥

[प्रतिष्ठा^{१२}]

ततः कुम्भार्चितं देवं मूलमन्त्रं समुच्चरन् । प्रतिमाहृदि विन्यस्य पूर्ववन्मन्त्रवित्तमः ॥ ४२ ॥
 अङ्गेष्वङ्गानि चाप्यस्य विन्यसेद्दृदयादिषु । ततो मूलं समुच्चार्य गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ॥ ४३ ॥
 प्रभृतं च हविर्दत्त्वा ताम्बूलं च प्रदापयेत् ॥ ४४ ॥

इत्यजितारुये महान्तरे [क्रियापादे]^{१३} ब्रह्मप्रतिष्ठाविधिः

^{१४} सप्तचत्वारिंशः पटलः ॥

^१ A : स्वरात्ततः

^२ A : अवतीर्णा

^३ A : पूर्ववत्पि pour पूर्ववत् पीठ

^४ A : शिल्पिकर्मणि

^५ A : विमृज्यै न

^६ A : कृतस्नानस्ततो मन्त्री

^७ A : मन्त्रात्मिकां

^८ D : मन्त्रं न्यासं

^९ A : समापयेत्

^{१०} A : नेत्रान्तं नयनद्वयोः

^{११} A : हृदयादिषु विन्यसेत्

^{१२} Cf. *Vimalāgama*, 30, 25b-30 :

“ प्रातः संस्थापनं कुरु । जीवन्त्यासं ततः कुर्यात्प्रतिष्ठातन्त्रविन्नमः ॥

विन्त्रे प्राणं प्रतिष्ठाप्य कुम्भतोयेन पूजयेत् । मूलमन्त्रेण गन्धाद्यैरलंकृत्य पितामहसु ॥

अन्नं चतुर्विधं भूरि नैवेद्यं च निवेदयेत् । पाद्यान्ननताम्बूलसुखवासादिकं कुरु ॥

ततो नीराजनं कुर्याद्विद्विंशैश्च परिचारकैः । आचार्यपूजनं पश्चाद्ब्रह्मेमाङ्गुलीयकैः ॥

गोभूतिलहिरण्यादिदशदानादि कारयेत् । एवं दिव्यकृपीणां च प्रतिष्ठां करयेन्नान्त ॥

एवं यः कुरुते सर्वथा याति ब्रह्मपदं परम् ।

cf. *Kāmikāgama*, I, 72, 9b-11 :

ततः प्रभाते विमवाद्यं कुम्भानर्त्मींश्च पूजयेत् । दक्षिणां दापयेत्पश्चादाचार्यविधिधानतः ॥

निष्कादिदशनिष्कान्ता गुरावन्येषु पूर्ववत् । सुदुर्तनाडिकापूर्वं मन्त्रन्यासं सनारभेत् ॥

कुम्भार्त्तानं सनादाय विन्यसेत्स्वस्वदेशके ।

^{१३} D : ब्रह्मप्रतिष्ठाविधिपटलः । ग्रन्थं ४४

^{१४} A : एकचत्वारिंशः पटलः

[अष्टचत्वारिंशः पटलः]

[¹मातृकास्थापनविधिः²]

[मातृकास्थापनोचितस्थानानि]

³मातृणां सगणानां तु स्थापनं कथ्यतेऽधुना । शिवालयेषु याम्ये स्याद्ग्रामादिष्वीशगोचरे ॥ १ ॥
सौम्ये वा तत्प्रशस्तं स्यान्नद्यादीनां च तीरके । उद्याने च वने रम्ये ⁴पर्वते वा मनोरमे ॥ २ ॥
विजने यत्र कुत्रापि स्थापयेद्देशिकोत्तमः । शिवालयेषु ग्रामादौ ⁵स्थाप्या मध्ये तु वैष्णवी ॥ ३ ॥
अन्यत्र मध्ये चामुण्डां स्थापयेद्विधिना ⁶पुमान् ।

[मातृणामुत्पत्तिः⁷]

मातरो लोकरक्षार्थं ब्राह्मचाद्या ⁸निर्मिताः पुरा ॥ ४ ॥

ब्रह्मणी ब्रह्मणा सृष्टा महेशेन महेश्वरी । कौमारी पण्मुखेनैव वैष्णवी विष्णुना तथा ॥ ५ ॥

¹ Ce *patala* se trouve dans les manuscrits A et D seulement.

² Pour मातृकास्थापनविधि voir *Kāmika* I, 72, *Kāraṇa* I, 60, *Dipta* 68, *Vira* 74, *Santānasamhitā* 26 et *Suprabheda* I, 42 ; A : मातृकास्थापनम्

³ A : सप्तानां मातृकाणां तु

⁴ A : पद्मस्थाने pour पर्वते वा

⁵ A : स्थाप्य मध्ये तु वैष्णवीम्

⁶ A : पुरा pour पुमान्

⁷ Cf. *Mārkaṇḍeyapurāṇa*, 88, 12-22 :

ब्रह्मेशगुहविष्णुनां तथेन्द्रस्य च शक्तयः । शरीरेभ्यो विनिष्क्रम्य तद्रूपैश्चण्डिकां ययुः ॥

यस्य देवस्य यद्रूपं यथा भूषणवाहनम् । तद्वदेव हि तच्छक्तिरमुरान्योद्गुमाययौ ॥

हंसयुक्तविमानाग्रे साक्षसूत्रकमण्डलः । आयाता ब्रह्मणः शक्तिर्ब्रह्मणी साभिधीयते ॥

माहेश्वरी त्र्यारूढा त्रिशूलवरधारिणी । महाहिवलयया प्राप्ता चन्दरेखाविभूषणा ॥

कौमारी शक्तिहस्ता च मयूरवरवाहना । योद्गुमभ्याययौ दैत्यानम्बिका गुहूरुपिणी ॥

तथैव वैष्णवी शक्तिर्गण्डोपरि संस्थिता । शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गखड्गहस्ताभ्युपाययौ ॥

यज्ञवाराहमतुलं रूपं या विभ्रतो हरेः । शक्तिः साप्याययौ तत्र वाराही विभ्रती तनुम् ॥

नारसिंही नृसिंहस्य विभ्रती सदृशं वपुः । प्राप्ता तत्र मटाक्षेपक्षिपनक्षत्रसंहतिः ॥

वज्रहस्ता तथैवैन्द्री गजराजोपरि स्थिता । प्राप्ता सहस्रनयना यथा शकस्तथैव च ॥

ततः परिवृत्ताभिरीशानो देवशक्तिभिः । हन्यन्तामसुराः शीघ्रं मम प्रीत्याह चण्डिकाम् ॥

ततो देवीशरीरात्तु विनिष्क्रान्तातिर्भीषणा । चण्डिका शक्तिरत्युग्रा शिवाशतनिनादिनी ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 42, 1-7 :

अथातः संप्रवक्ष्यामि मातृणां स्थापनं परम् । नैर्ऋतस्य वधाथयि ब्रह्मणा चापि निर्मिताः ।

ब्रह्मणी ब्रह्मवत्कुर्यान्माहेशीमीश्वरोपमाम् । कुमारवच्च कौमारीं विष्णुवद्वैष्णवीं तथा ॥

क्रोडाननां तु वाराहीं वामिनीं तु हलायुधाम् । शक्राणीं शक्रवत्कुर्याच्चामुण्डीमुग्ररूपिणीम् ॥

सुविकीर्णजटाभारां श्यामवर्णां चतुर्भुजाम् । कपालशूलहस्तां च चामुण्डां कारयेत्ततः ।

वरदाभयहस्तास्तु तत्तदायुधधारिणः । तत्तद्वर्णसमायुक्ता वाहनवज्रसंयुताः ॥

चतुर्भुजास्तु सर्वाश्च नलिनस्थाश्च संस्थिताः । वीरभद्रं तु पूर्वं तु विद्वेशं पश्चिमे दिशि ॥

वीरासनस्थं वीरेशं विद्वेशं च तथा कुरु । सृष्ट्वाऽशैललोहैर्वा कृत्वा तु प्रतिमा बुधः ॥

⁸ D : रेमिताः पुरा

¹वाराही यज्ञवाराहेणेन्द्राणीन्द्रेण चासृजत् । ²कालरात्रिमुमा चैव ³रूपवाहनचिह्नकैः ॥ ६ ॥
 तैस्तैर्देवैः समाः सर्वाश्चामुण्डा चातिभीषणा । भ्रुकुटीकुण्डिला सा च ⁴समस्तारिष्टमर्दनी ॥
 त्रिणेत्रा चतुर्भुजा चैव पिशाचध्वजवाहना । मातुरुत्पत्तिरुद्विष्टा शृणु ⁶मन्त्रानतः परम् ॥

[मातृणां गणानां च मन्त्राः⁷]

यकारादिसकारान्तान्⁵ ब्राह्मयादीनां तु कल्पयेत् । विन्दुनादसमायुक्तान्मूलमन्त्रानतः परम् ॥
 तत्तन्नाम चतुर्थ्यन्तं नमस्कारेण योजयेत् । हकारं वीरभद्रस्य गणेशस्य गकारकम् ॥ १० ॥
 एवं ⁹मूलांश्च संकल्प्य चाङ्गान्येभ्यश्च¹⁰ कल्पयेत् । पूर्ववद्दृद्यादीनि प्रतिष्ठाविधिरुच्यते ॥

[मण्टपः, कुण्डानि च¹¹]

तदर्थं मण्टपं कुर्यात्पूर्वोक्तविधिना सह । तन्मध्ये वेदिकां चापि ¹²परितोऽग्निनिकेतनम् ॥
 योन्याकारं तु सर्वासु दिक्षु कुण्डं प्रकल्पयेत् । ईशानशक्रगौ¹³ कुण्डौ वृत्तवेदाश्रकौ मतौ ॥
 शक्रशंकरयोर्मध्ये पञ्चकुण्डं प्रकल्पयेत् । मण्टपस्याथ संस्कारमलंकारं च पूर्ववत् ॥ १४ ॥

¹ A : वाराही इन्द्रमेणैव इन्द्राणीन्द्रेण तस्मज्जा ² A : कालरात्री उमा चैव ³ D : रयि pour रूप
⁴ A : समस्त pour समस्त ⁵ A : त्रिणेत्राश्चतुर्भुजाश्चैव ⁶ A : मन्त्रान्ततः

⁷ Cf. *Virāgama*, 74, I5-16 :

यखलवशपनहृगकारं गणपतिं तथा । मायानलसमायुक्तं विन्दुनादसमायुतम् ॥
 मूलमन्त्रमिदं प्रोक्तं सर्वकामफलप्रदम् । ह्रस्वा ब्रह्म समाख्याता दीर्घा ह्यङ्गानि चोच्यते ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 110b-112 :

कार्यकारणसंयुक्ताः सर्वे मन्त्राः प्रजापते । तेषामाद्यक्षरेणैव ब्रह्माङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥
 पञ्च ब्रह्माणि ह्रस्वाश्च पञ्चार्थश्च दीर्घकाः । अस्त्रं विसर्गसंयुक्तं मानुस्वारं तु नेत्रकम् ॥
 प्रणवादिनमोऽन्ताश्च मन्त्राः सर्वे प्रकीर्तिताः ।

⁸ A : सकारान्ता pour सकारान्तान्

⁹ La forme grammaticale correcte est मूलाणि ¹⁰ A : अभ्यर्च्ये pour एभ्यश्च

¹¹ Cf. *Virāgama*, 74, 19b-22 :

पूर्ववन्मण्डपं कुर्यात्पूर्वोक्तैर्नैव मार्गतः । तन्मध्ये वेदिकां कुर्यात्परितः कुण्डमुच्यते ॥
 चतुरश्रं योनिकुण्डमर्धचन्द्रं त्रिकोणकम् । वतुलं पञ्चकोणं च पद्मं चैवाष्टकोणकम् ॥
 पूर्वादीनि क्रमान्यस्य कुण्डान्येतानि विन्यसेत् । इन्द्रईशानयोर्मध्ये समाश्रं तु गणाधिपम् ॥
 पुण्याहं वाचयेत्तत्र पत्रमानेन प्रोक्षयेत् ।

cf. *Santānasamhita*, 26, 6b-9a :

पूर्वोक्तमण्डपे रम्ये मध्यमे वेदिका भवेत् । पूर्वं तु चतुरश्रं तु योनिमरुतौ प्रकल्पयेत् ॥
 याम्यायामधेचन्द्रं तु नैर्ऋत्यां तु त्रिकोणकम् । वृत्तकुण्डं तु वारुण्यां वायव्यां तु पञ्चकोणम् ॥
 सोमे च पञ्चकुण्डं स्यादीशान्यामष्टकोणकम् । इन्द्रईशानयोर्मध्ये वृत्तकुण्डं गणाधिपम् ॥

¹² D : परितो वै निकेतनम्

¹³ A : शक्रकौ pour शक्रगौ

[नेत्रोन्मीलनम्, बेरशुद्धिश्च]

नेत्रोन्मीलनकर्माणि¹ पृथगेव प्रकल्पयेत् । शिल्पिनाथ गुरुस्तासां मधु दुग्धं च नेत्रयोः ॥
 तत्तन्नयनमन्त्रेण दक्षिणेतरयोरपि । कल्पयेद्द्वैमया सम्यग्दूर्वया³ कल्पवित्तमः ॥ १६ ॥
 नेत्रत्रययुतानां तु लोचने तु ललाटके । सर्पिषा तर्पयेत्पश्चादग्निबीजं समुच्चरन् ॥ १७ ॥
 हिरण्यनखसंप्रोत्तैरङ्गुल्यग्रैस्त्रिभिस्ततः । तत्तन्नेत्रेषु सूर्येन्दुवह्निबीजानि विन्यसेत् ॥ १८ ॥
 अन्यासां सोमसूर्यां च विन्यसेल्लोचनद्वये । ततश्च पञ्चगव्येन तत्तद्द्रव्यमुच्चरन् ॥ १९ ॥
 अभिषिच्यथ मृद्धिश्च पञ्चभिस्ताश्च शोधयेत् । गन्धतोयेन पश्चात्तु पञ्चब्रह्मजपेन तु ॥२०॥

[जलाधिवासः⁷]

अभिषिच्य पृथक् पश्चात्पुण्याहं वाचयेत्सुधीः । ततस्ताः प्रतिमाः सर्वाः कूर्चमालाभिवेष्टिताः ॥
 वेष्टयेद्वाससा मन्त्री विशुद्धेन नवेन च । पृथक् पृथक् ततो मन्त्री तासामर्घ्यं शिरस्सु च ॥
 तत्तद्द्रव्यमुच्चार्य दद्यात्पश्चाद्रथादिभिः¹⁰ । ग्रामादि परितो नीत्वा गत्वा चैव जलाशयम् ॥
 स्थापनक्रमतः सर्वा जलमध्ये¹³ तु शाययेत् । परितो¹⁴ दिक्पतींश्चास्त्रान्¹⁵ गन्धाद्यैरर्चयेत्ततः ॥
 जलाधिवासकालस्तु पूर्वमेव प्रदर्शितः ।

[स्नानमण्टपानयनम्]

ततस्ताः प्रतिमाः सर्वा विघ्नाद्यन्ताः¹⁶ क्रमेण वै ॥ २५ ॥

उद्धृत्यारोप्य साये तु स्यन्दनादींस्तथैव च¹⁷ । स्नानमण्टपमानीय स्नानवेद्यां तु विन्यसेत् ॥
 क्रमेण वस्त्रकूर्चादीनपनीय च देशिकः । पञ्चमृत्पञ्चगव्यैश्च¹⁸ शुद्धिं पूर्ववदाचरेत् ॥ २७ ॥

¹ A : पूर्वायां pour कर्माणि ³ A : पृथकेवलकल्पयेत् ³ D : पूर्वया pour दूर्वया

⁴ D : संप्रोत्तैर् pour संप्रोत्तैर् ⁵ A : तत्तन्नेत्रेषु सूर्येन्दुवह्निबीजांश्च

⁶ D omet le demi-sloka 19a

⁷ Cf. *Vīrāgama*, 7±, 18b-19a :

जलाधिवासनं कुर्यात्पूर्वोक्तं विधानतः । जलाटुनीयं पूर्वेषुः प्रविष्टेऽलालयं प्रति ॥

cf. *Santānasamhitā*, 26, 9 b : त्रिरात्रं पञ्चरात्रं वा जले चैवाधिवासयेत् ।

⁸ D : वेष्टयेद्वा यथा मन्त्री ⁹ A : तथा pour ततो

¹⁰ D : पश्चात्तु मन्त्रकैः pour पश्चाद्रथादिभिः ¹¹ D : ग्रामादौ pour ग्रामादि

¹² D : स्थापनं क्रमतः सर्वे ¹³ D : यथा शयेत् pour तु शाययेत् ¹⁴ D : दिक्पतींश्चापि

¹⁵ Le mot अत्र se trouve dans ce texte au masculin au lieu du neutre.

¹⁶ “ विघ्नाद्यन्ताः ” “ वीरभद्रादिविघ्नेश्वरान्ताः ” ¹⁷ D : ततोऽपि च pour तथैव च

¹⁸ D : शुद्धिपुण्याहमाचरेत्

[शयनाधिवासः¹]

ततः पुण्याहमादौ तु कृत्वा तासां शिरस्सु च । अर्घ्यं दत्त्वा क्रमेणैव पूर्ववन्मन्त्रवित्तमः ॥
 कौतुकं बन्धयेत्तासां वीजेन हृदयेन तु । वेदिकायां यथापूर्वं कल्पिते स्थण्डिले सुधीः ॥२९॥
 शयने पृथगास्तीर्णं प्रतिमास्ता यथाक्रमम् । वीरादिविघ्नपर्यन्ताः शाययेदष्टदिक्षु च ॥ ३० ॥
^२या वात्र मध्ये संस्थाप्या तां तन्मध्ये निवेशयेत् । प्राक्शिरश्चोर्ध्ववक्त्रास्ताः^३ सर्वाश्च परिकीर्तिताः ॥
 तामामुपरि कूर्चं तु पुष्पवस्त्रसमन्वितम् । ^४कुशान् ^५गन्धं न्यसेन्मन्त्री तत्तद्द्रव्यमुच्चरन् ॥३२॥

[कुम्भस्थापनम्⁶]

वस्त्रैरावेष्टय सद्यस्तास्ततः कुम्भान्निवेशयेत् । द्रोणपूर्णान्दृढान्द्रव्यैः काञ्चनाद्यैश्च निर्मितान् ॥
 सितसूत्रविचित्रांस्तान्^७ गन्धोदपरिपूरितान् । सकूर्चान्वस्त्रहेमाढयान् गन्धचन्दनचर्चितान् ॥३४॥
^८सितवस्त्रैः सुसंवेष्टय ^९पिहितांश्च पिधानकैः । ^{१०}शिरसि दक्षिणे तासां मध्यात्प्रभृति विन्यसेत् ॥
 पुण्याहं वाचयित्वात्र प्रोक्षयेद्ब्रह्मपञ्चकैः । ^{११}ततस्तान्पूजयेत्सर्वान् पूजाविधिरथोच्यते ॥३६॥

[कुम्भपूजा]

वेद्या दक्षिणपार्श्वे तु सुखामीन उदङ्मुखः । प्राणायामत्रयं कृत्वा रेचकादिक्रमेण तु ॥ ३७ ॥

¹ Cf. *Virāgama*, 74, 23-26a :

शालिना विक्रिरेद्रेदीं तण्डुलं च तिलं न्यसेत् । शयने पश्चभिः कुर्यात्स्योपरि न्यसेत्ततः ॥
 ब्रह्मार्णी मध्यमे स्थाप्य पूर्वे माहेश्वरीं न्यसेत् । कौनारीं बहिर्देशे तु वैष्णवीं दक्षिणे न्यसेत् ॥
 वाराहीं नैर्ऋते चैव इन्द्राणीं पश्चिमे न्यसेत् । चासुण्डीं वायुदेशे तु उत्तरे वीरभद्रकम् ॥
 ईशाने गणपतिं न्यस्य प्रच्छन्नपटसंयुतम् ।

² D : या येत्र pour या वात्र

³ D : वक्त्राश्च pour वक्त्रान्ताः

⁴ D : तासां pour कुशान्

⁵ A : मन्वीं pour गन्धं

⁶ Cf. *Virāgama*, 74, 26b-28a :

तस्यैव वामभागे तु कुम्भान्विन्यस्य देशिकः । अर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यैः स्वस्वमन्त्रेण देशिकः ॥
 वस्त्रेण वेष्टयेद्विद्वान्मुवर्णेनैव संयुतान् । हविर्निवेदयेत्पश्चान्तामवृलं उापद्येततः ॥

cf. *Santānasamhitā*, 26, 12b-13 :

प्रतिमावामपार्श्वे तु कलशं विन्यसेत्ततः । स्वस्वमन्त्रेण देवेशि अर्चयेद्गन्धपुष्पकैः ॥

नवरत्नेन संयुक्तं वस्त्रैर्गवेष्टय सर्वशः ।

⁷ D : विचित्रांश्च pour विचित्रांस्तान्

⁸ D : सितवस्त्रैश्च संवेष्टय

⁹ A : विहितांश्च विधानकैः

¹⁰ A : शिरसो pour शिरसि

¹¹ A : ततस्ताः पूजयेत्सर्वाः

दहनं ¹प्रावनं तत्र भूतशुद्धिं च कल्पयेत् । मध्यस्थायां च मूले तु करशाखासु विन्यसेत् ॥
हृदयाद्यस्त्रपर्यन्तं कनिष्ठाङ्गुष्ठकान्तकम् । नेत्रं हस्ततले ²न्यस्य मूलं ³सर्वास्तु विन्यसेत् ॥३९॥
एवं कृत्वा करन्यासमङ्गन्यासमथाचरेत् । ⁴हृदयादिपङ्क्तानि यथास्थानं ⁵प्रयोजयेत् ॥४०॥
ततो मध्यस्थितां देवीं ध्यात्वा हृत्पद्ममध्यमे । ⁶तां घटस्थां घटे देवीं मूलमन्त्रं समुचरन् ॥४१॥
आवाहय शेषितं कर्म सर्वं पूर्ववदाचरेत् । तत्तद्दङ्गानि ⁷विन्यस्य यथास्थानं समर्चयेत् ॥ ४२ ॥
एवं क्रमेण पूर्वादि ⁸न्यस्य ध्यात्वा ⁹तु पूजयेत् । ततो होमं तु कुर्वीत तद्विधानमधोच्यते ॥

[होमः¹⁰]

अग्निकार्योक्तमार्गेण स्थाप्य कुण्डेषु पावकम् । प्रधानकुण्डे तां देवीं मध्यास्त्रान्तं पृथग्यजेत् ॥
प्रागादिषु ततः ¹¹शेषा वीराद्याश्च क्रमाद्यजेत् । देशिकः स्यात्प्रधानस्य होता शेषेषु चाष्टसु ॥
कुण्डेषु साधकाः प्रोक्ता होतारः ¹²पुत्रकास्तु वा । पलाशौदुम्बराश्चत्थवटपृक्षमयूरकाः ॥४६॥
शमीखदिरविल्वाश्च वीरादीनां यथाक्रमम् । ¹³समिद्बुक्षाः समुद्दिष्टाः शेषद्रव्यमधोच्यते ॥
आज्यं चरुं तथा ¹⁴लाजतिलसर्पपमेव च । एतानि सर्वकुण्डेषु होमयेद्द्रव्यादिभिः ॥ ४८ ॥
¹⁵तन्मूलेन समिद्धोमं सर्वत्र प्रथमं हरेत् । तत्तदङ्गैर्यथाहोमं ¹⁶तत्तत्कुण्डेषु होमयेत् ॥ ४९ ॥

¹ D : धावने pour प्रावनं

² A : न्यस्त्वा pour न्यस्य

⁴ D : हृदयानि पङ्क्तानि

⁶ A : तान् घटस्थान् घटान् देवीमूलमन्वान् समुचरन्

⁸ A : न्यस्त्वा pour न्यस्य

¹⁰ Cf. *Virāgama*, 74, 28b-31 :

ततो होमं प्रकुर्वीत लक्षणैः समन्वितम् । पलाशममिषा युक्तं प्रत्येकं तु शताष्टकम् ॥
समिदाज्यचन्द्रैश्चान्मर्षपांश्च यवांमिलान् । मुद्गं माषं च विष्वं च कदलीफलसंयुतम् ॥
पञ्चत्रह्यपङ्क्तैश्च प्रत्येकं तु शताहुतिः । घृतमिक्षैतिमन्त्रेण पञ्चविंशति होमयेत् ॥
चतुर्दिक्षु चतुर्वेदैः कुर्यादभ्ययनं ततः ।

cf. *Santīnasamhitā*, 26, 14-18 :

ततो होमं प्रकुर्वीत लक्षणैः समन्वितम् । समिदाज्यचन्द्रैश्च सर्षपं च यवं तथा ॥
पलाशखदिराश्चत्थवटपृक्षन्यप्रोधमेव च । शमीविल्वमपानागमौदुम्बरसमिष्कमान् ॥
तत्र मूलेन होतव्यं प्रासादेन तु संयुतम् । सहस्रं वा तदर्धं वा तदर्धार्धमथापि वा ॥
चतुर्दिक्षु चतुर्वेदैः कुर्यादभ्ययनं ततः । हुत्वा हुत्वा स्पृशेद्देगान्मन्त्रमूलेन मन्त्रतः ॥
सर्वद्रव्यसमायुक्तं हृद्यथाहं समुचरन् । स्विष्टमघ्नैति मन्त्रेण जुहुयान्नदनन्तरम् ॥

¹¹ D : शेषवीराद्याश्च ¹² A : पुत्रकैस्तु वा ¹³ A : समिद्बुक्षाः ¹⁴ A : लाजं pour लाज

¹⁵ D : तन्मूलेन pour तन्मूलेन

¹⁶ A : तत्कुण्डेषु च pour तत्तत्कुण्डेषु

प्रतिद्रव्यावसाने तु ¹व्याहृत्यन्ते स्पृशेद्गुरुः । तत्तदङ्गेषु तन्मन्त्रं सर्वासां होतृभिः सह ॥
एवं होमे तु निर्वृत्ते देवतास्ताः समर्चयेत् । परिपिच्य ततस्तेषु कुण्डेष्वग्निं यथाविधि ॥ ५१ ॥
देवतानां हविः पश्चाद्द्यात्सम्यग्यथाविधि² । नीत्वा रात्रिं च तच्छेषां प्रभाते होतृभिः सह ॥

[अधिवासानन्तरक्रिया³]

कृत्वा नित्यक्रियां सर्वां संप्रविश्याथ मण्डपम् । कुम्भस्था देवताः सर्वाः समभ्यर्च्य यथाविधि ॥
कुण्डेषु तास्तथा यष्टा⁴ तत्तन्मूलेन ⁵दापयेत् । पूर्णाहुतिं ⁶ततस्तत्र प्रतिमास्ताः समर्चयेत् ॥ ५४ ॥
⁷तत उद्धृत्य ताः सर्वाः क्रमेण प्रतिमाः शनैः । अपनीय च वस्त्राद्यं तत्तद्धृद्यमुच्चरन् ॥
तत्तच्छिरसि दत्त्वाद्यं ⁸मध्यमां प्रतिमां ततः । प्रदक्षिणं समानीय ⁹प्रासादान्तः प्रविश्य च ॥

[रत्नन्यासः⁹]

रत्नानि विधिवन्व्यस्य¹⁰ बीजानि ¹¹सहृदानि च । अभ्यर्च्य देवीं तत्रैव मूलमन्त्रेण तच्छिरः ॥

[प्रतिमास्थापनम्¹²]

संस्पृश्य ¹³स्थापयेद्देवीं शिल्पिवर्यसमन्वितः । शेषाश्च सगणाः सर्वा ¹⁴मातृस्तेष्वपि तेषु च ॥

¹ D : व्याहृत्यंशे

² D : शुचिः pour विधि

³ Cf. *Virāgama*, 74, 32-33 :

ततः प्रभाते विमले नानं कृत्वा तु देशिकः । ततो वासनहोमं तु समिदाज्येन संयुतम् ॥
मूलमन्त्रेण विप्रेन्द्र प्रत्येकं तु शताहुतिः । हुत्वान्ते तु स्पृशेद्विम्बं द्रव्यं प्रति विशेषतः ॥

⁴ La forme grammaticale correcte est इष्ट्वा

⁵ A : पातयेत् pour दापयेत्

⁶ A : तत्र कृत्वा pour ततस्तत्र

⁷ A : तत्तद्धृत्य

⁸ D : प्रासादेऽन्तः

⁹ Cf. *Virāgama*, 74, 17 a :

रत्नन्यासमिदं प्रोक्तं सर्वासां पञ्चरत्नकम् ।

¹⁰ A : न्यस्त्वा pour न्यस्य

¹¹ La forme grammaticale correcte est सहृदयानि ou सहृन्दि

¹² Cf. *Virāgama*, 74, 34-35a :

स्थापयेत्प्रतिमां तत्र वीरं पश्चिमतोमुखम् । उत्तराभिमुखीदेवीः स्थापयेद्देशिकोत्तमः ॥
पूर्वाभिमुखमेवं तु विघ्नेशं स्थापयेत्ततः ।

cf. *Santānasamhitā*, 26, 19 :

ततः प्रभाते विमले सुसुहृते सुलग्नके । स्थापयेन्मममातृश्च वीरभद्रं गणाधिपम् ॥

¹³ A : स्थापयेद् pour स्थापयेद्

¹⁴ A : मातृस्तेष्वपि तेषु च

पृथग्रत्नादियुक्तेषु सव्यवामक्रमेण तु । स्थापयेत्पूर्ववद्वीमान् सर्वाश्च स्वस्वमूलतः ॥ ५९ ॥
उत्तराभिमुखः सर्वा वीरेशः पश्चिमोन्मुखः । विघ्नेशः प्राङ्मुखस्तत्र स्थापने तु प्रकीर्तिताः ॥

[कुम्भाभित्तेकः¹]

ततः स्नात्वा गुरुधाम्नि पुण्याहं² तत्र वाचयेत् । पञ्चब्रह्मभिरभ्युक्ष्य वह्निर्दिष्क्रम्य देशिकः ॥
सुमुहूर्ते सुलग्ने तु कुम्भानुद्धृत्य तान्क्रमात् । प्रदक्षिणमुपावृत्य³ प्रासादान्तः प्रविश्य च ॥
तत्तदग्रेषु तान्कुम्भान् स्थण्डिलोपरि विन्यसेत् । पूर्ववन्मन्त्रिताङ्गस्तु धृतपञ्चाङ्गभूषणः ॥ ६३ ॥
सोष्णीपः सोत्तरीयश्च तत्तत्कुम्भानपुरोक्तवत् । मन्त्रन्यासं ततः कुर्यात्स्थापनक्रमशो बुधः ॥
पृथक् पृथक् समभ्यर्च्य कलशैरभिषेचयेत् । तेषु मध्यस्थितां तस्या वामाद्याः परितः स्थिताः ॥
ततश्चन्दन⁴गन्धोदकपूरागरुगन्धिना । आलिप्य प्रतिमाः सर्वा वस्त्राभरणभूषिताः⁵ ॥ ६६ ॥
प्रभूतं च हविर्दत्त्वा पृथक् तासां यथाविधि । ताम्बूलं मुखवासेन दद्यात्तासां पृथक् पृथक् ॥

[चलाचलादिप्रतिमास्थापने विशेषः]

अचलस्थापनं ह्येवं⁶ मृच्छिला मृष्मयास्तु वा ।⁷ चित्राभासाश्च यास्तासां⁸ रत्नन्यासादिकाः क्रियाः ॥
यथायुक्त्या प्रयुञ्जीत चलेष्वपि तथा नयेत् ।⁹ आभासमृष्मयानां तु पीठमग्रे तु¹⁰ कल्पयेत् ॥
तासां पूजाविधिं कुर्यादन्यत्रैव शिवालये ।¹¹ मातृतन्त्रोक्तमार्गेण मातृमन्त्रकृताग्रिके ॥ ७० ॥

इत्यजिताख्ये महातन्त्रे [क्रियापादे] ¹²मातृकास्थापनविधिरष्टचत्वारिंशः

पटलः ॥

¹ Cf. *Virāgama*, 74, 35b-36 :

प्रतिष्ठाकुम्भमादाय स्नापयेत्स्वमन्त्रतः । हविर्दद्याद्विशेषेण ताम्बूलं दापयेत्ततः ॥
ब्राह्मणान्भोजयेत्तत्र सप्तकन्याश्च भोजयेत् ।

cf. *Santānusaṃhita*, 26, 20 :

स्वस्वमूलेन मन्त्रेण स्नापयेत्कलशं तथा । पञ्चवर्णं हविर्दद्यात्ताम्बूलं दापयेत्ततः ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 42, 9b-10a :

स्थापयेत्सुमुहूर्ते तु स्वतामाद्यैश्च मन्त्रतः । मातृणां हविषं दत्त्वा मातृगायत्रिमन्त्रतः ॥

² D : वाचयेत्सुधीः pour तत्र वाचयेत्

³ D : प्रासादंस्तः

⁴ D : गन्धेन pour गन्धोद

⁵ A : भूषितः pour भूषिताः

⁶ A : माला pour मृच्छिला

⁷ A : चित्रहामाश्च

⁸ A : रत्नं चामादिकां क्रियाम्

⁹ A : आभासं pour आभास

¹⁰ A : अग्रेषु pour अग्रे तु

¹¹ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 42, 10b : यामलोक्तक्रमेणैव मातृयागं सदाचरेत् ।

¹² A : मातृकास्थापनविधिः द्विचत्वारिंशः पटलः ; D : मातृस्थापनपटलः

[एकोनपञ्चाशः पटलः]

[¹विनायकस्थापनविधिः²]

विनायकस्य ³वक्ष्यामि तदुत्पत्तिपुरस्सरम् । स्थापनं तस्य मन्त्रं च शृणु मत्तः समासतः॥१॥

[विनायकोत्पत्तिः⁴]

⁵पुरा ममोमया सार्धं क्रीडतः सरसस्तटे । मानसस्य गजान्दृष्ट्वा करिणीवरसंयुतान् ॥ २ ॥
⁶क्रीडतश्च यथाकामं तटे तस्मिन्मनोरमे । ततो ⁷रम्यमृगे चैव वामेऽप्यत्र जलाशये ॥ ३ ॥
गजरूपधरौ भूत्वा प्रीत्यर्थं पुत्रमुत्तमम् । गजास्यं तु समुत्पाद्य ⁸मानसा सह तेन च ॥ ४ ॥
⁹क्रीडावोऽथ यथाकाममित्युक्तोऽहं च ¹⁰यत्तदा । ¹¹यदुक्तं कर्म तत्सर्वं क्षणेन कृतवानहम् ॥
¹²ततश्चिराद्गजक्रीडां ¹³कृत्वा विरमितस्तदा । ¹⁴देवकार्यं विचिन्त्येह जगतां च हितेच्छया॥६॥
देवारिसूदनं पुत्रमुमया जगतस्तदा । चतुर्दशविधस्यास्य कृतवानग्रनायकम्¹⁵ ॥ ७ ॥
तेनैव तस्य नामापि ¹⁶विनायक इति श्रुतम् । दत्तवानस्मि तस्याहमष्टादशगणेशताम् ॥ ८ ॥
विघ्नानामीश्वरत्वं च ¹⁷स्वस्वामित्वमतुल्यताम् । ततस्तं सर्वदेवाश्च पुरन्दरपुरोगमाः ॥ ९ ॥
स्वप्रयोजनसिद्धयर्थं ¹⁸कर्मारम्भेष्वपूजयन् । एवमुत्पत्तिरुद्दिष्टा तस्य मन्त्रमथ¹⁹ शृणु ॥१०॥

¹ Ce *paṭala* se trouve dans les manuscrits A et D seulement.

² Pour विनायकस्थापनविधि voir *Acintyaviśvasādākhya* 53, *Kamika* II, 45, *Kāraṇa*² I, 57 et II, 92, *Dīpta* 74, *Yogaja* 3, *Vīra* 58, *Santānasamhitā* 27 et *Suprabhedā* I, 43.

³ D : व्याख्यामि

⁴ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 43, 1-4a :

अथातः संप्रवक्ष्यामि विघ्नेशस्थापनं परम् । आदौ त्वहमुमासार्धं क्रीडार्थं हिमवद्वने ॥
करेणुश्च गजेन्द्रेण संभोगमकरोत्ततः । यदृच्छया तु तं दृष्ट्वा तदाकारमगामहम् ॥
करेणोराकृतिं चोमां तदाक्रीडमहं भृशम् । तस्यां तु गर्भमदधानस्मिन्काले ततोऽभवत् ॥
महेश्वरसहस्रांशाद्शांशं तत्तद्रूपकम् ।

⁵ D : पुरोमया मया

⁶ A : क्रियान्तं च pour क्रीडतश्च

⁷ D : रम्यमुग्रं चैव

⁸ D : मानसा सह

⁹ A : क्रीडावोधयथाकामं

¹⁰ D : यं तथा

¹¹ D : यत्र यत्कर्म

¹² A : ततश्चरन् pour ततश्चिराद्

¹³ A : क्रीडया pour कृत्वा

¹⁴ A omet les demi-śloka 6b et 7a :

¹⁵ D : अग्रयायिकम् pour अग्रनायकम्

¹⁶ A : विनायकमिति

¹⁷ A : स्वामिस्वामिमतुल्यताम्

¹⁸ A : कर्मारम्भेषु पूजयेत्

¹⁹ D : अतः pour अथ

[विनायकमन्त्राः¹]

²प्रथमस्वरसंयुक्तः स्वपरो मूलमुच्यते । विन्दुनादसमायुक्तश्चतुर्थ्यन्तगणेशयुक् ॥११॥

नमस्कारान्तसंयुक्तः सर्वसिद्धिप्रदो भवेत् । हृदयादीनि चाङ्गानि पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥१२॥

³गायत्री च भवेदेवा सर्वकामफलप्रदा । गणेश्वराय विद्महे हस्तिवक्त्राय धीमहि ॥१३॥

तन्नो ⁴दन्ती प्रचोदयादिति गायत्रिमुच्चरेत्⁵ । एवं ⁶साङ्गः सगायत्रीमन्त्र एष उदीरितः ॥१४॥

[प्रतिष्ठायोगस्थानम्⁷]

तस्य ⁸प्रतिष्ठायोग्यं यन्स्थानं देवालयेषु च । ग्रामादौ पश्चिमे भागे दक्षिणे वा प्रकल्पयेत् ॥

¹ Cf. *Kāmikāgama*, II, 45, 50b-53 :

द्वितीयस्य तृतीयं यदाद्यस्वरसमन्वितम् । विन्दुनादसमायुक्तं बीजं विघ्नेश्वरस्य तु ॥

त्रयोदशान्तसंभिन्नमथवा परिकल्पयेत् । कवर्गस्य तृतीयं तु ब्रह्मायासमन्वितम् ॥

हृद्रेखासंपुटोपेतं बीजं स्यात्त्र्यक्षरं द्विजाः । श्रीवाग्बीजसमायुक्तमथवा परिकल्पयेत् ॥

पञ्चब्रह्मषडङ्गानि मूलमन्त्रवशान्नयेत् ।

cf. *Kāraṇāgama*, I, 57, 52-53 :

खान्तं सान्तसमायुक्तं यान्तं मायासमन्वितम् । त्रयोदशान्तसंयुक्तं षष्ठस्वरसमन्वितम् ॥

मूलमन्त्रमिदं प्रोक्तं विघ्नेशस्य प्रजापते । खान्तनैव समायुक्तं ब्रह्माङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥

² A omet la portion entre le premier pāda du śloka 11a et le second pāda du śloka 12a et lit : प्रथमस्वरसंयुक्तं सर्वसिद्धिप्रदो भवेत् ।

³ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 43, 70-8a :

आखुध्वजाय विद्महे इत्युक्त्वा तत्तदा गुरुः । दन्तिहस्ताय धीमहि तन्नो दन्ती प्रचोदयात् ॥

cf. *Kāmikāgama*, II, 45, 120b-121 :

⁴ वक्रतुण्डाय विद्महे । इत्युक्त्वा हस्तिवक्त्राय धीमहीति पदं ततः ॥

तन्नो दन्तिपदं पश्चान्पदमुक्त्वा प्रचोदयात् ॥

⁵ A : दन्तिः pour दन्ती ⁶ A : उच्चरन् pour उच्चरेत् ⁷ A : योगः pour साङ्गः

⁸ Cf. *Acintyaśivasādākhya*, 53, 6 :

आरामे चालये वापि पुण्यदेशे मनोरमे । आत्मार्थं च परार्थं च स्थापनं च विधीयते ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 57, 2b-3; 6b-10 :

ग्रामे च नगरे चैव पत्तने खेटकेऽपि च । पुरे वा कुड्जके वापि विशेषाद्राजधानिके ॥

एनेषु कल्पयेद्बीमान्विघ्नेशास्यालयं क्रमात् ।... वीथ्यग्रे वीथिमध्ये वा चैत्यवृक्षादिकेषु वा ॥

कुर्याद्विघ्नेशरूपं तु सर्वसंपत्सुखप्रदम् । गेन्द्रे तु सुखदं प्रोक्तमाग्नेय्यां धनदं विदुः ॥

याम्यायां भयनाशार्थं नैर्ऋत्यां पुत्रवर्धनम् । वारुण्यां मस्यसंपत्तिर्वायव्यां पुष्टिवर्धनम् ॥

सौम्यायां धान्यराशिः स्यादीशान्यां सर्वकामदम् । वीथ्यग्रे शान्तिकं प्रोक्तं मध्ये दुःखहराय वै ॥

चैत्यवृक्षादिके चैव गवां वृद्धिकरं भवेत् । एवमेवं यथास्थाने न्यस्तध्यं तु गणाधिपम् ॥

cf. *Virāgama*, 58, 4 :

ग्रामे वा नगरे वापि पत्तने खेटकेऽपि वा । प्रासादं कारयेन्नत्र शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥

⁹ A : प्रतिष्ठां योभ्यस्य pour प्रतिष्ठायोग्यं यत्

लिङ्गस्थापनयोग्यं ¹यत्स्थानं पूर्वमुदाहृतम्² । तत्रापि स्थापनं कुर्यान्मण्डपं चतुरश्रकम् ॥१६॥

[मण्डपः³]

दक्षिणे चोत्तरे वापि ⁴तत्पूर्वं मण्डपं भवेत् । ⁵कुण्डानि परितो दिक्षु विदिक्षु परितः सुधीः ॥१७॥

चतुरश्रं धनुर्वृत्तं त्रिकोणं च यथाक्रमम् । विदिक्षु चतुरश्राणि कुण्डानि परिकल्पयेत् ॥१८॥

⁶शक्रशांकरयोर्मध्ये प्रधानं पद्ममेव हि । ⁷संपत्तौ नवभिर्होमैरलाभे पञ्चभिर्भवेत् ॥१९॥

स्थापनं पञ्चहोमे सादृशान्यां तत्प्रधानकम् । मण्डपे पूर्ववत्सर्वं संस्कारं संप्रकल्पयेत् ॥२०॥

[नेत्रोन्मीलनम्, वेगशुद्धिश्च⁸]

ततोऽक्ष्युन्मीलनं कुर्यान्मण्डपे समलंकृते । मण्डपे स्थण्डिले स्थाप्य प्राङ्मुखं शिल्पिना ततः ॥

¹ A : यत्स्थापनं pour यत्स्थानं

² Cf. *Ajitāgama*, pāṭala 6.

³ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 57, 32b-39 :

भवनस्याग्रतः कुर्यान्मण्डपं चतुरश्रकम् । धर्मरन्ध्राग्रहस्तं वा कलास्तम्भसमन्वितम् ॥
मण्डपं तु त्रिधा भज्य मध्यभागे तु वेदिकाम् । रत्निमात्रसमुत्सेधां दर्पणोदरसंनिभाम् ॥
कुण्डानि कल्पयेत्पश्चान्मानुषे तु पदे हितम् । नवाग्न्यायतनं वापि पञ्चाग्न्यायतनं तु वा ॥
दिशास्वम्बुजकुण्डानि विदिक्ष्वश्वत्थपत्रवत् । प्राङ्कुण्डं वेदिकामध्ये वृत्तं प्राधान्यकं कुरु ॥
पञ्चाग्न्यायतनं चेत्तु योन्याकाराणि वर्जयेत् । मण्डपस्योत्तरे देशे स्नानध्वजं प्रकल्पयेत् ॥
उद्वास्य शिल्पिनं पश्चाद्गोमयेनोपलेपयेत् । मण्डपं भूपयित्वा तु भूमुरान्भोजयेत्ततः ॥
उच्छिष्टं तु ततोद्वास्य गोमयेनोपलेपयेत् । वास्तुहोमं ततः कृत्वा पर्याग्निकरणं कुरु ॥
पुण्याहं वाचयित्वा तु स्वस्तिमूक्तसमन्वितम् ।

cf. *Santānasamhitā*, 27, 6-8 :

प्रासादस्यैव पुरतो मण्डपं पञ्चहस्तकम् । त्रिहस्तं वाथ देवेशि मण्डपं कारयेत्ततः ॥
ब्रह्मांशे वेदिकां कुर्याद्रत्निमात्रोच्छिष्टां शुभाम् । तस्या वाद्ये तु परितः पञ्च कुण्डानि कारयेत् ॥
अथवा एककुण्डं वा ईशान्यामष्टकोणकम् । मण्डपं विस्तरत्पश्चान्पूर्वांस्तलक्षणैर्युतम् ॥

⁴ D : पूर्वस्यां pour तत्पूर्वं

⁵ A : कुण्डानि दिक्षु कुण्डानि

⁶ A : शक्रईशानयोर्मध्ये

⁷ A : संपत्तौ pour संपत्तौ

⁸ Cf. *Īrāgama*, 58, 41-56a :

मुमुहूर्ते सुनक्षत्रे नेत्रद्वययुते दिने । नयनमोक्षणं कुर्यात्पूर्वोक्तं मण्डपे शुभे ॥
गोमयेनोपलिप्याथ शालिना स्थण्डिलं कुरु । अष्टद्वारैश्च शालिभिस्तद्वर्षेस्तण्डुलैरपि ॥
विकीर्य नववस्त्रेण दर्भैश्चैव परिस्तरेत् । तत्रैव प्रतिभां स्थाप्य पूर्वामिमुखमेव वा ॥
प्रच्छादयेत्ततो विम्बं नववस्त्रेण देशिकः । अभितः कलशान्प्रौ विन्यसेत्तौयप्रितान् ॥
सवस्त्रान्सहिरण्याश्च अष्टमृत्तिसमायुतान् । गन्धपुष्पैश्च धूपैश्च हृदिना पूजयेत्ततः ॥
इन्द्रादीशानपर्यन्तांशोकोपालान्समर्चयेत् । अक्षिहोमं ततः कुर्यादाज्येनैव तु देशिकः ॥
अग्निमुखं च संकल्प्य नेत्रमन्त्रेण होमयेत् । अष्टोत्तरशतं हुत्वा पूर्णाहुतिसमाचरेत् ॥
हेममूच्यालिख्य नेत्रे आचार्यः शिल्पिभिः गृह । पञ्चरेखां नमालिख्य तन्मध्ये कृष्णमण्डलम् ॥
ज्योतिर्मण्डलमालिख्य नेत्रमन्त्रसमन्वितम् । हेमपात्रे तथा चैव मध्वाज्यं विन्यसेत्ततः ॥

प्रच्छन्नपटमावेष्ट्य नववस्त्रेण ¹वेष्टयेत् । भूरेखां पक्षमरेखां च कृष्णमण्डलमेव च ॥२२॥
दृष्टिं च ²कृतहस्तेन कारयेच्छृणान्वितम् । स्वर्णमूल्या ततो मन्त्री दूर्वया स्वर्णभूतया ॥२३॥
मध्वाज्यदुग्धैः पात्रस्थैः सुवर्णकलशाञ्चितैः ³ । प्रोक्षितैरस्त्रमन्त्रेण लोचनेषु यथाक्रमम् ॥२४॥
तर्पयेत्पूर्ववन्मन्त्री ततो धेनुं प्रदर्शयेत् । पञ्चमृत्पञ्चगव्यैश्च शुद्धिं कृत्वास्त्रमुच्चरन् ॥२५॥

[जलाधिवासः⁴]

प्रदक्षिणं ततो नीत्वा ग्रामादौ च जलाशयम् । ततः प्रविश्य तत्तीरे स्थाप्य देवं विनायकम् ॥
⁵पुण्याहप्रोक्षणं कृत्वा सकूर्चं मालया सह । आवेष्ट्याहतवस्त्रेण ⁶चावगाद्य जलं ततः ॥२७॥
⁷पूर्ववच्छाययेदादौ नीत्वा कालं च पूर्ववत् । आनीय च ततः स्नानमण्डपं वेदिकोपरि ॥२८॥
[शयनाधिवासः⁸]

संस्थाप्य प्राङ्मुखं देवं पञ्चगव्येन सेचयेत् । गायत्र्या गन्धतोयेन ततः प्रणवमुच्चरन् ॥२९॥

ताम्रपात्रेऽथवा कांस्ये मधु चैव तु विन्यसेत् । मधुवानेति मन्त्रेण मधुना तर्पयेत्ततः ॥
घृतमिक्षेति मन्त्रेण घृतं चैव तु तर्पयेत् । गणानां चेति मन्त्रेण सवर्सां गां प्रदर्शयेत् ॥
ततो ब्रह्म समुच्चार्य ब्राह्मणान्दर्शयेत्ततः । प्रोक्षयेद्ब्राह्मणैस्तत्र साक्षतं सकुशोदकम् ॥
प्रच्छन्नपटमावर्ज्यं जनान्सर्वान्प्रदर्शयेत् । प्रोक्षयेत्कलशान्विप्र पञ्चब्रह्मेण संयुतम् ॥
गीतवाद्यसमायुक्तं वीणावेणुरवैः सह । गेयवृत्तसमायुक्तं जयशब्दैः समन्वितम् ॥
ततः प्रतिमामुद्धृत्य शुद्धिं कृत्वा तु देशिकः । पञ्चमृत्पञ्चगव्यैश्च पञ्चाङ्गैश्च समन्वितम् ॥
पुण्याहं वाचयेत्तत्र पवमानेन प्रोक्षयेत् ।

¹ D : सेचयेत् ² D : कृतं हस्तेन ⁵ D : अन्वितैः pour अर्चितैः

⁴ Cf. *Īrāgama*, 58, 56b-61a :

रथे वा शिविकायां वा प्रतिमां रोष्य भक्तिनः । ग्रामप्रदक्षिणं कृत्वा जले चैवाधिवासयेत् ॥
प्रतिमां पञ्चगव्येन स्नापयेद्दृष्ट्येन तु । नववस्त्रेण संवेष्ट्य कूर्वेणास्त्रेण संयुतम् ॥
मूलमन्त्रेण विप्रेन्द्र जले चैवाधिवासनम् । चतुष्पादसमायुक्तां प्रपां कृत्वा तु देशिकः ॥
धामिनः कलशानष्टौ विद्येश्वरसमन्वितान् । सवस्त्रान्सहिरण्यांश्च विन्दसेतु विशेषतः ॥
एकरात्रं त्रिरात्रं वा पञ्चरात्रमथापि वा । जलाधिवासनं कुर्यान्मवलंकारसंयुतम् ॥

cf. *Kāranāgama*, I, 57, 28-32a :

वस्त्रैराभरणैर्मन्त्रैर्भस्त्रैर्भूषणैर्हस्तैः । सर्वतोद्यसमायुक्तं सर्वलंकारसंयुतम् ॥
ग्रामप्रदक्षिणं कुर्यात्संप्रविश्य जलाशयम् । तत्तीरे स्थाण्डिलं कृत्वा प्रतिमां तत्र विन्यसेत् ॥
नववस्त्रेण संवेष्ट्य लम्बकूर्चमन्वितम् । जलमध्ये प्रपां कृत्वा चतुर्भस्त्रसमन्विताम् ॥
वितानध्वजसंयुक्तां दर्भमालासमन्विताम् । शाययित्वा गलदग्ने जले तु फलकोपरि ॥
एकरात्रं द्विरात्रं वा त्रिरात्रं वा जलोपितम् ॥

⁵ A : पुण्याहं प्रोक्षणं कृत्वा ⁶ A omet च dans चावगाद्य ⁷ D : पूर्ववच्छादयेदादौ

⁸ Cf. *Kāranāgama*, I, 57, 41-48 :

जलादुत्तीर्य त्रिभ्रं तु स्नानध्वजे तु विन्यसेत् । वस्त्रादीनि व्यपोद्यात्र गव्यैरेवाभिषेचयेत् ॥
गन्धतोयेन संस्थाप्य शुद्धैरुद्धैरिति ब्रुवन् । ईगानेन समभ्यर्च्य पीतवस्त्रेण वेष्टयेत् ॥

अभिषिच्य ततो मन्त्री बध्वा प्रतिसरं बुधः । कूर्चैर्न वा सुसंवेष्ट्य वस्त्रेण सुसितेन च ॥३०॥
पूर्ववन्मण्डपे कृत्वा स्थण्डिलं शयनानि च । पूर्ववत्तत्र देवांश्च पूजयित्वा यथाक्रमम् ॥३१॥
ततो देवं समानीय प्राक्शिरश्चोर्ध्ववक्त्रक्रमम् । शाययेच्छयने मन्त्री मूलमन्त्रं समुच्चरन् ॥३२॥

[कुम्भस्थापनम्^१]

ततः कुम्भं तु हेमादिनिर्मितं तोयपूरितम् । पूर्ववत्संस्कृतं तत्र शिरोभागेऽथ दक्षिणे ॥३३॥
विन्यस्य परितः कुम्भानद्यौ चाप्यथ तादृशान् । संस्थाप्य तेषु मध्यादि देवांश्चाथ समर्चयेत् ॥

[मन्त्रन्यासः]

वेद्यास्तु दक्षिणे पार्श्वे प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखः । आसने सुखमानीनो देशिकः कल्पयेत्तनुम्^२ ॥
‘तथा मन्त्रात्मिकां तत्र विधिरस्य निगद्यते । अङ्गानि करशाखासु हृदयादीनि विन्यसेत् ॥३६॥
अङ्गुष्ठादिकानिष्ठान्तमस्त्रं हस्ततले न्यसेत् । पुनश्चैव पङ्क्तानि यथास्थानं गुरुस्ततः ॥ ३७ ॥

[विनायकध्यानम्^३]

एवं मन्त्रतनुर्भूत्वा गणेशं हृदि विन्यसेत् । प्राणायामत्रयं कृत्वा हृत्कुशेशयमध्यगम् ॥ ३८ ॥

कौतुकं वन्वयेदीजानपूर्वोक्तविधिना सह । वेद्यूर्ध्वं स्थण्डिलं कुर्याद्वद्रोणैश्च शालिभिः ॥
तपद्दुर्लभितलदर्भैश्च परिस्तीर्य विशेषतः । शयनं कल्पयेन्नध्ये चर्मजाद्यैरनुकमात् ॥
प्रोक्षयेत्पुरुषेणैव आपोहिष्टेति मन्त्रतः । आचार्यः शिष्यसंयुक्तः प्रागुक्तलक्षणान्वितः ॥
भववस्त्रधरोष्णोपहेनाङ्गुलीयशोभितः । स्नानवेद्याः समुद्भूत्य सर्वलंकारसंयुतम् ॥
राज्ञो देवीनि मन्त्रेण विद्मेशं शयनोपरि । शाययित्वा ततो मन्त्री प्राक्शिरश्चोर्ध्ववक्त्रक्रमम् ॥
अर्चयित्वा हृदा पश्चाद्रक्तवस्त्रेण वेष्टयेत् । पद्ममुद्रां प्रदर्शयथ अङ्कुशाख्यां प्रदर्शयेत् ॥

^१ Cf. *Diptāgama*, 74, 42b-44; 50b-51 :

कुम्भं प्रक्षाल्य तोयेन मृत्रेणैव तु वेष्टयेत् । मूर्चैर्न सापिधानं च मवस्त्रं वारिपूरितम् ॥
विद्मेशस्य शिरोभागे स्थापयेद्देशिकोत्तमः । तत्रैव पद्मरत्नानि निक्षिपेत्पूजयेत् तु ॥
विद्मेशमूलमन्त्रेण विन्यसेत्कुम्भमध्यमे १.....द्रोणतोयेन संपृणन्मृत्राद्यभिसमन्वितान् ॥
हेमपाशाङ्कुशापेतान्गन्धोदकेन पूरितान् । अभितस्तु घटानद्यौ स्थापयेद्वद्विभु च ॥

cf. *Virāgama*, 58, 66b-69 :

अभितः कलशानद्यौ विन्यसेन्मूर्त्तिसंयुतान् । बृहोदरादीन्विप्रेन्द्र विन्यसेत्स्वस्त्रनाशनः ॥
सवस्त्रान्सापिधानांश्च सहिरण्यान्सकूर्चकान् । ईशानइन्द्रयोर्मध्ये प्रधानकलशं न्यसेत् ॥
विद्मेशं तत्र संस्थाप्य मूलमन्त्रेण देशिकः । गन्धपुष्पादिना पूज्य पायसाच्च निवेष्टयेत् ॥
लोकपालांश्च कुम्भानि विन्यसेत्पूर्वमेव च ।

^२ A : शिरोभागे सदक्षिणे

^३ A : तनुः pour तनुम्

^४ A omet les *śloka* 36 et 37.

^५ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 57, 54-57 :

गणेशं पुष्पाकारं गजकर्णं गजाननम् । महोदरं बृहत्कायमेकदंष्ट्रं त्रिलोचनम् ॥

त्रिनेत्रं चतुर्भुजं^१ ध्यात्वा रक्तं रक्ताम्बरोज्ज्वलम् । एकदन्तं प्रलम्बोष्टं नागयज्ञोपवीतिनम् ॥
टङ्कदन्तौ दधत्सव्ये फलपाशौ तथापरे । तरुणादित्यसंकाशं गजवक्त्रं विचिन्तयेत् ॥ ४० ॥

[कुम्भपूजा^३]

ततो^४ वैनायके देवे गन्धचन्दनचर्चिते^५ ।^६ गन्धमात्र्यावृते गन्धपुष्प^७धूपादिभिः क्रमात् ॥ ४१ ॥
पूजिते तद्गदा तस्मिन् सुधामुद्राप्ररोचिते^८ । हृदयान्तं समावाह्य गणेशं मुद्रया तथा ॥ ४२ ॥
^९स्थापिन्याथ च संस्थाप्य निरोधिन्या निरुध्य च । संनिधीकृत्य चाप्येनं^{१०} संनिधान्या गजाननम् ॥
^{११}पूजयेन्मूलमन्त्रेण मन्त्रमूर्तिं गणेश्वरम् । गन्धपुष्पादिभिः सम्यक् सर्वभक्ष्यसमन्वितम् ॥ ४४ ॥
वेदध्वनिसमायुक्तं सर्वातोद्यसमायुतम्^{१२} । ततश्च वरदं वीरं विघ्नेशं च गजाननम् ॥ ४५ ॥
भक्ष्यप्रियं^{१३} गजकर्णं लम्बोष्टं^{१४} विघ्ननाशनम् । पूर्वादिष्वभितःस्थेषु^{१५} घटेष्वष्टसु विन्यसेत् ॥
अर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यैः स्वनामपदमन्त्रकैः ।^{१६} ततोत्थायाध्यहस्तस्तु ह्योमकुण्डान्तरे क्षिपेत् ॥ ४७ ॥

रौद्रनेत्रं तु लम्बोष्टं नागयज्ञोपवीतिनम् । करण्डमकुटोपेतं सर्वाभरणभूषितम् ॥
चतुर्दोर्दण्डसंयुक्तं दक्षिणेऽङ्कुशदन्तशुक् । पाशं च लङ्घुकं चैव वासभागे तु धारितम् ॥
करस्थलङ्घुकेनैव गजहस्ताग्रसंयुतम् । एतद्गणेशरूपं तु ध्यात्वा मन्त्रं तु विन्यसेत् ॥

cf. *Acintyariśvasādāhya*, 53, 13b-17 :

गजाननो महाकायः प्रलम्बोदरसंयुतः । व्यालयज्ञोपवीती च हस्तजङ्घाद्वयान्वितः ॥
संध्याग्रसंनिभो वापि नीलनीररुहप्रभः । तप्तकाञ्चनसंकाशः शुद्धस्फटिकसंनिभः ॥
इयामवर्णमयो वापि यथेष्टफलयोगतः । पाशाङ्कुशौ स्वदन्तं च लङ्घुकं चोत्पलं तथा ॥
किरीटमकुटोपेतः शुद्धयज्ञोपवीतवान् । सर्वाभरणसंयुक्तो नेत्रत्रयविराजितः ॥
पीठस्थं मृषिकस्थं वा सिंहस्थं वाथ कल्पयेत् ।

^१ A : हृदये ध्यात्वा pour ध्यात्वा रक्तं ^२ A : एकदन्तं pour टङ्कदन्तौ

^३ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 57, 58a ; 60-64a :

पूजयित्वा तु गन्धाद्यैः पञ्चवक्त्रं प्रदर्शयेत् ।..... वरदं पूर्वकुम्भे तु वीरमागनेयकुम्भके ॥
विघ्नेशं दक्षिणे कुम्भे नैर्ऋत्यां तु गजाननम् । इक्षुप्रियं तु वारुण्यां गजकर्णं तथातिले ॥
विनायकं तु सौम्यायां लम्बोष्टं त्रौशके यजेत् । विघ्नेशरूपिणः सर्वे विशेषमशुनोच्यते ॥
पाशाङ्कुशधराः सर्वे वरदाभयदान्विताः । द्विनेत्राश्च द्विहस्ताश्च ध्यात्वा तनदस्ववीजकैः ॥
विन्यसेत्कुम्भमध्ये तु गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् । गुलाञ्जं दापयेद्वीजांस्ताम्बूलं दापयेत्शुभ्रम् ॥

^४ D : वैनायकं देवं ^५ D : चर्चितम् pour चर्चिते

^६ A : गन्धमात्र्यावृते ^७ A omet धूप

^८ D : प्ररोचिते pour प्ररोचिते ^९ A : स्थाप्य चागु च संस्थाप्य

^{१०} A : संनिधानं pour संनिधान्या ^{११} A : पूजयेज्जलमन्त्रेण

^{१२} D : समन्वितम् pour सजायुतम् ^{१३} A : गजं कर्णं

^{१४} D : च विनायकम् pour विघ्ननाशनम् ^{१५} D : स्थेषु pour स्थेषु

^{१६} La forme grammaticale correcte est तत उत्थायाध्यहस्तस्तु

[होमः¹]

आचार्यो होतृभिः सार्धं साधकैः पुत्रकैस्तु वा । कुण्डसंस्कारपूर्वाणि कृत्वा कर्माणि शास्त्रतः ॥
 होमयेयुः क्रमाच्चैव द्रव्याण्येतानि मन्त्रतः । समिदाज्यचहंल्लाजान्सक्तुकांश्च² यवांस्तिलान् ॥
 पडङ्गैर्मूलमन्त्रैश्च³ जुहुयात्क्रमशः समम् । भक्ष्याणि च फलान्यत्र स्वादूनि च वहूनि च ॥५०॥
 होमयेयुश्च मूलेन यथालाभं सुरोत्तम । गणानां चेति मन्त्रेण सर्पिषा तु⁴ शताहुतीः ॥ ५१ ॥
 गायत्र्या⁵ च शतं हुत्वा सर्वकुण्डेषु मन्त्रवित् । द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा समुत्थाय च होतृभिः ॥
 तत्तद्द्रव्यावसाने तु तत्तन्मन्त्रमनुस्मरन् । तत्तदङ्गानि संस्पृश्य स्पर्शयेद्वोतृभिः सह ॥ ५३ ॥
 यथास्थानं तु कुण्डेषु⁶ वरदादीन्समर्चयेत् । प्रधाने गणेश्वरं देवं तैस्तैर्मन्त्रैर्दशाहुतीः⁷ ॥ ५४ ॥
 सर्पिषा जुहुयात्तेषां होमान्तेषु यथाक्रमम् ।⁸ ष्षक्षोदुम्बरकाश्चत्थवटाः पूर्वार्दितः क्रमात् ॥५५॥
 शम्यपामार्गखदिराः⁹ कोणेष्वर्कोऽप्युदाहतः । पलाशस्तु प्रधानस्य समिदोपविवर्जिता¹⁰ ॥५६

¹ Cf. *Kāmikāgama*, II, 45, 89-94a :

गुरुर्मूर्तिधरैः सार्धं होमकर्म समाचरेत् । पूर्वोक्तभूपणोपेतः शिवविप्रकुलोद्भवः ॥
 वेदपाठश्चतुर्दिक्षु क्रोगे मूलजपो भवेत् । संस्कृत्य वह्निं कुण्डं च वह्निकार्योक्तमार्गतः ॥
 दिक्षु तत्पुरुषादींश्च क्रोगेषु हृदयाद्यणून् । ईशं प्रधाने सर्वैश्च मूर्तिमूर्तीधरैर्युतम् ॥
 आवाहाभ्यर्च्य गन्धाद्यैर्द्रव्यैरेभिश्च तर्पयेत् । समिद्वृत्ताजलाजैश्च तिलापूपगुलैर्वयं ॥
 तत्त्वतत्त्वेशहोमं च मूर्तिमूर्तीधरैर्नयेत् । शान्त्यम्भःप्रोक्षणं स्वस्वमन्त्राणां च जपक्रियाम् ॥
 दर्भसंस्पर्शनं चेत्यं प्रतिभागं समाचरेत् ।

cf. *Kāraṇāgama*, I, 57, 73-80 :

ऋगाद्यथयनं कुर्यात्प्रागादिषु क्रमेण तु । अग्न्याधानादिकं सर्वमग्निकार्योक्तमाचरेत् ॥
 गणेशाम्नि प्रकल्प्याथ कुण्डं प्रति विशेषतः । समिदाज्यचहंल्लाजान्सक्तुगौलमपूपकम् ॥
 प्रियङ्गु कोद्वेवं चैव पृथुके पनसं तथा । शमीखदिरमायूरोदुम्बरास्तु दिशाम् च ॥
 विन्वं चार्कं तथा प्रक्षं न्यप्रोधं विदिशाम् च । पलाशं तु प्रधाने स्यात्प्रमिधः संप्रकीर्तिताः ॥
 सद्यादीशान्नपर्यन्तमन्त्रैश्चैव क्रमेण तु । शनमर्धं तदर्थं वा प्रत्येकं जुहुयात्क्रमात् ॥
 द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा स्पृष्ट्वा तु प्रतिमां ततः । मूर्तिपान्दस्वदिग्भागे स्पृष्ट्वाः स्पृष्ट्वा तु होमयेत् ॥
 आचार्यो ह्यप्रदेये तु होमं कुर्याद्विशेषतः । गणानां चैति मन्त्रेण मूलेनैव विधेयतः ॥
 घृतेन जुहुयान्मन्त्री प्रत्येकं तु शताहुतिः । एवं जागरणं रात्रौ¹¹

² D : तिलान्यवान्

³ A : तु pour च

⁴ A : शताहुतिम्

⁵ A : तु pour च

⁶ Cf. *supra* śl. 45b-46a pour वरद etc.

⁷ A : दशाहुतिम् pour दशाहुतीः

⁸ A : ष्षक्षोदुम्बरसश्चत्थं वटं

⁹ A : कोणेष्वर्को pour कोणेष्वर्को

¹⁰ D : विवर्जितः pour विवर्जिता

होमकाले यथास्थानं स्थितैरध्ययनं भवेत् । होमान्ते सर्वदेवानां कुम्भस्थानां ददेद्विः ॥५७॥

[प्रतिमास्थापनम्¹]

रात्रावेवं क्रियां कृत्वा प्रभाते² स्थापयेद्बुधः । आचार्यो मूर्तिपैः सार्धं³ स्नात्वा कृत्वा च नैत्यकम् ॥
[प्रविश्य मण्डपं तत्र देवानभ्यर्च्य पूर्ववत् ।] ⁴पूर्णाहुति तु मूलेन सर्वत्रापि प्रदापयेत् ॥५९॥
उत्थाप्य शयनाद्देवं⁵ प्रासादं तु प्रदक्षिणम् । समानीय प्रविश्यान्तःस्थानं⁶ देशिकसत्तमः ॥६०॥
स्थापयेच्छिल्पिना सार्धं गणेशं गर्भवेश्मनि । यथोक्तस्थानतो न्यस्य पीठस्य पदमध्यमे ॥६१॥
स्तानि लोहधातूनि ⁷गन्धाद्योषधिसंयुतम् । वीजानि च गुरुर्न्यस्य⁸ स्थापयेत्तत्र देवताम् ॥६२॥
श्लिष्टं¹⁰ कृत्वा ततो मन्त्री पुण्याहं तत्र वाचयेत् । ¹¹स्नात्वाचम्य शुचिर्भूत्वा शान्तचित्तस्त्वतन्द्रितः ॥

[कुम्भाभिषेकः¹²]

ततो मण्डपमासाद्य कृतमन्त्रतनुर्गुरुः । पूर्ववत्पूजयेत्कुम्भान्गन्धपुष्पादिभिः क्रमात् ॥ ६४ ॥

¹ Cf. *Kāmikāgama*, II, 45, 94b-99a :

ततः प्रभाते शुद्धस्तु मूर्तिपैः सह देशिकः । उद्धृतं विघ्नराजानं कुम्भानग्निं च तर्पयेत् ॥
प्रायश्चित्तनिमित्तं तु घोराहुतिशतं नयेत् । दत्त्वा पूर्णाहुतिं पश्चात्प्रविशेद्भवनं गुरुः ॥
मानुषे दैविके वापि प्राग्बत्संस्कृत्य विन्यसेत् । कशिलां पूर्वमन्त्रेण रत्नौषध्यादिगणिताम् ॥
अथ ब्रह्मशिलोपेतं स्थापयेच्च गणाधिपम् । प्राग्बन्ध्यस्य गणेशानं मूलमन्त्रं समुच्चरन् ॥
समुद्धर्ते सुलम्ने तु मन्त्रन्यासं समाचरेत् । बलं चेत्स्नानवेद्यां तु मन्त्रन्यासो भवेद्द्विजाः ॥

² A : स्थापनं बुधः

³ Après la première partie du *śloka* 58b l'on trouve dans les manuscrits A et D la seconde partie du *śloka* 61a, puis les *śloka* 61b, 62 et 63, et enfin les *śloka* 59 et 60. Il semble que ceci résulte d'une erreur de scribe, du fait que le même mot सार्धं apparaît en 58b et 61a. Comme l'ordre des manuscrits contredit celui du rituel le texte a été donné dans l'ordre correspondant à ce dernier.

⁴ D : पुण्याहं क्रतुमूलेन

⁵ D : देवान् pour देवं

⁶ A : ध्यानं pour स्थानं

⁷ A : यथोक्तस्थाने न्यसन्वा

⁸ A : गन्धाद्यैर्विधिमंयुतम्

⁹ A : न्यसन्वा pour न्यस्य

¹⁰ D : कुर्यात् pour कृत्वा

¹¹ A : स्नात्वा च प्रतिमां हित्वा

¹² Cf. *Kāraṇāgama*, I, 57, 87-97 :

घृतं शिरोऽर्पणं कुर्यात्प्रागुक्तविधिना सह । अकारादि शकारान्तं देहे पूर्वोक्तवन्त्यसेत् ॥
पद्ममुद्रां प्रदर्शयथ पद्मवक्त्रां प्रदर्शयेत् । दिग्बन्धं चास्त्रमन्त्रेण कारयेदशदिशु च ॥
सुहृते समनुप्राप्ते गुरवे संनिवेदयेत् । कुम्भानुद्धृत्य शिरसा वाह्यग्रामप्रदक्षिणम् ॥
कृत्वा बिम्बस्य चाप्रे तु स्थण्डिलोपरि विन्यसेत् । कुम्भाद्वीजं समादाय प्रतिमाहृदि विन्यसेत् ॥
तन्कुम्भस्थजलैश्चैव स्नापयेत् विनायकम् । अष्टमूर्तिघटान्यसन्वा वीजान्यष्टदलेषु च ॥

ततो ¹गणेशकुम्भं तमुत्थाप्य शयनात्तदा । प्रदक्षिणं परिग्राह्य प्रविश्याग्रे निधाय च ॥ ६५ ॥
 सुमुहूर्ते सुलग्ने तु दैववित्संप्रदर्शिते² । देहशुद्धिं ³पुनः कृत्वा मन्त्रैर्मन्त्री प्रसन्नधीः ॥ ६६ ॥
 सोष्णीपः सोत्तरीयश्च श्वेतवासोधरो मृदुः । प्रसन्नं तत्र ⁴विन्यस्य मन्त्रदेहं गणेश्वरम् ॥ ६७ ॥
 वेरदेहेऽतिसूक्ष्मं⁵ तं स्थूलकूर्चाम्भसा न्यसेत् । प्राणमूलं ततो विद्वान्क्रमादङ्गानि विन्यसेत् ॥
 साङ्गमूलं ⁶तमभ्यर्च्य गन्धपुष्पादिभिः क्रमात् । ततो मूलं तु ⁷तन्मूर्ध्नि ललाटमुखयोरपि ॥
⁸गलेऽस्योश्च बाह्वोश्च ⁹करयोर्जठरे तथा । नाभावूर्ध्वोश्च जान्वोश्च जङ्घयोर्गुल्फयोरपि ॥७०॥
 विन्यस्य प्रथमं मन्त्री गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् । ततोऽष्टौ वरदादींश्च प्रागादिपरितो न्यसेत् ॥
¹⁰न्यस्य तद्वत्तथा तेषां कुम्भान्कुर्याद्यथाक्रमम् । अभिषिच्य ¹¹ततः कुम्भैस्ततो देवं गणेश्वरम् ॥
 वस्त्राभरणमालाद्यैर्भूषयित्वाथ पायसम् । अपूपं घृतसंयुक्तं दत्त्वा हृदयमुच्चरन् ॥ ७३ ॥
 ताम्बूलं मुखवासं च गणेशाय निवेदयेत् । लोहदारुसुधादीनां¹² वेराणामपि देवप ॥ ७४ ॥
¹³कर्मव्यत्यासमप्यत्र रत्नन्यासान्तकं तु यत् । ¹⁴संमतं सर्वमेव स्यात्सर्वेषां स्थापनेष्वपि ॥७५॥
¹⁵एवं गौणं समाख्यातं गणेशस्थापनं परम् । मुख्ये तु स्थापने विष्णो विशेषोऽयं निगद्यते ॥

[गणेशप्रधानालये विशेषः¹⁶]

सर्वत्रापि गणेशस्य धाम प्राग्द्वारमिष्यते । सुप्रवेशः सुवृत्तश्च वामनः शङ्खपालकः ॥ ७७ ॥

पौष्णाम्बुजे क्रमेणैव इन्द्राद्यैशान्तकान्यसेत् । तत्कुम्भस्थोदकैश्चैव विघ्नेशमभिषेचयेत् ॥

पूजयेद्गन्धपुष्पाद्यैर्मूलमन्त्रेण देशिकः । हृदा सर्वोपचाराणि दापयेत् क्रमेण तु ॥

स्नपनं कारयेत्पश्चात्पूर्वाक्तविधिना सह । कश्चिदस्मिन्विशेषोऽस्ति शिवकुम्भं च वर्धनीम् ॥

व्यपोह्य मध्यमे कुम्भे विघ्नेशं संप्रपूजयेत् । पूजयित्वा विशेषेण प्रभूतद्विषं ददेत् ॥

गुलार्चं पायसान्नं च मुद्गार्चं च निवेदयेत् । भक्ष्याणि विविधान्यत्र गणानां त्वेति दापयेत् ॥

भोजयेद्द्व्यचारींश्च तेषां भक्ष्याणि दापयेत् । अविघ्नं प्रार्थयेत्तत्र गणेशं तु विशेषतः ॥

- ¹ A : गणेशकुम्भान्तमुत्थाप्य ² A : संप्रदर्शयेत् pour संप्रदर्शिते ³ D : ततः pour पुनः
⁴ A : विन्यस्यान् pour विन्यस्य ⁵ D : तु सूक्ष्मं pour अतिसूक्ष्मं ⁶ D : तद् pour तम्
⁷ A : तन्मूलं pour तन्मूर्ध्नि ⁸ A : गले शयोश्च ⁹ A : कलयोज भवेत्तदा
¹⁰ A : न्यस्त्वा pour न्यस्य ¹¹ D : तु तैः pour ततः ¹² A : शिलादीनां pour सुधादीनां
¹³ A : कर्मव्यक्त्या समाप्यात्र ¹⁴ A : समदं सर्व एव स्यात्

¹⁵ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 57, 11-12a :

स्वतः प्रधानकं साङ्गं द्विविधं स्थापनं स्मृतम् । परिवारसमायुक्तं कुर्यात्स्वप्रधानकम् ॥

साङ्गं तु परिवारं तु विना स्थापनमारभेत् ।

¹⁶ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 57, 4-6a :

त्रिहस्तादि समारभ्य नवहस्तान्तकं क्रमात् । कर्तव्यं भवनं तस्य अत ऊर्ध्वं न कारयेत् ॥

अष्टदिशु प्रकर्तव्यं हस्तिपृष्ठविमानकम् । तन्मध्ये कल्पयेद्द्वारं प्राङ्मुखं वाप्युदङ्मुखम् ॥

दण्डमाने प्रकर्तव्यं प्राकारादीनि पूर्ववत् ।

महावीरो भैरवश्च^१ वीरेशश्चोत्तररूपकः । एतेऽष्टौ स्युर्गणेशस्य परिवारा जनार्दन ॥ ७८ ॥

तांश्च^२ वेद्यां तु परितः पूर्वादारभ्य^३ विन्यसेत् । कुम्भस्थांश्च तथा द्वारपालावेतौ च विन्यसेत् ॥

द्वारपार्श्वगतौ वीरमहावीरौ^४ सुदंष्ट्रिणौ । अग्रे चास्यं तथा^५ न्यस्य गणराजस्य वाहनम् ॥८०॥

cf. *Kāmikāgama*, II, 45, 4-8 :

अथैकादित्रयत्रिंशद्भस्वविस्तारसंयुतः । एकादिनवभूम्यन्तं भूमिभागसमन्वितः ॥
विशेषाद्भजप्रष्टाभस्वव्यरूपयुतोऽथवा । दिक्षु विघ्नेश्वरोपेतः कोणं मूर्धिकसंयुतः ॥
रुदे वा स्कन्दरूपाढ्यस्ववधमालय ईरितः । पूर्ववत्कृतसङ्गर्भः प्रथमेष्टकयान्वितः ॥
दिग्देवमूर्तिसंयुक्तो मध्यकुम्भयुतेन च । धाम्नः संस्थापनेनापि युक्तः प्रागुक्तवर्त्मना ॥
प्राकारमण्डपोपेतो मण्डपोर्ध्वंश्च मण्डितः । मण्डपो बालयस्तस्य कूटाद्याकार एव वा ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 57, 64b-72 ; 98-100 :

परिवारघटानष्टावुपवेद्युपरि न्यसेत् । सकूर्चान्सापिधानात्त्रान्सवस्त्रान्वारिपूरितान् ॥
सुप्रभूतं सुवक्त्रं च वामनं शङ्खमालकम् । महावीरं भैरवं च वीरेशं चोत्तररूपिणम् ॥
इन्द्रादीशानपर्यन्तं कुम्भमध्ये तु विन्यसेत् । शुक्लं कृष्णं हरितालं श्यामं रक्तं तु बाधलम् ॥
काश्मीरं भ्रूजवर्णं तु सुप्रभृतादिवर्णकम् । खड्गखेटकहस्तांश्च भीमरूपान्सुदंष्ट्रकान् ॥
सर्वाभरणसंयुक्तानूर्ध्वकेशालकान्वितान् । द्विनेत्रान्करालवदनान्खनासाधक्षरैस्तथा ॥
पूजयेत्तु विशेषेण गन्धपुष्पादिभिः क्रमान् । द्वाररक्षघटौ द्वौ तु उपवेद्यां तु विन्यसेत् ॥
सकूर्चो सापिधानौ च सवस्त्रौ वारिपूरितौ । वीरं च सव्यभागे तु महावीरं च वामके ॥
द्विभुजौ च द्विनेत्रौ च रक्तवर्णौ गदाधरौ । वामे विस्मयहस्तौ च खनानाद्येन विन्यसेत् ॥
पूजयेत्तु हृदा मन्त्री गन्धपुष्पादिभिः क्रमान् ।.... द्वारपालौ स्वादिग्भागे स्थापयेत्तु क्रमेण तु ॥
पूजयेद्गन्धपुष्पाद्यैः खनानाद्येन मन्त्रतः । स्थापयेत्परिवाराणि अन्तर्भण्डमध्यमे ॥
पुरतो बलिपीठं तु कृत्वा तस्मिन्सुभूतकम् । विन्यसेत्तेन मन्त्रेण पूजयेत्तु क्रमाद्बुधः ॥
स्थापयेत्तु सुवक्त्रादीन्प्रदक्षिणक्रमेण तु ।

cf. *Kāmikāgama*, II, 45, 9-15a ; 21-22 :

परितः परिवारोक्तः प्रमदान्म च कथ्यते । विश्वरूपं विशालाक्षमक्षयं मदविभ्रमम् ॥
उन्मत्तं ललितं भीमं तीक्ष्णदंष्ट्रं यथाक्रमम् । अस्याष्टमूर्तीशास्ववर्षाटानिन्द्राद्यधिष्ठितान् ॥
कल्पयेत्पूर्ववत्सम्यग्द्वाराग्रे मूर्धिकं च वै । द्वारपौ कल्पयेद्द्वारि विकटं भीममेव च ॥
कुम्भोदरं तथैशान्यां न्यसेन्निसान्व्यधारिणम् । आमोदश्च प्रमोदश्च सुमुखो दुर्मुखस्तथा ॥
अविघ्नो विघ्नराजश्च भक्ष्याशी पञ्चहस्तकः । एतेऽष्टमूर्तिपाः ख्यातास्त्वन्यथा च निगद्यन्ते ॥
हस्तिवक्त्रः प्रलम्बोष्ठो विघ्नेशश्च गणाधिपः । विनायकैकदन्तौ द्वौ भक्ष्यप्रियोऽहिमेखलः ॥
विघ्नेश्वरनिभा एते विघ्नेशस्याष्टमूर्तिपाः । परिवारान्तरे मर्वे क्षेत्रपाः परिकीर्तिताः ॥
बलिपीठं महापीठं पूर्ववत्परिकल्पयेत् । पीठस्याष्टदलेयुक्ता आमोदाद्यष्टमूर्तयः ॥
भूतेशः कर्णिकायां तु लोकपात्राणि वाद्यतः ।

^१ A ajoute एव après च

^२ A : वेद्याश्च

^३ D : कं न्यसेद्

^४ A : सदंष्ट्रिणौ

^५ A : न्यस्त्वा pour न्यस्य

सर्वानेतान्न्यसेन्मन्त्री स्वस्वनामपदान्वितान् । ¹एतानप्यधिवास्यैवं प्रतिष्ठान्ते यथास्थिति ॥
पीठेषु ²स्थापयेन्मन्त्री देवाग्रादि यथाक्रमम् ।

[विनायकप्रतिष्ठाफलश्रुतिः³]

एवं संस्थापितो देवः सर्वान्कामान्प्रयच्छति ॥ ८२ ॥

विशेषान्पुत्रकामस्तु स्थापयेत्तं ⁴गणेश्वरम् ॥ ८३ ॥

इत्यजिताख्ये महातन्त्रे [क्रियापादे] ⁵विनायकस्थापनविधि-
रेकोनपञ्चाशः पटलः ॥

¹ A : एतानेवं समाप्यैव

² A : स्थापनं मन्त्री

³ Cf. *Kārikāgama*, II, 45, 104b-106 :

विद्वेशस्थापनं ह्येवं यत्कुर्याद्बुद्धिमान्स चेत् । आयुष्कामो लभेदाधुर्धनार्थां चेद्वनानि च ॥

विद्याकामोऽमलां विद्यां रतिकामो वरस्त्रियम् । पुत्रान्सौभाग्यमारोग्यं यशो वीर्यं श्रियं शुभम् ॥
लभेत्परत्र मोक्षं च विद्वेशस्थापनेन तु ।

⁴ A : गजाननम्

⁵ A : विनायकस्थापनविधिस्त्रिचत्वारिंशः पटलः ; D : विनायकस्थापनपटलः

[पञ्चाङ्गः पटलः]

[¹स्कन्दस्थापनविधिः²]

स्कन्दस्य स्थापनं वक्ष्ये तस्योत्पत्तिपुरःसरम् । तन्मन्त्रं तत्समासेन शृणु सर्वं सुगधिप ॥ १ ॥

[स्कन्दोत्पत्तिः³]

स्कन्दो मदङ्गसंभूतो मदीर्यो मत्पराक्रमः । मयैव हि पुरा सृष्ट उमापुत्रो⁴ जगद्धितः ॥ २ ॥

अभिभूतः स चैवेति तस्याग्रेयत्वमुच्यते । ⁶अयोनिजन्मसंप्राप्तये तत्सुरवरेष्वहम् ॥ ३ ॥

वैश्वानरमुखे पूर्वं मदीर्यं तु ⁷न्यपिक्त यत् । सोऽपि ⁸मोढुमशक्तस्तत्प्रविश्य शरधानकम् ॥

समर्ज तत्र तदीर्यं ⁹तनु कालवशात्पुनः । व्यक्ताङ्गोऽभूत्सुरस्तत्र दीप्तकालानलप्रभः ॥ ५ ॥

तेनाग्रेयः समुद्दिष्टः शरजन्मा च तेन वै । स्कन्दः कुमारः सेनानीः सुब्रह्मण्यो ¹⁰गुरुस्तथा ॥

एतैरन्यैश्च बहुभिर्नामभिः समुदीरितः । ¹¹स्कन्दयेत्सर्वपापेभ्य इति स्कन्दत्वमस्य वै ॥ ७ ॥

¹²कुत्सितान्मारयत्येष कुमारत्वेन कीर्तितः¹³ । ¹⁴सेनानीत्वं च तस्यापि देवसेनाभिरक्षणान् ॥

[स्कन्दमन्त्राः¹⁵]

तस्य प्रतिष्ठा पूजा च मन्त्रेणैव हि साध्यते । तस्मान्मन्त्रं प्रवक्ष्यामि चतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ ९ ॥

अष्टमस्य द्वितीयान्तो द्वितीयाद्येन संयुतः । बीजेन प्रथमाद्येन संयुक्तो मूलमुच्यते ॥ १० ॥

¹ Ce *patala* se trouve dans les manuscrits A et D seulement.

² Pour स्कन्दस्थापनविधिं voir *Kāmika* II, 64, *Kāraṇa* II, 93, *Dīpta* 75, *Vīra* 15, *Santānasaṃhitā* 28 et *Suprabhedā* I, 44.

³ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 44, 1-5 :

अथातः संप्रवक्ष्यामि स्कन्दस्य स्थापनं परम् । तस्योद्भवं समासेन शृणु पूर्वं गजानन ॥
देहत्यागेऽपि नां दृष्ट्वा तद्योगमहमभ्यसन् । सती चाङ्गं पुनर्गत्वा मुता हिमवतस्तथा ॥
गिरिपार्श्वे तपः कृत्वा तन्मुता पार्वती ह्यभूत् । आवयोः संगमं तत्र देवैः संप्रार्थितो यतः ॥
रेतो वह्निस्तु संग्राह्य क्षिप्त्वा शरवणे च तु । तस्माच्छरवणोद्भवो नाम इत्यपि कीर्तितम् ॥
पटङ्कनिकास्तन्यपानान् पशुमुखस्त्वभिधीयते । तेनैव कार्तिकेयस्तु ॥

⁴ A : पात्रे pour पुत्रो ⁵ D : अभिभूतश्च सा एव ⁶ A : अयोनिजन्मसंप्राप्तः एतत्सुवमुरेष्वहम्

⁷ D : निषिक्तवन् ⁸ D : मोढामशक्तस्तत् ⁹ A : तन्तु pour तनु

¹⁰ D : गुरुस्तथा ¹¹ D : स्कन्दे वै सर्वपापेभ्यः ¹² A : कुत्सितान्ना नयत्येषः

¹³ Cf. *Kumāratantra*, 26, 2b-3a :

कुशब्दः कुत्सितो ज्ञेयो मारणवदस्तु मारणम् । कुत्सितार्थो मृतो येन कुमारो नाम विद्यते ॥

¹⁴ A : तेनानित्वं च

¹⁵ Cf. *Kāmikāgama*, II, 64, 41b-44a :

शर्वर्गस्य नृतीयं तु षट्स्वरममन्त्रितम् । चतुर्दशस्वरोपेतं बिन्दुनादविभूषितम् ॥

विन्दुनादसमायुक्तश्चतुर्थ्यन्तेन तेन वै । अभिधानेन संयुक्तो नमस्कारान्तयोजितः ॥ ११ ॥
अङ्गानि हृदयादीनि पूर्ववत्परिकल्पयेत् । ^१सुब्रह्मण्याय विद्महे शक्तिहस्ताय धीमहि ॥ १२ ॥
^२तन्नः स्कन्दः प्रचोदयादिनि ^३गायत्रीमुच्चरन् । गायत्री च भवेत्तस्य तत्प्रतिष्ठाया कथ्यते ॥

[स्कन्दस्थापनोचितस्थानम्^४]

लिङ्गस्थापनयोग्येषु ^५स्थापने स्थापनं भवेत् । उक्तस्थानेषु संस्थाप्यो ग्रामादौ च शिवालये ॥

[मण्डपकल्पनम्^६]

कल्पिते ^७धाम्नि तस्याग्रे पार्श्वयोरुभयोस्ततः^८ । ^९पूर्ववन्मण्डपं कृत्वा ^{१०}कुण्डवेदिसमन्वितम् ॥

सुब्रह्मण्यं चतुर्थ्यन्ते नमोऽन्ते प्रणवादिकम् । मूलबीजमिति स्थानं तस्मिन्ब्रह्माङ्गकल्पना ॥
मदान्तं दीर्घद्विस्थानं ज्ञान्यन्तैर्वा नमोऽन्तर्कः । ईशानादिपदोपेतैर्ब्रह्माङ्गानि मशुद्धरेत् ॥

cf. *Dīptāgama*, 75. 6b-8a :

अष्टममूर्त्तयं तु सप्तवर्गद्वितीयकम् । प्रथमस्य चतुर्थं तु विन्दुनादसमन्वितम् ॥
मूलमन्त्रमिति प्रोक्तं त्रिदशैरपि दुर्लभम् । ह्रस्वं ब्रह्म सनास्थानं दीर्घाङ्गज्ञानि चोच्यते ॥

^१ Cf. *Kāmikāgama*, II, 64, 4 1b-46a :

महामेनायसंयुक्तं विद्महेपदसंयुतम् । पदाननायसंयुक्तं धीमहीति पदं ततः ॥
तन्नः स्कन्दपदोपेतमन्ते युक्तं प्रचोदयान् । गायत्रीबीजमेतत्स्यात्^२ ॥

^२ D : तन्नो स्कन्दः^३ La forme grammaticale correcte est गायत्रीमुच्चरन्

^४ Cf. *Kāmikāgama*, II, 64, 1-5a :

गुह्यस्य स्थापने वक्ष्ये तद्वक्षणपुरःसरम् । पुरादेर्मध्यमे वाग्नौ यमे वा मध्यमे तयोः ॥
नर्कने वरुणे वायौ सोमे शर्वेऽथवा भवेत् । अन्तरालेऽथवा तेषां अन्तर्धानेऽथवा वा ॥
अन्यद्वेवालयेऽप्येवमथवा पूर्वतोपरि । पूर्वतस्याग्निंके वापि नशुद्यानादिकेऽथवा ॥
राजधान्यादिके वाथ पुण्यक्षेत्रे गृहेषु वा । ग्रामादमण्डपादीनां द्वेषे पुण्यतश्च ॥
कुमारालय इष्टः स्यात्^४

^५ D : स्थापनैः

^६ Cf. *Dīptāgama*, 75, 17b-21a :

वाम्नुहोमं दिवा कुर्यान्मण्डपं कारयेत्पुनः । ग्रामादग्याग्रतः कुर्यात्पूर्वतोपि विधिना सत् ॥
मध्यमे पेटिकां कुर्यात्परितः कुण्डमुच्यते । चतुरश्रं चतुर्दिक्षु आगेधादिषु तुल्यम् ॥
दन्द्रद्वैशानयोर्मध्ये जयाकुण्डं त्रिकोणकम् । सोमईशानयोर्मध्ये पश्चात्त्रे निजयावर्तम् ॥
अथवान्यप्रकारेण पट्कोणं तु प्रकल्पयेत् । त्रिकोणं कल्पयेत्कुण्डं त्रिकोणं च कारयेत् ॥

cf. *Kāmikāgama*, II, 64, 53-55a :

ग्रामादस्य चतुर्दिक्षु ब्रह्मादीनां स्थ मण्डपम् । पश्चात्तत्रपश्चैकमंग्र्याकुण्डप्रकल्पनम् ।
पूर्वोत्तरेशसंस्कृतमन्त्रानवेदिकवान्वितम् । तदक्षकोटायनं विप्रशुक्तिं सोमपत्थितम् ॥
पुण्यादसेचने वाम्नुदेवनेऽयाग्नितर्पणे ।

^७ A : तानि pour धाम्नि

^८ A : उभयोरनु तत् pour उभयोस्ततः

^९ D : मण्डपं पूर्ववत्कृत्वा

^{१०} A : कुण्डे pour कुण्ड

¹विशेषोऽयं भवेत्तत्र प्रधानं स्यात्पडश्रकम् । गोमयालेपिते तस्मिन्पूर्ववत्संस्कृते ततः ॥ १६ ॥

[नेत्रोन्मीलनम्²]

नेत्रोन्मीलनकर्मस्य कुर्याद्वै स्नानमण्टपे । षड्वक्त्रैकमुखा³ चापि स्वतन्त्रप्रतिमा भवेत् ॥१७॥
 गौणे तु ⁴प्रतिमा स्थाप्या भवेदेकमुखा हरे⁵ । प्रतिमां स्थण्डिले स्थाप्य पूर्वस्य पूर्ववत्कृते ॥
 वर्तयेन्नयनं चात्र हेमसूच्या च शिल्पिना । तस्य कर्मणि निर्वृत्ते प्रोक्षयित्वा कुशाम्भसा ॥
 स्कन्दगायत्रिया पश्चाद्द्वादशाक्षि क्षिपेत्क्रमात् । दक्षिणेतरोश्चापि ⁶न्यस्वाकेन्दुरणू क्रमात् ॥
 मधु दुग्धं च हेमादिपात्रस्थं प्रस्थसंमितम् । तस्याग्रे स्थण्डिले स्थाप्य प्रोक्षयित्वा शिवाम्भसा ॥
 मुद्रया चामृतीकृत्य ⁷तत्राथो धेनुसंज्ञया । ⁸हेमया दूर्वया मन्त्री दक्षिणेतरोरपि ॥ २२ ॥
 मधुना पयसा चैव तर्पयेन्नेत्रमुच्चरन् । ⁹त्रिनेत्राय ददेत्तच्च ललाटे लोचने सुधीः ॥ २३ ॥
 अग्निमन्त्रं तु त्रिन्यस्य तर्पयेत्सर्पिणा तथा । ततो यवनिकां तत्र ¹⁰विमृज्य यतिभूसुरान् ॥

[वेरसुद्धिः, ग्रामपदक्षिणं च]

गां च ¹¹गायत्रिमन्त्रेण दर्शयेद्देशिकोत्तमः । पञ्चमृत्पञ्चगव्यैश्च प्रतिमासुद्धिमादिशेत् ॥ २५ ॥

¹ A : विशेषः संभवेत्तत्र

² Cf. *Kāmikāgama*, II, 64, 49-51 :

“नेत्रमोक्षणमाचरेत् । मन्वाज्याभ्यां सहेनाभ्यां पात्रम्याभ्यां प्रकल्पयेत् ।

हृदा मुवर्णकन्यामधान्यगोविप्रदर्शनम् । कुर्यात्प्रच्छन्नवस्त्रेण मह सवन्मना गुरु ।

यदि देवीयुतः स्कन्दः पृथक् तस्याश्च कारयेत् । प्राग्प्रच्छुद्धिं प्रकल्प्यास्मै ब्रह्मादीनां प्रदक्षिणम् ॥

cf. *Kāraṇāgama*, II, 93, 23-24a :

नयनोन्मीलनं पश्चाज्ज्योतिर्मण्डलमालिखेत् । कन्यकागोयतीश्चैव विप्रगुग्मं प्रदर्शयेत् ॥

धान्यं च यजमानं च जनसङ्घं प्रदर्शयेत् ।

cf. *Vīrāgama*, 75, 11-16 :

मुवर्णमुचिना चैव सौम्यदृष्टिं लिखेत्ततः । अक्षिहोमं ततः कृत्वा नेत्रेणैव शताहुतिः ॥

प्रच्छन्नपटसंयुक्तं मधुवातेति तर्पयेत् । घृतसिक्षेति संतर्प्य सवन्सां गां प्रदर्शयेत् ॥

जयाविजययोश्चैव मूलमन्त्रेण कारयेत् । नृतायस्य नृतीर्यं तु मायातलसमन्वितम् ॥

विन्दुनादसमायुक्तं जयाबीजमनुत्तमम् । सप्तावर्गच्चतुर्थं तु मायातत्त्वसमन्वितम् ॥

विन्दुनादसमायुक्तं विजयावाजमुच्यते । ब्राह्मणान्दर्शयेत्तत्र पुण्याहं वाचयेत्ततः ॥

स्नापयेत्पञ्चगव्येन प्रतिमां क्षालयेद्दृदा । नववस्त्रमामाधानः कुर्याद्ग्रानप्रदक्षिणम् ॥

³ A : सुत्रे pour सुखा

⁴ A : गौणेषु pour गौणे तु

⁵ A : प्रतिमां म्याप्य

⁶ Cf. *Kumāratantra*, 26, 33b-34a :

स्वतः प्रधाने वक्त्रैकं मूलवेरं तु पूर्तिदम् । मोक्षार्थं पञ्चमं वेरं मूलवेरं प्रतिष्ठितम् ॥

⁷ A : वर्तयेन्नयनस्यात्र

⁸ A : न्यस्वा केन्दुरणूक्रमात्

⁹ A : तत्र थोष्यसंज्ञया

¹⁰ A : हेनया

¹¹ A : त्रिणेत्राय

¹² A : विमृज्यायसभूसुरान्

¹³ La forme grammaticale correcte est गायत्रिमन्त्रेण

ततश्च गन्धतोयेन ^१स्कन्दगायत्रीमुच्चरन् । अभिषिच्य ततो नीत्वा ग्रामादौ च प्रदक्षिणम् ॥

[जलाधिवासः^२]

ततो ^३जलाशयं नीत्वा तत्तीरे स्थाप्य देशिकः । अभिषिच्य ततो वस्त्रकूर्मालाभिरत्र तु ॥
प्रतिमां सम्यगावेष्ये च द्वाध्वं तस्य मूर्धनि । निवेशयेज्जलस्यान्तः पूर्वोक्तविधिना सुधीः ॥

[शयनाधिवासः^४]

नीत्वा ^५जलान्ततस्तत्र स्नानमण्डपमानयेत् । तत्रैव स्नानवेद्यां तु स्थाप्यार्चां प्राङ्मुखान्ततः ॥
वस्त्रकूर्वादिकं न्यस्य स्कन्दगायत्रीमुच्चरन् । अभिषिच्याम्बुना कुर्यात्पुण्याहं विधिवत्सुधीः ॥
ततश्च कौतुकं ^६हेमं बन्धयेद्द्वयं स्मरन् । पूर्ववच्चाभिषेद्यार्चां कूर्चवस्त्रादिभिः क्रमात् ॥३१॥
मण्डपे स्थण्डिले वेद्यां शयनं चापि पूर्ववत् । ^७संस्थाप्याथ च संप्रोक्ष्य देवानभ्यर्च्य देशिकः ॥
आनयेत्प्रतिमां तत्र शयने शाययेत्ततः । प्राकृशिरस्कोर्ध्ववक्त्रां तां ततो रक्तेन वाससा ॥३२॥

[कुम्भस्थापनम^८]

आच्छाद्य च ततः कुम्भान्स्थापयेत्तच्छिरोऽन्तके । हेमादिनिर्मितं रम्यं द्रोणपूरं मनोरमम् ॥

^१ La forme grammaticale correcte est स्कन्दगायत्रीमुच्चरन् ; voir aussi *śloka* n° 31

^२ Cf. *Kāmikāgama*, II, 61, 52 :

जलेऽधिवासयेत्स्कन्दं लम्बकूर्चयुतं हृदा । परितः कलशान्गन्त्री न्यसेदिन्द्राद्यधिष्ठितान् ॥

cf. *Virājama*, 75, 17-18 :

जलाधिवासनं कृत्वा त्रिरात्रं पञ्चरात्रकम् । मूलगन्त्रेण विप्रेन्द्र प्रच्छन्नपटमयतम् ॥

अभिनव कलशान्गन्त्री लोकपालाधिदेवतान् ।

^३ A : जलाशये

^४ Cf. *Dīptāgama*, 75, 21b-23 :

शालिता विक्रिरेद्वेदीं तण्डुलं तिलं विन्यसेत् । जयनं पञ्चगि कण्य चर्मजाद्यैरनुक्रमात् ॥

शाययेद्द्विदिकामध्ये प्राकृशिरनर्ध्ववक्त्रकम् । जयां च विजया चैव द्वे पार्श्वे विन्यसेत्कलात् ॥

कौतुकं बन्धयेद्दिग्भ्यो हृदयेन तु मन्त्रतः ।

^५ A : जलान्ततस्यार्थं स्नान०

^६ A : हेमं pour हेमं

^७ A : संस्थाप्य pour संस्थाप्य

^८ Cf. *Dīptāgama*, 75, 24-28 :

प्रतिनस्यैग्रदिग्भागे स्थापयेत्स्कन्दकुम्भकम् । जयाविजयाहर्मौ च द्वौ पार्श्वे विन्यसे क्रमात् ॥

मवस्त्रं नद्दिग्भ्यं च मकूर्चं साधिष्ठानकम् । एवमदीजानपर्यन्तं पृथुम्भान्क्रमान्यसेत् ॥

कुमारं च गुहं चैव मुत्रद्वार्यं तथैव च । सेनापतिं सुराग्रं च हस्तमुं तथैव च ॥

शरवणोद्भवं चैव कार्तिकेयं च विन्यसेत् । गन्धपुष्पादिनाभ्यर्च्य स्वस्यान्तः च मन्त्रतः ॥

नैवेद्यं पायसं दद्यान्ताम्बूलं च निवेशयेत् ।

cf. *Kāmikāgama*, II, 64, 58b-62 :

शिरःप्रदेशे मूत्राङ्घ्रं कुम्भं वस्त्रादिभिर्युतम् । न्यस्त्वा तस्मिन्त्यथा वेगे तथा स्कन्दं प्रपूजयेत् ॥

उत्रायुतं वेदिन्यस्य वर्धनीं तत्र तां यजेत् । परितोऽष्टौ घटान्यस्त्वा सुविधौ प्रान्यजेत् ॥

मितस्रविचित्रं च गन्धतोयेन पूरितम् । पञ्चरत्नसमायुक्तं सकूर्धं सापिधानकम् ॥ ३५ ॥
 वज्रेण वेष्टितग्रीवं मालापल्लवशोभितम् । परिच्छदघटानद्यौ तदर्धपरिमाणकान् ॥ ३६ ॥
 तादृशान्स्थापयेन्मन्त्री प्रागादिषु समन्ततः । वेद्या दक्षिणपार्श्वेऽथ समानीय ह्युदङ्मुखः ॥
 प्राणायामत्रयं कृत्वा कुर्यान्मन्त्रात्मिकां^२ तनुम् । अङ्गन्यासकरन्यासं तन्मन्त्रेणैव कारयेत् ॥
 यथा बहिः स्थितं रूपं ध्यात्वा तस्य गुहस्य तु । ततः प्रधानकुम्भे^३ तमेवं प्राणपथा सुधीः ॥
 आवाह्य स्थापयेत्त्रयं संनिधीकृत्य रोधयेत् । मूलमन्त्रेण तत्सर्वं कुर्यात्त्रोक्तमुद्रया ॥ ४० ॥
 ततो गन्धादिभिश्चापि गुहं सम्यक् समर्चयेत् । देशेषु दिग्विदिक्स्थेषु पूर्वार्दिकलशेषु च ॥
 विद्येशान्गन्धपुष्पाद्यैर्यजेत्सर्वं^४ प्रदर्शयेत् । हविर्निवेदनं पश्चात्सर्वेषामपि कारयेत् ॥ ४२ ॥

[होमः^५]

ततो होमं तु कुण्डेषु देशिको मूर्तिपैः सह । आसनं तत्र कुर्वीत कुण्डसंस्कारपूर्वकम् ॥ ४३ ॥
 होतारः साधकाः प्रोक्ताः पुत्रकास्तदलाभके^६ । ततः शान्तमनाः कुण्डे गुहदेवं प्रधानके ॥
 स्कन्दं सर्वामरेशानं पूजयेत्पूर्ववत्सुधीः । शेषेष्वपि च विद्येशान्कुण्डेषु परितो यजेत् ॥ ४५ ॥
 पञ्चहोमे तथा प्रोक्ताः कोणसंस्था विवर्जिताः । समिदाज्यचहँल्लाजान्सर्षपांश्च यवांस्तिलान् ॥
 शतमर्धं तदर्धं वा होमद्रव्यं च सर्वकम् । सर्वत्रैव समिद्धोमं मूलमन्त्रेण कारयेत् ॥ ४७ ॥
 आज्यादिषट् पडङ्गैस्तु होमयेद्धोतृभिः सह । द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा प्रतिद्रव्यं च संस्पृशेत् ॥

मृत्रवस्त्रसुवर्णादियुक्ताः सर्वे घटा मताः । आत्मविद्याशिवाख्यं च जानुकण्टशिरोऽवधि ॥

न्यस्त्वा तत्त्वत्रयं सेशं मूर्तिमूर्तीश्वरान्यसेत् । मूर्तयः श्मादयो लोकपाला मूर्तीश्वरा मताः ॥

प्रागुक्ता वा तदीशानाः”

^१ A omet हि dans हु

^२ A : मन्त्रात्मिकां pour मन्त्रात्मिकां

^३ A : कुम्भं pour कुम्भे

^४ A : यज्ञादीन् सर्वं pour यजेत्सर्वं

^५ Cf. *Nīptāgama*, 75, 28b-33 :

ततो होमं प्रकर्तव्यमग्निकार्योक्तवर्त्मना । समिदाज्यचहँल्लाजान्सर्षपांश्च यवांस्तिलान् ॥

शालिनीवारगोधूममुद्गैश्चैव समन्वितान् । पञ्चवस्त्रपडङ्गेन कमाद्भुत्वा विशेषतः ॥

स्कन्दमूलेन होतव्यं महत्त्वं वा तदर्धकम् । कृत्विग्भिः सह होतव्यं तत्तद्दशशतं शतम् ॥

पडङ्गरेण मन्त्रेण होमयेत्सहस्रकम् । अघोरेण तु मन्त्रेण प्रायश्चित्तिं शताहुतिम् ॥

जयाविजययोश्चैव प्रत्येकं तु शताहुतिः । जयादिरभ्याधानं च राष्ट्रस्य हुनेकमान् ॥

चतुर्दिक्षु चतुर्वेदैः कुर्यादध्ययनं ततः ।

cf. *Santānasamhitā*, 28, 15 18 :

ततो होमं प्रकर्तव्यं पूर्वोक्तविधिना सह । कुमारमूक्तं देवेशि जुहुयात्सु शताष्टकम् ॥

चित्तं सन्तानेनैतत् कुमारमूक्तमिति स्मृतम् । प्रानादेन तु मन्त्रेण स्कन्दमूलेन होमयेत् ॥

पञ्चाशत्पञ्चविंशौर्वा पलाशसमिधा युतम् । चतुर्दिक्षु चतुर्वेदैः कुर्यादध्ययनं ततः ।

पशुदुम्बरमश्वत्थं पलाशं तु शमी तथा । मूलमन्त्रं जपित्वा तु पडङ्गैर्होमयेद्बुधः ॥

^६ A : लाभकाः pour लाभके

तत्तदङ्गानि देवस्य तत्तदङ्गं समुच्चरन् । ततस्तु मूलमन्त्रेण फलभक्ष्याणि होमयेत् ॥ ४९ ॥
 ततो ^१गायत्रीमुच्चार्य घृतेनैव ^२दशाहुतीः । सर्वे हुत्वा तु कुण्डेषु रात्रौ होमं समापयेत् ॥ ५० ॥
^३पुश्रोदुम्बरकाश्वत्थवटाः पूर्वादितः क्रमात् । शम्यर्कखदिराश्वैव ^४ह्यपामार्गो विदिक्षु च ॥ ५१ ॥
^५पलाशस्तु प्रधानस्य तैरेव परिधिर्भवेत् । होमकाले वदेद्दिक्षु वेदाध्ययनमुत्तमम् ॥ ५२ ॥
 शांकरेऽस्त्रजपः कार्यः ^६साधकेन समन्वितः । एवं सर्वं गुरुर्नीत्वा रात्रिं जागरतस्ततः ॥ ५३ ॥

[प्रतिमास्थापनम्^७]

प्रभाते मूर्तिपैः सार्धं स्नानं कृत्वा च नैत्यकम् । प्रविश्य मण्डपं तत्र देवानभ्यर्च्य पूर्ववत् ॥
 पूर्णां च मूलमन्त्रेण सर्वत्रापि प्रदापयेत् । आचार्यः शिल्पिना सार्धं स्थापयेच्छिवलप्रके ॥ ५५ ॥
^८स्कन्दगायत्रीमुच्चार्य देवमुत्थाप्य यत्नतः । प्रदक्षिणं समानीय प्रासादं संप्रविश्य च ॥ ५६ ॥
^९रत्नलोहादिकान्सर्वाँ छिन्नस्य स्थापने ^{१०}यथा । पीठावटे तथा न्यस्य शक्तिचक्रं यजेत्ततः ॥ ५७ ॥
 प्रतिमां निश्चलां स्थाप्य सुश्लिष्टं कारयेत्ततः । स्नात्वाचम्य शुचिर्भूत्वा देशिकः शान्तमानसः ॥
 मन्त्रिनाम्भस्ततो नीत्वा गत्वा मण्डपमध्यमम् । तत्र पुण्याहमारभ्य प्रविश्य भवनं ^{११}गुरुः ॥ ५९ ॥
 प्रोक्षयित्वा गृहं मन्त्री ब्रह्मभिः पञ्चभिः क्रमात् । प्रतिमां बहुशस्तोयैः शुद्धिं कृत्वा तु देशिकः ॥

^१ La forme grammaticale correcte est गायत्रीमुच्चार्य ^२ A : दशाहुतिम्

^३ A : पुश्रोदुम्बरकाश्वत्थं वटपूर्वादितः क्रमात्

^४ A omet हि dans ह्यपामार्गो

^५ A : पलाशं तु

^६ A : जपं कार्यं pour जपः कार्यः

^७ Cf. *Kāmikāgama*, II, 64, 71b-75 :

ततः प्रभाते संशुद्धो मूर्तिपैः सह देशिकः । उद्धृत्य पणुखं तं च कुम्भानम्रींश्च तर्पयेत् ॥
 प्राशयित्वा निमित्तं तु दक्षिणेन शताहुतिः । उक्त्वा पूर्णाहुतिं पश्चात्प्रविष्टोऽहाम् देशिकः ॥
 नादुपै देविके वापि प्राग्बन्संस्कारसंयुताम् । कशिलां हृदयेनैव मन्थान्वादिभित्तम् ॥
 विन्यस्य स्थापयेत्तस्यां पणुखं मूलमुच्चरन् । मूलमे मुमुहूर्ते तु यथा द्वारस्य पणुखम् ॥
 अथ ब्रह्मशिलोपेतं स्थापयेद्वा पञ्चाननम् ।

cf. *Dīptāgama*, 75, 34-38a :

सर्वद्रव्यममायुक्तं हृदयवाहं समुच्चरन् । स्त्रियमन्त्रेतिमन्त्रेण जुहुयात्तदनन्तरम् ॥
 पूर्णाहुतिं यदभ्येति जुहुयाद्देशिकोत्तमः । अर्चनां विश्वकृत्वा चतुर्दशदिक्षुम्भोः ॥
 शिवलिङ्गप्रतिप्रोक्तमार्गेणैव समाचरेत् । उत्थाप्य शयनाह्वं हृदि ग्यासं तु कारयेत् ॥
 गर्भन्यासं ततः कुर्यात्प्रथमं च पदे न्यसेत् । मुहूर्ते बन्धयित्वा तु शिलानं तु विर्जयेत् ॥
 आचार्यदक्षिणां दद्यात्पञ्चाङ्गभूषणैः सह ।

^८ La forme grammaticale correcte est स्कन्दगायत्रीमुच्चार्य

^९ Cf. *Virāgamā*, 75, 9-10 :

रत्नन्यासं प्रकर्तव्यं पूर्वादीनि क्रमाद्बुधैः । वज्रं मरुतं चैव वैद्व्यं च प्रवाचकम् ॥
 चतुर्दिक्षु च विन्यस्य इन्द्रनीलं तु मध्यमे । मुक्तिधं कारयेत्तत्र^{१०}

voir aussi *Ajītāgama*, vol. I, pp. 158-159 :

^{१०} A : तथा pour यथा

^{११} A : कुम्भ pour गुरुः

[कुम्भाभिषेकः^१]

गन्धचन्दनलिप्ताङ्गो वद्वपञ्चाङ्गभूषणः । सप्तद्वाराः स्थितः सूक्ष्ममुत्तरीयं दधत्तदा ॥ ६१ ॥
 उर्गीं च तथैवान्यत्प्रसन्नः प्रियदर्शनः । मूर्तिपैः सौत्तरीयैश्च^२जापिथिश्च तथाविधैः ॥ ६२ ॥
 कृतमन्त्रतनुस्तत्र प्रधानं कुम्भमुद्धहन् ।^३स्कन्दस्य तं विशेषात्तु प्रासादं तु प्रदक्षिणम् ॥ ६३ ॥
 देवाग्रे विन्यसेत्कुम्भं देवाग्रे स्कन्दमाश्रितम् । विद्येशांश्चैव परितो^४ होतारः कलशाष्टकम् ॥ ६४ ॥

[मन्त्रन्यासः]

कुम्भकूर्चाम्भसा मन्त्री विन्यसेत्प्रतिमाहृदि । सूलादिसूक्ष्मपर्यन्तं मन्त्ररूपं जनार्दन ॥ ६५ ॥
^५स्नापयेत्स्वापकस्तत्र ततोऽङ्गानि च विन्यसेत् । विद्येशान्कलशांश्चपि क्रमात्त्राशिपेक्षदेत् ॥
^६अवर्गं मूर्तिं विन्यस्य कवर्गं दक्षिणे न्यसेत् । चवर्गं वामहस्ते तु टवर्गं हृदये न्यसेत् ॥ ६७ ॥

^१ Cf. *Kāmikāgama*, II, 64, 76-80 :

देवाग्रे तु घटान्वयत्तदा मन्त्रन्यासं समाचरेत् । कुम्भादीजं समादाय पशुमुख्य हृदि न्यसेत् ॥
 यदि देवी सती तस्यां वर्धन्या विन्यसेन्मनुष्ये । पीठस्य परितश्चान्यकुम्भेभ्यो विन्यसेन्मन्त्र ॥
 तत्तद्व्यतिथिनाङ्गानामपि विद्येशाङ्गानाम् । तत्तद्व्यतिथिनाङ्गानामपि विन्यसेत् ।
 स्नापनं कारयेदन्ते नैवेद्यं चोत्सवं चले । गुह्यंश्च मूर्तिपादींश्च दद्याद्यैर्दक्षिणायुक्तम् ॥
 इष्ट्वा हेनाङ्गुलीयैश्च प्रतिमास्थापनोक्तवत् । समातनप्रतिष्ठां यदनुक्तं समाचरेत् ॥

cf. *Dīptāgama*, 75, 38b-40 :

स्नापयेत्स्कन्दरूपेण स्कन्दकुम्भं विशेषतः । जयाविजययोश्चैव तत्तन्मूलेन दापयेत् ॥
 प्राणप्रतिष्ठानन्त्रेण स्कन्दशक्तिं तु कारयेत् । हविनिवेदयेत्पश्चात्ताम्बूलं दापयेत्ततः ॥
 प्राङ्गपान्गोजयेत्तत्र शैवानन्दं पूजयेत्तदा ।

^२ A : जातिभैश्च

^३ A : स्कन्दस्नान्तं

^४ A : होतारं कलशाष्टके

^५ A : स्नापयेत्स्वापकस्तत्र

^६ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 27, 34 et 36b-44a :

अन्यासां देवतानां च प्रतिष्ठायां तथाकारान् । अक्षराणां तु विन्यासं प्रवक्ष्यामि प्रजापते ॥
 स्वराः षोडशका जीवाः कादशोऽपि च संस्पृताः । प्राणोपाधिविभेदेन पञ्चासन्नायुक्ताः स्पृताः ॥
 तैरेव चार्चिता देवाः सर्वशास्त्रे प्रजापते । अकारादिअकारान्तं मानुका विन्यसेत्कनात् ॥
 शिरोललाटेनेषु कर्णयोस्तु द्विगण्डयोः । नासिकोद्भवयोश्चैव दन्तपङ्क्तिद्वयोरपि ॥
 जिह्वायां ताडुमूले च स्वराः षोडश विन्यसेत् । कवर्गं सव्यहस्ते तु चवर्गं वामहस्तके ॥
 टवर्गं दक्षिणे पादे तवर्गं वामपादके । पफौ दक्षिणपार्श्वे तु दभौ वै वामपार्श्वके ॥
 कण्ठदेशे मकारं तु कुक्षौ पृष्ठे तथा न्यसेत् । रसत्वप्रकल्पेदोऽस्थिमज्जाशुकेषु धातुषु ॥
 यकारादिसकारान्तं क्रौणैव तु विन्यसेत् । हकारं हृदि विन्यस्य लकारं वृषणे तथा ॥
 क्षकारं मेढूदेशे तु प्रणवेन समन्वितम् । विन्दुनादसमायुक्तं तमस्कारयुक्तं न्यसेत् ॥

तवर्गं कुक्षित्रदेशे तु पवर्गं पृष्ठतो न्यसेत् । यवर्गं दक्षिणे पादे 'शवर्गं वामके न्यसेत् ॥ ६८ ॥
 ङकारं मेढ्रदेशे तु कूटं च हृदये न्यसेत् । तारं सर्वत्रमप्यस्य 'स्कन्दगायत्रीमुच्चरन् ॥ ६९ ॥
 सर्ववर्गेषु विन्यस्य पुत्रमूलं हृदि न्यसेत् । अङ्गानि चाङ्गेष्वधाय' स्तपनोक्तविधानतः ॥ ७० ॥
 अभिषिच्य पुनः शुद्धिं कृत्वा मन्त्रान्पुरोक्तवन् । विन्यस्य स्कन्ददेवस्य शुभस्याग्रे महात्मनः ॥
 अर्घ्यं च सूक्तिं विन्यस्य गन्धपुष्पादिभिः शुभैः । मूलमन्त्रैः समं पूज्य चन्दनेनाहुलिप्य च ॥
 मालाभरणवस्त्रैश्च यत्नेनैव समर्चयेत् । हविर्निवेद्येतवधाद् महद्रचञ्जनसंयुतम् ॥ ७३ ॥
 'विवांश्वतुर्विधांस्तत्र ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः । 'प्रागुक्ताद्य विशेषोऽयं प्रधाने 'तूपदिश्यते ॥ ७४ ॥
 [प्रधानालये विशेषः]

प्रासादस्य भवेद्द्वारं पश्चिमाभिमुखं तथा । प्राङ्मुखं वा परीवारौहोक्पालान्प्रवर्तयेत् ॥ ७५ ॥

¹ A : स्वर्गं

² La forme grammaticale correcte est स्कन्दगायत्रीमुच्चरन्

³ A : आदाय pour आधाय

⁴ Cf. *Mṛgendrāgama*, Caryāpāda, paṭala 1, śloka 2 :

देशिको मन्त्रवृत्तिश्च पुत्रकः सनयी च यः । चत्वार एते दैवाः स्तुः”

cf. *Kāraṇāgama*, I, 26, 1b-2 et 9-10a :

पञ्च दैवाः गमाख्याताः सिद्धान्ते तु प्रजापते । प्रथमोऽजादिशैवस्तु स शैवस्तु महाकिलः ॥

आदिशैवो द्वितीयस्तु स शिवब्राह्मणः स्मृतः । तृतीयस्तु महाशैवः स शैवो विप्र उच्यते ॥

चतुर्थस्तु शैवोक्तो चतुर्थैव तथा स्मृतः । पञ्चमोऽन्तरशैवस्तु स्मृत्थेति तथा मत्तः ॥

⁵ A : प्रागुक्तविशेषोऽयं

⁶ A : तु प्रविश्यते

⁷ Cf. *Kāmikāgama*, II, 64, 11-24 :

पूर्वस्य पश्चिमास्यो वा दक्षोत्तरमुन्वस्तु वा । परिवारामरैर्युक्तः कथ्यन्ते ते प्रवहणः ॥

यत्रेन्द्रो राक्षसेन्द्रश्च पिशाचेन्द्रश्च भूतराट् । गन्धर्वः किलरो दैत्यनायको दानवाधिपः ॥

क्रनात्पूर्वादिशवन्तिस्त्रिता एते चतुर्भुजाः । वरदाभयसंयुक्ताः खड्गखेटसमन्विताः ॥

सङ्गखेटसनायुक्ता द्विभुजा वाञ्छनप्रभाः । भीमकपाः सुशान्ता वा वक्रकेशरतु वा मत्तः ॥

शङ्कुनी पूतगा चैव रेवती मण्डपूतला । वक्रजपण्डी निरान्ताशा मेघा देवाटमूर्तयः ॥

पशुपतः शक्तिगणेशश्च कार्तिकेयो गृहन्ततः । स्कन्दो मयूरवाहः स्यात्सेनानीः शक्तिहन्तकम् ॥

एो वा मूर्तिमान्त्रस्य क्रनात्त्रिलिपुटान्विताः । वज्रपद्मधराः सर्वे स्कन्दोक्ताकारसंयुताः ॥

चतुर्भुजा द्विहन्ता वा पद्मवक्रार्थैकवक्रक्राः । एते वा परितः स्थाप्याः क्रनात्पूर्वादियोगाः ॥

इन्द्रादीन्वाटपीठं वा मयूरं वाप्रतो गजम् । विघ्नेर्गं क्षेत्रपं भानुं महापीठं प्रकल्पयेत् ॥

बलिपीठं च शर्पेक्षान्परिवारांस्तु वा न्यसेत् । बलिपीठदलेपिचन्द्रपूर्वां गन्धे प्रदेधराः ॥

द्वारपौ कल्पयेद्द्वारे श्यामरक्तनिभौ क्रनात् । दक्षवामगतौ द्वारादष्टिभुजौ वा चतुर्भुजौ ॥

साङ्गखेटधरौ सूचिमुद्राविस्मयसंयुतौ । श्यामाभौ रक्तवर्णौ वा सितकृष्णौ भयंकरौ ॥

जयाख्यविजयाख्यौ द्वौ द्वारपौ विकृताननौ । श्यामो कल्पयेत्स्कन्दनण्डं वेदकरं वरम् ॥

अभयं वज्रपदो च बहन्तं द्विभुजं तु वा । साकल्यसंज्ञया ख्यातं तदर्थं पीठपेव वा ॥

⁸ A : वापनीवारात्

विशाखनैगमेयौ च दक्षिणेतरयोरपि । पार्श्वयोर्द्वारपालौ च मयूरं वाहनं तथा ॥ ७६ ॥

यथास्थानं प्रतिष्ठाप्य कलशेष्वभितो न्यसेत् । वेदिकायास्तु परितो भूमौ संस्थाप्य मन्त्रवित् ॥

स्वस्वनामपदैर्मन्त्रैरर्चयित्वा यथाक्रमम् ।

[स्कन्दप्रतिष्ठाफलश्रुतिः^३]

एवं यो विधिना देवगुहस्थापनतो नरः ॥ ७८ ॥

पुत्रार्थी पुत्रमाप्नोति जयार्थी^४ जयभाग्भवेत् । विद्यार्थी लभते विद्यां सोऽन्ते सायुज्यमाप्नुयात् ॥

इत्यजिताख्ये महातन्त्रे [क्रियापादे] स्कन्दस्थापनविधिः

^५पञ्चाशः पटलः ॥

^१ A : विशाखान्नेगमेये च

^२ A : यथास्थानं प्रविष्टांगं

^३ Cf. *Kāmikāgama* II, 64, 81-82 :

एवं यः स्थापनं कुर्यात्प्रमुखस्य द्विजोत्तमाः । आयुः पुत्रान्वमून्विद्यामकलङ्कां वरन्नियम् ॥

सौभाग्यं महतीं लक्ष्मीं तीरोगत्वं यशः सुखम् । शुभं लब्ध्वा परत्रापि मोक्षं च लभते नरः ॥

^४ A : जयदं भवेत्

^५ A : चतुश्चत्वारिंशः pour पञ्चाशः

[एकपञ्चाशः पटलः]

[¹चण्डेशस्थापनविधिः²]

³अधेदं स्थापनं वक्ष्ये चण्डेशस्य जनार्दन । ⁴उत्पत्तिं मन्त्रपूर्वां तु समासाच्छृणु सांप्रतम् ॥१॥

[चण्डोत्पत्तिः⁵]

चण्डः स्वभावात्सन्पूर्वं शिवार्चनपरायणः । यक्षरक्षःपिशाचाद्या गणत्वं च पुरा गताः ॥२॥
शिवाज्ञया हि चण्डत्वे तिष्ठन्तो दुःसहाः सुरैः । विरिञ्चन्द्रमुखैश्चापि दुर्धर्पाश्चण्डविक्रमाः ॥३॥

¹ Ce *paṭala* se trouve dans les manuscrits A et D seulement.

² Pour चण्डेशस्थापनविधिं voir *Kāmika* II, 65, *Kāraṇa* I, 87, *Santānasamhita*: 32 et *Suprabhedā* I, 47,

³ Le ms. E contient dans le *paṭala* 62 un titre en marge चण्डेशप्रतिष्ठाविधिः et trois *śloka* et demi relatifs à Caṇḍeśa, et qui viennent à la place des trois premiers *śloka* relatifs à la गुरुप्रतिष्ठाविधिं que l'on a dans les autres manuscrits. Le reste du *paṭala* 62 dans E concerne la गुरुप्रतिष्ठा comme dans les autres mss. Ce court passage sur Caṇḍeśa ne se trouve donc pas à sa place. Bien qu'il semble appartenir à l'*Ajītāgama* en raison du vocatif Janārdana, cet āgama étant récité par Śiva à Viṣṇu, et bien que ce *paṭala* 51 qui traite de Caṇḍeśa, ait des lacunes au début, sur les sujets, चण्डोत्पत्ति et चण्डमन्त्र et soit sans doute incomplet, la forme de ce court passage ne permet pas de le placer ici. Ces trois *śloka* et demi sont :

देवदेव महाप्राज्ञ सर्वज्ञ करुणानिधे । उत्तमस्य तु भक्तस्य चण्डेशस्य महात्मनः ॥

यथाविध्युक्तमार्गेण प्रतिग्रं ब्रूहि मे शिव ।

भगवान्—

त्वत्प्रार्थनावशादेवमहं वच्मि जनार्दन ॥ शिवागारस्य चेशाने मण्डपं च सलक्षणम् ।

शिववागवविधानेन कुर्यादालयमार्गतः ॥ सर्वलक्षणसंयुक्तं चण्डेशस्य सुरोत्तम ।

⁴ A : उत्पत्तिर्मन्त्रपूर्वं तु

⁵ Voir *Śivarahasya*, *aṃśa* 4, *adhyāya* 7-8 pour l'autre version de la légende de Caṇḍeśa.

cf. *Dīptāgama*, 97, 3 4 :

चण्डापचण्डौ विक्रान्तश्चण्डेशश्च चतुर्विधाः । महाबला महाप्राज्ञा रुद्रा रुद्रसमप्रभाः ॥

युगे युगे क्रमाद्ब्रह्मे चण्डत्वं प्रापितास्तु ते । तस्मादीशप्रियार्थयि चण्डपूजां समाचरेत् ॥

cf. *Suprabhedāgama* I, 47, 2-3a:

रुद्रस्यैव तु रुद्रांशं तत्सर्वं चण्डनामतः । गणेशावरणे स्थित्वा दशमैनायुतेन च ॥

प्रचण्डादि विनिष्क्रान्ताः पञ्चमूर्तिविधानतः ।

चण्डस्वभावस्तेषां यो नाशक्रोऽभृच्छिवाज्ञया ।

[चण्डेशमन्त्राः¹]

चण्डेश्वराय विद्महे टङ्कहस्ताय धीमहि ॥ ४ ॥

तन्नश्चण्डः प्रचोदयादिति गायत्रिमुच्चरेत्² । ³गायत्रीयं भवेत्तस्य मन्त्राः सर्वेऽप्युदाहृताः ॥५॥

[चण्डेशस्थापनयोग्यस्थानम्⁴]

प्रतिष्ठाविधिरप्यस्य ⁵कथ्यतेऽथ समासतः । शिवालयेऽदिग्भागे ⁶दक्षिणद्वारसंयुते ॥ ६ ॥

प्रासादे स्थापनीयोऽयमन्यत्र न हि कुत्रचित् । प्रासादस्याग्रके⁷ वाथ पार्श्वयोरुभयोस्तु वा⁸ ॥

cf. *Somasambhupaddhati* I, 5, 2: “ रुद्राग्निप्रभवं चण्डम् ”

cf. *Ajitāgama, paṭala* 27, śl 318b-319:

cf. *Śivamahāpurāṇa, Vāyavyasamhitā, II, 31, 80:*

चण्डः सर्वगोशानः शम्भोर्वदनसंभवः । सत्कृत्य शिवगोराज्ञां स मे दिशतु कञ्चित् ॥

¹ Manquent ici les *mūla-mantra* et les *samhitāmantra*; voir *Kāmikāgama, II, 65, 31b-37a:*

चण्डासनं चतुर्थ्यन्तं नख्यन्तं मनुरासने । चण्डमूर्तिपदं दीपपूर्वं नख्यन्तमेव च ॥

चतुर्थ्यन्तमिदं मूर्तिमन्त्रमित्यभिधीयते । ध्वनिचण्डेश्वरायेति हुंफट्स्वाहापदेन च ॥

मूलमन्त्रः समादिष्टस्तदग्रे दीपसंयुतः । ईशानादीनि चण्डस्य चकारेणोदरेद्गुरुः ॥

ओं चण्डपूर्वको हुंफग्नोऽन्तः स्याद्दृष्टादिकः । तन्नाम्ना हुंफडन्तेन मूर्तीनामपरो यतुः ॥

अथवान्यप्रकारेण मन्त्रश्चण्डाय कल्प्यते । ज्ञानशक्तिपदैर्मन्त्रैर्हुंफट्कारसमन्वितैः ॥

चण्डायेति पदोपेतैश्चण्डमन्त्रोऽयमीरितः । विद्याङ्गैराहृतो वाथ चण्डनाथः समीरितः ॥

² A: उच्चरन् pour उच्चरेत्

³ Cf. *Kāmikāgama, II, 65, 73-74a:*

“ चण्डेशानाय विद्महे । इत्युक्त्वा टङ्कहस्ताय धीमहीति पदं ततः ॥

तन्नश्चण्डपदं पश्चात्पदमुक्त्वा प्रचोदयान् ।

⁴ Cf. *Kāmikāgama II, 65, 1-3a et 7*

चण्डेशस्थापनं वक्ष्ये तदक्षपपुरस्सरम् । परस्वतन्त्रमेदेन द्विविधं तच्च संमतम् ॥

पुरादौ मध्यमे वाटदिशु चण्डेश्वरालयः । धामेजानेऽथ सौम्ये वा सोमेशेन्द्रान्तरेऽथ वा ॥

अन्तर्मण्डलदेशेऽन्तर्हारायां वेष्टशालके । दक्षिणद्वारसंयुक्तः पराङ्गश्चेन्मूर्तिधराः ॥

स्वतन्त्रस्थापने दक्षपूर्वपश्चिमदिङ्मुखः ।

cf. *Kāraṇāgama I, 87, 36b-37:*

सैलजप्रतिष्ठा चेतु उत्कथयानेतु मन्दिरे । याम्याभिमुखसंयुक्तं स्थापयेन्नाहुषे पदे ॥

चण्डस्य स्थाननिर्देशो नास्ति युक्त्वा तु विन्यसेत् ॥

⁵ D: विनिवेश्य pour कथ्यतेऽथ

⁶ D: दक्षिणे pour दक्षिण

⁷ D: अग्रणे pour अग्रके

⁸ D: तथा pour तु वा

[मण्डपकल्पनम्¹]

मण्डपं विधिना कृत्वा तस्मिन्कुण्डानि कल्पयेत् । ²आशासु चतुरश्राणि वृत्तान्यग्न्यादिषु क्रमात् ॥
शक्रशांकरयोर्मध्ये वृत्तं प्राधान्यमुच्यते । पञ्चहोमे तु पञ्चं तु शांकरे परिकल्पयेत् ॥ ९ ॥
हित्वा वृत्तानि सर्वाणि संस्कारादि यथा पुरा । मण्डपस्य प्रयुञ्जीत ततोऽक्ष्युन्मीलनक्रियाम् ॥

[नेत्रोन्मीलनम्³]

मण्डपस्य तु पार्श्वस्थे कुर्याद्वै स्नानमण्डपे⁴ । स्थण्डिलं शालिभिः कृत्वा तन्मध्ये स्थाप्य देशिकः ॥
प्रतिमां प्राङ्मुखामत्र⁵ परिनोऽभ्यर्च्य दिक्पतीन् । सास्त्रान्मूलेन संप्रोक्ष्य शिल्पिना वर्तयेत्ततः ॥
सूच्या तु हैमया सर्वा रेखा नेत्रत्रयेषु च । शिल्पिकर्मणि निर्वृत्ते मधु सर्पिः पयः क्रमात् ॥
संगृह्य पूर्ववत्पात्रे⁶ वेराग्रे स्थापयेत्ततः । सौवर्णं कमलं तेषु न्यस्य⁷ पात्रेषु देशिकः ॥ १४ ॥
अस्त्रमन्त्रं समुच्चार्य प्रोक्षयेत्तान्पृथक् पृथक् । हैमया ⁸दूर्वया ⁹पश्यान्मधु नेत्रे तु दक्षिणे ॥ १५ ॥
सर्पिर्वामे ललाटे च दुग्धं चाप्यथ तर्पयेत् । नेत्रमन्त्रं गृणन्मन्त्री ततः ¹⁰स्वर्णनखान्वितैः ॥
¹¹अङ्गुल्यग्रैस्त्रिभिश्चापि नेत्रमन्त्रं त्रिषु न्यसेत् । पञ्चमृत्पञ्चगव्यैश्च कृत्वा शुद्धिं ततः सुधीः ॥

[जलाधिवासः]

पुण्याहं वाचयित्वा तु ब्राह्मणान्गाश्च दर्शयेत् । ततो जलाधिवासाय ¹²जलतीरं समानयेत् ॥

¹ Cf. *Kāraṇāgama* I, 87, 8-13.

हर्म्याग्रे मण्डपं कुर्याद्विद्वत्प्रमाणकम् । कलास्तम्भसमायुक्तं युगाश्रं तस्य मध्यमे ॥
स वेदिकां कुर्याद्दीप्तास्तत्प्रभागैकभागया । रत्निमात्रसमुत्सेधां दर्पणोदरसंनिभाम् ॥
कुण्डानि परितः कुर्यान्मानुषे तु पदे क्रमात् । इन्द्राशादिचतुर्दिक्षु वेदाश्रं कारयेत्ततः ॥
वृत्तकुण्डं तथैशान्यां प्रधानं कल्पयेद्बुधः । मण्डपस्योत्तरे पार्श्वे स्नानध्वजं प्रकल्पयेत् ॥
उद्गास्य शिल्पिनं पश्चाद्गोमयेनोपलेपयेत् । मण्डपं भूपयित्वा तु भूसुरान्मोजयेत्ततः ॥
गोमयालेपनं कृत्वा पुण्याहं वाचयेत्ततः । द्वारपूजादिकं सर्वं स्थापनक्रमवत्सुधीः ॥

² A omet les *śloka* 8b et 9.

³ Cf. *Kāraṇāgama* I, 87, 2b-7:

अङ्कुराण्यप्येदीमान्पूर्वोक्तविधिना सह । विचित्रमण्डपे मध्ये स्थण्डिलं शालिभिः क्रमात् ॥
तन्मध्ये नलिनं लिख्य तस्योर्ध्वं प्रतिमां न्यसेत् । न कुर्याद्ब्रह्मविन्यासं नेत्रमोक्षणमारमेत् ॥
हेमनूच्या लिखेत्पक्ष्मरेखां वै कृष्णनण्डलम् । ज्योतिर्मण्डलमालिख्य मध्वाज्याभ्यां तु तर्पयेत् ॥
नेत्रेण तर्पयित्वा तु कुर्याद्ब्रह्मविन्यासेचनम् । ग्रामप्रदक्षिणं नोक्तं कुर्याज्जलाधिवासनम् ॥
षष्ठेण प्रतिमां वेष्टय लम्बकूर्चसमन्विताम् । जलमध्ये प्रसां कृत्वा शाययेत्तस्य मध्यमे ॥
एकरात्रं द्विरात्रं वा जले चैवाधिवासयेत् ।

⁴ A: मण्डपम् pour मण्डपे

⁵ D: प्राङ्मुखस्तत्र

⁶ D: पार्श्वे pour पात्रे

⁷ A: न्यस्त्वा pour न्यस्य

⁸ D: पूर्वया pour दूर्वया

⁹ A: वामे मधु pour पश्यान्मधु

¹⁰ A: स्वर्णान्वितैः

¹¹ A: अङ्गुल्याग्रैस्त्रिभिर्नैर्मन्त्रं त्रिषु च विन्यसेत्

¹² A: जलतीरे

तत्र ^१स्थाप्य तथा देव स्थाप्य ^२गायत्रिमुच्चरन् । आवेद्य कूर्ध्वन्नाभ्यामस्त्रमन्त्रं समुच्चरन् ॥
प्रथमेन शिरस्यर्धं ^३दत्त्वा तज्जलपथये । पूर्ववच्छाययेत्सन्त्री चण्डूलमनुस्मरन् ॥ २० ॥
परितो ^४दिक्पतीन्सास्त्रानर्धयेच्च यथाक्रमम् । ^५उक्तकालेऽप्यतीतेऽथ स्नानमष्टपमानयेत् ॥

[वेरशुद्धिः]

सङ्घोर्यादिसिर्षोः प्रतिमां वेदिकोपरि । ततः संस्थान्य तदूर्ध्वं कूर्ध्वं चापि परित्यजेत् ॥ २२ ॥
ततः शुद्धोदकेनैव प्रतिमामभिषेचयेत् । तस्य ^६गायत्रिमुच्चार्य ^७गन्धोदेनाभिषेचयेत् ॥ २३ ॥
[शयनाधिवास ^८]

कौतुकं च हृदा बध्वा वेष्टयेत्प्रतिमां ततः । कूर्ध्वेन वाक्त्रसा धैत्र ततोऽर्धं शिरसि न्यसेत् ॥
ततो मष्टपथेषां तु पूर्ववत्कल्पिते शुभे । स्थण्डिले शयनं चापि पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥ २५ ॥
सापयेत्प्रतिमां मन्त्री प्राक्शिरस्योर्ध्ववक्त्रकाम् ^९ । नूलमन्त्रं समुच्चार्य सर्वातोऽक्षमन्दिदम् ॥
[कुम्भस्थापनम् ^{१०}]

ततश्चण्डेश्वरं देवं छादयेत्पीतवाससा । ततश्चण्डाधिपं कुम्भं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ २७ ॥

^१ D: स्थाप्याथ तं pour स्थाप्य तथा ^२ La forme grammaticale correcte est गायत्रीम्

^३ D: दत्त्वाथ जल० pour दत्त्वा तज्जल० ^४ A: दिक्पतीन्सास्त्रानर्धयेच्च ^५ D: उक्ते pour उक्त०

^६ Cf. note 2 ^७ D: प्रतिज्ञानभिषेचयेत्

^८ Cf. *Kāmikāgama* II, 65, 44b-46:

जलादानीय चण्डेशं प्राग्बद्धपतनाचरेत् । कौतुकं बन्धयित्वाग्ने सवर्तिमानं सङ्घरन् ॥
कल्पयेच्छयनं वेदान्तज्जावेरनुकमात् । पदभिर्वर्ध्मिर्देः हृद्भैः शाययेद्दृष्टयेन तु ॥
वासोभ्यां वेष्टयित्वा तु ”

cf. *Kāraṇāgama* I, 87, 15b-17:

जलादुनीये श्मिन्ने तु वस्त्रादीनि विसर्जयेत् । कृत्वा तु पूर्ववच्छुद्धिं दिव्यनेच्छयकोपरि ॥
गन्धपुष्पादिभिश्चैव पूजयेद्दृष्टयेन तु । आवेद्य च नवदलेण प्राक्शिरस्योर्ध्ववक्त्रकाम् ॥
प्रतिमां शाययेद्दीमान्कौतुकं बन्धयेत्ततः ।

^९ A: वक्त्रकम् pour वक्त्रकाम्

^{१०} Cf. *Kāraṇāgama* I, 87, 18-21:

प्रतिमायाः शिरोभागे चण्डकुम्भं तु विन्यसेत् । समुद्रं साधिवानं च सोदकं कूर्ध्वं पित्तम् ॥
हेमदङ्कमवातुक्तं दन्त्रैर्गैव मनाग्रतम् । तन्मध्ये च समूर्धि च ध्यात्वा न्यसत्वा हृदापयेत् ॥
दङ्कमुद्रां प्रदर्शयिष्ये पञ्चमुद्रां प्रदर्शयेत् । अभितः कलशानष्टौ मुद्रादिभिः सांनिवदात् ॥
हन्त्रादिषु कनान्यसत्वा लोकनालंथं विन्यसेत् । गन्धपुष्पादिना सतर्षाःशान्देनैव पूजयेत् ॥

cf. *Kāmikāgama* II, 65, 47-53:

चण्डांतनाज्ञदेशे तु मूर्त्तकूर्वाश्मिरान्वितम् । सहैमदङ्कतोयाद्ये विन्यसेत् सप्तमम् ॥
तथात्रिध्वयानष्टौ विन्यसेत्परितो बहिः । चण्डेशो देवीपुत्रश्चैवधनानुत्तरं न्यसेत् ॥
सासनेन सदेहेन चण्डेशेनाप्यधितम् । कुम्भनिष्ठा तु पूर्वोक्तस्थानमुक्त्वन्तरादिभिः ॥
हृच्छिरदचूलिकावर्मशस्त्राणि परितो बहिः । घटेषु पूजयेन्मन्त्री विन्यासाहुत्तरावधिः ॥

हेमयङ्कसन्नोपेतं 'गन्धोदपरिपूरितम् । ब्रह्मकूर्वापिधानाढ्यं शिरोभागेऽथ विन्यसेत् ॥ २८ ॥
परितश्च घटानघौ तपस्वी तादृशान्न्यसेत् । मन्त्रात्मिकां तनुं^५ पश्चात्पूर्ववत्कारयेत्तुधीः ॥ २९ ॥
आवाहयेत्तत्क्षण्डं ध्यात्वा हृदि समाहितः । यथा बहिः स्थितं रूपं कुम्भे तस्मिन्प्रसन्नाः ॥
आवाहनादिभिः पधान्मूलमन्त्रं समुच्चरन् । गन्धपुष्पादिभिर्मन्त्रैः पूजयेत्परितः स्थितान् ॥

[होमः^६]

'तत्रस्थानपि देवांस्तु पूर्वादि परितो यजेत् । ततो होमं प्रकुर्वीत कृत्वा कुण्डेषु च क्रमात् ॥
कुण्डसंस्कारपूर्वं तु वह्निं संस्थाप्य पूर्ववत् । 'कुण्डेषु कुम्भदेवान् संस्थाप्याभ्यर्चयेत्ततः ॥ ३३ ॥
बुक्तो 'वाहादिभिर्मन्त्री' होमं सर्वत्र कारयेत् । समिदाज्यचरुणां तु^७ हिलसर्पपयोस्तथा ॥
सुह्रमापयवानां च^{१०} प्रत्येकं तु^{११} शताहुतीः । तदर्थं वा^{१२} क्रमान्मूलमन्त्राद्वैश्च यथाक्रमम् ॥
गायत्र्या^{१३} सह कुर्यात्तु प्रतिद्रव्यं तु सर्पिषा । हृत्वा व्याहृतिमन्त्रैस्तु देशिको होतृभिः सह ॥ ३६ ॥
तत्तदङ्गं स्पृशेन्मन्त्री वेरस्य पुष्पपाणिना । सर्वद्रव्यावसाने तु कुण्डेशानां^{१४} दशाहुतीः ॥ ३७ ॥
सर्पिषा जुहुयात्पश्चात्परिभिच्य समाचरेत् । ततो^{१५} हविश्च देवानां कुम्भस्थानां^{१६} प्रदापयेत् ॥
ताम्बूलं च ततो^{१७} दत्त्वा नीत्वा रात्रिं तु देशिकः ।

[अधिवासान्तरकृत्यम्^{१६}]

प्रभाते कृतनित्यस्तु मण्डपं संप्रविश्य च ॥ ३९ ॥

लोमसाकंस्तु वा तेतु चण्डमूर्त्येकं तु वा । गन्धपुष्पादिभिश्चेष्ट्वा तत्तन्मूर्त्यादिकं न्यरेत् ॥
आवाहनादिवाक्यं च ब्रह्मादीश्च तदीश्वरान् । क्षणादिमूर्तीस्तदीशान् लोकपालानि विन्यसेत् ॥
प्रासक्तमूर्तयो वाथ रुद्रभक्तादयोऽथवा । सासनं मूर्तियुक्चण्ड ब्रह्माङ्गमहिनं यजेत् ॥

^१ D : गन्धोदकपुपरितम्

^५ A : पश्चाद् गन्धोदपरिपूरितम्

^६ Cf. *Kāraṇāgama* I, 87, 22-27:

नवदक्षधरोष्णीपः सोतरीयः सुमालिकः । रुद्राक्षमालाभरणमन्त्रसुद्राक्रियान्वितः ॥
धात्राणां मूर्तिषुः पार्श्वं होमकर्म प्रारभेत् । अग्न्याधानादिकं सर्वमन्त्रिकार्यं तस्माच्चरेत् ॥
समीक्षदिरनादूरुस्रं चैव दिशासु वै । प्रधानस्य पलाशं तु समिधः संप्रकीर्तितः ॥
हृदयेन समिद्भुजा चण्डमूर्तेन होमयेत् । अङ्गेणैव चरुं तुत्वा लाजनीशानकं हुनेत् ॥
सर्वेन कवचेनैव द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुनेत् । प्रत्येकं शतमर्थं वा तदर्थं वापि होमयेत् ॥
द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा स्पृशेद्विम्बस्य मस्तके । एवं जागरणं रात्रौ ॥

^४ A : तत्र स्थापनदेवांस्तु

^५ A : कुम्भेषु कुण्डदेवान्

^६ वाहाः = मूर्तिषाः

^७ A : मन्त्रैः pour मन्त्री

^८ D : मन्त्रैर्होमं सनाचरेत्

^९ D : बहून् लाजान् pour चरुणां तु

^{१०} D : यवाञ्च च pour यवानां च

^{११} A : शताहुतिम्

^{१२} A : क्रमान्मूलमन्त्राद्वैश्च

^{१३} A : संस्कुर्यात्तु pour सह कुर्यात्तु

^{१४} A : दशाहुतिः

^{१५} A : हविर्विभवेवानां

^{१६} D : पृथक्पृथक्

^{१७} D : ध्यात्वा pour दत्त्वा

^{१८} Cf. *Kāmikāgama* II, 65, 59-62 :

ततः प्रभाते शुद्धस्तु मूर्तिषुः सह देशिकः । उद्धृत्य चण्डविम्बं तु कुम्भानघ्नींश्च तर्पयेत् ॥

मन्त्रात्मिकां तनुं कृत्वा ¹पुष्पैर्देवांश्च पूजयेत् । सर्वकुण्डेषु संपूज्य देवान्व्याहृतिपूर्वकम् ॥४०॥

सुचा पूर्णाहुतिं दद्यान्मूलमन्त्रं समुच्चरन् । ³परिषिच्य ततो देवान्कुण्डेऽभ्यर्च्य ⁴ विवर्जयेत् ॥

[प्रतिमास्थापनम्]

परिधीन्विष्टरांश्चैव संप्रोक्ष्याग्रौ ⁵विनिक्षिपेत् । ततो गर्भगृहं गत्वा ब्राह्मे दिव्येऽथवा पदे ॥

स्थाप्याधार⁶शिलां तत्र रत्नादि ⁷विधिवन्व्यसेत् । ततो मण्डपमागम्य वेरमुद्धृत्य मूलतः ॥

वस्त्रादिकं समुत्सृज्य दत्त्वाद्यर्थं शिरसि क्रमात् । रथादिषु समारोप्य कृत्वा ⁸धामप्रदक्षिणम् ॥

नीत्वा गर्भगृहं तत्र ¹⁰स्थापयेत्संपृशच्छिरः । मूलविद्यां ¹¹भणन्मन्त्री शिल्पिना सह ¹²देशिकः ॥

[कुम्भाभिषेकः ¹³]

शिल्पिकर्मणि निर्वृत्ते तमुद्वास्याथ शिल्पिनम् । स्नात्वा विद्यात्मकं ¹⁴देहं कृत्वा पुण्याहमत्र तु ॥

गर्भगेहे ¹⁵ ततो वेरं पञ्चमृत्पञ्चगव्यकैः । शोधयित्वा हृदा मन्त्री गन्धोदेनाभिषिच्य च ॥

ततस्तान्मण्डपे कुम्भान्यथापूर्वं ¹⁶समानयेत् । वेराग्रे स्थण्डिले ¹⁷तांश्च यथापूर्वं तु विन्यसेत् ॥

¹⁸तत्रोद्दङ्मुखमाविश्य पूर्ववत्सकलीकृतः ¹⁹ । ध्यात्वा देवं तु ²⁰कुम्भस्थं यथापूर्वं तु देशिकः ॥

मूलविद्यां समुच्चार्य ततः ²¹कूर्चसृताम्भसा । प्रतिमाहृदि ²²कुम्भस्थदेवं विन्यस्य पूजयेत् ॥५०॥

गन्धादिभिस्तु मूलेन ततोऽङ्गानि यथास्थिति । ²³अङ्गेषु तेषु विन्यस्य ततश्चाभ्यर्चयेच्छनैः ॥

ततो ²⁴हारादिकं न्यस्य पूर्वादारभ्य विन्यसेत् । ²⁵चण्डेशमभिषिच्यथा पुनर्मन्त्रांश्च विन्यसेत् ॥

प्रायश्चित्तं च पूर्णं च गुरुः कृत्वा समूर्तिपः । वस्त्रस्वर्णैर्दुर्गुलीयाद्यैः पूजितः प्रामदक्षिणः ॥

अधमा पञ्चनिष्का तु द्विगुणा मध्यमा भवेत् । त्रिगुणा चोत्तमा प्रोक्ता चान्येषां पूर्ववद्भवेत् ॥

प्रतिष्ठा कशिलादीनां प्राग्वत्कार्या द्विजोत्तमाः । समुद्गते प्रतिष्ठाप्य धाम्नि मन्त्रांस्तु विन्यसेत् ॥

¹ D : यत्रा pour पुष्पैर्

² A : आचार्यः pour सुचा

³ A : अभिषिच्य pour परिषिच्य

⁴ D : कुण्डेभ्यश्च pour कुण्डेऽभ्यर्च्य

⁶ D : तु निक्षिपेत्

⁶ A : आधारः pour आधार

⁷ A : निधि विन्यसेत्

⁸ D : धाम्नि pour धाम

⁹ A : गत्वा pour नीत्वा

¹⁰ A : स्थापयेद्यत्संपृशच्छिरः

¹¹ A : गृणन् pour भणन्

¹³ A : दैवतम् pour देशिकः

¹³ Cf. *Kāmikāgama*, II, 65, 63 65a :

देवाग्रस्थण्डिलस्थेभ्यः कुम्भेभ्यो देशिकोत्तमः । तत्तत्कुम्भगतैस्तोयैः स्थापयेच्चण्डविग्रहम् ॥

स्नपनं भूरि नैवेद्यमुत्सवं च चलं यदि । कारयेद्देवियुक्तं चेतस्याश्च स्थापनं नयेत् ॥

चण्डेश्वरप्रतिष्ठेयं बालस्थानान्विता न वा ।

¹⁴ A : देवं

¹⁵ A : गर्भगेहं

¹⁶ A : समारभेत्

¹⁷ A : चाथ pour तांश्च

¹⁸ A : तन्त्रोद्यमुखमाविश्य

¹⁹ A : कृतम् pour कृतः

²⁰ D : कुम्भं तु ;

²¹ A : कूर्चासृताम्भसा

²³ A : कुम्भादिदेवं

²³ A : अङ्गेषु तेषु

²⁴ A : हारादिकं न्यस्त्वा

²⁵ Les *śloka*, 52b à 57 manquent dans le ms. A.

[मन्त्रन्यासः]

प्रणवं मूर्ध्नि विन्यस्य मूलं वक्त्रेऽथ विन्यसेत् । पुनश्च हृदये तारं गायत्रीं कुक्षिदेशके ॥
 पादयोरुभयोश्चापि चण्डवीजं ततो न्यसेत् । गन्धादिभिः समभ्यर्च्य कृत्वा पूजां विशेषतः ॥
 लिङ्गे निवेदयित्वाथ पायसं घृतसंयुतम् । ततस्तच्चण्डमूलेन चण्डेशाय प्रदापयेत् ॥ ५५ ॥
 ताम्बूलं च ततो दद्याद्द्यान्मालादिकं ततः । एवं प्रतिदिनं दद्याच्छिवलिङ्गे निवेदितम्^१ ॥
 एवं वै स्थापयेन्मन्त्र्यश्चण्डेशं तु शिवालये । सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवलोकमवाप्नुयात्^२ ॥ ५७ ॥

इत्यजितारुये महातन्त्रे [क्रियापादे] ^३चण्डेशस्थापनविधि-

रेकपञ्चाशः पटलः ॥

^१ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 87, 35b: देवस्यैव तु नैवेद्यं मालां चैव प्रदापयेत्

^२ Cf. *Kāmikāgama* II, 65, 65b-67:

चण्डेशस्थापनं ह्येवं यः कुर्यान्नरपुंगवः । आयुष्कामी लभेदादुर्धनार्थं चेद्भूमि च ॥

विद्याकामोऽमलां विद्यां पुत्रार्थं चेत्सुतं लभेत् । लक्ष्मीकामो महालक्ष्मीं गतिकामो वरस्त्रियम् ॥

चण्डेश्वरं प्रवृत्ता ये न तेषां भवकारणम् ॥

cf. *Kāraṇāgama* I, 87, 38a:

एवं यः कुरुते मर्त्यः स पुण्यां गतिमाप्नुयात् ।

^३ A : चण्डेशस्थापनविधिः पञ्चचत्वारिंशः पटलः; D: चण्डेशस्थापनपटलः

[द्विपञ्चाशः पटलः]

[¹ज्येष्ठास्थापनविधिः]

[¹ज्येष्ठायाः स्थापनं वक्ष्ये तदुत्पत्तिपुरःसरम् । तन्मन्त्रं च समासेन शृणु सर्वं जनार्दन ॥१॥

[ज्येष्ठोत्पत्तिः³]

आदिशक्तेः समुत्पन्ना पश्चादुदधिसंभवा । उद्धौ मथ्यमाने सा चोत्थिता सुरसत्तम ॥ २ ॥
तदुत्पत्तिरिति प्रोक्ता मन्त्रास्तस्या वदामि ते ।

[ज्येष्ठामन्त्राः⁴]

तृतीयस्य तृतीयं तत्सप्तमाद्येन संयुतम् ॥ ३ ॥

¹ Pour ज्येष्ठास्थापनविधिं voir *Kāmika* I, 72, *Kāraṇa*, I, 60 et II, 83, *Vīra* 76, *Santānasamhitā* 29 et *Suprabhedā* I, 45.

² Ce *paṭala* se trouve dans les manuscrits A et H seulement (H=ms. de Venkatesvara University Oriental Research Institute, Tirupati, ms. n° 3972) mais tous deux ont, au début, une même lacune. On peut supposer, d'après le contenu d'autres *paṭala* semblables que la portion manquante consiste en *śloka* sur *utpatti*, *mantra*, *pratiṣṭhāyogyasthāna*, *maṅṭapa* etc. Les *śloka* proposés entre crochets à titre de reconstruction hypothétique, ont pour seul objet de suggérer le contenu de cette lacune, et s'appuient pour cela sur l'autorité du *Suprabhedā* et du *Kāraṇāgama* cités en notes.

³ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 45, 1-4 :

अथानः संप्रवक्ष्यामि ज्येष्ठायाः स्थापनं परम् । आदिशक्तेः समुत्पन्ना पश्चादुदधिसंभवा ॥

उद्धौ मथ्यमाने तु चोत्थिता सा गजालन । कालाञ्जननिभा देवी सर्वाभरणभूषिता ॥

खराहटा कलेः पत्नी मुखामीनाहिता तनु । जानुपार्श्वे मणिर्वाधि वृषास्यो वृषभन्तथा ॥

वृषभो रक्तवर्णस्तु मणिः काञ्चनमप्रभा । रूपाण्येतानि कृत्वा तु प्रतिप्रां सम्यगाचरेत् ॥

voir aussi *Pādmapurāṇa*, *attarakhaṇḍa*, *aāhyāya* 260 *śloka* 23-34

⁴ Cf. *Vīrāgama*, 76, 7b-11a :

मूलमन्त्रं प्रवक्ष्यामि द्वितीयस्य तृतीयकम् । सप्तमस्य द्वितीयं तु प्रथमस्य चतुर्थकम् ॥

विन्दुनादममायुक्तं ज्येष्ठामूलमिति स्मृतम् । ह्रस्वा व्रद्ध समाख्याता दीर्घाण्यज्ञानि चोच्यते ॥

प्रथमस्यैकादशं युक्तं विन्दुनादमन्त्रितम् । पुत्रबीजमिति ज्ञेयं पुत्रीबीजमतः शृणु ॥

पञ्चमाःपञ्चमं गृह्य विन्दुनादमन्त्रितम् । पुत्रीबीजमिति ख्यातं स्थापनं शृणु तत्स्वतः ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 128 :

स्वनामाद्यक्षरं तेषां विन्दुनादमन्त्रितम् । प्रणवादिनमोऽन्तं च सर्वेषां मन्त्रमुच्यते ॥

cf. *Marīcisamhitā*, p 123 : “नामाद्यक्षरबीजा ज्येष्ठा”

cf. Appendice du *Yogajāgama* (ms. No. T 161, p. 38):

ओं फलप्रदायं विद्महे पापहन्त्र्यै च धीमहि तन्नो ज्येष्ठा प्रचोदयात् ।

प्रथमैकादशेनापि तन्मूलं विन्दुनादयुक् । तारमादौ समुच्चार्य ततो मूलमुदीर्य च ॥ ४ ॥
 ज्येष्ठापदं चतुर्थ्यन्तमन्ते चापि नमःपदम् । संयोज्योच्चारयेन्मन्त्रं मूलमन्त्रमिति स्मृतम् ॥५॥
 जकारेणैव चाङ्गानि हृदयादीनि कल्पयेत् । फलप्रदायै विद्महे पापहन्त्र्यै च धीमहि ॥ ६ ॥
 तन्नो ज्येष्ठा प्रचोदयाद्वायत्रीयं प्रकीर्तिता । स्वनामाद्यक्षरं चैव विन्दुनादसमन्वितम् ॥ ७ ॥
 प्रणवादिनमोऽन्तं चाप्यन्वेषां मन्त्रमुच्यते । एवं मन्त्राः समुद्दिष्टाः प्रतिष्ठाविधिरुच्यते ॥८॥

[प्रतिष्ठायोग्यस्थानम्]

लिङ्गस्थापनयोग्येषु स्थानेष्वपि शिवालये । ग्रामादिष्वपि चोक्तेषु स्थानेष्वेनां प्रकल्पयेत् ॥९॥
 [मण्डपः^१]

तदग्रे मण्डपं कुर्यात्पूर्ववत्पार्श्वयोस्तथा । तत्र वेद्यास्तु परितः कुर्यात्कुण्ड]चतुष्टयम् ॥१०॥
 योन्याकारं प्रधानं स्याच्छेषं पूर्ववदाचरेत् ।

[नेत्रोन्मीलनम्^२]

नेत्रोन्मीलनकर्मारथं प्रतिमास्ताः^३ समानयेत् ॥ ११ ॥

स्नानमण्डपमध्ये तु ^४स्थण्डिलं परिकल्पयेत् । विन्यस्य ^५प्रतिमास्तासां नेत्रोन्मीलनकर्म च ॥
 शिल्पिना कारयित्वाथ मध्वाज्याभ्यां च पूर्ववत् । तर्पयित्वाक्षिमन्त्रेण तत्तन्नेत्रेषु देशिकः ॥

^१ Cf. *Virāgama*, 76, 15b-17a :

पूर्वोक्तमण्डपे रम्ये मध्ये वेदिकया युते । कुण्डानि कारयेन्नत्र नव वा पञ्च एव वा ॥
 वृत्तं वा चतुरश्रं वा सर्वकुण्डानि कारयेत् । आग्नेय्यां पुत्रकुण्डं तु नैर्ऋत्यां पुत्रियुण्डकम् ॥

cf. *Santānasamhitā*, 29, 8b-9 :

पूर्वोक्तलक्षणैर्युक्तं मण्डपं कारयेन्नतः । मण्डपस्य चतुर्विधु त्रिकोणं कुण्डमुच्यते ॥
 ईशान्यां वृत्तकुण्डं स्यात्कुण्डमेवं विधीयते ।

cf. *Kāraṇāgama*, II, 83, 6 :

पूर्वोक्तयागं संकल्प्य वेदिकामध्यमे चरेत् । पञ्चकुण्डं प्रकल्प्याथ एककुण्डमथापि वा ॥

cf. *Kāmikāgama*, I, 72, 1-4 :

स्थापनं परिवाराणां संक्षेपाच्छृणुत द्विजाः । त्रिहस्त्रं तु सभारभ्य करार्यैरुस्य वर्धयान् ॥
 मण्डपस्यास्य विस्तारो नवहस्तान्तमेव हि । तन्मध्ये वेदिकोऽनेन षोडशस्तम्भसंयुतम् ॥
 रविस्तम्भयुतं वापि चतुस्तम्भयुतं तु वा । कुण्डं वा स्थण्डिलं वापि शरैर्देकस्तेभ्यः ॥
 वृत्तं वा चतुरश्रं वा कुण्डं कुर्याद्दिगध्रकम् । मानूणां नवकुण्डं वा चैककुण्डमथापि वा ॥

^२ Cf. *Virāgama*, 76, 12-14 :

नयनमोक्षणं कुर्यात्पञ्चत्रयसमन्वितम् । अक्षिहोमं ततः कुर्यादाज्यैर्नैव दाताहुतिः ॥
 तर्पयेन्मधु सर्पिश्च सवत्सां गां प्रदर्शयेत् । जलाधिवासनं कुर्यान्मूलमन्त्रेण देशिकः ॥
 प्रच्छन्नपटमंयुक्तं कलशौद्धीकपालकान् । एकरात्रं त्रिरात्रं वा पञ्चरात्रमन्य पि वा ॥

^३ A : प्रतिमास्थान् pour प्रतिमास्ताः

^४ A : स्थण्डिले pour स्थण्डिलं

^५ A : प्रतिमां तस्याः pour प्रतिमास्तासां

[जलाधिवासः]

पूर्ववत्प्रतिमाशुद्धिं कृत्वा गत्वा जलाशयम् । तत्तीरे ताश्च^१ विन्यस्य कृत्वा पुण्याहमप्यथ ॥
अभिषिच्य प्रतिमास्ताः कूर्चमालांशुकैस्तथा । आवेष्ट्याभ्यर्च्य^२ता मन्त्री^३जलस्यान्तः प्रविश्य च ॥
तत्राधिवास्य चार्चास्ताः कालं नीत्वा तु पूर्ववत् । स्नानमण्डपमानीय वस्त्रकूर्चादिकं त्यजेत् ॥
मूलेन तु शिरस्यर्घ्यं तासां दत्त्वा क्रमेण तु । अभिषिच्य पुनर्गन्धतोयेन सुसमाहितः ॥१७॥

[शयनाधिवासः^४]

कूर्चमालादिकैः पश्चाद्वेष्टनं कौतुके कृते । कृत्वा पुण्याहपूर्वं तु वेद्यां तत्र प्रकल्पिते ॥ १८ ॥
स्थण्डिले शयने^५विष्णो^६रम्ये पूर्ववदास्तते^७ । शाययेत्प्रतिमाः सर्वाः^८प्राक्शिरश्चोर्ध्ववक्त्रकाः^९ ॥

[कुम्भस्थापनम्]

तासां^{१०}मूर्धप्रदेशे तु विन्यसेत्कलशत्रयम् । पूर्वोक्तलक्षणोपेतान्परितोऽष्टौ च विन्यसेत् ॥ २० ॥
तेषु मध्ये यजेज्ज्येष्ठां^{११}वृषमान्ये च पार्श्वयोः । दक्षिणेतरयोर्यष्ट्वा^{१२}परितः कलशेष्वपि ॥ २१ ॥
तमा मोहा क्षुधा निद्रा मृत्युर्माया जरा भया । विन्यस्य पूजयेत्सर्वा^{१३}गन्धपुष्पादिभिः क्रमात् ॥

^१ A : तांश्च pour ताश्च ^२ A : तस्मिन्नी पुर ता मन्त्री ^३ A : जलस्यान्तं pour जलस्यान्तः

^४ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 83, 7-11a :

वेदिकामध्यमे चैव दशकुम्भं न्यसेत्ततः । मूलेसंगृह्याङ्कुरं चैव वास्तुपूजां समारभेत् ॥
मण्डपाराधनं कृत्वा शयनारोपणं परम् । कुम्भे संपूजयेत्पश्चादासनं मूर्तिमर्चयेत् ॥
विद्यादेहं प्रकल्प्याथ अञ्जलीकरसंयुतम् । प्रणवं पूर्वमुच्चार्य मायावीजमतः परम् ॥
सर्वदुर्भिक्षनाशाय सर्वपीडानिवारणम् । आवाह्य पूजयेत्पश्चात्प्रथमावरणं यजेत् ॥
द्वितीयावरणे चैव लोकपालान्समर्चयेत् ।

cf. *Vīrāgama*, 76, 15a et 17b-22a :

जलादुत्तीर्य पूर्वेषुः पञ्चमव्येन स्नापयेत् ।
वास्तुहोमं दिवा कुर्याद्दक्षिणेन सजन्वितम् । वेदिमध्ये न्यसेच्छालिं तण्डुलं च तिलं न्यसेत् ॥
शयनं पञ्चभिः कल्प्य गन्धपुष्पादिनार्चयेत् । प्रतिमस्येशादिरभागे ज्येष्ठाकुम्भं न्यसेत्क्रमात् ॥
दक्षिणे वामपार्श्वे तु पुत्रपुत्रीमनन्वितम् । पूर्वादीशानपर्यन्तमष्टकुम्भानन्यसेत्क्रमात् ॥
वामादिशक्तिमंयुक्तं काकं चात्र क्रमानन्यसेत् । वामादिशक्तिमंयुक्तं काकं चाग्नेयकुम्भकम् ॥
सवन्नं सापिधानं च सहिरण्यं सकूर्चकम् । गन्धपुष्पादिनाभ्यर्च्य पायसान्नं निवेदयेत् ॥

^६ A : विष्णोः ^६ A : रन्ध्रे ^७ A : आसने pour आसन्ने

^८ A : प्रतिमां सर्वा ^९ A : वक्त्रकाम् pour वक्त्रकाः ^{१०} A : मूर्तिप्रदेशे

^{११} A : वृषमान्यां ; H : वृक्षमान्यां ^{१२} Cf. *Ajitāgama*, vol. I, p. 218 note 3

^{१३} A : पूर्वा pour सर्वा

[होमः¹]

होमयेच्च ततो मन्त्री होतृभिः सह पूर्ववत् । कृत्वा ²कुण्डाग्निसंस्कारं पूर्वादिष्वथ³ पूजयेत् ॥
 कुण्डेषु वामां⁴ रौद्रीं च कार्त्ती कलविकरणीमपि । बलविकरणीं देवीं ज्येष्ठां यष्ट्वा⁵ प्रधानके⁶ ॥
 वृषमान्यासमायुक्तां ततो होमं समारभेत् । समिदाज्यचरुं ह्यजान्सर्वेषांश्च यवांस्तिलान् ॥ २५ ॥
 मूलादिहेतिपर्यन्तैरणुभिः सप्तभिः क्रमात् । हुत्वा ⁷गायत्रिया चैव जुहुयात्सर्षिपा ततः ॥ २६ ॥
 शतमर्थं तदर्धं वा प्रधाने ⁸वृषमान्ययोः । सर्वद्रव्यैश्च जुहुयात्तन्मन्त्रेण देशिकः ॥ २७ ॥
 प्रतिद्रव्यावसाने तु ⁹व्याहृत्यन्ते स्पृशद्गुरुः । मूर्तिपैः सह ¹⁰मन्त्रैस्तु तत्तदङ्गानि च क्रमात् ॥
 पृथोदुम्बरमश्वत्थं वटं पूर्वादिषु क्रमात् । ¹¹समिदर्थं पलाशं तु प्रधानस्य समाचरेत् ॥ २९ ॥
 होमकाले चतुर्दिक्षु वेदाध्ययनमुच्यते । कुण्डस्थानां तु ¹²देवानां हविस्तत्र निवेदयेत् ॥ ३० ॥
 एवं कृत्वा तु तद्धोमं नीत्वा रात्रिं तु जागरात् । ज्येष्ठामूलेन मन्त्रेण ¹³ततः स्थापनमारभेत् ॥

¹ Cf. *Vr̥ṅgama*, 76, 22b-24 :

ततो होमं प्रकुर्यात् पलाशममिथा सह । समिदाज्यचरुं ह्यजान्सर्वेषांश्च यवांस्तिलान् ॥
 शालिनीवारगोधूममुद्गैरेव समन्वितम् । पञ्चव्रह्मपङ्क्तैश्च हुन्वान्ते तु यथाक्रमम् ॥
 मूलमन्त्रेण विप्रेन्द्र अष्टोत्तरशताहुतिः ।

cf. *Santānasuṃhitā*, 29, 16b 19a :

ततो होमं प्रकुर्यात् ज्येष्ठामूलमिति स्मरन् । पलाशखदिराश्वत्थापामार्गपृक्षमेव च ॥
 ज्येष्ठामृक्तेन देवेशि जुहुयान्तु शताष्टकम् । ज्येष्ठामूर्तिं समादाय ज्येष्ठामृक्मिति स्मृतम् ॥
 समिदाज्यचरुं ह्यजान्सर्वेषांश्च यवांस्तिलान् । प्रत्येकं पञ्चविंशं तु होमयेदेशिकमथा ॥

² A : कुण्डानि संस्कारः ³ A : अधि pour अथ ⁴ H : गौरीं pour रौद्रीं

⁵ Cf. *Ajitāgama*, vol. I. p. 218, note 3.

⁶ Le nombre de kuṇḍa prescrit lors de la j्येष्ठाप्रतिष्ठा est très probablement cinq (voir śloka 10b — 11a incomplet de ce *paṭala* et aussi śloka 29 qui donne cinq types de *samidh*, un pour chaque kuṇḍa). En ce cas il y a un kuṇḍa principal pour J्येष्ठhā et quatre autres pour les déités secondaires. Dans le śloka 24, on trouve cinq noms à côté de celui de J्येष्ठhā. Il y a donc un nom en excès. Ces six noms appartiennent à une liste courante de neuf, une déité principale et huit secondaires. Ici J्येष्ठhā est principale. On devrait avoir quatre noms de déités secondaires, ou bien si l'on suppose que deux déités peuvent être affectées à chaque kuṇḍa secondaire, il faut suppléer ici les trois derniers noms de la liste habituelle : बलप्रमथनी, सर्वभूतदमनी et मनोन्मनी

⁷ La forme grammaticale correcte est गायत्र्या

⁸ A : दश pour वृष

⁹ H : व्याहृत्यन्तैः स्पृशेत् शतम्

¹⁰ H : मन्त्रस्तु

¹¹ A : समिदिधम्

¹² H : देवानामहस्तत्र निवेदयेत्

¹³ H : तदत्त pour ततः

[प्रतिमास्थापनम्¹]

प्रभाते कृतनित्यस्तु देशिको मूर्तिपैः सह । प्रविश्य मण्डपं तत्र कृतमन्त्रतनुस्तदा ॥ ३२ ॥
 संपूज्य देवताः सर्वाः पूर्णां सर्वत्र होमयेत् । प्रतिमास्ताः समुत्थाप्य त्यक्त्वा ²वस्त्रादिकं ततः॥
 रथादिषु समारोप्य कृत्वा धाम्नि प्रदक्षिणम् । गर्भगेहं प्रविश्याथ रत्नादीनि च पूर्ववत्³ ॥
 विन्यस्य स्थापयेत्तत्र ⁴प्रतिमास्ताः क्रमेण वै । ⁵भिन्नरूपास्त्वथैकत्र ⁶मध्ये दक्षिणवामयोः ॥
 तत्तन्मूलं समुच्चार्य शिरः संस्थापकः स्पृशेत् । शिल्पिकर्मणि निर्वृत्ते तमुद्रास्य ततो गुरुः ॥३६॥
 [कुम्भाभिषेकः⁷]

स्नात्वाचम्य ततः कृत्वा पुण्याहं तत्र धामनि । पञ्चगव्येन ⁸संस्नाप्य तत्तद्वायत्रि⁹मन्त्रतः¹⁰ ॥
 कुम्भान्सर्वान्समुत्थाप्य वहित्वासे ¹¹तथा गुरुः । ¹²मूर्तिपैः सह तद्धानि कृत्वा धामप्रदक्षिणम् ॥
 अन्तः प्रविश्य वेद्यग्रे स्थाप्य च स्थण्डिलोपरि । विन्यसेन्मन्त्ररूपं तु¹³ ध्यात्वा ¹⁴कुम्भांश्च देवताः॥
 तत्तत्कूर्चस्थितेनैव¹⁵ तोयेन प्रतिमाहृदि । ततोऽङ्गानि च तस्यास्तु यथास्थानं तु¹⁶ विन्यसेत् ॥४०॥
 मानुकाश्च ततो ¹⁶न्यस्य ततश्च वृषमान्ययोः । मन्त्रं पूर्ववदाधाय ततश्च ¹⁷परितस्ततः ॥४१॥
 अभिषिच्य ¹⁸तु तैः कुम्भैर्नैवेद्यान्तं ¹⁹समर्चयेत् । गौणप्रधानयोरेवमुक्तः साधारणो विधिः॥४२॥

¹ Cf. *Virāgama*, 76, 25-27 :

ततः प्रभाते विमले स्नानं कृत्वा तु देशिकः । चतुर्दिक्षु चतुर्वेदैः कुर्यादध्ययनं ततः ..
 ततो वासनहोमं तु समिदाज्यचन्व्युत्तम् । मूलमन्त्रेण होतव्यं प्रत्येकं तु शताहुतिः ॥
 हुन्वान्ते तु यदस्वेति हुत्वा पूर्णाहुतिं ततः । उत्थाप्य वायनादेर्वीं स्थापयेन्मानुषे पदे ॥

² H : वस्त्रादिकं ततः

³ Cf. *Virāgama*, 76, 11b : रत्नन्यासं तु कर्तव्यं पञ्चरत्नं तु मूलतः ।

⁴ A : प्रतिमायां

⁵ A : भिन्नरूपास्थयैकत्र ⁶ A : मध्य pour मध्ये

⁷ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 125b-125a :

तत्तत्कुम्भं समुद्धृत्य स्थाप्य विम्वाप्रकेषु च । न्यासक्रमेण विन्यस्य पञ्चरत्नपङ्क्तिकान् ॥
 बीजान्यादाय कुम्भेभ्यो न्यसेयुर्विम्बहृत्सु च । यजेयुर्गन्धपुष्पाद्यैर्नैवेद्यान्तं हृदा क्रमात् ॥

cf. *Virāgama*, 76, 28-29 :

प्रधानकुम्भमादाय मूलेन स्थापयेत्पुनः । पञ्चरत्नशिवाङ्गैश्च स्थापयेच्छक्तिकुम्भकान् ॥
 अर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यैः पायनाच्च निवेदयेत् । ब्राह्मणान्भोजयेत्तत्र शैवान्संभोजयेत्ततः ॥

⁸ H : तां चाप्य ⁹ La forme grammaticale correcte est गायत्री

¹⁰ H : मुद्रितः pour मन्त्रतः

¹¹ H : तदा pour तथा

¹² H : मूर्तिपैश्च सह तद्धाननि कृत्वा प्रदक्षिणम्

¹³ H : मन्त्ररूपां तां

¹⁴ A : कुम्भाश्च

¹⁵ H : हुतेनैव pour स्थितेनैव

¹⁶ A : न्यस्त्वा

¹⁷ A : पततस्ततः

¹⁸ A : ततः pour तु तैः

¹⁹ A : समाचरेत्

[प्रधानालये विशेषः]

प्रधानेऽपि विशेषोऽयं कथ्यतेऽत्र जनार्दन । ^१विद्युज्जिह्वां विशालाक्षीं दक्षिणेतरयोरपि ॥
 पार्श्वयोस्तु प्रतिहारे ^२रक्षार्थं पूर्ववन्न्यसेत् । ^३करालीं कपिलाक्षीं च विमलां विभुजामपि ॥
 भास्वरां विततां चैव ^४कीकसां कद्रुमेव च । पूर्वादिषु घटेष्वष्टावष्टसु क्रमतो न्यसेत् ॥ ४५ ॥
^५काकामत्रे च तद्वेद्यां ^६घटे विन्यस्य पूजयेत् । एवं कालेऽधिवास्यैताः शक्तीर्वाहनसंयुताः ॥
^७प्रतिष्ठानन्तरं वापि विन्यसेत्परितो गुरुः । एवं संस्थापयेज्ज्येष्ठां ^८सद्योऽलक्ष्मीर्विसृञ्चति ॥
 धनधान्यादिकं सर्वं पुत्रपौत्रादिकं^९ तथा । वर्धते तस्य देवेश नात्र कार्या ^{१०}विचारणा ॥४८॥

^{११}इत्यजिताख्ये महातन्त्रे [क्रियापादे] ज्येष्ठास्थापनविधि-
 द्विपञ्चाशः^{१२} पटलः ॥

^१ H : विद्युज्जिह्वा विशालाक्षी

^२ H : रक्षार्थी

^३ H : तालीं pour करालीं

^४ H : किकसां

^५ H : काकामत्रे च द्वाभ्यां

^६ A : घटेऽप्यन्यस्य

^७ H : प्रतिष्ठानन्तरस्यापि

^८ H : सद्योऽलक्ष्मीं च मुञ्चति

^९ H : अधिकं pour आदिकं

^{१०} H : विचारिणा

^{११} H : इत्यजिताख्ये तन्त्रे ज्येष्ठास्थापनपटलः

^{१२} A : चतुःपञ्चाशः pour द्विपञ्चाशः

[त्रिपञ्चाशः पटलः]

[¹दुर्गास्थापनविधिः²]

दुर्गायाः स्थापनं वक्ष्ये तदुत्पत्तिपुरस्सरम् । तन्मन्त्रं ³च समासेन शृणु सर्वं सुरोत्तम ॥१॥

[दुर्गोपतिः⁴]

पुरा कालीति सा दिष्टा मया रहसि मानिनी । चुकोपोमा वचो मह्यं प्रयुक्तं निन्दितं त्विति ॥२॥

¹ Ce *patala* se trouve dans les manuscrits A et H seulement.

² Pour दुर्गास्थापनविधिं voir *Kāraṇa* I, 98, *Dīpta* 54, *Santānasamhitā* 20, *Suprabheda* I, 46 et *Svāyambhuva* 52.

³ H : तु pour च

⁴ Cf. *Vāmanapurāṇa*, 54, 6-29 :

रमत. सह पार्वत्या धर्मापेक्षी जगत्पतिः । ततः कदाचित्क्रीडार्थं कालीत्युक्ता भवेन हि ॥
पार्वती मन्युनाविष्टा शंकरं वाक्यमब्रवीत् । संरोहतीपुणा विद्धं वनं परशुना हतम् ॥
वाचा दुहृक्तं वीभत्सं न प्ररोहति वाक्क्षतम् ॥

वाक्सायका वदनाज्ञिपतन्ति तैराहतः शोचति रात्र्यहानि ।

न तान्निवमुञ्चेत् हि पण्डितो जनस्तदद्य धर्म वितथं त्वया कृतम् ॥

तस्माद्ब्रजामि देवेश तपस्तप्तुमनुत्तमम् । तथा यतिभ्ये न यथा भवान्कालीति वक्ष्यति ॥
इत्येवमुक्त्वा गिरिजा प्रणम्य च महेश्वरम् । अनुज्ञाता त्रिगैत्रेण दिवमेवोत्पपात ह ॥
समुत्पत्य च त्रेगेन हिमाद्रेः शिखरं शिवम् । टड्कच्छिञ्जं प्रयत्नेन विधात्रा निर्मितं यथा ॥
ततोऽवतीर्थं मस्मार जयां च विजयां तथा । जयन्तीं च महापुण्यां चतुर्थीमपराजिताम् ॥
ताः संस्मृताः समाजग्नुः कालीं द्रष्टुं हि देवताः । अनुज्ञातास्तथा देव्याः शुश्रूषां चक्रिरे शुभाः ॥
ततस्तपसि पार्वत्यां स्थितायां हिमवद्भवान् । समाजगाम तं देशं व्याघ्रो दंष्ट्रातस्त्रायुधः ॥
एकपादस्थितायां वै देव्यां व्याघ्रस्त्वचिन्तयत् । यदा पतिभ्यते चेष्टं तदा दास्यामि वै अहम् ॥
इत्येवं चिन्तयन्नेव दत्तदृष्टिर्मुगाधिपः । पश्यमानस्तद्वदन्मेकदृष्टिरजायत ॥

ततो वर्षशतं देवीं गृणन्ती ब्रह्मणः पद्म् । तपोऽनप्यत्ततोऽभ्यागाद्ब्रह्मा त्रिभुवनेश्वरः ॥
पितामहस्तथोवाच देवीं प्रीतोऽस्मि शाश्वते । तपसा भूतपापासि वरं वृणु यथेप्सितम् ॥
अथोवाच वचः काली व्याघ्रस्य कमलोद्भव । वरदो भव तेनाहं यास्ये प्रीतिमनुत्तमाम् ॥
ततः प्रादाद्वरं ब्रह्मा व्याघ्रस्याद्भुतकर्मणः । गाणपत्यं विभौ भक्तिमज्येत्वं च धर्मिताम् ॥
वरं व्याघ्राय दत्त्वैवं शिवकान्तामथाब्रवीत् । वृणीष्व वरमव्यग्रा वरं दास्ये तवाम्बिके ॥
ततो वरं गिरिसुता प्राह देवी पितामहम् । वरं प्रदीयतां ब्रह्मन्वर्णं कनकसंनिभम् ॥
तथेत्युक्त्वा गतो ब्रह्मा पार्वती चामवत्ततः । कोशं कृष्णं परित्यज्य पद्मकिञ्चलकसंनिभाम् ॥
तामभ्येत्य सहस्राक्षः प्रतिजग्राह दक्षिणाम् । प्रोवाच गिरिजां देवो वाक्यं स्वर्गाय वामवः ॥

इन्द्र उवाच—

इयं प्रदीयतां मह्यं भगिनी मेऽस्तु कौशिकी । त्वत्कोशसंभवा चेयं कौशिकी कौशिकोऽप्यहम् ॥
तां प्रादादिति संश्रत्य कौशिकीं रूपसंयुताम् । सहस्राक्षोऽपि तां गृह्य विन्ध्यं वेगाज्जगाम च ॥

ततश्च सान्त्वनैश्चापि^१ मदीयैर्नेष्यते शमम् ।^२ उवाचोमा महावर्णं^३ मद्यमिच्छाम्यहेयवत् ॥३॥
 इत्युक्तोऽहं तत्रा^४ तस्या वर्णं निर्मातुमुद्यतः ।^५ तनुस्तन्नेच्छती देवी तपसा^६ तप्तुमुद्यता ॥४॥
 तपस्तेपे ततस्तस्या उमायाः कमलासनः । अनुज्ञातो मया वर्णं दत्तवानिष्टमुत्तमम् ॥ ५ ॥
 तदा ब्रह्माभ्यवोचत्तां^७ यदि^८ मुञ्चेस्तु शोभने ।^९ वर्णमेतज्जगन्मातर्जगद्रक्षार्धमध्यये ॥ ६ ॥
 वर्णं^{१०} तत्क्रोशवद्वित्वा त्वच्छक्त्या परया युताम् । विक्रमां हरिणा देवीं कौशिकीं हर^{११} मानयेः ॥
 इत्युक्ता सा तदा देवी ब्रह्मणा^{१२} तद्भवात्करे ।^{१३} तस्माद्देवी च शक्ति च स्वायुधानि बहूनि च ॥
^{१४} दत्त्वा चोद्भासिता सर्वशत्रूणां जयकाङ्क्षया । सा दुर्गा^{१५} कौशिकी चण्डी^{१६} भवानी च निगद्यते ॥

[दुर्गामन्त्राः^{१७}]

तदुत्पत्तिरिति प्रोक्ता मन्त्रं तस्या वदामि ते^{१८} । पञ्चमस्य तृतीयं यत्पञ्चमस्वरसंयुतम् ॥ १० ॥
 विन्दुनादसमायुक्तं दुर्गामूलमिति स्मृतम् ।^{१९} दारमादौ समुच्चार्य^{२०} ततो मूलमुदीर्य च ॥११॥
 दुर्गापदं चतुर्थ्यन्तमन्ते चापि^{२१} नमःपदम् । संयोज्योच्चारयेन्मन्त्रं दौर्गा^{२२} सिद्धं सनातनम् ॥

तत्र गत्वा अथोवाच तिए चात्र महाचले । पूज्यमाना सुरैर्नमिता रघुनाता एवं विन्ध्यवासिनी ॥
 तत्र स्थाप्य हरिर्देवीं दत्त्वा सिंहं च वाहनम् ! भवानरविहन्त्री चेत्युक्त्वा स्वर्गनुपागमत् ।
 उमापि तं वरं लब्ध्वा मन्दिरं पुनरेत्य च । प्रणम्य च महेशानं स्थिता सविनयं मुने ॥

Pour la légende de la दुर्गादेवति voir aussi *Matsyapurāna*, *adhyāya* 154-158, *Padmapurāna*, *syṣṭikhaṇḍa*, *adhyāya* 41, *Kālikāpurāna*, *adhyāya* 47, *Skāndapurāna*, I, 2, 27-29 et V, 1, 20, *Devīmāhātmya*, 5, 84-87 et 7, 5-6 etc.

^१ H : असि pour अपि

^२ H : उमा चोमा pour उवाचोमा

^३ H : मद्यं थाहेयवत्

^४ H : तस्य वर्णनि मातुमुद्यतः

^५ H : तनु तेनानिच्छते देवी

^६ H : तपम् pour तप्तुम्

^७ H : उमाया

^८ A : अद्यति pour यदि

^९ H : मुञ्चन्त pour मुञ्चेस्तु

^{१०} A : पूर्णं pour वर्णं

^{११} H : तत्क्रोशवद्विडात्

^{१२} H : मानयेत्

^{१३} H : तदथा करे

^{१४} A : तस्म देवं च शक्तीश्च

^{१५} H : तन्वतोर्ध्वं सिद्धा

^{१६} H : कलनी

^{१७} A : भवती

^{१८} Cf. *Kāraṇāgama*, I, 98, 38:

पञ्चमस्य तृतीयं तु साद्यानलसमन्वितम् । चतुर्दशेन संभिन्नं विन्दुनादसमायुतम् ॥
 मूलमन्त्रमिदं प्रोक्तं तस्माद्ब्रह्माङ्गकल्पना । सिद्धश्रवायै चात्रैव विद्महेति परं पदम् ॥
 ततो वै चक्रहस्तायै ध्यानहीति परं पदम् । तन्नो दुर्गायुते चैव तथा चैव प्रचोदयात् ॥
 गायत्र्या सहितं मूलं ब्रह्मैरङ्गैः सुयोजयेत् ॥

cf. Appendice du *Yogajāgama*, ms. p. 38 :

ओं काल्यायन्यै च विद्महे कन्याकुमार्यै च धीः हि । तन्नो दुर्गा प्रचोदयात् ॥

^{१९} H : के pour ते

^{२०} H : दारमादौ

^{२१} A : धीमर्हीति पदं ततः

^{२२} H : नमस्कृतम्

^{२३} H : सिद्धि

¹दकारेणैव चाङ्गानि हृदयादीनि कल्पयेत् । कन्यारूपपदं पूर्वं ²चतुर्थ्यन्तं समुच्चरेत् ॥ १३ ॥
³विब्रहे च ततश्चोक्तं शूलहस्तापदं ततः । चतुर्थ्यन्तं समुच्चार्यं धीमहीति पदं ततः ॥ १४ ॥
 तन्नो ⁴दुर्गेत्यथोच्चार्यं ⁵प्रचोदयात्तदनन्तरम् । गायत्रीयं भवेदेव्या दुर्गाया मन्त्रमुत्तमम् ॥ १५ ॥
 एवं मन्त्राः समुद्दिष्टाः;

[स्थापनयोग्यस्थानानि⁶]

प्रतिष्ठाविधिरुच्यते । लिङ्गस्थापनयोग्येषु स्थानेष्वपि शिवालये ॥ १६ ॥
 ग्रामादावपि चोक्तेषु स्थानेष्वस्याः प्रकल्पयेत् । प्रासादं ⁷हि ततः पूर्वद्वारं भुक्तिप्रदं नृणाम् ॥
⁸मुक्तिदं पश्चिमद्वारं पूर्वद्वारं जयावहम् ।

[मण्डपः⁹]

तदग्रे मण्डपं कुर्यात्पूर्ववत्पार्श्वयोस्तथा ॥ १८ ॥
 तत्र वेद्यास्तु परितः कुण्डानि परिकल्पयेत् । आशासु चतुरश्राणि विदिक्षु चतसृष्वपि ॥ १९ ॥
 योन्याकाराणि कुण्डानि पद्मं च त्वीशशकयोः¹⁰ । मध्यस्थाने ततस्तस्य मण्डपस्य तु पूर्ववत् ॥
 संस्कारादि प्रयुञ्जीत;

¹ A : त pour द ² A omet चतुर्थ्यन्तं समुच्चरेत् ³ A omet le demi-sloka 14a

⁴ H : दूरे pour दुर्गे ⁵ H : गायत्र्या pour प्रचोदयात्

⁶ Cf. *Kāraṇāgama* I, 60, 9b: “याम्ये कात्यायनी प्रोक्ता”
 cf. *Suprabhedāgama*, I, 39, 28b: “दुर्गा चैवोतरे कुर्यात्”
 cf. *Kāmikāgama*, I, 71, 79-80c:

मातृणामुत्तरे दक्षे चण्डिकां वा मुनीवरा । पद्मजं स्थापयेद्विष्णुं तद्विहीनमथापि वा ॥
 दुर्गां हित्वाथ विष्णुं वा कुवेरं सोममेव वा ॥

⁷ A : हितं pour हि ततः ⁸ A : मूर्तितं

⁹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 98, 16b-20 :

आलयाग्रे च तत्पार्श्वे दक्षिणे चोत्तरे तथा । नवहस्ताष्टहस्तं वा सप्तहस्तमथापि वा ॥
 षोडशस्तम्भसयुक्तं पङ्क्तित्रयनमायुतम् । पङ्क्तिनानसमुत्सेधं चतुर्द्वारिसमायुतम् ॥
 मण्डपं तत्र कुर्वीत ब्रह्मणो वेदिका भवेत् । रत्नितान्नसमुत्सेधा दर्पणोदरसंनिभा ॥
 कुण्डानि कारयेत्तत्र दिशामु विदिशामु च । प्राक्कुण्डं वेदिकान्त्ये प्रधानं तत्र कल्पयेत् ॥
 गोमयालेपनं कृत्वा प्रोक्षयेत् शिवाम्भसा ॥

cf. *Santānasamhitā*, 30, 7-8a :

ग्रामादस्त्रैव पुरतो मण्डपं कारयेत्ततः । तस्य मध्ये [तु] वेदी स्याद्वाद्ये कुण्डानि कारयेत् ॥
 नव वा पञ्चकुण्डं वा कारयेदक्षयान्वितम् ॥

¹⁰ H : चकयोः pour शकयोः

[नेत्रोन्मीलनम्¹]

नेत्रोन्मीलनमप्यतः । कुर्यात्तस्य विधिश्चापि वक्ष्यते क्रमतोऽधुना ॥ २१ ॥
 स्नानमण्डपमध्ये तु देवीमानीय कौशिकीम् । स्थण्डिले तत्र तां देवीं प्राङ्मुखाम् संनिवेशयेत् ॥
 नेत्रोन्मीलनकर्माणि कारयेच्छिल्पिना तदा । हैमसूच्या ततश्चापि रेखालेखनपूर्वकम् ॥ २२ ॥
 साधिते पूर्ववच्चैव त्रिनेत्रेषु च तर्पयेत् । दूर्वया हैमया पूर्वं दक्षिणे मधु वामके ॥ २४ ॥
 पयश्चाथ ललाटस्थे लोचने मधु चैव हि² । दूर्वयोमाग्निमन्त्रैस्तु तत्तत्स्थानेषु विन्यसेत् ॥ २५ ॥
 हिरण्यनखसंप्रोतैस्तर्जन्याद्यङ्गुलैस्त्रिभिः । ततस्तु दर्शयेद्विप्रान्गाश्च³ गायत्रिमुच्चरन् ॥ २६ ॥
 ततस्तां पञ्चगव्यैश्च पञ्चमृद्भिश्च शोधयेत् । तस्या गायत्रिमुच्चार्य मन्त्रोदेनाभिषेचयेत् ॥ २७ ॥
 पुण्याहं वाचयित्वात्र प्रोक्षयेद्ब्रह्मपञ्चकैः ।

[जटाधिवासः]

ग्राम [प्रदक्षिणं कृत्वा जलतीरं समानयेत् ॥ २८ ॥

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 60, 91b 94a :

नयनमोक्षणं कुर्यान्नेत्रद्वययुगे दिने । पक्षमरेखां पुरा कृत्वा ततो वै कृष्णमण्डलम् ॥
 ज्योतिर्मण्डलनालिख्य नेत्रमन्त्रमुदाहरन् । लेपयेद्दधुदयेनैव मधुना च घृतेन च ॥
 मृदात्मना तु संस्नाप्य गव्येनैवाभिषेचयेत् । पुण्याहं वाचयित्वा तु प्रोक्षयेत्पुरुषेण तु ॥

cf. *Santānasamhitā*, 30, 6 :

मुमुहूर्ते मृद्रे च योगे च करणान्विते । नयनमोक्षणं कुर्यात्पूर्वोक्तेन विधानतः ॥

² H : विधि चापि ³ H : कोजयुपूर्वकैः? ⁴ H : साधितैः

⁵ Selon le साम्बिकास्थापनविधिपटल *paṭala* 40, śl. 29-30 et le मानुकास्थापनविधिपटल *paṭala* 48, śl. 17, il est prescrit pour la cérémonie d'ouverture des yeux de l'image, de toucher l'œil droit avec du miel, l'œil gauche avec du lait et l'œil frontal avec du *ghṛta*. Ceci est aussi la pratique usuelle. Ici les deux mss. prescrivent le miel pour l'œil droit et l'œil frontal, le lait pour l'œil gauche. De même dans le चण्डेशस्थापनविधिपटल *paṭala* 51, śl. 15-16, il y a aussi une différence avec la pratique générale: le miel pour l'œil droit, le *ghṛta* pour l'œil gauche, le lait pour l'œil frontal. Mais il est difficile de savoir s'il y a réellement ici pratique différente ou si cela résulte d'une simple erreur du scribe.

⁶ H : संप्रोक्तैस् pour संप्रोतैस् ⁷ H : गां च pour गाश्च

⁸ Dans les deux mss. il y a une lacune après śl. 28a: les portions traitant des जटाधिवास, शयनाधिवास कुम्भस्थापन, होम et une partie du rituel à exécuter le jour du कुम्भाभिषेक avant मन्त्रन्यास sur l'image, sont omises. Nous donnons ici dans le texte, entre crochets, des passages correspondants de la *Santāna-samhitā*, *paṭala* 30, śl. 9-20 et en note des passages correspondants d'autres āgama.

प्रतिमां कण्ठद्वे तु चले चैवाधिवासयेत् । तस्या बाह्ये तु विवेशानष्टौ कुम्भास्तु विन्यसेत् ॥
सप्तरात्रं पञ्चरात्रं त्रिरात्रं चैकरात्रकम् । जलादुत्तीर्य पूर्वेषुः पञ्चगव्येन स्नापयेत् ॥ ३० ॥

[शयनाधिवासः^१ कुम्भस्थापनं^२ च]

ततः प्रवेश्य देवेशीं शयनं तत्र कल्पयेत् । वेदिमध्ये तु देवेश्याः शालिना विकिरेत्ततः ॥
पञ्चभिः कम्बलैश्चैव शाल्या पर्युपविन्यसेत् । मूलमन्त्रेण देवेशीप्रतिमां कम्बलोपरि ॥ ३२ ॥
वर्धन्यष्टकमादाय पूर्वादीशान्तकं न्यसेत् । वामादिशक्तयोऽष्टौ तु मनोन्मनीमीशदेशतः ॥ ३३ ॥
गन्धपुष्पादिभिश्चैव हविषा पूजयेत्ततः ।

cf. *Kāraṇāgama*, I, 98, 12b-16a :

[जलाधिवासः]

शुद्धिं विम्बार्हकां कृत्वा पञ्चगव्यकुशोदकैः । वस्त्रैरामरणाद्यैश्च भूपूर्णभूषणार्हकैः ॥
शिविकायां समारोप्य सर्वान्निद्यसमायुतम् । रुद्रतोरणसंयुक्तं मयूरव्यज्रैर्युतम् ॥
पिच्छचानरसंकीर्णं पताकाद्यैश्च संयुतम् । वास्तुप्रदक्षिणं कृत्वा जलतीरे समाविशेत् ॥
वस्त्रप्रच्छादितां देवीं कूर्चमूत्रेण संयुतम् । जलाधिवासनं कुर्यादिकरात्रं जले तदा ॥

^१ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 98, 20b-22a et 24-26a :

[शयनाधिवासः]

गोमयालेपनं कृत्वा प्रोक्षयेत् शिवात्मसा । स्थण्डिलं तत्र कर्तव्यं वेदिकोपरि शालिभिः ॥
तण्डुलैश्च तिलैरवजं कृत्वा दर्भैः परिस्तरेत् । अण्डजाद्यैर्विशेषेण कल्पयेच्छयनं हृदा ॥
जलादुत्तीर्य विम्बं तु प्रविशेदालयं ततः । शुद्धिं कृत्वा तु गव्यैश्च सेचयेद्गन्धवारिणा ॥
गन्धाद्यैर्लेपितं विम्बं नववस्त्रेण वेष्टयेत् । हैनं कौतुकमंत्रं तु बन्धयेद्दक्षिणे करे ॥
शयने शाययेद्विम्बं हृदयेन तु मन्त्रतः ॥

cf. *Svāyambhuvāgama*, 52, 12b-14a :

प्रविश्य मण्डपं तस्मिन्शयनं कल्पयेत्ततः । जलादेवीं समुत्तीर्य शुद्धिं कृत्वा चेटे यथा ॥
तद्दृष्ट्वा शयनं प्रोक्ष्य शिरोमन्त्रेण शाययेत् । वस्त्राभ्यां ह्यदयेद्देवीम् ॥

^२ Cf. *Kāraṇāgama* I, 98, 26b-31a :

[कुम्भस्थापनम्]

द्रोणार्धतोयसंपूर्णान्विस्त्रेणैव तु वेष्टितान् । गन्धतोयेन संपूर्णान्विहेमपद्मान्त्रसंयुतान् ॥
वरकूर्चमनायुक्तांश्चकोपरिमामयुतान् । मूत्रेण वेष्टितान्कुम्भाद्वृत्तपङ्कवशोमितान् ॥
देव्याश्च दक्षिणे पार्श्वे प्रदानं च घटं न्यसेत् । दुर्गा कात्यायनी चैव त्रिजया चण्डिकाजिना ॥
देवी वेगवती चैव गायत्री शर्वरी तथा । गान्धयुक्तक्रमेणैव मध्यमाद्दिशि विन्यसेत् ॥
ततद्गौजननुत्सृज्य कुम्भेष्वन्तर्जलं न्यसेत् । गन्धादिभिरथाभ्यर्च्य हृदयादीन्न्यसेत्क्रमान् ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 46, 6b-7a :

कुम्भं मन्त्रैश्च विन्यस्य ध्यात्वा तद्रूपमात्मनि । आवृतान्कलशान्स्थाप्य लोकपालांश्च विन्यसेत् ॥

[होमः¹]

ततो होमं प्रकुर्वीत लक्षणेन समन्वितम् ॥ ३४ ॥

चतुर्दिक्षु चतुर्वेदैः कुर्यादध्ययनं ततः । दुर्गावीजेन मन्त्रेण ब्रह्मैरङ्गैश्च मन्त्रकैः ॥ ३५ ॥

होमं कुर्याद्विशेषेण यथाविभवविस्तरम् । समिदाज्यचरुंल्लाजान्सर्षपांश्च हुनेद्बुधः ॥ ३६ ॥
शतमर्धं तदर्धं वा पालाशी तु समिद्धवेत् ।[कुम्भाभिके²]

ततः प्रभाते विमले मुहूर्ते तु निरीक्षयेत् ॥ ३७ ॥

आचार्यपूजनं कृत्वा ऋत्विजः पूजयेत्ततः । प्रतिष्ठाकुम्भमादाय शिरसा धार्यं बुद्धिमान् ॥ ३८ ॥

अन्तः प्रविश्य वेद्यग्रे स्थाप्य च स्थण्डिलोपरि । वेराग्रे विन्यसेत्कुम्भं प्रधानं चावृत्तैः सह ॥
ततश्च देशिको मन्त्री] ध्यात्वा देवीं यथास्थिताम् । कुम्भस्थितां तु तां नेन कूम्भकूर्चयुतेन च।¹ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 98, 31b-36 :

[होमः]

समिदाज्यचरुंल्लाजान्मुद्गमापतिलांस्तथा । प्रत्येकं शतमर्धं वा द्रव्यं प्रति विशेषतः ॥
देव्यग्निं च प्रधाने तु कल्पयेद्देशिकोत्तमः । तदर्धं सर्वकुण्डेषु निक्षेपेत्प्रणवेन तु ॥
अग्न्याधानादिकं कृत्वा द्रव्यहोमं समारभेत् । मूलेन हृदयार्थेऽस्तु समिदादींश्च होमयेत् ॥
देवीगायत्रिमन्त्रेण पूर्णाहुतिमथाचरेत् । तत्तन्मन्त्रेण संस्पृश्य होमान्ते व्याहृतिं क्रमात् ॥
एवं रात्रौ तु कर्तव्यम् ॥cf. *Suprabhedāgama*, I, 46, 7b-9a :होमं पञ्चत्रयैकं वा प्रागुक्तद्रव्यसंयुतम् । वह्निमध्ये तु देवीशीमाहृयाज्यादिभिर्बुधः ॥
आज्यं चरुं तथा लाजानौदुम्बरसमित्था । दुर्गाया मूलमन्त्रेण होमयेद्देशिकोत्तमः ॥² Cf. *Kāraṇāgama* I, 98, 5-9a :

[रत्नन्यासः, स्थापनं च]

अचलं शैलजं चेत्तु गर्भगेहवशाद्बुधः । रत्नन्यासं प्रकर्तव्यं शैलजं तु चलं विना ॥
लोहजं चेतकृते पीठे नैव पट[नैवावट?] समायुते । मण्डले स्थण्डिले पद्मे पीठमन्त्रे [पीठं मध्ये?] निधाय वै ॥
पालिकाद्यङ्कुरैर्युक्ते दीपाद्यैश्च सुशोभिने । समुहृते सुलग्ने च नव रत्नानि विन्यसेत् ॥
देवीं रत्नोपरि न्यस्था सुदढं निर्वाणकृति । देव्या बीजमनुस्मृत्य तत्काले देशिकेन तु [देशिकोत्तमः?] ॥
सुदढं शिल्पिता कुर्याद्यथायुक्त्या तु कारयेत् ॥

cf. I, 98, 35b-38a et 42a :

[स्थापनम्]

“प्रभाते समुहृतके । देवीमुत्थाप्य यत्नेन स्नानवेद्युपरि न्यसेत् ॥

व्यपोष्य वन्नकूर्चं तु कल्पयेदासनं पुनः । नवशक्तिममोपेतमशेषामित्रिनिर्गतम् ॥

गन्धाद्यैरासनं चाब्जं पूजयेद्देशिकोत्तमः । ब्रह्मैरङ्गैः सर्कालं तु विम्बे न्यस्था क्रमेण तु ॥.....

सम्यक् संभाव्य तां देवीं प्रतिग्रां कारयेद्गुरुः ॥

अम्भसार्चाहृदि न्यासं कुर्यात्तन्मूलमुच्चरन् । अज्ञान्यज्ञेषु विन्यस्य गायत्रीं हृदये न्यसेत् ॥४१॥
मातृकां पूर्ववन्न्यस्य^१ गन्धाद्यैरर्चयेत्ततः । अन्यैः कुम्भैश्च सर्वैस्तैरिदित्य क्रमेण वै ॥ ४२ ॥
तत्तन्मन्त्रं समुच्चार्य गन्धाद्यैः पुनरर्चयेत् । प्रभृतं तु हविर्दत्त्वा फलभक्ष्यादित्युत्तम् ॥ ४३ ॥
मुखवामसमायुक्तं ताम्बूलं च निवेदयेत् ।^२गौणप्रधानयोरेवं प्रोक्तं सर्वं समं हरे ॥ ४४ ॥

[प्रधानालये विशेषः]

प्रधाने तु विशेषोऽयं कथ्यतेऽद्य समाप्ततः । उल्कासुष्मीं विजिह्वां च कल्पयेद्द्वारदेवते ॥४५॥
सृष्टेन्द्रं वाहनं तस्या अग्रतः परिकल्पयेत् । परितोऽष्टादिमास्तस्याः^३ परिवाराः प्रकीर्तिताः ॥
अग्रे भूमिं समारभ्य ज्येष्ठां भूमिं तथैव च । मोष्टिं च मोष्टिनीं चैव प्रकृतिं विवृतिं तथा ॥
त्रियतिं च त्रिवृत्तिं च सर्वास्ताः पूर्ववत्सुधीः । कलशेष्वधिवासाय स्थापयेत्स्थापकोत्तमः ॥४८॥
‘वाह्यस्थे च महापीठे स्थापयेत्पूतनागणम्’^५ । मन्त्रन्याशोत्तरे काले स्थापयेत्परिवारकम्^६ ॥

[नित्योत्सव]

त्रिंशद्वास्वर्चने काले परिवारांश्च पूजयेत् । वह्नित्योत्सवं चैव त्रिंशध्यमपि कारयेत् ॥ ५० ॥

[महोत्सवः^७]

एकाहं त्रियहं चापि भूताहं मुन्यहं तु वा । प्रतिशतवत्सरं^८ कुर्यादौषे वा सद्युमाधवे ॥ ५१ ॥
कृत्तिकान्तं तु विधिना कारयेच्च महोत्सवम् ।^९एवं यः कुरुते मर्त्यः कौटिल्ययाः स्थापनं परम् ॥
आधिव्याधिविजिमुक्तः सर्वसंपत्समन्वितः ।^{१०}निर्मितं खलु वैरिश्च हृत्वा तत्प्रत्यजायते ॥
सर्वदेवादिभिर्वन्द्यः^{११} ^{१२}स बलापरिवापरः ॥ ५४ ॥

^{१३}इत्यजिताख्ये महातन्त्रे [क्रियापादे] दुर्गास्थापनविधि-

स्त्रिपञ्चाशः^{१४} पटलः ॥

^१ H : न्यत्त्वा pour न्यस्य

^२ A : गौरी pour गौण

^३ A : परिवारं प्रकीर्तितम्

^४ H : वाद्यस्थाश्च

^५ A : दृत्तां गणम् pour पूतनागणम्

^६ H : परिवारकाः

^७ Cf. *Svājambhuvāgama*, 52, 115b-116 :

प्रतिश्रोतमवं प्रकर्तव्यं त्र्यहं वाथ कारयेत् । उत्सवस्यादिरात्रौ तु वैश्याथ खड्गलाङ्कुरम् ॥
कृत्तिकामानद्रथान्तं प्रशान्तं केतुकोद्रवम् । मानं वा दननं वापि द्वादशाहवथापि वा ॥
सप्ताहमुत्सव वाथ कुरु नात्र विमानतः ॥

^८ A : कुर्याद् मन्थनाधनाधवैः

^९ Cf. *Kāraṇāgama*, I, 98, 46b : एवं यः कुरुते मर्त्यः प्रप्रेति विजयं भिन्नम्

^{१०} H : निर्मितं खलुवैरीं च हित्वा तत्प्रत्यजायते

^{११} H : वज्र्यः pour वन्द्यः

^{१२} H : सोबलपरिवापरः

^{१३} H : इत्यजिते दुर्गास्थापनपटलः

^{१४} A : पञ्चपञ्चाशः

[चतुःपञ्चाशः पटलः]

[¹सूर्यस्थापनविधिः²]

सूर्यस्य स्थापनं वक्ष्ये तस्योत्पत्तिपुरःसरम् । मन्त्रेण सह सर्वं तन्मत्तो³ निगदतः शृणु ॥१॥

[सूर्योत्पत्तिः⁴]

अष्टमूर्तेः शिवस्यैतन्मूर्तयोऽष्टौ प्रकीर्तिताः । सूर्याचन्द्रमसावात्मा महाभूतानि पञ्च च ॥ २ ॥

एतास्वष्टसु सूर्योऽयमग्निमा मूर्तिरुच्यते । ⁵सूर्यमूर्त्या शिवो लोकान् सृजत्यवति⁶ दीप्तया ॥ ३ ॥

पुनः संहरतीशानस्तन्मूर्त्या स⁷ शिवस्य च । उत्पत्तिरेवमुक्ता च⁸ मन्त्रश्चाद्य निगद्यते ॥ ४ ॥

¹ Ce *patala* se trouve dans les manuscrits A, D et H seulement; mais le ms. A omet les *śloka* 1a, 49b et 50, le ms. D omet les *śloka* 1a à 97b et le ms. H omet tous les *śloka* après *śloka* 83.

² Pour *सूर्यस्थापनविधि* voir *Kāraṇāgama* II, 105, *Dīptāgama* 72, *Santānasa-
mhitā* 31 et *Supraheda* I, 49; voir aussi *सूर्यपूजा* dans *Acintyaviśvasādāhya
patala* 10, et *Raurarōgāma*, vol. I, Appendice II.

³ H : यन्त्रो pour मत्तो

⁴ Cf. le mot अष्टमूर्ति dans le *Śubhikalpaladruma* : अष्टमूर्तिः शिवः इति हेमचन्द्रः ॥

तत्प्रत्येकमूर्तिनामानि—क्षितिमूर्तिः शर्वः, जलमूर्तिर्भवः, अग्निमूर्ति रदः, वायुमूर्तिरुमः, आकाशमूर्तिर्भीमः, यजमानमूर्तिः पशुपतिः, चन्द्रमूर्तिर्महादेवः, सूर्यमूर्तिरीशानः । इति तन्त्रशास्त्रम् । अथानी रविरिन्दुश्च भूमिरापः प्रभञ्जनः । यजमानः खनयौ च महादेवस्य मूर्तयः ॥ इति शब्दमाला ।

cf. *Kriyākramadyotikā-vyākhyā Prabhā*, 45 : सकलः सूर्यहपस्तु नि कलः शिव एव च । (अंशुमति)

cf. *Vatulaśuddhākhyā*, I, 138v : नेत्रेण सव्यवामोर्ध्वं सूर्यसोमाग्निसेभवः ।

cf. *Dīptāgama* 72, 1b-2a et *Supraheda* I, 49, 1b-2a :

अदितेः पुत्रभावात्त्वादादित्यश्चेति चोच्यते । ईश्वरस्याध्वभागेन जगच्चक्षुरिति स्मृतः ॥

voir aussi *Līngapurāṇa*, II, 12, 3 4:

भूराभोऽग्निमरुद्रचोमभास्करा दीक्षित शशी । भवस्य मूर्तियः प्रोक्ताः शिवस्य परमेष्ठिनः ।

खात्मेन्दुवह्निमूर्याम्भोधरा पवन इत्यपि । तस्याष्टमूर्तयः प्रोक्ता देवदेवस्य धीमानः ॥

⁵ A : सूर्यमूर्तिशिवो

⁶ H : अन्वति pour अवति

⁷ H : तन्मदम? pour तन्मूर्त्या स

⁸ H : उक्तश्च pour उक्ता च

[मूर्धमन्त्राः¹]

सान्तं यान्तसमायुक्तं षष्ठस्वरसमन्वितम् । विन्दुनादयुतं चापि ²मूलं विद्याद्रवेरिति ॥ ५ ॥
तस्मादेव षडङ्गानि सान्तवह्नियुतानि च । हृदयं च शिरश्चैव शिखा कवचमेव च ॥ ६ ॥
अश्वं नेत्रं षडङ्गानि ³जातिपट्टकयुतानि च । ⁴जायमाना भवेद्विद्या तस्यैवाद्या षडक्षरा ॥ ७ ॥
हां हीं स इति ⁵चोच्चार्य सूर्यायेति पदं ततः । सर्वरोगहरं विद्याजपतामिममुत्तमम् ॥ ८ ॥

[सूर्यगायत्री⁶]

पद्महस्ताय विद्महे रथारूढाय धीमहि । तन्नः सूर्यः प्रचोदयादिति पश्चाद्भेदेत्सुधीः⁷ ॥ ९ ॥
इति ⁸गायत्रिरुद्दिष्टा सर्वशान्तिकरी तदा । एवं मन्त्राः समुद्दिष्टाः प्रतिष्ठाविधिरुच्यते ॥१०॥

[सूर्यस्थापनयोग्यस्थानानि⁹]

लिङ्गस्थापनयोग्यानि कथितान्यत्र यानि तु । तेषु सर्वेषु चास्यापि स्थापनं सर्वसिद्धिदम् ॥

¹ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 105, 8b-10a:

प्रणवं पूर्वमुच्चार्य हामित्यादि ततः परम् । मायावीजं ततः पश्चात्सकारं तु ततः परम् ॥
हकारं तु ततः पश्चाच्छिवमूर्धमन्त्रः परम् । चतुर्थ्यन्तं नमोऽन्तं च मूलमन्त्रमिहाच्यते ॥

cf. *Dīptāgama*, 72, 7-9a:

पार्थिवं वारुणं चैव वह्निमारुतसंयुतम् । त्रयोदशं तु संभिन्नं शक्तिविन्दुसमन्वितम् ॥
आदित्यमूलमन्त्राणि त्रयोदश सुदुर्लभम् । नादेन वह्निसंयुक्तैः षडङ्गैर्ब्रह्मपञ्चकम् ॥
दीर्घस्वरास्ततस्त्वङ्गा ब्रह्माख्या ह्रस्वसंयुताः ॥

cf. *Santānasamhitā*, 31, 2b-4a:

शिवरूपेण संयुक्तं महाविष्णुसमन्वितम् । अनिरुद्धेन संयुक्तं याम्यरूपेण संयुतम् ॥
शिवरूपेण संयुक्तं विन्दुनादसमन्वितम् । एतन्मन्त्रं परं गुह्यं संग्रामे विजयो भवेत् ॥
कन्यार्थी लभते कन्यां विजयार्थी जयी भवेत् । सर्वाङ्कामानवाप्नोति एतन्मन्त्रं परं शुभम् ॥

Pour les mूर्धमन्त्र voir *Somaśambhupaddhati* (éd. Devakôṭṭai) pp. 16-23 et p. 274, śl. 5b: मूर्धमन्त्रास्तु पूर्वोक्ता द्रष्टव्याः स्थापनेऽपि च (dans आदित्यस्थापनपटल)

² H : मूलं विद्या भवेदिति

³ Pour जातिपट्टक voir *Rauravāgama* vol I, p. 19, note 11.

⁴ H : जाया मान भवेद्विद्यां ⁵ H : योच्चार्य

⁶ Cf. *Dīptāgama*, 72, 10:

अश्वध्वजाय विद्महेत्युच्चार्य तदनन्तरम् । पद्महस्ताय धीमहि तन्नो भानुः प्रचोदयात् ॥

cf. Appendice du *Yogajāgama*, ms. p. 38:

ओं अश्वध्वजाय विद्महे पद्महस्ताय धीमहि । तन्नः सूर्यः प्रचोदयात् ॥

⁷ H : पश्चाद्भेदेद्बुधः ⁸ La forme grammaticale correcte est गायत्र्युद्दिष्टा

⁹ Cf. *Dīptāgama*, 72, 2b-3 et 6a:

द्विभुजं सौम्यमित्युक्तं तस्मात्सौम्यं तु योजयेत् । सर्वसिद्धिसमग्रं च ग्रामस्येन्द्रे विशेषतः ॥
आलयस्येशदिरभागे विभवाथार्थं देशिकः । ग्रामस्याभिमुखं ग्रामे आलये पश्चिमे मुखम् ॥

ग्रामादौ पूर्वदिग्भागे शैवे धाम्नि च ¹गोचरे । प्रासादं पश्चिमद्वारं कृत्वा ²पूर्वविधानतः³ ॥

[मण्टपः⁴]

तस्याग्रे पार्श्वयोर्वापि मण्टपे ⁵विधिना कृते । चतुरश्राणि कुण्डानि कृत्वा पूर्वादितः क्रमात् ॥
शक्रशंकरयोर्मध्ये पङ्कजं स्यात्प्रधानकम् । ⁶पञ्चहोमविधाने तु कोणकुण्डानि वर्जयेत् ॥१४॥
ऐशान्यां कल्पयेत्कुण्डं प्रधानं ⁷पद्ममेव तत् । मण्टपे पूर्ववत्सर्वं संस्कारादि प्रकल्पयेत्⁸ ॥१५॥

[नयनोन्मीलनम्⁹]

¹⁰तत्र वेद्यां समानीय ¹¹प्रतिमां देशिकः सुधीः । षडक्षरेण संप्रोक्ष्य दृष्ट्युन्मीलनमारभेत् ॥
नेत्रद्वययुते चर्षे मध्याह्ने तु सुनिर्मले । सुलग्ने कारयेत्कर्म शिल्पिना ¹²तद्यथोचितम् ॥ १७ ॥
स्वर्णमूच्या तथा पश्चाद्विलिखेदक्षि¹³मण्डलम् । शिल्पिनं वस्त्रहेमाद्यवस्तुभिस्तु सुतोषयेत्¹⁴ ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 49, 2b-3 et 6a :

द्विभुजं सौम्यमित्युक्तं तस्मात्सौम्यं तु पूजयेत् । सर्वसिद्धिं समन्विच्छेद्ग्राममध्ये विशेषतः ॥

आलये वामपार्श्वे तु विभवाथार्थं देशिकः । ग्रामस्याभिमुखद्वारमालये पश्चिमे मुखम् ॥

ibid, I, 39, 29a: “ भास्करं पूर्वतो दिशि ”

cf. *Kāraṇāgama*, II, 105, 4:

“ द्वारस्य सव्यपार्श्वके । अथवा वामपार्श्वे तु सौरालयं प्रकल्पयेत् ॥

¹ H : गह्वरे pour गोचरे

² A : पूर्व विधानतः

³ Pour लिङ्गस्थापनयोग्यस्थानं voir *Ajitāgama*, *paṭala* 6

⁴ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 105, 5-6a :

षोडशस्तम्भसंयुक्तं चतुर्द्वारसमन्वितम् । मध्ये वेदिं प्रकल्प्याथ पञ्चकुण्डं प्रकल्पयेत् ॥

अथवा एककुण्डं वा मेखलात्रयमुत्तमम् ॥

cf. *Diptāgama*, 72, 27b-29 :

आलयस्याग्रतः कृत्वा मण्डपं विधिनान्वितम् । सर्वालंकारसंयुक्तं दर्भमालाभिःशोभितम् ॥

तन्मध्ये वेदिकां कुर्यात्तत्रिभागैकविस्तृताम् । हस्तमात्रसमुत्सेधां दर्भणोदरसंनिभाम् ॥

कुण्डानि परितः कृत्वा मृदा वा वालुकैश्च वा ।

⁵ A : वा विना कृते

⁶ H : पञ्चहोमविधानेन

⁷ A : परमेव तम्

⁸ Pour मण्टपसंस्कारं voir *Ajitāgama*, *paṭala* 18, *śloka* 104-112

⁹ Cf. *Santānasamhitā*, 31, 5b-6:

पुण्याहं वाचयेत्तत्र प्रतिमं तु [प्रतिमाया ?] विशेषतः । नयनमोक्षणं कुर्यान्नेत्रद्वययुते दिने ॥

प्रतिमास्थापने तूक्ताः क्रियाः सर्वाः समाचरेत् ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 49, 17b:

हेममूच्याथ मधुना नेत्रं नेत्रेण मोचयेत् ॥

¹⁰ H : तस्य पात्रे pour तत्र वेद्यां

¹¹ H : प्रमाणं pour प्रतिमां

¹² A : दययोजितम्

¹³ H : दृष्टिं pour अक्षि

¹⁴ H : वस्तुभिर्वस्तु तोषयेत् pour वस्तुभिस्तु सुतोषयेत्

आचार्यो मन्त्रतस्तां¹ च तोयेन क्षालयेत्सुधीः । पङ्क्षरेण मन्त्रेण ततस्तां प्रतिमां सुधीः ॥१९॥
पश्चिमाभिमुखं न्यस्य कृत्वाग्रे स्थण्डिले ततः । मधुसर्पिःसुसंपूर्णं कांस्यं वा ताग्रजं तु वा ॥
पात्रद्वयं² समाधाय स्थण्डिले मूलमुच्चरन् । ततस्तु³ हेमकमलं विन्यस्याभ्यर्चयेद्बुधा ॥२१॥
ततस्ने⁴ हैमया धीमान्दक्षिणेतरयोः क्रमान् । नेत्रयोर्नेत्रमन्त्रेण तर्पयेद्द्वया⁵ बुधः ॥ २२ ॥
वह्निचन्द्रमसोर्वीजं दक्षिणेतरयोः क्रमात्⁶ । तर्जन्यनामिकाभ्यां तु काञ्चनेन नखेन च ॥
युक्ताभ्यां विन्यसेदक्ष्णोस्ततो⁷ यवनिकां तदा । संवर्ज्य दर्शयेद्वेनुं ब्राह्मणांश्च⁸ गुप्तं यतान् ॥

[ग्रामप्रदक्षिणम्]

गायत्रीमन्त्रमुच्चार्य ततो देवं रथादिषु । आरोप्य⁹ वस्त्रमालाद्यैः कृत्वालंकारमुत्तमम् ॥ २५ ॥
ग्रामादौ च समानीय प्रदक्षिणमतन्द्रितः । जलाशयसमीपाय नीत्वा तीरे निधाय च ॥२६॥

[जलाधिवासः¹⁰]

पुण्याहं विधिवत्कृत्वा प्रोक्षयेद्ब्रह्मपञ्चकैः । अक्षिषिच्य च तोयेन पङ्क्षरमुदाहरन् ॥ २७ ॥
गायत्रीमुच्चरन्कूर्चवस्त्रमालाभिर्वेष्टयेत्¹¹ । ततो¹² जलाशयान्तस्तां पूर्ववच्छायायेच्छनैः ॥२८॥
ततो दिक्षु दिशामीशान्सास्त्रान्संपूज्य देशिकः । तत्राथ पूर्ववन्नीत्वा कालं वेरं ततो जलान् ॥

[धेरशुद्धिः]

स्नानमण्डपमानीय तत्र विन्यस्य पूर्ववत् । वस्त्रकूर्चादिकं¹³ त्यक्त्वा पञ्चगव्याभिपेचनम् ॥३०॥
पङ्क्षरेण कृत्वा तु¹⁴ पञ्चमृद्भिश्च शोधयेत् । बहुशः शोधयित्वा तु गन्धोदेनाभिपेचयेत् ॥३१॥

[शयनाधिवासः¹⁵]

ततश्च कृत्वा पुण्याहं बन्धयेत्कौतुकं हृदा । ततः कूर्चेन वस्त्रेण छादयेत्प्रतिमां ततः ॥ ३२ ॥

¹ H : तं pour तां

² A : समादाय

³ H : हेमं कमलं

⁴ H : तौ pour ते

⁵ A : ततः pour बुधः

⁶ H : अपि pour क्रमात्

⁷ A : अक्ष्णा ततो pour अक्ष्णोस्ततो

⁸ H : संयुतान् pour मुनयतान्

⁹ H : मालावस्त्राद्यैः

¹⁰ Cf. *Dīptāgama*, 72, 31:

वस्त्रेण वेष्टयित्वा तु जले चैवाधिवस्य च । नीत्वा जलोपितं विम्बं संस्नाप्य पञ्चगव्यकैः ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 49, 16-17a:

उत्तराच्छादनं कृत्वा दर्भैर्वस्त्रैः समन्ततः । वस्त्रेण वेष्टयित्वा तु जले चैवाधिवसितम् ॥

नीत्वा जलोपितं विम्बं संस्नाप्य पञ्चगव्यकैः ॥

¹¹ H : मालाभिर्वेष्टयेत्

¹² H : जलाशयान्तं pour जलाशयान्तानां

¹³ A : दत्त्वा pour त्यक्त्वा

¹⁴ A : पञ्चमृद्वन्

¹⁵ Cf. *Dīpta* 72, 32 et *Suprabheda* 1,49, 18:

बध्वा प्रतिमरं मन्त्री शयने चाधिवासयेत् । उत्तराच्छादनं कृत्वा दर्भैर्वस्त्रैः समन्ततः ॥

दत्त्वाद्यं चापि शिरसा ¹मूलविद्यां समुच्चरन् । मण्डपे वेदिकायां तु विधिवत्स्थण्डिले कृते ॥
पूर्ववत्कल्पिते ²कल्पे सर्वातोद्यसमन्वितम् । आनीय प्रतिमां तत्र शाययेत्पूर्ववद्दृष्टा ॥ ३४ ॥
अतिरक्तेन सूक्ष्मेण वस्त्रेणाच्छादयेत्ततः ।

[कुम्भस्थापनम्³]

पूर्वोक्तलक्षणोपेतं हेमाम्बुजसमन्वितम् ॥ ३५ ॥
वस्त्रकूर्चसमायुक्तं कुम्भं सौरं ⁴शिरोऽन्तिके । संस्थाप्य परितश्चापि घटानष्टौ तथाविधान्⁵ ॥

[कुम्भपूजा]

विन्यस्याभ्यर्चयेन्मन्त्री ⁶तद्विधिः कथ्यतेऽधुना । दक्षिणे वेदिकायास्तु प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखः ॥
उपविश्यासने धीमान्मूलविद्यां समुच्चरन् । प्राणायामत्रयं कृत्वा दहनप्रावनादिकम् ॥ ३८ ॥
भूतशुद्धिं च निर्वर्त्य करन्यासं तु कारयेत् । अङ्गानि हृदयादीनि न्यसेदङ्गुष्ठादिषु ॥ ३९ ॥
अस्त्रं हस्ततले ⁷न्यस्य मूलं सर्वाङ्गुलीष्वपि । अङ्गेषु ⁸तत्तदङ्गानि क्वचं वक्षसि न्यसेत् ॥ ४० ॥
अस्त्रं दिक्षु च विन्यस्य प्रणवं मूर्ध्नि विन्यसेत् । मूलविद्याङ्गुले चैव पादयोस्तु पङ्क्षरम् ॥
ततः सहस्रकिरणं प्रभामण्डलमण्डितम् । पुण्डरीकस्थितं शान्तं रक्तवर्णं द्विलोचनम् ॥ ४२ ॥
रक्ताम्बरपरीधानं सर्वाभरणभूषितम् । ⁹पुण्डरीकद्वयव्यापि करपङ्केरुहद्वयम् ॥ ४३ ॥
ध्यात्वा सूर्यं तदा देवं मूलमन्त्रं समुच्चरन् । आवाहनादिभिः ¹⁰कुम्भे पूजयेदर्थयेत्ततः ॥ ४४ ॥
विम्बमुद्रां¹¹ च पञ्च च ततो दिक्षु समर्चयेत् । कुम्भेषु सोममङ्गारं बुधं देवगुरुं तथा¹² ॥ ४५ ॥

¹H : मूलं विद्यां

²A : कल्पे pour कल्पे

³ Cf. *Dīptāgama*, 72, 33-34a:

शयनस्थेशदिग्भागे कुम्भं वस्त्रेण वेष्टितम् । सकूर्चं सापिधानं च सरत्नं च सवस्त्रकम् ॥
विन्यसेद्विधिवत्कुम्भं गन्धाद्यैर्विधिना यजेत् ॥

cf. *Santānasamhitā*, 31, 8b :

प्रतिमादक्षिणे भागे प्रधानकुम्भं तु विन्यसेत् ॥

⁴ H : शिरोऽन्तिकम्

⁵ Cf. *Dīptāgama*, 72, 13b-14a:

आवृतान्कलशानष्टौ सोमाद्यष्टग्रहाधिपान् । वस्त्रकूर्चपिधानाद्यैः स्थापयित्वा पृथक् पृथक् ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 49, 20b-21a:

आवृतान्कलशानष्टौ लोकपालादिकान् क्रमात् । वस्त्रकूर्चपिधानाद्यैः स्थापयित्वा पृथक् पृथक् ॥

⁶ H : तत् बुधं pour तद्विधिः

⁷ H : न्यस्त्वा pour न्यस्य

⁸ H : तदङ्गानि pour तत्तदङ्गानि

⁹ H : पुण्डरीकद्वयं वापि

¹⁰ H : कुम्भे pour कुम्भे

¹¹ H : ब्रह्ममुद्रां

¹² H : तदा pour तथा

शुक्रं शनैश्चरं चैव राहुं केतुं यथाक्रमम् । प्रागादिषु समन्ताच्च स्वनामपदमन्त्रकैः^१ ॥ ४६ ॥

[होमः^२]

सर्वेषां च हविर्दत्त्वा ततो होमं समारभेत् । कुण्डसंस्कारपूर्वाणि^३ कृत्वा कर्माणि देशिकः ॥
साधकैर्होतृभिः सार्धं प्रधाने सूर्यमर्चयेत् । अन्येष्वष्टसु कुण्डेषु सोमार्दींश्च क्रमान्न्यसेत् ॥४८॥
समिदाज्यचरुंल्लाजान् यवसर्षपकांस्तिलान्^४ । सान्नेन मूलमन्त्रेण कुण्डे च जुहुयात्सुधीः ॥
शतमष्टोत्तरं वापि तदर्धं वा तदर्धकम् । प्लक्षोदुम्बरमश्वत्थवर्षा पूर्वादितः क्रमात् ॥ ५० ॥
पलाशं खदिरं विल्वमपामार्गं विदिक्षु च । प्रधानस्याकिमेवोक्तं होमकर्म निवेदयेत् ॥५१॥
सर्वद्रव्यावसाने तु सर्वकुण्डेषु देवप । षड्वर्णेन च गायत्र्या जुहुयात्सर्षिपा तदा ॥ ५२ ॥
द्रव्यान्ते व्याहृतिं हुत्वा प्रतिद्रव्यं समाहितः । तत्तदङ्गं समुच्चार्य तत्तदङ्गेषु संस्पृशेत् ॥ ५३ ॥
देशिकेनैव होतारः स्पृशेयुस्ते च पूर्वकम् । साधकाभावतः प्रोक्ता अष्टौ^५ चत्वार एव च ॥
होमकाले चतुर्दिक्षु कुर्यादध्ययनं द्विजैः । ऋग्यजुस्सामार्थर्वैस्तु प्रागादिषु यथाक्रमम् ॥ ५५ ॥
अधोरास्त्रं जपेदेकः^६ शांकरं देशमाश्रितः । अधिवासक्रियामेवं रात्रौ कृत्वा^७ समाहितः ॥
आचार्यो मूर्तिपैः सार्धं प्रातरुत्थाय शान्तधीः । नित्यकर्म समाप्याथ मण्डपं संप्रविश्य च ॥

[सूर्यार्घ्यविधिः^{१३}]

कृतमन्त्रतनुः पश्चात् सूर्यस्यार्घ्यं प्रदापयेत् । अर्घ्यदानमथो वक्ष्ये तच्छृणु त्वं समाहितः ॥

^१ A : मन्त्रकः pour मन्त्रकैः

^२ Cf. *Suprabhedlāgama*, I, 49, 21b-23:

पश्चाद्धोमं तु कर्तव्यं नव पञ्च त्रयं तु वा । शिवाग्निं पूर्ववद्ध्यात्वा न्यस्त्वा चाद्यं तु मध्यमे ॥
समिदाज्यचरुंल्लाजान्सकतु सर्षपमेव च । सूर्यगायत्रिमन्त्रेण सर्वद्रव्याणि होमयेत् ॥
स्पर्शाहुतिं ततः कृत्वा तन्मूलेन तु देशिकः ॥

cf. *Santānasamhitā*, 31, 9:

नवहोमं प्रकुर्वीत पूर्वोक्तद्रव्यमंयुतम् । शतमर्धं तदर्धं वा सूर्यमन्त्रेण होमयेत् ॥

^३ A : पूर्वाणि pour पूर्वादि

^४ A : यवांश्च सर्षपांस्तिलान्

^५ A omet les *śloka* 49b et 50; voir note 1, p. 192

^६ H : होमकर्माणि वेदयेत्

^७ A : देवपि

^८ H : पूर्वकाः

^९ H : ऋषौ pour अष्टौ

^{१०} H : चतुरः pour चत्वारः

^{११} H : शांकरे pour शांकरं

^{१२} A : समाहितम्

^{१३} Cf. *Acintyaviśvasādākhya* 10, 1-8a:

शृणु वक्ष्ये विशेषेण सूर्यार्घ्यं चापि पूजनम् । आचम्य विधिवत्सर्वं कराङ्गन्यासमारभेत् ॥
हृदयादन्त्रपर्यन्तं देहन्यासमतः परम् । सूर्यतिमानं स्वयं ध्यात्वा साधयेदर्थभाजनम् ॥
आसने प्राङ्मुखो भूत्वा मण्डलं वृत्तमाचरेत् । स्वहस्तं वापि तत्कृत्वा आचानं शुद्धभूतले ॥
गोमयेन जलेनापि लेपयेद्विज्ञण्डलम् । अन्त्रेण प्रोक्षयेत्तत्र रक्तचन्दनवारिभिः ॥

प्रासादाग्रेऽथवा तस्य पार्श्वयोरुभयोरपि¹ । गोमयेनोपलिप्याथ² सुवृत्तं स्थण्डिलं क्रमात् ॥५९॥
 पडक्षरेण मन्त्रेण प्रोक्षयेत्स्थण्डिलं ततः³ । तत्र ताड्यमयं पात्रं⁴ द्वित्रैकप्रस्थपूरितम् ॥ ६० ॥
 श्रेष्ठमध्यकनिष्ठं तु गन्धोदेनाभिपूरयेत्⁵ । ततश्च यवसिद्धार्थं साक्षतं रक्तचन्दनम् ॥ ६१ ॥
 तत्र⁶ मूलेन विन्यस्य पात्रे पत्रं च विन्यसेत् । तदुद्धृत्यात्र⁷ पाद्यां तु विन्यस्याथाभिमन्त्रयेत् ॥
 साङ्गेन मूलमन्त्रेण सुरभिं तत्र दर्शयेत् । ततश्चोदयमायान्तं साक्षाद्देवं दिवाकरम् ॥ ६३॥
 गन्धपुष्पादिभिः पूज्य पड्वर्णेन ततः सुधीः । जानुभ्यामवनीं स्थित्वा पूर्वाभिमुख एव च⁸ ॥
 अर्घ्यपात्रं¹⁰ तदुद्धृत्य मस्तकोपरि हेतिना । प्रणवं मूलमन्त्रं च पडक्षरमनुक्रमात् ॥ ६५ ॥
¹¹ उच्चार्य दद्यात्सूर्याय दत्त्वा पाद्यं भुवि क्षिपेत् । ¹² अधोमुखं ततो देवं प्रणम्य प्रार्थयेद्द्विविम् ॥
¹³ देवदेव त्रिधाभेश जगत्प्रथममङ्गल । ¹⁴ तिष्ठात्र स्थापिते भक्त्या मया सूर्य जगत्पते ॥६७॥
 इति संप्रार्थ्य देवेशं¹⁵ परमानं घृतप्लुतम् । मधु¹⁶ मण्डघृतोपेतं सूर्यायाथ निवेदयेत् ॥ ६८ ॥

[प्रतिमास्थापनम्¹⁷]

ततश्च धौतपादस्नानसमाचम्य¹⁸ यथाविधि । प्रविश्य मण्डपे देवान्समभ्यर्च्य घटस्थितान् ॥
 पूर्णाहुतिं च सर्वत्र मूलमन्त्रेण दापयेत् । सुमुहूर्ते सुलग्नेऽथ देवमुद्धृत्य भास्करम् ॥ ७० ॥
 वस्त्रकूर्चादिकं¹⁹ त्यक्त्वा गायत्रीमन्त्रमुच्चरन् । रथादिषु समारोप्य कृत्वा धासि प्रदक्षिणम् ॥

ताम्रपात्रे जलं पूर्य रक्तचन्दनतण्डुलैः । रक्तपुष्पैः कुशैर्दिर्भन्ति उपरिपतण्डुलैः ॥

ललाटाकृष्टविन्दुं च निक्षिपेत्कृत्वाकृतिम् । अङ्गरादित्यसमभ्यर्च्य कवचेनावकुण्ठतम् ॥

अन्त्रेण रक्षणं कृत्वा जानुभ्यामवनीं गतः । आमक्तं प्रोद्धरेत्तत्र द्रव्यं मण्डलः ष्टिपुक् ॥

भक्त्यार्घ्यं च रवेर्देवान्मूलमन्त्रेण साधकः ॥

¹ H : तु वा pour अपि

² A omet मु dans सुवृत्तं

³ A : तथा pour ततः

⁴ H : द्वित्रियेक pour द्वित्रैक

⁵ A : अभिपूरयेत् pour अभिपूरयेत्

⁶ H : मूले निविन्यस्य

⁷ H : पात्रे तु pour पाद्यां तु

⁸ H : ततश्चोदयमान्तः साक्षाद्देवं

⁹ A : वा pour च

¹⁰ H : तम् pour तद्

¹¹ A : उच्चार्य दद्यात्सूर्याय

¹² H : अधोमुखं

¹³ H : देवदेवात्र धाम्नीश

¹⁴ H : तिष्ठति स्थापिते गत्या

¹⁵ H : परमानं

¹⁶ H : खण्ड pour मण्ड

¹⁷ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 49, 24-25 :

प्रभाते सुमुहूर्ते तु पूर्णा दत्त्वा स्वमन्त्रतः । आचार्यं पूजयेत्तत्र वस्त्रहेमाङ्गुलीयकैः ॥

शयनाद्विम्बमुत्थाप्य स्नानवेद्यामथानयेत् । घृतं शिरोऽर्पणं कृत्वा ॥

cf. *Dīptāgama*, 72, 18b-20a:

प्रभाते सुमुहूर्ते तु पूर्णाहुतिं स्वमन्त्रतः । आचार्यं पूजयेत्पूर्वं वस्त्रहेमाङ्गुलीयकैः ।

शयनाद्विम्बमुत्थाप्य स्नानवेद्यामथानयेत् । घृतं शिरोऽर्पणं कृत्वा ॥

¹⁸ H : समाप्य च pour समाचम्य

¹⁹ A : न्यक्त्वा pour त्यक्त्वा

प्रविश्य भवनं तत्र शिल्पिना सह देशिकः । स्थापयेद्विधिवन्न्यस्य ¹रत्नान्येवावटे ततः² ॥
 स्पृशन्मूलं समुच्चार्य प्रतिमायाः शिरस्तथा । गर्भे ³ब्रह्मपदे प्रोक्तं स्थापनं मध्यमेऽथवा ॥७३॥
 दैवमानुषयोर्वापि सर्वसिद्धिकरं नृणाम् । श्लिष्टं दृढतरं रम्यं निश्चलं स्थाप्य देवताम् ॥
 शिल्पिकर्मणि निर्वृत्ते सत्कारेण विसर्जयेत् । स्नात्वाचम्य वसन्वासो नवरत्नं⁴ तथैव च ॥७५॥
 उष्णीषं चोत्तरीयं च कृत्वा पञ्चाङ्गभूषणैः । ⁵भूषितश्च तथा गर्भे कृत्वा ⁶पुण्याहमुत्तमम् ॥७६॥
 पञ्चमृत्पञ्चगव्यैश्च शुद्धिं ⁷देवे समाचरेत् । गायत्रीमन्त्रमुच्चार्य गन्धोदेनाभिषेचयेत् ॥ ७७ ॥

[कुम्भाभिषेकः⁸]

ततो मण्डपमाविश्य घटानुद्धृत्य मूर्तिपैः । सर्वातोद्यसमायुक्तं गीतनृत्तसमन्वितम् ॥ ७८ ॥
 कृत्वा प्रदक्षिणं धाम्नि प्रविश्य भवनं ततः । देवाग्रे स्थण्डिले कुम्भान्विन्यसेत्पूर्ववत्सुधीः ॥
 तत्राभ्यर्च्य घटे भानुं मध्येऽन्येषु ग्रहानपि । ध्यात्वा पद्मस्थितं देवं पूर्ववत्प्रतिमां हृदि ॥८०॥
 मूलमन्त्रं समुच्चार्य न्यसेत्कूर्चसुताम्भसा¹⁰ । ¹¹ततश्च ग्रह¹²कुम्भस्थसोमार्दींश्च तथा ग्रहान् ॥
¹³अप्रादारभ्य विन्यस्य ततस्तैरभिषेचयेत् ।

[मन्त्रन्यासः]

प्रणवं मूर्ध्नि विन्यस्य मूलमन्त्रं हृदि न्यसेत् ॥ ८२ ॥

¹ A : रत्नान्येव घटे ततः

² Cf *Suprabhedāgama*, I, 49, 15:

शालिभिः स्थण्डिलं कृत्वा रत्नन्यासाय देशिकः । रत्नानामप्यलाभे तु मौक्तिकं तु निधापयेत् ॥

cf. *Dīptāgama*, 72, 30:

शालिभिः स्थण्डिलं कृत्वा रत्नन्यासाय देशिकः । रत्नानामप्यलाभे तु मौक्तिकानि निधापयेत् ॥

³ H : ब्रह्मपदं

⁴ A : रवे रक्तं pour नवरत्नं

⁵ H : भूषितं च

⁶ A : पूर्णाहम् pour पुण्याहम्

⁷ H : देवं pour देवे

⁸ Cf. *Suprabhedāgama*, I, 49, 25b-27:

‘नीत्वा कुम्भं तु संनिधौ । कुम्भस्थं तु यथादेवं प्रतिमाया हृदि न्यसेत् ॥

संस्नाप्य कलशैरेवं गन्धपुष्पादिनार्चयेत् । प्रभूतं हविषं दत्त्वा मूलमन्त्रेण देशिकः ॥

प्रारभेदुत्सवं तत्र कर्ता वित्तानुसारतः ।

cf. *Santānasamhitā*, 31, 10-11a:

ततः प्रभाते विनले मूलमन्त्रेण स्नापयेत् । आचार्यपूजनं कृत्वा वस्त्रहेमाङ्गुलीयकैः ॥

पर्यष्टिपरिचारांश्च पूजयेद्विधिना सह ॥

⁹ H : प्रतिमां pour प्रतिमा

¹⁰ A : कूर्चाश्रिताम्भसा

¹¹ A : तच्च pour ततश्च

¹² A : कुम्भस्थ pour कुम्भस्थ

¹³ A : अग्रयारभ्य

षड्वर्णं नाभिदेशे तु गायत्रीं पादयोर्न्यसेत् । अङ्गेष्वङ्गानि विन्यस्य^१ क्वचं वक्षसि न्यसेत् ॥
अस्त्रं हस्तप्रदेशे तु मातृकाश्च यथा पुरा । विन्यस्याथ च गायत्र्या गन्धोदेनाभिषेचयेत् ॥८४॥

[सूर्यपूजा]

दत्त्वा पाद्यं ततो मन्त्री दत्त्वा चाचमनीयकम् । हृदयेनैव मन्त्रेण ततोऽर्घ्यं चापि मूर्धनि ॥८५॥
मूलेन दत्त्वा मार्ताण्डं रक्तचन्दनवारिणा । काश्मीररोचनायुक्तं समालिप्यांशुकेन च ॥८६॥
रक्ततेन रक्तपद्मैश्च समलंकृत्य तैजसम् । संपूज्य गन्धपुष्पाद्यैर्मूलमन्त्रं समुच्चरन् ॥ ८७ ॥
सोमादींश्च यजेत्तद्देवाग्रात्परितः स्थितान् । पायसं च ततो दद्यात्ताम्बूलं च निवेदयेत् ॥८८॥
एवं कर्म समाख्यातं स्वतन्त्रपरतन्त्रयोः । यथाक्रममथो वक्ष्ये स्वतन्त्रस्याधिकं विधिम् ॥८९॥

[प्रधानालये विशेषविधिः]

दक्षिणेतरयोस्तस्य पार्श्वयोस्तु जनार्दन । उषां च प्रत्युषां चैव कृत्वा चैकासनस्थिताम्^२ ॥९०॥
करण्डमकुटोपेतां सर्वाभरणभूषिताम् । द्विनेत्रां द्विभुजां चैव हेमवर्णां धृताम्बुजाम् ॥ ९१ ॥
नेत्रोन्मीलनकर्मादि सर्वकार्यं सहैव तु । अधिवासे तयोः कुम्भौ पार्श्वयोरपि विन्यसेत् ॥९२॥
प्रधानकुण्डे होमं च तयोर्द्रव्यैश्च तैरपि । स्वनामपदमन्त्राभ्यां कुर्यादत्रोक्तसंख्यया ॥ ९३ ॥
मन्त्रन्यासं च ताभ्यां तु देवस्यानु प्रकल्पयेत् । एवं वै शक्तिका^३ वापि स्थापयेत्स्वस्वमन्त्रकैः ॥
द्वाराध्यक्षौ च कर्तव्यौ दक्षिणेतरयोरपि । उग्रप्रशान्तनामानौ द्वारस्य परिकल्पयेत् ॥ ९५ ॥

^१ Le manuscrit H se termine brusquement ; voir note 1 p. 192:

^२ Cf. *Diptāgama*, 72, 23a: उषा च प्रत्युषा देवी सव्यासव्ये च कीर्तिते ।

cf. *Suprabhedāgama*, I, 49, 8a: उषा च प्रत्युषा देवी सव्यासव्ये तु संस्थिते ।

cf. *Rauravāgama*, vol I, p. 207 śloka 96-100

cf. *Dhyānaślokaḥ*, (ms. T 102) p. 42:

उषादेवी

एकाननां श्यामवर्णां द्विनेत्रां च द्विबाहुकाम् । नीलोत्पलं च वामेन दक्षहस्तप्रलम्बिताम् ॥
सौभाग्यां पीतवस्त्राख्यामुषादेवीमुपास्महे ।

प्रत्युषादेवी

एकाननां द्विनेत्रां च द्विहस्तां श्वेतवर्णकाम् । कुमुदं दक्षिणे हस्ते वामहस्तप्रलम्बिताम् ॥
चित्रवस्त्रसमायुक्तां प्रत्युषां हृदि भावयेत् ।

^३ Pour les détails des *śakti* voir *Rauravāgama* vol. I, pp. 203-204.

तयोः कुम्भौ तथा स्थाने वेदिकापार्श्वयोन्यसेत् । अप्रेऽरुणं तथा स्थाप्य वाजिनं तद्गहिः क्रमात्^१ ॥
लोकपालान्यथास्थानं कुम्भस्थान्विन्यसेत्क्रमात् । ^२परिवारांश्च सर्वास्तानधिवासे सहैव तु ॥
मन्त्रन्यासावसाने तु यथास्थानं प्रयोजयेत् ।

[फलश्रुतिः^३]

इति यः कारयेन्मर्त्यः सवितुः स्थापनं परम् ॥ ९८ ॥

आयुरारोग्यमाप्नोति पुत्रानिष्टांस्तथैव च । कामान्कामयते ^४यो वै स तान्सर्वानवाप्य ^५च ॥
देहत्यागोचरे काले भासते चापि सूर्यवत् ।

इत्यजिताख्ये महातन्त्रे [क्रियापादे] ^६सूर्यस्थापनविधि-
श्रुतुःपञ्चाशः पटलः ॥

^१ Cf. *Diptāgama*, 72, 23b-25a:

अरुणं स्वाग्रतः कृत्वा पङ्कजं तत्स्वरूपकम् । सप्ताश्वरथमध्यस्थं भास्करं पापहारिणम् ॥
पद्मासनस्थितं कृत्वा ततः सिंहासने तथा । पूर्वोक्तविधिना वत्स आदित्यमिति कल्पयेत् ॥

cf. *Suprabhedāgama*, I, 49, 9-10:

अरुणं चाग्रतः कृत्वा पङ्कजं तत्स्वरूपकम् । सप्ताश्वरथमध्यस्थं भास्करं पापनाशनम् ॥
रक्तपद्मासनस्थं हि आसनं तत्र कल्पयेत् । पूर्वोक्तविधिना सर्वनादित्यं परिकल्पयेत् ॥

cf. *Kāraṇāgama*, I, 13, 66-70:

एकवक्रसप्तश्वसप्ताश्विनहारथम् । कृत्वा तु स्थापयेत्सूर्यं पुम्पाकृतिरूपिणम् ॥
तदर्धं वामतः द्यामं नारीरूपसमन्वितम् । कृत्वा तु स्थापयेत्सम्यक् सर्वभरणभूषितम् ॥
आवृश्चिन्युकेशं च प्रभामण्डलसंयुतम् । सुदृष्टं वा विधातव्यमन्यत्सर्वं सुमण्डलम् ॥
हस्तद्वयलमत्पद्मं कञ्चुकाश्विनविग्रहम् । एकवक्रं [वक्रत्रं?] द्विदोर्दण्डे स्कन्धे सक्तकराम्बुजम् ।
रथोपेतं विना वाथ केवलं पद्मसंस्थितम् । पादौ सरोटकौ तस्य स्थिरं पद्मासने स्थितम् ॥

^२ A : परिवाराख्यं सर्वमधिवासे

^३ Cf. *Kāraṇāgama*, II, 105, 14b: एवं यः कुरुते मर्त्यः स पुण्यां गतिनाप्नुयात् ।

^४ A : कामं pour यो वै

^५ A : सः pour च

^६ A : सूर्यस्थापनं पट्टपञ्चाशः पटलः; D : सूर्यस्थापनपटलः ९७

BIBLIOGRAPHIE

I

IMPRIMÉS

- Ajitāgama*, vol. I, Publications de l'Institut Français d'Indologie, no. 24 (Paṭala 1 à 35), 1964.
- Devīmāhātmya*, Rājam and Co., Madras.
- Kriyākramadyotikā* (ou *Aghoraśivācāryapaddati*) par Aghoraśivācārya, avec le commentaire *Prabhā* de Nirmalamañideśika, Cidambaram, 1927 (car grantha).
- Brāhmīyacitrakarmasāstra*, Tañjāvūr Sarasvati Mahāl Library Series.
- Kālikāpurāṇa*, Śrī Venkaṭeśvara Steam Press, Bombay.
- Kāmikāgama*, 2 vols. CivañāNapôtayantracālai, Cintātripêṭṭai, Madras, 1909 (vol. I *Pūrvakāmikāgama* ; vol. II *Uttarakāmikāgama* (car. grantha).
- Kāraṇāgama*, 2 vols. CivañāNapôtayantracālai, Cintātripêṭṭai, Madras (vol. I *Pūrvakāraṇāgama*, 1921 ; vol. II *Uttarakāraṇāgama* 1901) (car grantha).
- Kiraṇāgama*, Śivāgamasiddhāntaparipālanasamgha, Dêvakotṭai, 1952 (I *Vidyāpāda* ; II *Kriyāpāda* ; III *Caryāpāda* ; IV *Yogapāda*) (car. grantha).
- Kumāra Tantra*, CivañāNapôtayantracālai, Cintātripêṭṭai, Madras.
- Liṅgapurāṇa*, Venkaṭeśvara Steam Press, Bombay.
- Mānasollāsa*, Gaekwad Oriental Series, Baroda.
- Marīcisamhitā*, Tirupati, 1926.
- Mārkaṇḍeyapurāṇa*, Venkaṭeśvara Steam Press, Bombay.
- Matsyapurāṇa*, Ānandāśramasamskṛtagranthāvaliḥ, no. 54, 1907.
- Mṛgendrāgama*, (*Kriyāpāda* et *Caryāpāda*) avec le commentaire de Bhaṭṭa Nārāyaṇakaṇṭha, 1962, Publications de l'Institut Français d'Indologie No. 23.
- Pādmapurāṇa*, Ānadāśrama mudraṇālaya, 4 vols. Poona ; vol. I Ādi- et bhūmi-khaṇḍa, 1893 ; vol. II Brahma- et Pātāla-khaṇḍa, 1894 ; vol. III Kriyā- ou Sṛṣṭi-khaṇḍa, 1894 ; vol. IV Uttarakhaṇḍa, 1894.

Rauravāgama, vol. I, Publications de l'Institut Français d'Indologie, no. 18, (I *Vidyāpāda* ; II *Kriyāpāda*), 1961.

Śabdakalpadruma par Rājā Rādhākānta deva, 5 vols., Baptist Mission Press, Calcutta, 1886.

Samgītaratnākara, vol. IV, Adyar Library Series no. 86, Madras, 1954.

Śilparatna, 2 vols. Trivandrum Sanskrit Series, no. 75 et 98, Trivandrum.

Śivalīngapratiṣṭhāvidhi, CivañāNapotayantraçālai, Cintātripēṭṭai, Madras, 1920.

Śivarahasya, Śrījayacāmarājendragranthamālā no. 32, 30 vols., 1946-1953.

Śivamahāpurāṇa, Paṇḍitapustakāśya, Kāśī, Saṃvat 2020.

Śritattvanidhi, 3 vols. Tanjāvūr Sarasvati Mahāl Library Series

id. Veṅkaṭeśvara Steam Press, Bombay, Śaka 1823.

Skāndamahāpurāṇa, 7 vols. Śrī Veṅkaṭeśvara Steam Press, Bombay, Śaka 1830-1831.

Skāndamahāpurāṇa, 2 vols. éd. ANantarāma tīkṣitar. Selam.

Somaśambhupaddhati, par Somaśambhu, Publications de l'Institut Français d'Indologie, no. 25, 1963.

id. Śivāgama-iddhānta paripālanasamgha, Dēvakōṭṭai, 1935.

Suprabhedāgama, CivañāNapotayantraçālai, Cintātripēṭṭai, Madras, 1907 (I *Kriyāpāda* ; II *Caryāpāda* ; III *Yogapāda*, IV *Jñānapāda*) (car. grantha)

Vāmanapurāṇa, Śrī Veṅkaṭeśvara Steam Press, Bombay, Śaka 1851.

Vātulaśuddhākhyā, CivañāNapotayantraçālai, Cintātripēṭṭai, Madras.

id. (ou *Āgamarahasyam*) éd. par Talakāḍu āgamika Kṛṣṇa-dīkṣita, Bangalore, 1958.

II

MANUSCRITS

Acintyaviśvasādākhya, copies des manuscrits de M. K. Sundareśa Baṭṭar, Madurai et de A. Rāmanātha gurukkaḷ, Kaṇḍanūr (no. T. 7 et 8).

Aṃśumadāgama, copies des manuscrits d'Akṣaya gurukkaḷ, KîLvelûr et de M. K. Sundareśa Baṭṭar, Madurai (no. T. 3 et 6).

Aṃśumatkāśyapa, copies des manuscrits d'Akṣaya gurukkaḷ, KîLvelûr et de Nāgarāja gurukkaḷ, Periyakuḷam (no. T. 1 et 2).

- Cintyāgama*, copies des manuscrits d'Akṣaya gurukkaḷ, KîLvelûr et de Svāminātha Śivācārya, Tiruvāṭuturai (no. T. 13 et 14).
- Devatāmūrtiḥyānaśloḅāḥ*, copie du manuscrit de C. Svāminātha Śivācārya, South India Arcaka Association, Madras (IFI. n° 105)
- Dhyānaśloḅāḥ*, copie du manuscrit de J. Viśvanātha gurukkaḷ, Mēlmaṅgalam; (IFI n° 102)
- Dīptāgama*, copies des manuscrits d'Akṣaya gurukkaḷ, KîLvelûr et de Sundareśa Baṭṭar, Madurai (no. T. 15 et 16)
- Kālotarāgama*, copies des manuscrits de Madras Government Oriental Mss. Library, no. R 14343 et R. 16805 (no. T. 59 et 60)
- Makutāgama*, copies des manuscrits d'Akṣaya gurukkaḷ, KîLvelûr, de Kanaka dīkṣitar, Tirunelvêli et de A. Rāmanātha gurukkaḷ, Kaṇḍanûr (no. T. 18, 19 et 20).
- Mataṅgapārameśvara, kriyāpāda*, copie du manuscrit de Subrahmaṅya gurukkaḷ, KuNRakkuḍi (no. T. 21).
- Sahasrāgama*, copie du manuscrit d'Akṣaya gurukkaḷ, KîLvelûr (no. T. 33).
- Śaivasiddhāntasaṅgrahaḥ*, copie du manuscrit d'Akṣaya gurukkaḷ, KîLvelûr (No. T. 39).
- Santānasaṅghita*, copie du manuscrit d'Adyar Library et Research Centre, Madras, (IFI n°17)
- Śivadharmottara*, copies des manuscrits d'Adyar Library and Research Centre, Madras, (IFI no. T. 75 et T. 72).
- Sūksmāgama*, copies des manuscrits d'Akṣaya gurukkaḷ, KîLvelûr, de Kanaka dīkṣitar, Tirunelvêli et de J. Viśvanātha gurukkaḷ, Mēlmaṅgalam (no. T. 36, 37 et 38).
- Svāyambhuvāgama*, copies des manuscrits d'Akṣaya gurukkaḷ, KîLvelûr, et de Kanaka dīkṣitar, Tirunelvêli (no. T. 39 et 40)
- Vāruṇapaddhati*, copie du manuscrit d'Ayyāmaṇi Śivācārya, Tiruvāḍānai, (no. T. 55)
- Vimalāgama*, Copie du manuscrit d'Ayyāmaṇi Śivācārya, Tiruvāḍānai (IFI n° 173)
- Vīrāgama*, copies des manuscrits d'Akṣaya gurukkaḷ, KîLvelûr, de Subrahmaṅya gurukkaḷ, KuNRakkuḍi et de Rāmanātha gurukkaḷ, Kaṇḍanûr (no. T. 29, 30 et 31).
- Yogajāgama*, copies des manuscrits de M. K. Sundareśa Baṭṭar, Madurai, de J. Viśvanātha gurukkaḷ, Mēlmaṅgalam (no. T. 24 et 26), d'Adyar Library and Research Centre Madras, n° T 599, et de Madras Government Oriental Manuscripts Library, R. n° 14726.

ERRATA

Page 4 *śloka* 19a : la note porte sur इदम् au lieu de लब्धं dans 19b

Page 7 La citation de *Suprabhedūgama* I, 37, 30b-34a doit être placée sous la note 9 au lieu de 15

Page	ligne	au lieu de	lire	Page	ligne	au lieu de	lire
8	33	चाप्युक्तः	चाप्यूरुतः	34	34	¹⁰ A, C, D :	¹⁰ C, E :
10	2	कर्णनालकम्	कर्णनालकम्			त्रिनेत्रां pour	द्विनेत्रां pour
14	5	मध्यमं	मध्यसां			द्विनेत्रां	त्रिनेत्रां
16	22	पञ्चाङ्गुल	यच्चाङ्गुल	46	1	II, 59, 211	II, 59 2-11
17	16	हन्वन्तं	नालान्तं	51	4	शरचापौ	वरचापौ
„	23	जान्वायामं	जान्वायामं	63	10	कुर्वन्ति	कुर्वन्ति
18	16	सार्धसप्तशं	सार्धसप्तशं	64	8	स्यादधोरु	स्यादधोरुः
„	20	तथा	तस्य	65	9	विचक्षणः	विचक्षण
„	23	D.खन	D.खन	70	1	भवेद्धीनम्	भवेद्धीन
20	12	être	être	76	7	।काराणां	प्राकाराणां
„	19	138-139a	57, 36-43a	84	32	16 cf.	cf.
21	14	भान्वङ्गुलं	भान्वङ्गुलं	92	23	I, 34,	34,
22	5	तस्माद्वास	तस्माद्वास	„	27	22b 24a	22b-23a
28	20	I, 67, 71	I, 67, 1b-7	95	2	सर्वलिंकार	सर्वलिंकार
30	8	प्रासादास्याग्रतः	प्रासादस्याग्रतः	„	6	तदर्धं वा	तदर्धं वा
„	16	सालपत्रं	साष्टपत्रं	„	32	71b-72a	71b-73a
31	16	मारुधं	मारुधे	117	17	I, 61	II, 61
„	31	V	A	118	13	II, 66	II, 61
32	9	34a	84a	165	25	सप्तवर्गा०	सप्तवर्गा०
34	7	द्विनेत्रां	त्रिनेत्रां	168	30	<i>Virāgamā</i>	<i>Virāgama</i>
				170	21	यज्ञेन्द्रो	यज्ञेन्द्रो
				175	1	देव	देवं

TABLE DES MATIÈRES

अनुक्रमणिका

	PAGE		PAGE
Introduction	i	मेढूम् ऊरुः, जानु च	१५
Manuscripts d' Ajiṭāgama utilisés pour la présente édition	iii	जङ्गा, पादश्च	१६
उपोद्घातः	iv	मध्यमदशतालविधिः	"
पट्टत्रिंशः पटलः, प्रतिमालक्षणविधिः	१-६७	कायमानम्	१७
स्वतन्त्रालये प्रतिमानां मानम् ;		अङ्गानां विस्तारः	१८
तत्र गर्भतो मानम्	१	अधमदशतालविधिः	२१
द्वारतः प्रतिमामानम्	२	उत्तमनवतालविधिः	"
स्तम्भतः प्रतिमामानम्	"	मध्यमनवतालविधिः	२२
हस्ततः प्रतिमामानम्	३	अधमनवतालविधिः	"
परन्त्रालये लिङ्गवशात्प्रतिमामानम्	"	अष्टतालविधिः	२३
वेराणामासनमानम्	४	सप्ततालविधिः	"
अष्टविधं तालमानम्	"	पट्टतालविधिः	२४
दशतालनवतालयोर्लैविध्यम्	५	पञ्चतालविधिः	"
वेराणां तालक्रमः; तत्रोत्तममध्यमाधमदश- तालेन कार्या वेराः	"	चतुस्तालविधिः	"
नवतालाष्टतालाभ्यां कार्या वेराः	६	त्रितालविधिः	२५
सप्त-पट्ट-पञ्च-चतुस्त्रितालैः कार्या वेराः	७	दश माहेश्वराणि रूपानि	"
तालमानम्	"	दश रौद्ररूपानि	२७
पञ्चविधानि मानानि	८	प्रतिमारूपाणां त्रैविध्यम्	"
उत्तमदशताललक्षणम् ; तत्राङ्गमानम्	"	शूलयोग्या वृक्षाः	२८
मुखमानम्	९	शूलसिक्थ्यादेरधिवासः	३०
कण्ठः	१२	शूलस्थापनम्	३१
बाहुः	१३	शूले मृश्लेपनम्	३२
हृदयम् उदरं च	१४	लिङ्गोद्भवरूपम्	३३
नाभिः, श्रोणी, कटिश्च	१५	सुखासीनम्	३४
		गौरीमहितम् आसीनम्	"

अनुक्रमणिका

२०७

	PAGE		PAGE
गौरीसहितं संस्थितम्	३५	मोटीरूपम्	५४
भिक्षाटनम्	,,	ज्येष्ठारूपम्	,,
कङ्कालधरम्	३६	शास्त्ररूपम्	५५
नृत्तरूपम् ; तत्र भुजङ्गनासन्तम्	,,	दिव्यतयः	,,
संध्यानृत्तम्	३७	सगणानां मातृणां रूपम् ; तत्र सप्त मातरः	५६
दण्डपादनृत्तम्	,,	वीरभद्रो गणेशश्च	५७
त्रिमूर्तिरूपम्	,,	मातृणां साधारणं रूपम्	,,
चक्रदानम्	३९	रुद्राः	५८
चन्द्रशेखरम्	,,	आदित्याः	,,
देव्यर्धम्	४०	वसवः	,,
द्विविधं दक्षिणामूर्तिरूपम्	,,	विद्येशः	५९
कामारिरूपम्	४२	भवाद्यष्टमूर्तिश्वराः	,,
कालनाशनम्	,,	नन्दि-महाकालौ	,,
वैत्राह्यम्	,,	शैलादिः	६०
स्कन्दोमासहितम्	४४	श्रीरूपम्	,,
जलंधरवधम्	,,	सरस्वतीरूपम्	,,
हर्यर्धम्	४५	कुम्भयोनिः	६१
वृषारूढम्	,,	नारदः	,,
त्रिपुरान्तकम्	४७	गणाः	,,
विषसंहरणम्	,,	भृङ्गी	,,
विष्णुः	,,	गणेश्वराः	६२
ब्रह्मणो रूपम्	४९	रुद्रकिंकराः	६३
शक्तिरूपद्वयम्	,,	भक्तानां रूपम्	,,
विनायकरूपम्	५०	वृषलक्षणम्	,,
त्रिविधं स्कन्दरूपम्	५१	आयाद्विविधिः	६५
सूर्यरूपम्	५२	सप्तत्रिंशः पटलः, मण्डपलक्षणविधिः	६८-७३
दुर्गारूपम्	,,	मण्डपमानम्	६८
क्षेत्रपालरूपम्	,,	स्तम्भमानम्	,,
चण्डेशरूपम्	५३	पङ्क्तिमानम्	६९

	PAGE		PAGE
मण्डपभेदाः	६९	पश्चिमद्वारालये विशेषः	८५
मण्डपानां मुखायामः	७०	द्वितीयं परिवारपोडशकम्	११
मण्डपेषु वारः निर्गमः, सोपानं च	७१	तृतीयं द्वात्रिंशत्परिवारकम्, तत्राष्ट वसवः	८६
अधिष्ठानम्	११	अष्ट मरुतः	११
बोधिका	११	अष्ट नागाः	८७
प्रस्तरम्	७२	अष्ट प्रमथाः	११
अन्तर्मानम्	११	क्षेत्रपालः	११
अन्तरालम्	११	परिवाराणां वेराभावे पीठकल्पनम्	११
मुखमण्डपः	७३	परिवारवलिः	८८
अष्टत्रिंशः पटलः , प्राकारलक्षणविधिः ७४-८१		महापीठस्थानम्	८९
प्राकारपञ्चके दण्डमानम्	७४	महापीठलक्षणम्	११
प्राकारपञ्चके हस्तमानम्	११	महापीठदेवताः	९०
प्राकाराणां विशालता	७६	चत्वारिंशः पटलः , प्रतिमास्थापन-	
मुखायामः	११	विधिः	९१-१०६
प्राकारमितिः	११	प्रतिमाभेदः	९१
प्राकारोत्सेधः	७७	स्थापनार्थं मण्डपः	११
प्राकारविधिः	११	वेदिका, कुण्डानि च	९२
द्वारकल्पनम्	७८	पुण्याहवाचनम्, वास्तुहोमश्च	११
गोपुरम्	११	रत्नादिन्यासः	९३
गोपुराणामुत्सेधः	७९	नेत्रोन्मीलनम्	११
प्राकाराश्रितस्थानानि	८०	जलाधिवासः	९५
व्यक्तलिङ्गानां स्थानम्	८१	प्रतिमाया मण्डपानयनं, वेरशुद्धिश्च	११
एकोनचत्वारिंशः पटलः , परिवारा-		मण्डपमंस्कारः	९६
लयविधिः	८२-९०	मण्डपपूजा	११
परिवारालयस्थानम्	८२	शयनकल्पनम्	९७
परिवारालयमानम्	८३	शयनाधिवासः	११
प्रथमं परिवाराष्टकम्	११	कुम्भस्थापनं तक्षूजा च	९८
परिवाराष्टकानामाल्याः	८४	होमः	१००
परिवाराणां पीठानि	११	प्रातः करणीयकृत्यानि	१०२

अनुक्रमणिका

२०९

	PAGE		PAGE
पूर्णाहुतिः	१०३	प्रातः करणीयकृत्यानि	११८
प्रतिमाया उत्थापनं, स्नानवेद्यां विन्यासश्च	„	स्थापनम्	११९
प्रतिमाशुद्धिः	„	त्रिचत्वारिंशः पटलः, सोमाश्रीविष्णु-	
कुम्भाभिषेकः	„	पद्मजस्थापनविधिः	१२१-१२४
मन्त्रन्यासः	१०४	रत्नन्यासः	१२१
मातृकान्यासः	„	नेत्रोन्मीलनम्, वेरशुद्धिश्च	„
चलाचलादिप्रतिष्ठायां विशेषः	१०५	जलाधिवासः	१२२
एकचत्वारिंशः पटलः, साम्बिकस्थापन-		कुम्भाभिषेकः	१२३
विधिः; साम्बिकागुहस्थापन-		मन्त्रन्यासः	„
विधिश्च	१०७-११५	चतुश्चत्वारिंशः पटलः, हर्यर्धप्रतिष्ठा-	
रत्नन्यासविधिः	१०७	विधिः	१२५-१२९
नेत्रोन्मीलनम्	१०८	रत्नन्यासः	१२५
वेरशुद्धिः, ग्रामप्रदक्षिणं च	१०९	नयनोन्मीलनम्	„
जलाधिवासः	„	प्रतिमाशुद्धिः ग्रामप्रदक्षिणं च	१२६
स्नानमण्डपे वेरशुद्धिः	११०	जलाधिवासः	„
प्रतिसरबन्धः	„	स्नानमण्डपानयनम्	„
शयनाधिवासः, कुम्भस्थापनं च	„	शयनाधिवासः	१२७
होमः	१११	कुम्भस्थापनम्	„
अधिवासानन्तरदिवसकृत्यम्	११२	होमः	„
पूर्णाहुतिः	११३	अधिवासानन्तरकृत्यम्	१२८
कुम्भाभिषेकः, मन्त्रन्यासश्च	„	कुम्भाभिषेकः	„
साम्बिकागुहस्थापनम्	११४	मन्त्रन्यासः	१२९
द्विचत्वारिंशः पटलः, सब्रह्मकेशवशम्भु-		पञ्चचत्वारिंशः पटलः, अर्धनारीश्वर-	
स्थापनविधिः	११६-१२०	प्रतिष्ठाविधिः	१३०-१३३
रत्नन्यासः, नेत्रोन्मीलनं च	११६	रत्नन्यासः	१३०
वेरशुद्धिः, जलाधिवासश्च	११७	नयनोन्मीलनम्	„
मण्डपे शयनाधिवासः	„	वेरशुद्धिः	१३१
कुम्भस्थापनम्	„	ग्रामप्रदक्षिणम्, जलाधिवासश्च	„
होमः	११८	शयनाधिवासः	१३१

	PAGE		PAGE
कुम्भस्थापनम्	१३१	अधिवासानन्तरकृत्यम्	१४३
होमः	१३२	प्रतिष्ठा	१४४
कुम्भाभिपेकः	,,	अष्टचत्वारिंशः पटलः , मातृकास्थापन-	
भाचार्यदक्षिणा	१३३	विधिः	१४५-१५१
षट्चत्वारिंशः पटलः , वृषेन्द्रप्रतिष्ठा-		मातृकास्थानोचितस्थानानि	१४५
विधिः	१३४-१३९	मातृगामुत्पत्तिः	,,
वृषभमन्त्राः	१३४	मातृगां गणानां च मन्त्राः	१४६
वृषभगायत्री	,,	मण्डपः, कुण्डानि च	,,
रत्नन्यासः	१३५	नेत्रोन्मीलनम्, वेरशुद्धिश्च	१४७
नेत्रोन्मीलनम्	,,	जलाधिवासः	,,
वेरशुद्धिः	,,	स्नानमण्डपानयनम्	,,
जलाधिवासः	१३६	शयनाधिवासः	१४८
शयनाधिवासः	,,	कुम्भस्थापनम्	,,
कुम्भस्थापनम्	,,	कुम्भपूजा	,,
कुम्भपूजा	१३७	होमः	१४९
होमः	,,	अधिवासानन्तरक्रिया	१५०
कुम्भाभिपेकः	१३८	रत्नन्यासः	,,
चलस्याचलस्य वृषारूढमूर्तिसविधस्थस्य		प्रतिमास्थापनम्	,,
च वृषस्य स्थापने विशेषः	१३९	कुम्भाभिपेकः	१५१
सप्तचत्वारिंशः पटलः , ब्रह्मप्रतिष्ठा-		चलाचलादिप्रतिमास्थापने विशेषः	,,
विधिः	१४१-१४४	एकोनपञ्चाशः पटलः , विनायकस्थापन-	
कुण्डकरूपनम्	१४१	विधिः	१५२-१६२
नेत्रोन्मीलनम्	,,	विनायकोत्पत्तिः	१५२
वेरशुद्धिः	१४२	विनायकमन्त्राः	१५३
जलाधिवासः	,,	प्रतिष्ठायोग्यस्थानम्	,,
शयनाधिवासः	,,	मण्डपः	१५४
कुम्भस्थापनम्	,,	नेत्रोन्मीलनम्, वेरशुद्धिश्च	,,
कुम्भपूजा	१४३	जलाधिवासः	१५५
होमः	,,	शयनाधिवासः	,,

अनुक्रमणिका

२११

PAGE

PAGE

कुम्भस्थापनम्	१५६	चण्डेशस्थापनयोग्यस्थानम्	१७३
मन्त्रन्यासः	”	मण्टपकल्पनम्	१७४
विनायकध्यानम्	१५६	नेत्रोन्मीलनम्	”
कुम्भपूजा	१५७	जलाधिवासः	”
होमः	१५८	बेरशुद्धिः	१७५
प्रतिमास्थापनम्	१५९	शयनाधिवासः	”
कुम्भाभिषेकः	”	कुम्भस्थापनम्	”
गणेशप्रधानालये विशेषः	१६०	होमः	१७६
विनायकप्रतिष्ठाफलश्रुतिः	१६२	अधिवासानन्तरकृत्यम्	”
पञ्चाशः पटलः , स्कन्दस्थापनविधिः १६३-१७१		प्रतिमास्थापनम्	१७७
स्कन्दोत्पत्तिः	१६३	कुम्भाभिषेकः	”
स्कन्दमन्त्राः	”	मन्त्रन्यासः	१७८
स्कन्दस्थापनोचितस्थानम्	१६४	द्विपञ्चाशः पटलः , ज्येष्ठास्थापन-	
मण्टपकल्पनम्	”	विधिः	१७९-१८४
नेत्रोन्मीलनम्	१६५	ज्येष्ठोत्पत्तिः	१७९
बेरशुद्धिः, ग्रामप्रदक्षिणं च	”	ज्येष्ठामन्त्राः	”
जलाधिवासः	१६६	प्रतिष्ठायोग्यस्थानम्	१८०
शयनाधिवासः	”	मण्टपः	”
कुम्भस्थापनम्	”	नेत्रोन्मीलनम्	”
होमः	१६७	जलाधिवासः	१८१
प्रतिमास्थापनम्	१६८	शयनाधिवासः	”
कुम्भाभिषेकः	१६९	कुम्भस्थापनम्	”
मन्त्रन्यासः	”	होमः	१८२
प्रधानालये विशेषः	१७०	प्रतिमास्थापनम्	१८३
स्कन्दप्रतिष्ठाफलश्रुतिः	१७१	कुम्भाभिषेकः	”
एकपञ्चाशः पटलः , चण्डेशस्थापन-		प्रधानालये विशेषः	१८४
विधिः	१७२-१७८	त्रिपञ्चाशः पटलः , दुर्गास्थापन-	
चण्डोत्पत्तिः	१७२	विधिः	१८५-१९१
चण्डेशमन्त्राः	१७३	दुर्गोत्पत्तिः	१८५

	PAGE		PAGE
स्थापनयोग्यस्थानानि	१८७	मण्डपः	१९४
दुर्गामन्त्राः	१८६	नयनोन्मीलनम्	"
मण्डपः	"	ग्रामप्रदक्षिणम्	१९५
नेत्रोन्मीलनम्	१८८	जलाधिवासः	"
जलाधिवासः	"	वेरशुद्धिः	"
शयनाधिवासः, कुम्भस्थापनं च	१८९	शयनाधिवासः	"
होमः	१९०	कुम्भस्थापनम्	१९६
कुम्भाभिषेकः	"	कुम्भपूजा	"
प्रधानालये विशेषः	१९१	होमः	१९७
निःयोत्सवः	"	सूर्यार्धविधिः	"
महोत्सवः	"	प्रतिमास्थापनम्	१९८
चतुःपञ्चाशः पटलः, सूर्यस्थापन- विधिः	१९२-२०१	कुम्भाभिषेकः	१९९
सूर्योत्पत्तिः	१९२	मन्त्रन्यासः	"
सूर्यमन्त्राः	१९३	सूर्यपूजा	२००
सूर्यगायत्री	"	प्रधानालये विशेषविधिः	"
सूर्यस्थापनयोग्यस्थानानि	"	फलश्रुतिः	२०१
		Bibliographie	212
		Errata	205
		Table des matières	200

Shri...

CATALOGUED.

PUBLICATIONS DE L'INSTITUT FRANÇAIS D'INDOLOGIE

Nos.

(suite)

19. R. Dessigane, P. Z. Pattabiramin et J. Filliozat—*La légende des jeux de Civa à Madurai d'après les textes et les peintures*. Vol. I Texte—Vol. II Planches. 1960.
20. Claude Jacques—*Gayāmāhātmya*. Introduction, édition critique et traduction française. 1962.
21. Charlotte Vaudeville—*Gayāmāhātmya*. Traduction et notes. 1962.
22. Sayida Surriya—*Gayāmāhātmya*. Étude critique de la version tamoule. 1962.
23. N. R. Bhatt—*Iṅgēndrāgama (Kriyāpāda et Vyāpāda) avec le commentaire de Bhaṭṭa Nārāyaṇakaṅṭha*, édition critique. 1962.
24. N. R. Bhatt—*Ajitāgama*, édition critique. Vol. I. 1964. Vol. II. 1967.
25. Hélène Brunner-Lachaux—*Le rituel quotidien dans la tradition śivāite de L'Inde du Sud selon Somaśambhu—Somaśambhupaddhati*, 1ère partie—Introduction, traduction et notes. 1963.
26. Pierre-Sylvain Filliozat—*Le Pratāparudrīya de Vidyānātha*—avec le commentaire *Ratnāpaṇa* de Kumārasvāmin. Traduction, Introduction et notes. 1963.
27. Dessigane, P. Z. Pattabiramin et J. Filliozat—*Les légendes çivāïtes de Kāñcipuram*. 1964.
28. Ch. Vaudeville—*Bārahmāsā*. Les chansons des douze mois dans les littératures indo-aryennes. 1965.
29. J. Filliozat et P. Z. Pattabiramin—*Parures divines du sud de l'Inde*. 1966.
30. Michèle Lupsa—*Chants à Kālī de Rāmaprasād*. Introduction, texte bengali, traduction et notes. 1967.
31. R. Dessigane et P. Z. Pattabiramin—*La légende de Skanda*. 1967.
32. M. E. Adicéam—*Contribution à l'étude d'AiyāNār-Śāstā*. 1967.
33. J. Filliozat—*Un catéchisme tamoul du XVIIe siècle en lettres latines* 1967.
34. P. Joshi—*Industrialisation et Société dans l'Inde du Nord*. Introduction par J. Filliozat: Observations sur l'étude des sociétés et de l'économie de l'Inde. 1967.
35. F. Gros—*Le Paripāṭal*, Texte tamoul, introduction, traduction et notes. 1967.
36. P. - S. Filliozat—*Œuvres poétiques de Nīrakaṅṭha Dīkṣita*. I. Texte, traduction et notes. 1967.
37. *Index des mots de la littérature tamoule ancienne*, Vol. I.

PUBLICATIONS DE L'INSTITUT FRANÇAIS D'INDOLOGIE

Nos

1. Kārāvelane—*Kāreikkālammeiyār*. Œuvres éditées et traduites. Introduction par Jean Filliozat. 1956.
2. Jean Filliozat—*Les relations extérieures de l'Inde* (1)
 1. *Les échanges de l'Inde et de l'Empire Romain aux premiers siècles de l'ère chrétienne*.
 2. *La doctrine brahmanique à Rome au IIIème siècle* 1956.
3. Madeleine Biardeau—*Le Tattrabindu de Vācaspatimiśra*. Édition critique, traduction et introduction. 1956.
4. J. Monchanin, J. Filliozat, A. Bareau—*Entretiens* 1955. 1956.
5. Louis Renou—*Études sur le vocabulaire du R̥gveda*. Première série. 1958.
6. Suzanne Siauve—*La voie vers la connaissance de Dieu (Brahma-Jijñāsā) selon l'Anuvyākhyāna de Madhva*. 1957.
7. Dev Raj—*L'esclavage dans l'Inde ancienne d'après les textes palis et sanscrits*. Avec une préface du Dr. Jean Filliozat, professeur au Collège de France. 1957.
8. Alain Daniélou—*Tableau comparatif des intervalles musicaux*. 1958.
9. Alain Daniélou—*La musique du Cambodge et du Laos*. 1957.
10. André Bareau—*La vie et l'organisation des communautés bouddhiques modernes de Ceylan*. 1957.
11. Alain Daniélou et N. R. Bhatt—*Textes des Purāṇa sur la théorie musicale*. Vol. I. Édition critique, traduction française et introduction. 1959.
12. Charlotte Vaudeville—*Kabīr Granthāvalī (Doha)*. Avec introduction; traduction et notes. 1957.
13. Madeleine Biardeau—*Sphoṭa Siddhi (La Démonstration du Sphoṭa) par Maṅḡana Miśra*. Introduction, traduction et commentaire. Texte sanskrit établi par N. R. Bhatt avec la collaboration de T. Ramanujam. 1958.
14. Suzanne Siauve—*Les noms védiques de Viṣṇu dans l'Anuvyākhyāna de Madhva (Brahma-Sūtra I, 1, adhikaraṇa 2 à 12)*. Texte avec traduction et notes. 1958.
15. Charlotte Vaudeville—*Étude sur les sources et la composition du Rāmāyaṇa de Tulsī-Dās*. Traduction en hindi par J. K. Balbir. तुलसीदास रचित रामचरितमानस का सृष्टाधार व रचनाविषयक समालोचनात्मक एक अध्ययन, fasc. I 1959, fasc. II. 1965.
16. Alain Daniélou et N. R. Bhatt—*Le Gītālayaṇa*. L'ouvrage original de Bharata sur la musique. Édition critique, traduction française et introduction. 1959.
17. Rasik Vihari Joshi—*Le rituel de la dévotion kṛṣṇāite*. Préface par Jean Filliozat. 1959.
18. N. R. Bhatt—*Rauravāgama*, édition critique, Vol. I. Introduction: Les Āgama śivaites, par Jean Filliozat. 1961.

Central Archaeological Library,
NEW DELHI.65295

Call No. Sa2HS/Bha

Author— Bhatt, N.R.

Title— Aitana

A book that is shut is but a block

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI

Please keep us by keeping the book
clean and moving.